Niketas Khoniates

HISTORIA

(Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)

Çeviren

Prof. Dr. FİKRET IŞILTAN

TÜRK TARİH KURUMU

Bu Çeviriyi Bir Türk Üniversitesinde Ortaçağ Klasik Dilleri Öğreten Bir Bilim Dalı Açacak Türk Bilginine Adıyorum.

Niketas Khoniates

HISTORIA

(Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
XIX. Dizi — Sa. 15

Niketas Khoniates

HISTORIA

(Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)

Çeviren
Prof. Dr. FİKRET IŞILTAN

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA
1995

ISBN 975 - 16 - 0685 - 3

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ ..... IX– XI

IOANNES KOMNENOS'un İMPARATORLUK DEVRİ .. 1– 31

1. Niketas Khoniates'in tarih ve tarih yazarlığı hakkındaki düşünceleri 1– 3
2. İmparator Aleksios Komnenos'un hastalanması ve ölümü 3– 5
3. Ioannes Komnenos'un imparator olması; karşı darbe girişimi 5– 8
4. Ioannes'in Türklere karşı Phrygia seferi; imparatorun Peçeneklere karşı başarısı 8– 11
5. Sırplara karşı yapılan sefer; Danişmendlilerle girişilen savaşlar 11– 13
6. Çankırı'nın Bizanslılarca zaptı; Türklerin şehri geri alması; imparatorun Armenia ve Isauria seferi 13– 16
7. Seferin devamı; Baka ve Anazarba'nın zaptı; Ioannes Antakya'da 16– 18
8. Şeyzer kuşatması 18– 20
9. Ioannes'in Türklere karşı Pontus seferi 20– 23
10. Ioannes Göller Bölgesi'nde 23– 25
11. Ioannes'in ikinci Isauria ve Suriye seferi; av esnasında zehirli okla yaralanması 25– 27
12. Ioannes'in ölümü 27– 31

MANUEL KOMNNOS'un İMPARATORLUK DEVRİ 33–155

BİRİNCİ KİTAP 33– 48

1. İmparator Manuel'in Istanbul'a dönüşü 33– 35
2. Taç giyme töreni; Manuel'in Konya sultanı Mesud'a karşı ilk seferi; Konya kuşatması; Manuel'in Bertha von Sulzbach ile evlenmesi 35– 37
3. Manuel idaresinin yüksek memurları; imparatorun ilk yıllarındaki tutumu 37– 40
4. Manuel'in 2. Haçlı seferine ve Almanlara karşı tutumu; Alman kralı Konrad III.'ın yolculuğu 40– 42

5. Alman haçlı ordusunun Çatalca yanında uğradığı felâket 42– 44
6. Almanların yenilgisi; Fransa kralı Louis VII. ve Türkler 44– 48

İKİNCİ KİTAP **49– 67**

1. Sicilya Normanlarının Korfu adası ve Yunanistan'a saldırısı 49– 52
2. Manuel'in Normanlara karşı harekete geçmesi; Korfu'nun kuşatılması; Stephanos Kontostephanos'un ölümü 52– 54
3. Patrik-imparator ilişkileri; kuşatmanın devamı 54– 56
4. Korfu kuşatmasının devamı 56– 58
5. Müttefik Venediklilerle Bizanslılar arasında çıkan büyük kavga; Korfu'nun teslimi 58– 60
6. Sicilya Normanlarına karşı başarısız girişimler; Sırplara karşı sefer 60– 62
7. Kumanlara karşı sefer; Normanlara karşı yeni başarısız girişimler 62– 65
8. Normanlarla barış; barışın bozulması; Norman filosunun Istanbul önündeki gösterisi 65– 67

ÜÇÜNCÜ KİTAP **69– 86**

1. İmparator Manuel'in Macaristan seferi; Armenia'ya yürüyüş 69– 70
2. Andronikos Komnenos'un maceraları; zındana atılışı 70– 73
3. İmparator Manuel Antakya'da; dönüşte Türklerin taarruzları 73– 75
4. Styppeiotes-Kamateros çekişmesi 73– 75
5. Bertha von Sulzbach'ın ölümü ve Manuel'in Antakya prensesi Maria ile evlenmesi; Manuel'in Kılıçarslan ve Danişmendlilere karşı siyaseti; Kılıçarslan'ın Istanbul'a gelişi ve burada olup bitenler 79– 82
6. Kılıçarslan II. ve Manuel ilişkileri 82– 86

DÖRDÜNCÜ KİTAP **87–105**

1. Macaristan olayları 87– 88
2. Andronikos Komnenos'un zındandan kaçışı 88– 94
3. Manuel-Andronikos barışması; Macarlarla savaş 91– 93
4. Sırplara karşı yürüyüş; Manuel'in kızı Maria'ya sadakat yemini alınması; Andronikos'un Kilikya valiliği 94– 95

5. Andronikos'un Antakya ve Kudüs maceraları 95–98
6. Aleksios Aksukhos'a yapılan haksızlık 98–100
7. Büyücü ve sihirbazların uğradığı âkıbet; Manuel'in Bergama ve Edremit'i Türk saldırılarına karşı tahkim etmesi 100–103

BEŞİNCİ KİTAP 105–120

1. Macaristan seferi 105–106
2. Macaristan seferinin devamı 106–108
3. Savaşın sonu ve Istanbul'da zafer töreni 108–110
4. Stephan Nemanya'nın itaate zorlanması; Kudüs Haçlı Krallığı ile Mısır'a karşı ittifak 110–112
5. Bizans donanması Kıbrıs'da; Kudüs kralı Amaury'nin Mısır'a hareketi; müttefiklerin Dimyat'ı kuşatması ... 112–116
6. (Grekçe ve Lâtince metinde bu madde yoktur)
7. Mısır seferinin bozgunla sonuçlanması 116–117
8. Manuel'in oğlu Aleksios'un doğumu ve kızı Maria'nın Montferrat markisi ile evlenmesi 117–118
9. Venedikli tacirlerin tutuklanması ve Venediklilerin başarılı karşılığı üzerine kapitülasyonların yeniden kabul edilmesi 118–120

ALTINCI KİTAP 121–138

1. Sultan Kılıçarslan II. ile Manuel arasında anlaşmazlıklar; Manuel'in Konya'ya karşı hareketi 121–123
2. Myriokephalon savaşı 123–126
3. Savaşın devamı 126–128
4. İmparatorun zor anları 128–129
5. Türklerin zaferi; barış anlaşması 129–132
6. İmparatorun geri dönüşü ve anlaşmaya ihaneti 132–133
7. Türklerin Ege kıyılarına ulaşan seferi ve geri dönüşleri 133–135
8. Bizans'ın Türklere karşı yeni girişimleri ve karşılıklı çatışmalar 135–138

YEDİNCİ KİTAP 139–155

1. İmparator Manuel'in Batı Avrupa devletlerine karşı tutumu 139–142
2. Manuel devrinde vergiler 142–143

3. Manuel'in imar ve inşa faaliyeti; kilise ve manastırlara karşı uyguladığı siyaset 144–145
4. Manuel zamanında ordu ve askerlik 145–146
5. Manuel'in dinî reformları ve kilise ile anlaşmazlıkları 146–149
6. Dinî münazaalar 149–152
7. Manuel'in hastalığı ve ölümü 153–155
GENEL DİZİN **157–162**

GİRİŞ

Niketas Khoniates'in *Historia*'sı Anadolu'yu yurt edinme tarihimizin hâlâ karanlıklardan sıyrılamayan ilk devresine, mütevazı bir ölçüde de olsa, ışık tutabilecek kaynaklar arasında önemli bir mevkie sahiptir. Lâtince tercümesiyle birlikte Rönesans devri bilginlerinden Hieronymus Wolf tarafından ilk olarak 1557 yılında yayınlanan bu eserin bilim âlemi tarafından hâlâ kullanılan baskısı, yine lâtince çevirisiyle birlikte, Immanuel Bekker'in *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae* serisinde çıkan *Nicetae Choniatae Historia* (Bonn 1835) adlı kitabıdır.

Bizim Selçuklu devri tarihi ile uğraşan bilginlerimiz şimdiye kadar, grekçe ve lâtinceyi —ve özellikle de bu dillerin ortaçağda uğradıkları değişiklikleri— bilmedikleri için, eserin Cousin tarafından 1685'de, yani bundan üç asır önce yayınlanan fransızca çevirisinden veya Bizans tarihinin bu dönemi üzerinde çalışan Batı, genellikle de Fransız bilginlerinin eserlerinden faydalanmakla yetinmek durumunda kalmışlardır. Bu davranış tarzının Niketas'ın havasına ve böylelikle de onun verdiği bilgilerin doğruluk ölçüsüne ulaşmak bakımından oldukça yetersiz olduğunu belirtmeye bile gerek yoktur.

Ortaçağın Bizans ve Batı Avrupa tarih yazarlığı müessesesi içinde seçkin bir konuma sahip olan Niketas Khoniates 12. yüzyıl ortalarında Denizli yakınındaki Khonai (antik Colossai) şehrinde doğmuştur. Daha pek genç yaşında Istanbul'a gönderilip burada çok esaslı bir eğitim gördükten sonra bir süre serbest meslekte (avukat olarak?) çalışan ünlü yazar Bizans'ta Angelos hânedanının hâkim olduğu devrede (1185-1204) saraya intisap ederek gerek saray memuriyetlerinde ve gerekse idarî mekanizmada önemli mevkilere ulaşmıştır. 1204 yılında imparatorluk şehrinin Batılı Haçlılar tarafından zaptı gibi büyük bir felâkete şâhit olan ve ancak güçlükle önce Silivri'ye, daha sonra da İznik'e kaçabilen Niketas, yeni

Bizans devletinin kurucusu Theodoros Laskaris zamanında son yıllarını yine saray hizmetinde ve yüksek mevkilerde geçirmiş ve büyük bir ihtimalle 1213 yılında bu şehirde vefat etmiştir[1].

Saray ve devlet idaresinde işgal ettiği yüksek makamlar sayesinde, özellikle yaşadığı devrin tarihî kaynaklarına kolayca ulaşmak imkânına sahip olan Niketas'ın İznik'te geçen son yıllarında kaleme aldığı —veya daha önce yazmış olduklarını gözden geçirip bunlara ilâveler yaptığı— *Tarih*'i, aslında 21 kitaptan oluşan ve Bonn baskısında 868 sayfa tutan büyük bir eserdir. 1118-1206 yılları arasında hüküm sürmüş Bizans imparatorlarının saltanat sürelerine göre birbirinden ayrılan bu 21 kitabın 1'i Ioannes II. Komnenos, 7'si Manuel I. Komnenos, 1'i Aleksios II. Komnenos, 2'si Andronikos I. Komnenos, 3'ü Isaakios II. Angelos, 3'ü Aleksios III. Angelos, 1'i Isaakios II. Angelos (ikinci defa) ve Aleksios IV. Angelos, 1'i Aleksios V. Dukas Murtzuphlos devirlerine, 1'i Istanbul'un Haçlılar tarafından zaptına ve sonuncusu da Istanbul'da bulunan heykellere ayrılmıştır. Sunulan tercüme bunlardan sadece Ioannes II. devrine ait 1 ve Manuel I. Komnenos zamanına ayrılan 7, yani 8 kitabı kapsıyor.

Niketas, bizzat idrak etmemiş olmasına rağmen, imparator Ioannes II. Komnenos devrinin en önemli kaynaklarından birisidir. Bu vasfı da onu, hakkında sadece pek yetersiz bilgiye sahip bulunduğumuz Anadolu Selçuklu sultanı Mesud (1116-1155) devrindeki Anadolu iç olayları ve bu yıllarda Türk devletlerinin Bizans ile siyasî ve askerî ilişkileri bakımından birinci derecede kaynak olarak tanımamızı gerektirir. Müellifimizin tarihimize en esaslı katkısı ise, hiç kuşkusuz, onun tam olgunluk çağında iken, bütün hayatını izlemek imkânını bulduğu sultan Kılıçarslan II. (1155-1192) hakkında eserine kaydettiği bilgilerdir. Bunlar arasında en ilgi çekeni, hemen bütün ayrıntıları ile tasvir ettiği, bizim ikinci bir Malazgirt saydığımız Myriokephalon savaşı hakkındaki ifadesidir.

Niketas'ın eseri, ilki yukarıda da belirttiğim gibi Hieronymus Wolf tarafından olmak üzere 16. yüzyılın ortalarından itibaren pek çok defa basılmıştır. Lâtinceden başka italyanca, fransızca ve rusçaya çevrildiği gibi almanca, romence ve macarcaya da kısım kısım tercüme edilmiştir. Son ve en mükemmel çevirisi Avusturyalı klâsik diller filologlarından Franz Grabler tarafından üç cilt halinde almanca olarak yayınlanmıştır. Ben bu son tercümenin 1. cildini türkçeye aktardım: Grabler, F., *Die Krone der Komnenen* (*Byzantinische Geschichtsschreiber*, yay, Univ.-Prof. E. v. Ivanka, C. *VII*, Graz-Wien-Köln 1958[2]). Sayın Grabler'in mükemmel önsözünü ve metne eklediği değerli notları, bunlar daha ziyade filolojik mahiyette

[1] Yazarın hayat hikâyesini eserinde verdiği bilgilerden kolaylıkla izlemek mümkündür. Ayrıca bk. Moravcsik, G., *Byzantinoturcica*, I, Leiden 1983[3], s. 444 vdd.

oldukları için, ayrıca benim çevirime almayı gerekli görmedim. Çevirimin sayfa kenarlarındaki rakamlar Bonn baskısının sayfalarıdır.

Bu kitabın neşrinde en büyük katkı öğrencim ve meslekdaşım Prof. Dr. Erdoğan Merçil ile her zamanki gibi yine öğrencim ve meslekdaşım Prof. Dr. Işın Demirkent'ten geldi. Onların gayret ve olağanüstü teşvikleri olmasaydı, yayınlanması belki mümkün bile olmazdı. Her ikisine ve gerektiğinden uzun süren basım devresine katlanmak nezaketini benden esirgemeyen Türk Tarih Kurumu başkanları sayın Prof. Dr. Yaşar Yücel ve sayın Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu ile kurumun basımevi görevlilerine sevgi ve teşekkürlerimi sunmayı çok zevkli bir görev sayıyorum.

Levent 14.1.1995 Fikret Işıltan

IOANNES KOMNENOS'un İMPARATORLUK DEVRİ

/1. — Tarih, yaşamları için bir çok ideal örnekler sağladığından, insanlara yarayan, hizmet eden bir bilimdir. Geçmişten haberli olan tarih insanların davranış biçim ve geleneklerini aydınlatır ve daha değerli bir hayat arzulayan, güzele ve iyiye ulaşmaya doğuştan gayretli herkese çok yönlü deneyimler arzeder. Kötü işleri ortaya çıkararak alay ve tekdire sunar; iyi işleri aydınlatarak yüceltir ve böylece, iyilerin daha gayretli ve kötülerin daha ölçülü olmalarına gerçek erdem ve yetenek bakımından – eğer bunlar bütün sevgiye değer şeylere karşı doğuştan ilgisiz veya kötülerle ilişki yüzünden duygusuz kalmamışsalar – etkili olur. Çünkü tarihin ele aldığı insan, ölümlü bir kişi olarak çoktanberi ölmüş bile olsa, ölümsüzlerden olur. Ve kişi nasıl yaşamışsa tarihteki tasviri de ona uyar: iyi için şerefle dolu, kötü için küçümseme ve utanç ile örtülü. Ruh âhirete yollanır, vücut toprak olur/ama, kişi nasıl bir yaşam sürmüşse, inançlı ve âdil, kanunsuz ve rezil yaşamış, mutlu olarak göçmüş veya sefalet içinde ölüp gitmişse, tarih bunu yüksek sesle bildirir. Bu sebeple, ikili anlamda, tarih'e "hayatın kitabı" veya ölüleri mezarlarından çıkararak isteyenin gözleri önüne seren tiz sesli bir sûr-ı İsrâfîl denilebilir.

İşte, kısaca tarih'in mahiyeti budur. Ancak tarih, elbette kendisine yaklaşanlara pek yüzverici değildir. Ama, kimse de, başka her hangi bir şeyi tarih'ten daha çekici saymasın. Çünkü çok yaşlı bir kimsenin, Tithonos'dan daha uzun, bir kargadan üç misli daha çok yaşamış birisinin, kendisini dikkatle dinleyenlere anlatabileceklerini, eğer gerçekten böylebirisi olsa, belleğini yoklayıp yeniden canlandırabileceklerini, henüz çok genç de olsa bir tarihçi kolaylıkla hikâye edebilir.

İşte ben de, zamanımda ve zamanımdan kısa bir süre önce olup bitenleri sükûtla geçiştiremeyeceğimi hissettim; çünkü bu çok sayıdaki önemli olaylar tasvir edilip geleceğe aktarılmaya değerdirler. Şu halde ben de bu önünüzdeki eserle bunları gelecek kuşaklara bildiriyorum.

Tarih yazarlığı, anlaşılabileceği gibi –ki bunu kabul edenlerin her halde sonuncusu ben değilim– anlaması güç, sanatkârâne-yapay ve uzun cümlelere düşkün bir üslûbu, kendi benliğine uymadığı için red-

6 deder, Tarih, tasvirin açık ve anlaşılır olmasını ister; çünkü,/birisinin söylemiş olduğu gibi, açıklık akıllılıktır ve bazıları her ne kadar bu şekilde yazılan bir tarihin sanat güzelliğinden yoksun olduğunu söylerlerse de, tarih'e en uygun olan budur. Pek çok yazarcığın, şöyle diyeyim, eski ve şimdiki zamanın güzel dilinden gereksizce koparak, sanki işin en önemli tarafı buymuş gibi, bir sözcük kalabalığı ile ulaşmaya çalıştığı, abartılı ifade ve deyimler yüzünden anlaşılmaz bir hale düşmüş delice ve ukalaca yazış tarzını ben beğenmiyorum. Ben bu hususta da tarih'e uygun ve yararlı yolu tutmakta kararlıyım. Doğru ölçüyü aşmayı veya tarih yazarlığı kurallarını göz önünden uzaklaştırmayı sevmem. Tarih, yukarıda söz konusu ettiğim bütün diğer yapaylıklardan çok dil ifadesini karıştırmak ve anlayışı zorlaştırmaktan nefret eder; buna mukabil tasvirin basit olmasından, tabiîliğinden ve her şeyden önce de anlaşılırlığından, açıklığından hoşlanır. Çünkü en yüce ve sonuncu hedefi gerçektir. Görkemli edebî sözcükler ve şairane efsanelerle kesin bir zıtlık içindedir ve böyle üslûplara uyan her şeyi reddeder. Bundan başka tarih, ciddî ve ağır konulara temas etmesine rağmen, kazma sallayan, demir döğen, kömür isine bulanmış insanlara ulaşmak, askerlerle senli benli olmak ister ve iğneyle uğraşan, iplik büken kadınların kendisiyle meşgul olmasından rahatsız olmaz. Tarih hoşa giden ifade şekillerini sever ve temiz, süslerle ağırlaştırılmamış bir dil giysisi taşımaktan hoşlanır; bütün göze çarpıcılıklar, ukalâca parlaklıklar onun nefret ettiği şeylerdir.

7 /Tarih, açıklığı yanında bir de mümkün olduğu kadar kısa olmalıdır. Bu sebeple benim eserim, itinalı ve dolgun bir dille kaleme alınmamış olmasından dolayı, ellerine geçtiği bütün iyi niyetli kişilerin kendisini müsamaha gözüyle görmelerini rica eder. Her şey bir tarafa, ben şimdi bu malzemeye ilk yaklaşan oluyorum ve ıssız, ayak basmamış bir yolda yürümeyi deniyorum. Bu, meşakkatli ve her halde daha öncekilerin izlerine basarak veya hiç şaşırmadan düm düz yollarda yürümekten –bununla diğerlerinin eserlerini kastediyorum– çok daha zor bir şey olsa gerek.

Şimdi, benden önce eserlerini yayınlamış bulunan tarih yazarları, olayların tasvirini Komnenoslar hanedanının ilk hükümdarı Aleksios'un son zamanına kadar ulaştırdıkları cihetle ben, hikâyemin seleflerimkine bağlanması ve böylelikle tarih'in mütecanis akışının, olayların halka halka birbiri içine girerek sonsuz bir zincir halinde sıralanışının belirginleşmesi için, tasvirime Aleksios'un hayat ve saltanatının sonunu izleyen olaylarla başlıyorum.

Aleksios'un halefi imparator Ioannes devrinde olup bitenleri çok kısa olarak anlatacak ve bunu izleyen devredeki kadar ayrıntılara gir-

meyeceğim; çünkü ben bu olayları idrak etmedim ve bu sebeple bunları o kadar ayrıntılı ve geniş olarak aksettiremem. Bu hususta sadece, imparator Ioannes'i görmüş, seferlerine ve savaşlarına katılmış olanlardan işittiklerimi yazıyorum.

En iyisi başlıyayım.

8 /2. — İmparator Aleksios Komnenos (1081 – 1118)'un üç oğlu, dört kızı olmuştu. Ioannes oğullarının en yaşlısıydı ama, bütün çocuklarının yaşça en büyüğü, Nikephoros Bryennios ile evli bulunan ve *Kaisarissa* şeref ünvanını taşıyan Anna idi. Aleksios, Ioannes'i diğer çocuklarına tercih etmekte olup hiç kuşkusuz onu kendisine halef seçmiş ve bu sebeple de onun kırmızı imparator pabuçları giymesine müsaade ederek ona *Basileos* ünvanını vermişti. Ana imparatoriçe Irene ise bütün nüfuzunu Anna lehine kullanmaktaydı ve kocasına Ioannes'i çekiştirmekten bıkıp usanmıyordu. Ioannes'in kararlarında acelecı ve müterεddit olduğunu söylüyor, erkeğe yaraşmayan, gevşek yaşayış biçimiyle alay ediyor, onun iler-tutar yerini bırakmıyordu. Böylece hiç durmadan imparatoru, kararını değiştirmeye zorlamaktaydı. Bazen sözü Bryennios'a getiriyor ve onu göklere çıkarıyordu: Bryennios'un sözü ve icraatiyle tam bir adam olduğunu, ruhunu soylulaştıran ve kaderi hükümdarlık olanların makamlarına lâyık olabilmeleri için hiç de azımsanamıyacak bir destek olan, sınıf ve mevkiine uygun eğitim ve öğretim gördüğünü söylüyordu. Aleksios ise bu tür sözlerin annelik zaafından başka bir şey olmadığını anlamıştı ve önemli işler öne
9 sürerek, bazen de/sorunu iyice inceledikten sonra, ricasını göz önünde tutacağını belirterek imparatoriçenin sözlerini duymazlıktan gelmekteydi. Birkaç kez de kızgın kızgın: "Yatağımı ve hâkimiyetimi paylaşan kadın, aklın başında değilmiş gibi beni kızının lehine fikir değiştirmeye ve haklı ve öğülmeye değer düzene karşı mücadeleye sürmeye çalışmaktan vazgeçmiyecek misin? Artık bırak bunları! Yahut beraberce düşünelim: Bizans imparatorlarından, tahtına lâyık kendi oğlunu bir tarafa bırakıp tacını damadına teslim eden var mı? Böyle bir şey olmuşsa bile biz bunu kaide değil ancak bir istisna sayabiliriz. Benim durumuma gelince, benim gibi, hukukî olarak değil de akrabalarının kam ve hristiyanlığa aykırı bir ayaklanmayla iktidara ulaşmış bir kimsenin, halefini tayin ederken kendi et ve kanını bir tarafa bırakıp bu Makedonyalı'yı seçmesi karşısında bütün Bizans kahkahayı atıp benim aklımı yitirdiğimi zanneder" demişti. Aleksios, Makedonya bölgesinin en zengin ve kudretli şehirlerinden Orestias menşeli olduğu için Nikephoros Bryennios'a "Makedonyalı" derdi. İmparator işte Irene'ye böyle söylemekteydi ama, bazen de ona, sanki arzusunu kesin olarak reddetmemiş de hâlâ düşünmekteymiş gibi görünüyordu. Böylece ka-

rısını oyalamaktaydı. Çünkü Aleksios, kimsenin olmadığı kadar içine kapanık ve düzenbazdı; dalavereyi en büyük akıllılık sayar ve plânları üzerinde pek az konuşurdu.

10 Hayatının sonu yaklaştığında (1118 yılı içinde)/Mangana sarayının görkemli salonlarında, zor nefes alarak ölümle savaş halindeydi. Oğlu Ioannes, onun sonunun gelmekte olduğunu görüyordu. Annesinin kendisini sevmediğini ve hükümdarlığı ablasına aktarmak istediğini de biliyordu. Bu sebeple, kendisine taraftar olan akrabalarına meseleyi açtı. Bunların hepsinden çok kardeşi Isaakios'a güveniyordu. Annesine görünmeden hastanın yattığı odaya girip, üzüntüsündenmiş gibi kendisini babasının üstüne atarak gizlice onun mühür yüzüğünü parmağından çıkarıp aldı. Bazıları onun bunu babasıyla anlaşarak yapmış olduğunu söylemektedirler ki, bir az sonra anlatacaklarım bu iddiayı güçlendirmektedir. Ioannes hemen güvendiği adamlarını etrafına topladı; onlara elde ettiği başarıyı haber verdi ve süratli bir at üstünde, silahlı kişiler refakatinde Büyük Saraya koştu. Mangana sarayında ve şehrin sokaklarında, taraftarları ve bu haber üzerine toplanan kalabalık onu sevinçle imparator olarak selamlamaktaydılar.

İmparatoriçe İrene olup bitenlerden şaşkına dönmüştü; Ioannes'i yanına çağırtıp yapmak istediğinden vazgeçirmek istedi. Ancak Ioannes, giriştiği eylem içinde, annesine hiç aldırmadı. Bunun üzerine Irene, hakimiyeti eline geçirmesi için yardımını vaadederek, Bryennios'u yüreklendirmeye çalıştı; fakat bu suretle de hedefine yaklaşamadığını görünce, yatakta yatan ve artık ancak pek az hayat eseri gösteren ko-
11 casının odasına girdi; onun üzerine atıldı ve/"karanlık bir kaynak gibi gözyaşları dökerek" oğlunun bir âsî olduğunu, babası daha hayattayken saltanata elini uzattığını avaz avaz haykırdı. İmparator hiç sesini çıkarmadı; onu daha çok ilgilendiren, daha ne kadar hayatta kalabileceği sorunuydu. Kendisini artık pek uzakta olmayan ölüme hazırlıyordu; gözleri ölüm meleğine dikilmişti. Ama, oğlunun yaptıklarına tahammül edemeyen imparatoriçe kocasına sıkı sıkı sarılmıştı. İşte bu sırada Aleksios, dudaklarında zoraki bir tebessümle ellerini semaya uzattı. Belki karısının, oğlu hakkında verdiği habere sevinmiş, Tanrı'ya şükrediyordu; belki de dilinin ucunda acı bir sözcük vardı ve ıstıraptan büzülmüş dudaklarıyle, kendisi ölümü beklerken, yerinin alınması için edilen kavgadan söz edebilen karısına bakmaktaydı; yahut da karısının kendisini, böyle zamansız, başka düşüncelere çekmesinden dolayı Tanrı'dan özür dilemekteydi.

İmparatoriçe, her halde, imparatorun, verdiği habere sevindiği inancındaydı. Bütün önceki umutlarında aldanmış, kendisine edilen vaadlerin boşluğunu görmüştü. Hiddetle inleyerek bağırdı: "Ah kocam,

hayatta iken hilekârlıkta herkesten üstündün; her sözün iki anlamlıydı; şimdi hayatı terkederken de hiç değişmemişsin".

Mangana sarayında bunlar olup biterken, Büyük Saraya varmış olan Ioannes, saray nöbetçileri sadece mühür yüzüğünün gösterilmesiyle yetinmeyip onun babasının emriyle buraya geldiğini anlatacak
12 başka/bir delil talep ettikleri cihetle, saraya kolayca giremedi. Bu sebeple sarayın büyük kapısı demir manivelalarla rezelerinden çıkarıldı ve yere devrildi. Bundan sonra Ioannes, akrabaları ve askerleriyle içeri girebildi.

Ancak Ioannes'le birlikte saray önüne koşup gelen halktan bir güruh da içeri girmiş ve ellerine geçen her şeyi yağmalamaya başlamıştı. Bu yüzden büyük kapı yeniden ve artık kimsenin içeri giremiyeceği şekilde yeniden dikildi, ama, bu sefer de kimse dışarıya çıkamıyordu; içeride bulunanlar günlerce imparatorla beraber kalmak zorundaydılar.

Bütün bunlar 15 Ağustosta (1118) vuku bulmuştu. Ertesi gece imparator Aleksios, 37 yıl ve dörtbuçuk aylık bir hükûmetten sonra ruhunu teslim etti. Sabah olunca imparatoriçe, hiç vakit geçirilmeden, kendisinin tesis etmiş olduğu Khristos-Philantropos manastırına gömülmesi gereken babasının cenaze törenine katılması için Ioannes'in Mangana sarayına gelmesini emretti. Ioannes ise, annesine bir çocuğun göstermesi gereken itaatten veya babasına son görevini yerine getirmekten kaçındığı için değil, henüz sağlamlaşamamış iktidar gücüne güvenemediğinden ve hâlâ yenilgiyi kabullenmemiş rakiplerinden çekindiğinden. bu emre uymadı. Süngerin kayaya yapışması gibi o da imparatorluk sarayına kenetlenmişti; ancak akrabalarının çoğunu babasının cenaze törenine katılmaları için saraya gönderdi.

13 /3. — Bir kaç gün geçtikten sonra Ioannes sarayın giriş kapısını yeniden açtırdı ve imparator sıfatiyle devletin yönetimini eline aldı; çünkü artık kendisini emniyette hissediyordu. Akraba ve dostlarını, yakınlıklarına uygun oranlarda mükâfatlandırdı. Kendisini çok sevdiğini hissettiği ve tahtını da herkesten çok borçlu olduğu kardeşi Isaakios ile çok sıkı bir bağlılık içindeydi. Ona tahtta ve sofrasında kendisine eş yer verdiği gibi, babası Aleksios'un daha önce Isaakios'a bahşetmiş olduğu *Sebastokrator* ünvanını da tasdik ve teyid etti. Kendi danışmanlıklarına, akrabalarından *Parakoimomenos* ünvanını verdiği Ioannes Komnenos ile *Protovestiarios* Gregorios Taronites'i tayin etti. Bunlardan Ioannes, işler bütünüyle kendi isteğine uygun yürümediğinde, kızgın kızgın kaşlarını çatardı ve kendisini o kadar büyük görmekteydi ki, kısa zamanda makamından oldu. Buna mukabil Gregorios Taronites, kendisine gösterilen "çizmeden yukarıya çıkma!" yo-

lunda kaldı; yetki sınırlarını hiç aşmadı ve böylece de devamlı bir nüfuza sahip oldu. Daha sonraları Kamateros lakaplı başka bir Gregorios onun yanına verildi. Bu adam her ne kadar daha önceden yüksek *Ellogimos* rütbesine sahip bulunuyorduysa da soylu ve hattâ zengin bile olmayan bir aileye mensuptu. İmparator Aleksios tarafından devlet
14 hizmetine alınmıştı./Vergi memuru olarak eyaletleri dolaşır ve bunların vergilerini saptardı. Bu faaliyeti sırasında hatırı sayılır bir servet sahibi olduğu gibi, imparatorluk ailesiyle bağlantı kurabileceğini bile hatırına getirmeye başlamıştı. Gerçekten de kendisine imparatorun akrabasından bir hanım verildi ve *Logothetes ton sekreton* (bütün diğer memuriyetler üzerinde bir tür başmüfettişlik)'luğa yükseltildi.

İmparatorun en büyük teveccühüne nail olan kişi ise Ioannes Aksukhos idi. Bu zat bir Türk'tü. Baimondos (Bohemund)'un Filistin seferi sırasında, Bithynia'nın başşehri Nikaia (İznik)'nın Türk egemenliğinden kurtarılışı sırasında esir düşmüş ve imparator Aleksios'a takdim olunmuştu. Ioannes'le aynı yaşta bulunduğu için imparator tarafından, oğluna oyun arkadaşı olarak verilmiş ve kısa zamanda bütün saray halkının teveccühünü kazanmıştı. Ioannes tahta çıktıktan sonra Ioannes Aksukhos *Büyük Domestikos* (Kara ordusu başkomutanı) olmuş ve imparator yanındaki nüfuzu daha da artmıştı; öyle ki, imparatorluk hanedanının yüksek mevkilerde bulunan azasından bir çoğu onunla karşılaştıklarında atlarından iner ve kendisine imparatora mahsus tazimatta bulunurdu. Ioannes Aksukhos'un eli, savaşa yatkın olduğu kadar da, gerektiğinde, hayırlı ve iyi işler için açıktı. Bundan dolayı düşüncesinin soyluluğu ve terbiyesi menşeini unutturmuş ve onu herkesin sevgilisi haline getirmişti.

Taçlanması üzerinden daha bir yıl bile geçmeden, imparator Io-
15 annes'den anlatılması mümkün olmayacak kadar/nefret eden ve onu kıskanan hanedan azasından bir çoğu, Nikephoros Bryennios'u tahta çıkarmak üzere alçakça bir suikast tertipledi. Bunlar Bryennios'u, aydın kişiliği, şahane tavır ve hareketi ve hanedanla sıhrî yakınlığı sebebiyle Ioannes'e tercih etmekteydiler. Çünkü, daha önce de belirtildiği gibi Bryennios, imparatorun ablası, felsefe ile uğraşan ve bütün bilim alanlarında bilgi sahibi olan Kaisarissa Anna ile evliydi. Suikastçılar gecenin birinde az kalsın cinayeti işleyecekleri silahlarla imparator Ioannes'e saldıracaklardı. İmparator geceyi surlara pek uzak olmayan, Yaldızlı Kapı yakınındaki av köşkü Philopation'da geçirmekteydi. Sur kapısındaki nöbetçilerin komutanı daha önceden kendisine büyük bir rüşvet verilerek kazanılmıştı. Öyle ki, eğer Nikephoros Bryennios'un o alışılmış ağırlığı ve umursamazlığı her şeyi berbad etmese suikast başarılı olurdu. Bryennios girişimin dizginlerini kendi eline almaya bir türlü karar

verememiş, kararlaştırılan hususları unutmuş ve çiftlikte kalarak, bu arada toplanmış olan suikastçıların bütün şevk ve heyecanını söndürmüştü. Rivayete göre, bu durumda Kaisarissa Anna, kocasının gevşekliğinden küplere binmiş, duyduğu acı ve inkisardan tiril tiril titreyip dişlerini gıcırdatarak, kendisini kadın, kocasını ise erkek yarattığı için mukadderata lânet etmiştir.

Sabah olunca suikastçılar yakalandı. Ancak bunların hiç birisinin uzuvları kesilmedi veya kırbaçlanmadı; fakat hepsinin de servetlerine
16 elkonuldu./Bununla beraber bir süre sonra bunların çoğuna malları da geri verildi. İmparator af ve merhametini önce, suikastin ruhu olan ablası Kaisarissa Anna'ya gösterdi. Şu anlatacağım olay buna sebep olmuştu: Anna'nın altın, gümüş, muhteşem giyim eşyası ve diğer değerli malları, yani bütün varı yoğu bir binaya depo edilmişti. İmparator bunları gözden geçirmek üzere buraya geldiğinde şöyle dedi: "Doğa'nın düzeni benim için tersine işledi; akrabalarım bana düşmanlık, yabancılarsa dostluk gösterdiler. Öyleyse akrabalarımın bütün serveti dostlarımın olsun!" Bundan sonra da Büyük Domestikos'a bütün bu eşyayı hediye olarak kabul etmesini emretti. Aksukhos imparatora bu gerçekten muhteşem hediyesi için teşekkür ettikten sonra, kendisine bir düşüncesini serbestçe ifade etmek için müsaade edilmesini rica etti. Bu isteği kabul olununca şöyle dedi: "İmparatorum! Ablanız size karşı tertiplenen caniyane suikastin başıydı; bu hareketiyle bütün kardeşlik duygularını inkâr etmiş oldu. Fakat o bütün bunlara rağmen yine de sizin kız kardeşinizdir; iyi yürekli bir hükümdarın kız kardeşi. Doğuşu, onun davranışıyla kullanmak hakkını yitirdiği adı yine de ona bırakmaktadır. Civanmertliğinizin, işlediği suç yüzünden kaybettiklerini ona geri vermesini temenni ediyorum; çünkü doğa ondan yanadır. Onu affediniz Efendim, sizin kudretinize karşı gelen kişiyi bağışlayınız; çünkü o sizin ablanızdır! Onu göstereceğiniz büyüklükle cezalandırınız. Böylece o da sizin insanca davranışınızla yenilgiyi kabul edecektir. Burada gözlerimiz önüne serilmiş olan serveti, bunu istemeye hakkı olduğu için
17 değil, af ve merhametinizin/bir hediyesi olarak kendisine geri veriniz! Bu hazineye malik olmak hususunda o benden çok daha büyük bir hakka sahiptir; bunlar onun babadan kalma hakkıdır ve böylece yine aile içinde kalmış olacaktır."

Bu sözler ve daha çok da imparatorun sahip olduğu soylu zihniyet Ioannes Komnenos'u bu ricaya uymaya sevketti. Kendisine daha çok yalvartmadan şöyle dedi: "Eğer senin, eline geçen bu olağanüstü servetle gözlerin kamaşmadan benim ailem hakkında verdiğin hüküm benimkinden daha insancıl olursa, o zaman ben hüküm sürmeye lâyık olmam!". Gerçekten de imparator Kaisarissa Anna'ya bütün mallarını geri verdi ve kendisiyle resmen barıştı.

İmparatoriçe Irene'nin suikastçilerle en ufak bir ilişkisi saptanamadı. Aksine, onun suikastten haberdar olunca şu akıllıca vecizeyi tekrarladığı rivayet olunur: "Bir imparator tahta çıkartılmalı, ama bir kere imparator olduktan sonra artık düşürülmemelidir". Onun şu sözleri de rivayet edilmiştir: "Bu cinayet çetesi yüzünden ne acılar çektim! Doğum sancıları bile bu kadar şiddetli değildi. Doğum sancıları vücudun meyvesini gün ışığına çıkarır; bu sefer ise cehennemin esfelessâfilîninden gelen dindirilmez acı bağrımı yaktı".

4. — İmparator, Türklerin, imparator Aleksios'un kendileri ile akdetmiş olduğu anlaşmalara riayet etmiyerek büyük askerî birliklerle Meandros (Menderes) nehri kenarında, Phrygia'da bulunan şehirlere taarruz ettiklerini haber aldı. Bu sebeple ilkbahar başlangıcında (1119) sefere çıkıp onları muhtelif savaşlarda mağlûp ettikten sonra Laodikeia şehrini zaptederek burasını surlarla çevirdi. Şehrin korunması ile görevli Alpikharas'ı yerinden attı ve gerekli diğer düzenlemeleri de yaptıktan sonra Istanbul'a döndü.

18 /Ancak imparator burada fazla kalmadı ve çadırı saraya yeğledi. Barbarların akınlarını önlemek istiyordu. Bu sırada Türkler savaşa hazırlıklı değillerdi ve bunun için de imparator onlara ağır kayıplar verdireceğini düşünüyordu. Bu sebeple büyük çapta bir sefer yapmaya karar verdi. Bundan iki yarar ummaktaydı: Önce, eyaletlerinin surlar ve tahkimattan çok bir meydan savaşında üstünlük kazanılarak daha iyi bir şekilde emniyete alınmış olacağını, sonra da kışla hayatından çıkarak kavurucu sıcaklar ve ter içinde, suya daldırılan kızgın çelik gibi tavlanacak olan askerlerinin bu suretle iyice eğitilmelerini sağlıyabileceğini düşünüyordu.

Ioannes bu sebeple Pamphylia'da bulunan Sozopolis'i zaptetmek üzere sefere çıktı. Bu şehir sarp bir tepe üzerine, ulaşılması güç bir mevkide bulunduğu ve kuvvetli bir garnizona sahip olduğu için süratle zaptı düşünülemezdi. Bunun için imparator bir savaş hilesine başvurdu: Atlı kuvvetlerini Paktiarios adında birisinin komutasına vererek ona, durmadan Sozopolis etrafında dolaşıp surlara atış yapması emrini verdi. Ancak düşmanlar bir çıkış hareketi yapacak olurlarsa o, mukavemete kalkışmadan hemen kaçmaya başlıyacak ve şehirden pek uzak olmayan, çalılıklarla kaplı olduğu için görünmeyen patikaların gerisine çekilecekti. Burada dar bir mevkide askerî birlikler gizlenmişti. Paktiarios bu emri uyguladı. Türkler bu suretle aldanarak bir kaç kez Sozopolis'ten çıktılar ve bu çıkış hareketlerinin birisinde de nihayet tuzağa düştüler. Bun-
19 lar her hangi bir pusudan endişelenmeden/Bizanslıları her zamankinden daha uzaklara kadar ve öylesine şiddetle takip etmişlerdi ki, yukarıda bahsi geçen geçilmesi güç araziyi bir hamlede aşmışlardı. Fakat pusuda bek-

leyen Bizanslılar, Türklerin kaygısızca dolu dizgin arkadaşlarını izlediklerini görünce derhal Sozopolis istikametinde saldırıya geçtiler. Kısa bir süre sonra sadece kaçar görünen Bizanslılar da geri dönünce Türkler çenber içine alınmış oldu. Bunlar, pusudaki Bizanslılar şehrin kapılarını hücumla zaptettikleri için ne Sozopolis'e sığınabildiler, ne de arkalarında beliren Bizans atlı kuvvetinden kurtulmak imkânını buldular; bir sürek avında olduğu gibi ya bir tarafa sıkıştırılıp esir alındılar veya kolayca kılıçtan geçirildiler. Ancak pek azı atlarının sürati sayesinde kurtulabildi. Böylece Sozopolis, imparatorun kurnazca plânı sayesinde Bizanslıların eline geçmiş oldu.

İmparator bundan sonra Hierakokoryphitis kalesini de elde etti ve daha önceleri Bizanslılara haraç ödemekle beraber bu sıralarda Türklere katılmış olan pek çok küçük şehir ve müstahkem mevkii itaat altına aldı.

İmparator Ioannes'in hükümdarlığının beşinci yılında (buna göre 1123 olmalı; diğer kaynaklara göreyse 1122) İskitler (Peçenek) Istros (Tuna)'yı geçerek Trakya arazisini çekirge sürülerinden daha insafsızca yağmalayıp tahrip ettiler. İmparator Bizans kuvvetlerini toplayarak, bun-
20 ları sadece düşman sayısının çokluğu yüzünden değil,/barbarların kendilerine büyük güvenç duyarak farfaraca yaklaşmaları sebebiyle, en mükemmel silâhlarla donattı. Ioannes, Aleksios Komnenos zamanında Trakya İskitler tarafından işgal edilip Makedonya'nın büyük kısmı tahrip edildiği sırada bunlara karşı girişmiş olduğu savaştan kazandığı tecrübeye sahip bulunuyordu.

İmparator önce akıllıca bir siyaset kullandı. Dilbilir elçi heyetleriyle, hepsi de kendi başkanlarına bağlı muhtelif kabilelerden terekküp eden Peçenek ordusunu veya hiç olmazsa bunun parçalarından bir kısmını savaştan vazgeçerek kendisiyle anlaşmak hususunda kandırmayı denedi. Böylece barbarların nüfuzlu adamlarından bir kaçını kendi tarafına çekmeyi başardı. Bu arada elbette bütün sevimliliğini ve insancıllığını bu adamların önüne sermek zorundaydı: Onlara mükellef ziyafetler çekti; ipekli giysilerle bunları büyüledi ve maksadına ulaşmak için onlara gümüş kâse ve kadehler sundu. Böyle yemlemelerle İskitlerin iştihalarını kabarttıktan ve onlarda yeni arzular uyandırdıktan sonra da savaş gücünü onlara yönelterek, beklenmedik bir anda mevzie sokmanın tam zamanı olduğunu düşündü. Bir taraftan kendilerine vaadedilen değerli eşyalar sebebiyle Bizanslılarla barış anlaşması yapmayı düşündükleri, bir taraftan da, her zaman zafer kazanmaya alışık olduklarından savaşa istek duydukları için, bunlara, ne yapacaklarına bir türlü karar veremedikleri bir anda saldırmak arzusundaydı. İmparator böylece ordusunu, karargâhının bulunduğu Beroe (bugünkü Stara Zagora) şehrinden harekete geçirerek gün ışırken İskitlere taarruz etti. Bu, tüyler ürpertici bir

çarpışma, şimdiye kadar görülmemiş derecede kanlı bir savaş oldu. Çün-
21 kü İskitler ordumuzu, hiç korkuya kapılmadan, atlı saldırılar,/ok yağmuru ve ürkütücü naralarla karşıladılar. Bunların korkunç bir düşman oldukları belliydi. Ama, Bizanslılar, mücadele başlar başlamaz, ya zaferi kazanmak, ya da ölmekte kararlıydılar. Etrafını kuşatan maiyyeti ve koruma birliği ile imparator, ihtiyaç hissettiren her yerde mücadeleye bizzat katılıyordu.

İskitler ise bu çarpışmada her türlü olasılığı önceden düşünmüşler ve bizi çok rahatsız eden önlemleri şöylece almışlardı: Bütün arabalarını bir çenber teşkil edecek şekilde yan yana getirmişler ve savaşçılarının hatırı sayılır bir kısmını buraya yerleştirmişlerdi. Arabalardan müteşekkil bu duvarda bir çok çapraz çıkış yolları da bırakmışlardı. Bizanslılar tarafından sıkıştırılıp kaçmak zorunda kaldıklarında, hiç kayıp vermeden, sağlam bir sur gerisine çekilircesine bu arabaların arkasına kaçmaları ve kısa bir süre nefeslendikten sonra tekrar dışarıya çıkıp yeniden güçlenmiş olarak mücadeleye devam etmeleri mümkündü. Böylece savaş aslında her tarafı açık olan alanda bir kuşatma haline dönmüş olup bizim Bizanslı birliklerimiz başarısız bir çaba içinde çırpınıp duruyorlardı.

İşte bu anda Ioannes'in ne kadar akıllıca bir hareketle adamlarını coşturduğu görüldü. İmparator, emirlerini verirken sadece akıllı ve uzak görüşlü olmakla kalmaz, komutan ve askerlerine emrettiklerini ilk uygulayan da kendisi olurdu. Bu yaptığı ise tümiyle yeni ve alışılmamış bir şey olmakla beraber onun büyük dindarlığının da bir şahidi idi : Ioannes, düşmanları tarafından tekrar tekrar ve kelleyi koltuğa alarak sıkış-
22 tırılan Bizanslıların yorulup güçten düştüklerini görünce,/merhamet uyandıran bir tavırla, beraberinde savaşa götürdüğü Tanrının Anası ikonasını kucaklayarak yüzünü ona doğru kaldırmış ve gözlerinden savaş terinden daha sıcak yaşlar dökülmeye başlamıştı. Onun bu gayreti boşuna olmadı; semavî güçle kuvvetlenen savaşçıları, bir zamanlar Musa'nın ellerini uzatarak Amâlika'yı bozguna uğratması gibi (Krş. *Musa* 17) İskitleri derhal kaçmaya zorladılar. İmparator bundan sonra, muazzam kalkanlar arkasında sarsılmaz bir duvar teşkil eden ve baltalarla donatılmış zırhlı askerleriyle İskitlerin arabalardan yapılmış kalesine saldırarak bunu parçaladı. Bundan sonra yeniden göğüs göğüse bir çarpışma başladı. İskitler korkunç bir bozguna uğrarken Bizanslılar, zaferlerinden sarhoş, onları kovalamaya başladılar. Barbarların binlercesi maktul düştü ve ordugâhları yağmalandı. Alınan esirlerin haddi hesabı yoktu; ayrıca sayısız İskit de esir düşmüş olan yakınlarına duydukları özlemle ve kendi istekleriyle Bizanslıların tarafına geçti. Devletin batısındaki bir kaç köy bunlarla iskân edildi ki, kalıntıları bugün bile mevcuttur. Bunların

içinden bazıları da ücretli asker olarak orduya alındı; çoğunluğa gelince bunlar ordu tarafından köle olarak satıldı.

23 5. — İskitler üzerinde kazandığı bu şanlı zaferden sonra/Ioannes içmiş olduğu andı yerine getirerek bu olayı şükran duygulariyle hatıralarda yaşatması için, bugün hâlâ kutlanmakta olan Peçenek Bayramı'nı müesseseleştirdi.

Pek az sonra (1123'den sonra, belki de Peçenek savaşını izleyen Macaristan seferleri sırasında) imparator, Tribal'ler –bunlara Sırplar da denilebilir– üzerine bir sefer yaptı; çünkü bunlar mevcut anlaşmalara riayet etmiyerek yağma hareketlerinde bulunmuşlardı. İş çarpışmaya döküldü ve imparator kesin bir galibiyet kazanarak, aslında pek tehlikeli olmayan ve daima komşularından birisinin boyunduruğunu taşımak zorunda bulunan bu barbar kavmi itaate zorladı. Elde ettiği hadsiz hesapsız ganimetin büyük kısmını da orduya bağışladı. Savaş esirlerinin çoğunluğu doğuya getirilerek Nikomedeia (İzmit, Kocaeli) arazisine yerleştirildi ve bunlara bol bol arazi tahsis olundu. Bunlardan bir kısmı da orduya alındı; kısmen de haraç ödemekle yükümlü kılındı.

Ioannes'in bir çok oğlu vardı. Bunlardan en yaşlısı Aleksios'u, *purpur* ve *kırmızı pabuç* (imparatorlara mahsus pabuç) giymesine müsaade ederek, şereflendirmişti; ahali kendisini imparator olarak selâmlarken bu oğlunun adını da zikretmek zorundaydı. Daha küçük yaşta olan oğulları, Andronikos, Isaakios ve en küçük oğlu Manuel'i *Sebastokrator* ünvaniyle şereflendirmişti. Hikâye edildiğine göre imparator rüyasında
24 oğlu Aleksios'u başında imparator tacı olarak vahşi bir/arslanın üzerinde, elinde başka bir şey bulunmadığı için arslanı kulaklarından tutarak idare ederken görmüştü. Rüyanın tabiri, çocuğun sadece bir hükümdar ünvanı taşıyacağı, fakat iktidarı bizzat elde edemiyeceği mealindeydi. Pek az sonra da bu yorum gerçekleşti ve ölüm bu çocuğu çekip aldı.

Yaz mevsiminde (1128 yılı) Hunlar (Macarlar) eskiden yapılmış barış anlaşmalarını ihlâl ederek Istros (Tuna)'u aştılar, Branitzoba (Tuna'mn sağ kıyısında, Belgrad'ın altında Braniçevo)'yı tahrip ederek surlarını yıktılar ve taşlarını Zeugminon (Zemun – Semlin)'a taşıdılar ve Sardike (Sofya)'yi yağmaladılar. Bu düşmanca davranışın gerçek, fakat dile getirilmeyen sebebi ise Macar kralı Stephanos (II. 1114 – 1132)'un kardeşi (doğrusu: amcası) Almazes (Almos)'in imparatora iltica etmiş olması (1114'den sonra) idi. Hunlar (Macarlar) ise, ayıplarını örtmek için, bu hareketlerine neden olarak Branitzoba ahalisinin oradan geçmekte olan Macar tacirlerini soymalarını ve bunlara kötü davranmış olmalarını ileri sürmekteydiler. Hun baskını beklenilmedik bir anda vuku bulmuştu. Onun için Philippopolis (Filibe)'de bulunan imparator şimdilik sadece gerekli önlemleri alarak bölgeyi Hunlardan temizlemekle

yetindi; fakat sonbahar aylarını karşı darbe için kullandı. Savaş kuvvetlerini toplıyarak bir kaç süratli tekneyi Pontos (Karadeniz)'dan Tuna'ya
25 geçirdi. Bundan sonra/düşmana nehirden ve karadan taarruz etti. Gemisiyle nehri aşarak ordusunu karşı kıyıda mevzilendirdi. İmparatorun atlı kuvveti düşmana doğru çevrilmiş mızraklarıyle Hunlara saldırıp bunları darma dağın etti. Ioannes, başka zamanlardakinin aksine bu sefer düşman ülkesinde daha uzunca bir süre kaldı ve Hun ülkesinin en verimli bölgesi ve "at sürülerinin oyun oynadığı" (Homeros, *Od.* 4, 607 vb.) bir düzlük olan Sauvos (Save) ve Istros (Tuna) arasındaki Frangokhorion (Fruşkagora, Frankenland)'ı zaptedip Zeugminon'u ele geçirdi ve büyük ganimet kazandığı Khramos (Nova-Palanka)'a kadar sefer etti. Ancak daha bir kaç çarpışmayı müteakip sonradan (1128/29 kışında) Hunlarla gayet uygun şartlı bir barış anlaşması yaptı.

Böylece artık batıda sükûnet hüküm sürmeye başladı ve imparator da ordusunu doğuya sevketmek ve Kastamon (Kastamonu)'u ellerinde tutmakta olan Persarmenoi (Danişmend oğulları)'lara taarruza karar vermek imkânına kavuştu (1130 yılında). Bithynia ve Paphlagonia eyaletleri üzerinden Kastamonu'ya yürüyerek surlara karşı koçlar ve bir çok hücum merdiveni kullanmak suretiyle şehri zaptetti. Kastamonu'nun Danişmendli (Persarmen) valisi *(Satrap)* herşeyin kaybedildiğini anla-
26 yarak kaçtı./İmparator Türklerden aldığı, sayısı hiç de az olmayan, esir ile İstanbul'a döndü.

Kazanılan zaferi kutlamak üzere bir zafer alayı tertipleneceği ilân olundu (ancak 1133'de!). İmparator bu münasebetle üstüne değerli taşlar takılmış gümüş plâkalarla süslü bir araba, gerçekten harika bir eser, yaptırdı. Tören günü geldiğinde sokakları altın işlemeli, purpur sırmalı tören giysileri doldurmuştu. Bu giysiler üstüne İsa ve aziz tasvirleri işlenmişti. Bunlar sanki canlı imişler ve nefes alıyormuşçasına işlenmiş sanat şaheserleriydiler. Doğu kapısından Büyük Saray'a giden caddenin her iki tarafına kurulmuş olan tribünler de hayranlığa değerdiler. "Kar beyazı, uzun yeleli" dört atın çektiği araba fevkalâdeydi. İmparator bu arabaya binmekten feragat ederek ona, uğurunda canını bile feda edebileceği en sevdiği varlık Tanrı'nın Anası ikonasını yerleştirmişti. Bütün zaferlerini ona bağlamaktaydı ve bu ikona onun gözünde savaşların yenilmez yardımcısı ve idarecisiydi. Arabanın dizginlerini devletin en kudretli kişilerine, arabanın atlarını en yakın akrabalarına teslim etmiş, kendisi, elinde bir haç tuttuğu halde arabanın önünde yürümekteydi. Böylece Ayasofya kilisesine giderek bütün halkın önünde, kazandığı başarılar dolayısiyle Tanrı'ya şükürler etti ve sonra sarayına döndü.

27 /İmparator Ioannes uzun zaman boş oturmadı; sadece tebasının kendisini görebileceği, bir kaç tiyatro eserini seyredebileceği, askerlerinin o

kadar uzun bir ayrılıktan sonra vatanlarını selâmlıyabileceği, atların yeterince dinleneceği ve mızrak uçlarının bileneceği kadar Istanbul'da kaldı ve sonra yeniden Kastamonu'ya sefer etti. Persarmen Taismanios (Danişmend oğlu Emir Gazi), o zamanlardaki Kappadokya hâkimi, üstün kuvvetlerle Kastamonu'ya saldırarak zaptetmiş ve şehrin bizanslı garnizonunu kılıçtan geçirmişti. İmparator şehrin önünde göründüğünde Taismanios artık hayatta bulunmuyordu (Eylül 1134); Konya sultanı Mesud'un düşmanı olan Mukhumet (Muhammed) şehre hâkimdi. Ioannes bu uygun durumdan yararlanarak Mesud ile bir ittifak akdetti ve ondan aldığı kuvvetlerin yardımı ile Muhammed'e taarruz etti. Muhammed doğal olarak bu iki ordu ile başa çıkamıyacağını biliyordu; onun için kendi milletinden olan Mesud ile anlaşmaya ve aralarındaki düşmanlığı ortadan kaldırmaya çalıştı. Yazdığı bir mektupta, diğer bazı hususlar yanında özellikle, Bizanslıların imparatoru ile yapılan ittifak yüzünden Türk çıkarlarının zarar gördüğüne işaret ediyordu; bu sebepten onlar, her ikisi de aynı millete mensup oldukları cihetle, birbirleriyle ittifak etmeliydiler. Muhammed böylece Konya sultanı Mesud'u imparatordan ayrılarak kendi tarafına geçmeye kandırmaya çalışıyordu, Pek az sonra bunu başardı da. Gecenin birinde sultanın imparatora verdiği yardımcı kuvvetler çekildiler ve Bizanslılar bu yüzden güç durumda kaldılar. İmparator ordusuyla birlikte Rhyndakos (Kirmasti çayı) kenarında bizzat tesis etmiş olduğu/müstahkem mevkie çekilmek zorunda kaldı. Fakat yeni kuvvetlerle Muhammed'e tekrar bir darbe indirmeye ve Kastamonu'yu Bizanslılara geri almaya muvaffak oldu; hatta Gangra (Çankırı)'ya bile taarruz etti. Bu, Karadeniz civarında, uzun süreden beri Türklerin boyunduruğunda bulunan şehirlerin en büyük ve önemlilerinden birisiydi.

28

6. — İmparator Ioannes önce civarını kılıç zoruyla itaat altına aldıktan sonra karargâhını Çankırı şehrinin önüne kurdu. Kendi gücüyle gururlanan Türk garnizonu şehrin kapılarını imparatora açmayı hatırına bile getirmiyordu. Ordu bu nedenle surları kuşatarak zayıf noktalarını durmadan koçbaşlariyle tahribe ve taarruza başladı. Fakat istihkâmlar çok güçlü olduğu ve kuşatılanlar da mezbuhane mukavemet ettikleri için kuşatma bir türlü başarıya ulaşamıyordu. İmparator bu yüzden surları dövmekten vazgeçerek şehrin içindeki binaları mancınıklarla bombardımana karar verdi. Bizanslılar surlar dışındaki, ordugâhlarını üzerine kurmuş oldukları tepelerden şehrin binalarını iyice görebiliyorlardı. Böylece mancınıklar iyice gördükleri hedefler üzerine hafif taş gülleler savurmaya başladılar. Mancınıkların etki alanı oldukça genişti. Taşlar yukarıdan atıldıkları için sanki kendiliklerinden uçuyordular ve etkileri de çok yıkıcı oldu. Evler yıkılıyor, damlar çökerek insanları altında bırakıyordu. Bu suretle şehirde evlerde oturmak da, sokakta yü-

rümek de tehlikeli bir hal almıştı. Bu nedenle, baskısını arttıran kuşat-
29 ma ve her halde daha çok da şehrin hâkimi/Tasmanios'un eceliyle ölmüş olmasının etkisiyle ahali şehri teslim etti ve imparator da bu suretle içeriye girdi. Türk ahalinin çoğunu buradan sürerek şehirde 2000 kişilik bir Bizans garnizonu bırakan imparator bundan sonra Istanbul'a döndü.

Bununla beraber Gangra uzun süre bir Bizans şehri olarak kalmadı. Türkler bu şehri eskisinden daha büyük bir şiddetle sıkıştırdılar, lâğımlar açtılar ve nihayet de aç bırakarak teslim olmaya zorladılar. İmparator bu sırada başka hedefler peşindeydi ve kendisini de tamamiyle bu yeni işlere vermiş bulunuyordu.

İmparator bundan sonra Armenia'ya hâkim olmuş bulunan Lebunes'e taarruz etmek üzere bir Kilikya seferi hazırlıklarına girişti (1136 yılında veya 1137 başında). Lebunes bir çok Bizans şehrini eline geçirmiş (1132 / 33 yıllarında) olup özellikle Seleukeia (Silifke)'yı da tehdit etmekteydi. Uzun bir sefer için iyice hazırlanmış olan imparator yeni birliklerle takviye edilmiş ordusuyla Kilikya geçitlerine doğru ilerledi; burasını savaşmaya mecbur kalmadan geçtikten sonra Adana ve Tarsus'u işgal etti. Ancak imparator bu başarılarla yetinmeyerek bütün Armenia'ya karşı mücadeleyi ele aldı. En önemli müstahkem mevkilerin bir kaçı kendiliğinden teslim oldu; diğerlerini hücumla zaptetti ve bütün bu ülkeye hâkim oldu.

Bu sefer esnasında imparator gayet dik ve sarp bir kaya üzerindeki Baka (Vahga, bugünkü Feke) önüne de gelmişti. Bu kalenin savunucu-
30 ları ne silahlarını bıraktılar, ne de barış ricasında bulundular. Bu/sebeple imparator kaleyi bütün ordusuyla kuşatarak, kale eline geçmeden, kuşatmanın uzunluğundan saçları bile ağarsa, ne kadar kar yağarsa yağsın, buradan ayrılmamaya yemin etti. Kuşatılanlara, kaleyi kendisine teslim edecek olurlarsa kendilerini ne büyük bir mükâfatın beklediğini ve eğer ordusu muzafferane bir mücadeleden sonra kaleye zorla girecek olursa ne kadar korkunç bir âkıbete katlanmak zorunda kalacaklarını iyice anlattı. Ama sanki en usta yılan oynatıcılarının havasına bile kulaklarını tıkayan Aspis yılanlarını sihirli nağmeleriyle büyülemek veya bir zenciyi suyla yıkayarak beyazlatmaya çalışmak istemişti. Baka garnizonu korkusuzca ve kendisine güvenerek taarruzu beklemekteydi.

Konstantinos adında birisi bu direnişin ruhu idi; Ermenilerin en ileri gelen bir ailesine mensup olup gücü ve şecaati ile herkesin üstündeydi. Sadece kaleyi ve içinde bulunanları savunmaya hazır duruma sokmakla kalmıyor, tepeden tırnağa silahlanmış olarak, doruğunu doğanın kayalarla, insan elinin surlarla tahkim ettiği tepenin kenarına dikilerek tahrik edici bir küstahlıkla grekçe olarak imparatoru tahkir ediyor ve en

iğrenç sözlerle karısına ve kızlarına sövüyordu. İmparator bu küstah barbarı yakalamak ve cezasını vermek arzusuyla yanıp tutuşmaktaydı.
31 /Gücüne ve kudretine güvenen bu küstah herif ise üstelik imparatorun ordusu ile alay etmekte olup en güçlü Bizanshyı düelloya davet etmek edepsizliğini de göstermişti. İmparator derhal *Taksiarkhos* (komutan, albay)'una bu Ermeni ile başedebilecek güçlü bir savaşçı saptamasını emretti. Makedonya *Tagma*'sından Eustratios adında birisi bu iş için seçilerek adam boyunda bir kalkan ve yeni bilenmiş enli bir kılıçla donatıldı. Bu şekilde silahlanan Eustratios Bizans saflarının önüne çıktı. Tepenin eteğine kadar gidip orada duran Eustratios, Ermeni'ye seslenerek, eğer gerçekten çarpışmak istiyorsa ve düelloya daveti diğer sözleri gibi sadece farfaraca bir öğünme ve boşuna bir böbürlenme değilse, eşit şartlarda güçlerini ölçmeleri için tepeden inmesini söyledi. Bu sözlerle gururunun yaralandığım hisseden Konstantinos, gökten düşen bir yıldırım veya çalılıklardan atlayan bir dağ keçisi gibi Eustratios'un üzerine atıldı. O da Bizanslı gibi cessur ve güçlü olup ortasını bir haçın süslediği yuvarlak ve beyaz bir kalkan ile kendisini korumaktaydı. Sağ elinde tuttuğu kılıcıyla ürkütücü bir gayret içinde Makedonyalı'nın kalkanına arka arkaya darbeler indiriyor ve hiç olmazsa birisinde başarıya ulaşacağını umarak ona önden ve yandan bir isabet sağlamaya uğraşıyordu. İmparator neredeyse her şeyin kaybolduğunu, sadece o kadar arzuladığı başarıyı değil Makedonyalı'yı da kaybettiğini düşünmeye başlamıştı. Yüksek
32 sesle : "(Makedonyalı) canını kurtaramıyacak!" diye bağırdı./Ancak Konstantinos'un şakırtılı darbelerine rağmen Bizanslılar avazları çıktığı kadar bağırarak, Eustratios'u mukabil bir darbe vurmaya teşvik etmekteydiler. Eustratios da bir kaç kere, sanki düşmanına vuracakmış gibi kolunu kaldırmış, fakat kötü ruhlu bir sihirbaz tarafından büyülenmiş gibi, her seferinde kolunu tekrar indirmişti. Ancak bir süre böylece geçtikten, kılıcını bir kaç kere kararsız bir şekilde savurduktan sonra Makedonyah vurduğu bir darbeyle Konstantinos'un kalkanını ikiye biçti; bu anda sanki devleşmişti ve Hektor'a lâyıktı. Bizanslılar bunun üzerine kendilerinden geçerek avaz avaz haykırdılar. Beklemediği bir şekilde korunma silahından yoksun kalan Ermeni ise, artık iki ordu arasında daha fazla kalamıyacağından, selâmeti kaçmakta buldu. Süratle tepeye tırmandı ve bu arada canını kurtarmak için koştuğundan, rakîbinden elbette çok daha hızlı oldu.

Konstantinos bundan sonra kalenin içinde kaldı; Bizanslıları küçümseyen alaylarından vazgeçtiği gibi zehirli sözlerinin oklarını imparator ve ailesine karşı savurmayı da bir kenara bıraktı.

İmparator, Makedonyalı'ya, neden kolunu bir çok kez kaldırdığı halde sadece bir darbe vurduğunu sorduğunda Eustratios, amacının tek

vuruşla hem kalkanı hem de Ermeni'yi biçmek olduğu, bunu, rakîbi kal-
33 kanını/vücudunun çok ötesinde tuttuğu için yapamadığı, bu nedenle nihayet boşuna vakit geçirmeyip uygun ilk fırsatta kılıcını kalkana isabet ettirerek böylece korunmadan yoksun kalacak rakîbinin üstüne yürümeyi kararlaştırdığı cevabını verdi. Bu sözler imparatoru hayrete düşürdü ve Ioannes Eustratios'a zengin hediyeler verdi.

7. — Çok geçmeden Baka kalesi de imparatorun kudretine boyun eğip teslim olmak zorunda kaldı. Konstantinos da yakalanarak zincire vuruldu ve esarete sürüklendi. Onu deniz kenarındaki bir gemiye götürdüler. Gemi pek az sonra hareket ederek onu Istanbul'a götürecekti. Fakat bu Ermeni pek cesur ve gözü pek bir kimseydi. Geceleyin muhafızlarına saldırarak bunlardan pek çoğunu öldürdü. Hizmetkârları zincirlerini çözdüler ve o da kaçıp kurtuldu. Ancak yeni karışıklıklar çıkaramadan yeniden esir ve imparatora teslim edildi.

İmparator sadece Baka kalesinin zaptında güçlüklerle karşılaşmış değildi. Daha önceleri Anabarza'nın zaptı da büyük çabalar sarfını gerektirmişti. Bu şehrin ahalisi çok sayıda idi ve şehir güçlü surlarla çevrili olup yüksek kayalıklar üzerinde inşa edilmişti. Bu sıralarda ise etraftan kaçıp gelen mültecilerle – ki hepsi de güçlü kuvvetli ve zırhlı savaşçılardı – yeni istihkâm ve her türlü savunma araçlariyle takviye edilmiş
34 bulunuyordu. İmparator ordusunun bir kısmını önden göndermişti./Bunlar Gangra'nın tesliminden sonra ücretle ordusuna kattığı Türklerden ibaretti. İmparator Ermenilerin düşüncesini öğrenmek, onların teslim olup olmayacaklarını anlamak istiyordu. Daha bu kuvvetlerin görünüşü bile Anabarzalıları hiddetten çılgına çevirdi. Bunlar imparatorun birliklerini daha ilk hücumlarında ezip imha edeceklerini sanıyorlardı. Bu sebeple bir huruç hareketi yaptılar. Vuku bulan çarpışmada Ermeniler Türkleri bozup uzaklara kadar izlediler; fakat Türkler kısa bir süre sonra geri döndüler; Bizans birlikleri de yardımlarına geldi. Savaş yeniden başladı ve Ermeniler bütün direnmelerine rağmen şehirlerine kapanmaya mecbur bırakılarak kuşatıldılar. Pek az sonra kuşatma âletleri surların karşısına yerleştirildi ve taşdan gülleler kulelere savurulmaya başladı. Ancak barbarlar da boş durmuyorlardı. Bunlar da surlar üzerine mancınıklar yerleştirerek kuşatıcılar üzerine ağır taşlar ve kızdırılmış demir parçaları yağdırdılar. Bu bakımdan Ermeniler Bizanslılara çok üstün durumdaydılar ve bu yüzden de onlara önce ağır kayıplar verdirdiler. Aynı zamanda, hiç beklenmedik anlarda çıkış hareketleri yapıyorlardı – denilebilir ki, bir yaban domuzu gibi dişlerini bilemekteydiler. Bunlar gayet ustaca, saz demetlerinden yapılmış meşaleleri mancınıkların koruyucu kalkanlarına atarak bu âletleri tutuşturuyorlardı; bunu becerdikten sonra da sarsıla sarsıla kahkahalar atıp Bizanslılar ve im-

paratorlarıyla alay edip edepsizce böbürleniyorlardı. Mücadeleye kısa bir süre ara verildiğinde Bizanslılar mancınıklarını düşmanlarının taktiğine uydurdular. Bunların koruyucu kalkanlarını kalın bir balçık tabaka-
35 sı ile/sıvadılar ve ertesi gün yeniden surları dövmeye başladılar. Artık Ermenilerin savurduğu kızdırılmış demirler mancınıklara bir zarar veremiyordu. Savunma plânlarının böylece akamete uğradığını gören Ermenilerin alay ve istihzaları feryada dönüştü. Çünkü şehirden fırlatılan demir külçeleri bütün hızlarına rağmen ince, gevşek ve yaş balçık tabakasına vurduklarında etki ve hızlarını kaybediyorlar ve zarar veremiyorlardı. Bu sebeple Bizanslılar surların bir çok yerinde yıkıntılar yaparak şehri hücum edilebilir duruma soktular. Böylece bu önceleri o kadar küstahlık eden, silah şakırdatan düşman Anabarza şehri de, kendi isteğiyle değil, silah güciyle zorlanarak imparatora teslim oldu. Ama bu teslimiyet tam değildi; şehri savunanlar içkaleye çekildiler ve buradan bir çok huruç hareketleri yaparak savunmayı sürdürmek istediler. Bu içkalenin de şehrin diğer kısmı gibi büyük kayıplar verilerek hücumla zaptedilmesi icap etti.

36 /İmparator, Anazarba etrafındaki müstahkem mevkileri de buna benzer şekilde zaptettikten sonra (1137 Ağustosunda) Coelesyria'ya, Orontes (Âsiırmak)'in içinden geçtiği, ılık rüzgârların okşadığı muhteşem Antiokheia (Antakya)'ya gitti. Burada hükümdar Raimundos (Raymond de Poitiers) ve halk tarafından sevgi ile karşılandı. Antakya'da uzunca bir süre kaldıktan ve Raimundos ile Trablus kontu *(Comes)*'nu da kendisine sıkı sıkıya bağladıktan sonra imparator, Agarenoi (burada müslümanlar anlamına)'ların hakimiyeti altında bulunan Antakya etrafındaki Suriye-Fenike şehirlerine hücum etmeyi kararlaştırdı (ertesi 1138 ilkbaharında). Böylece Fırat nehri istikametinde ilerleyerek, ahalisi tarafından Piza (Bizâa) olarak adlandırılan şehre ulaştı. Burada öncü kuvvetleri direnişle karşılaştı. Düşmanlar kahramanca savaşınca Bizanslılar geri çekilmek zorunda kaldılar. Bunlar hatta düşmanların beklenmedik derecede şiddetli saldırılarını durduramadıkları için bir süre de takip olundular. Nihayet imparator bizzat yetişti ve büyükçe birlikleri savaşa müdahale ettiler. Bu hücuma düşmanlar dayanamadı; şehirlerine kapandılar ve yeni bir çıkış hareketinde bulunmaya cesaret edemediler.

Şehir çifte surla ve kısmen de derin bir hendekle çevrilmiş olup bazı kısımlarını da kayalıklar korumaktaydı. Ancak mancınıkların taş yağmuruna surlar dayanamadı ve bir kısmı çöktü. Böylece Haceroğullarının
37 (müslümanların) cesareti de kırıldı./Önceleri o kadar cessur ve cüretkâr olan bu adamlar imparatorun önünde silahlarını bırakarak, bütün mal ve mülklerini de arzetmek suretiyle sadece hayatlarının bağışlanmasını rica ettiler. Bundan sonra imparator ordunun bir kısmını Fı-

rat nehrinin öte tarafında bulunan şehir ve kalelere karşı göndererek büyük ganimet elde etti. Piza (Bizâa)'yı Urfa kontuna (Josselin II.) bağışladı ve geniş bir ovada bulunduğundan emniyetli bir üs olamıyacağı için Bempetz (Menbiç)'in yanından geçti. Buna mukabil, kendisine bu seferde refakat etmekte olan Antakya hükümdarının ricası üzerine Haleb ve Pherep (Esârib)'e taarruz etti.

İmparator Haleb – ki bir zamanki Berrhoia'dır– önüne geldiğinde karşısında zengin bir nüfusa sahip, surları içinde çok büyük ve ağır donanımlı bir ordu bulunan bir şehir buldu. Nitekim kuşatılanlar da, Bizanslıları görür görmez bir çıkış hareketi yaparak bütün güçleriyle imparatorun birliklerine yüklendiler. Fakat Bizanslılarla başa çıkamadılar
38 ve surlarının gerisine çekildiler./Bu çıkış hareketlerini bir kaç defa daha tekrarladılarsa da hiç birinde başarıya ulaşamadılar. Arada sırada bunlar uzun menzilli atış yapan âletleriyle, şehrin etrafını atla dolaşıp surları inceleyen imparatora isabet sağlamaya uğraştılar. Ancak bu kancıkça suikastler de başarılı olmadı. Fakat imparator da, şehir surları çok sağlam ve içindeki ordu çok iyi teçhizatlı ve de atlı olduğu ve her şeyden önce de kendi ordusu için yiyecek ve içecek tükendiği, su ve yakacak malzemenin yetersizliği sebebiyle hiç bir şey yapamıyordu. Bu yüzden bir süre sonra Haleb önünden ayrıldı.

Buna mukabil Pherep (Esârib) daha ilk hücumda imparatorun eline geçti. Burasını Antakya kontlarından birisine bırakan imparator, ülkenin diliyle Kapharda (Kefertâb) denilen başka bir şehre gitti. Burası güç bakımından hiç de kendisinden aşağı olmayan bir çok müstahkem mevkiin bulunduğu büyük bir bölgenin başşehriydi.

8. — Bununla beraber, azametli surlarına rağmen Kefertâb kısa bir süre içinde imparatorun eline geçti ve o da bu suretle başka ve yeni girişimlerde bulunmak imkânını buldu. İmparator Sezer (Şeyzer)'e karşı bir sefere karar vererek Istrion (Gistrion = Medinet el-Cisr) yanında ordugâhını kurdu. Istrion da bir Mezopotamya şehri olup Şeyzer'den pek az uzaklıktaydı ve her türlü savaş malzemesiyle iyice donatılmıştı. Önünden geçtiği sırada imparator bu şehri de alarak askerlerine, özellikle burasını zapteden İskit (Kuman) birliklerine yağmalattı. İmparator buradan Şeyzer üzerine yürüdü.

39 /Şeyzer ahalisi muazzam bir kuvvet toplamıştı. Bütün civar emirleri *(Satrap)* güçlü bir vurucu kuvvet halinde burada birleşmişlerdi. Bu ordu, burada bir münhanî çizmekte olan ırmağı geçerek süratli atları üzerinde hafif ve kamıştan mızraklarıyle imparatorun zırhlı saflarına saldırdı. Fakat imparator bu çarpışmadan galip çıktı; düşmanlar nehre döküldü veya mızraklarla öldürüldü. Bunların kargıları ise kendilerine hiç de yararlı olmamıştı; çok hafif ve zayıftılar: Tıpkı eğilip bü-

külen kamışlar gibi (Krş. 2 *Krallar* 18, 21; *Jesaias* 36, 6; *Hezekieyel* 29, 6). Düşmanlar surların arkasına çekildiler ve bir daha da şehrin dışında görünmediler. Bunları sadece şehrin toprak damları üzerinde görmek mümkün oluyordu. Bu savunmaya elverişli yerlerinde bunlar Bizanslılara mukavemet ettiler ve civar ovanın tahrip edilip yağmalanmasına ve kalelerinin Bizanslıların eline geçmesine aldırmadılar. Onların bu davranışları karşısında imparator birliklerini, mensup oldukları millet ve kabilelere göre kısımlara ayırdı. Maksadı bir kabilenin diğerine yardım etmesi idi (Homeros, *Ilias* 2, 362). Bir birlikte Makedonyalılar, bir diğerinde İskitler (Kumanlar) bir üçüncüsündeyse, önceki savaşlar esnasında kendi tarafına geçmiş olan Persler (Selçuklu Türkleri) toplandı. Birliklerden birisi de seçme askerlerden terekküp ediyordu. Bu titiz ayır-
40 ma sonucunda/ordunun ne kadar muhtelif unsurlardan meydana geldiği ve ne kadar çeşitli silahlar taşıdığı iyice belli oldu. Düşmanların korkusu gittikçe arttı, dirençleri azaldı. Bunlar dış istihkâmları terkederek içkale surlarının gerisine çekildiler. Günler boyu her iki taraf birbiriyle mezbûhane çarpıştı; hücumlar ve savunmalar birbirini izledi. İki tarafın en cessur ve güçlü savaşçıları düellolarda birbirlerini sınadı ve bütün bu ikili çarpışmalarda Bizanslıların üstün çıktığı görüldü. Ama düşmanlarının ağır kayıplara uğramasına, bunların Bizanslıların kılıçlariyle saf saf toprağa serilmesine, atılan okların bir çok kimsenin gözünü hayata yummasına sebep olmasına, savurulan taş güllelerin insanları parçalamasına, surları ve istihkâmları yıkmasına rağmen başarı kazamlamadı: Kuşatılanlar hiç sarsılmadan direnişlerini sürdürmekteydiler. Çünkü hâlâ sayıları çoktu ve bunlar kendi canları, karıları, çocukları ve değerli mal ve mülkleri için savaşıyorlardı. Eğer endişe uyandıracak haberler imparatoru hiç arzu etmemesine rağmen geri çekilmeye zorlamamış olsaydı, kısa bir süre içinde, yine de Şeyzer ve bütün serveti imparatorun eline geçer ve Bizanslılar da bu şehri zaptetmekle şimdiye kadar elde ettikleri başarılarının üstünde şan ve şeref elde ederlerdi. Gelen haberlere göre Edessa (Urfa) Türkler tarafından kuşatılmış olup imparator mümkün olduğu kadar süratle yardım etmediği takdirde tehlikelerin en büyüğü ile karşı karşıyaydı. İmparator bu yüzden Şeyzer'de kuşatılanlardan muhteşem bir haraç aldıktan sonra kuşatmayı kaldırdı. Kendisine en değerli mücevherler, dik boyunlu, soylu atlar, altın sırmalı ipekli kumaşlar ve görülmeye değer bir masa verilmişti. Kendisine takdim edilenlerin en değerli parçası ise, ancak pek ender görülen, göz okşayan
41 harikulâde bir eser, *Lihnit* (Kristal veya mermer)'den/yapılmış bir haç idi. Doruğuna ulaşmış bir sanat burada gerçeğe tam uygun bir şekilde ilâhî güzelliği tecelli ettirmişti. Şeyzer Arapları bu parlak taştan yapılmış haç ile çok değerli, fevkalâde masanın bir zamanlar şeref armağanı olarak Bizans imparatorlarının mülkiyetine geçtiğini iddia etmekteydi-

ler. Onlara göre bunları, ataları, gayrı meşrû Bizans hükümdarı *(Usurpator)* Romanos Diogenes'in karargâhını zaptedip imparator çadırını yağma ederken ganimet olarak elde etmişlerdi.

İmparator böylece Şeyzer'den Antakya istikametinde harekete geçti (1138 yazı). Bu arada Zakes (İmadeddin Zengi)'nin ve diğer Türk emirlerinin ordu birlikleri Bizanslıların ardçı kuvvetini taciz etmekteydi. Bizanslıları küçümseyerek ve barbarca bir cüretle bunlar hemen hemen "rüzgâr kadar süratli atları" üzerinde yaklaştılar. Tanrı'nın bu akılsızca cüreti cezalandırması gecikmedi. Bunlar sadece, bütün beklentileri aksine, şerefli bir başarı elde edememekle kalmadılar; reislerinden ikisi canlı olarak Bizanslılara esir düştü. Bunlar Atapakos (Atabeg)'un oğlu ile Amiras (Emir) Samukh'un kardeşiydiler.

42 /İmparatorun ünlü Antakya şehrine girişinde bütün ahali büyük bir aceleyle her tarafa *aziz* tasvirleri yerleştirmek ve büyük bir çaba ile giriş töreni için sokakları süslemek suretiyle ona bağlılığını gösterdi.

Ioannes bundan sonra dualar ve mutluluk dilekleri refakatinde Kilikya'ya yürüdü ve oradan da Istanbul yolunu tuttu. Yurduna dönerken de her zamanki prensiplerini uyguladı : Ordusunu büyük bir intizam içinde yürütürken birliklerinden bir kısmını da Konya Selçukluları üzerine yolladı. Çünkü Selçuklular, imparator Suriye'de savaş ile uğraşırken, uygun fırsattan yararlanarak Bizans arazisine akınlar yapmışlardı. Bu sebeple imparator bunların ülkesini tahrip ettirdi. Selçuklular mağlûp edildiler, bir çokları esir düştü; her türlü yük hayvanları ve binek atları ellerinden alındı.

İşte imparator Ioannes'in üç yıllık doğu seferinde verdiği savaşlar bunlardır ve herkesin dikkatini ve hayranlığını kazanmışlardır.

9. — Bu sıralarda *Sebastokrator* Isaakios da ağabeyisi olan imparatorun yanma döndü. Yukarıda anlatıldığı gibi Ioannes'in tahta çıkmasına herkesten önce o yardımcı olmuştu. Fakat sonraları bir hiç yüzünden
43 ağabeyisi ile bozuşmuş ve ülkeyi terketmişti. Boylu poslu, fevkalâde/güzel ve güçlü bir savaşçı olan en büyük oğlu Ioannes de ona bu ihtiyarî sürgün hayatında refakat etmişti. Bunlar bir çok millet ve bu arada başşehir Konya'nın hükümdarı yanında da yaşamışlardı. Isaakios'un aklı fikri Bizans'a saldırarak ağabeyisini zarara uğratmaktaydı. Ama bunu gerçekleştirebilecek araçları yoktu ve imparator Ioannes de durmadan kazandığı zaferlerin sayısını çoğaltmaktaydı. Bu sebeple *Sebastokrator* Isaakios şeytanî plânlarında kendisine yardımcı bulamadı. Aksine herkes ondan kaçıyor, daha ilk teklifinde isteksizliğini belirterek plânından vazgeçmesini tavsiye ediyordu. Bunlar, böyle bir girişim için güçlerinin yeterli olmadığını ve bunun kendisine de zarar vereceğini söylüyorlardı.

Böylece Isaakios bir hükümdardan bir hükümdara koşuyor ve gerçekten vekarlı görünüşü, mensup olduğu ailenin soyluluğu sebebiyle hürmetle muamele de görüyordu. Ağabeyisi ile bozuşmanın kendisine ancak zor ve kişiliğine lâyık olmayan bir yaşam yüklediği gerçeğini ancak çok sonraları anlayabilmişti. Böylece ağabeyisinin yanına döndü. İmparator onu ve oğlunu sevinçle kabul etti ve onları seyre ve kucaklamaya doyamadı. Çünkü akrabalık bağları güçlü bağlardır ve kim –velev kısa bir süre olsun– doğal çevresinden ayrılırsa, yine çok geçmeden ve seve seve geri döner. İmparator Ioannes ona karşı daha önceleri duymuş olduğu sevgiyi hiç azaltmadan devam ettirmiş ve genellikle kızgınlıklarını kül altında kalmış ateş gibi üfleyip zamanı geldiğinde alev halinde fışkırtan hükümdarların yaptıkları gibi, intikam duygusu beslememişti.
44 İmparator, kardeşiyle birlikte ve kazandığı zaferlerden duyduğu/sevinçten hiç de daha az olmayan, onun geri dönmesinden dolayı hissettiği memnuniyetle, Istanbul'a geldi. Hükümdarın tebası da onun bu duygularına kasideleriyle ifade bahşetti: Bunlarla askerî başarıları kutlayıp imparatora yol göstermiş ve onu zafer kazanmış olarak sağ salim ülkesine geri getirmiş olan Tanrı'ya şükrediyorlar ve aynı zamanda Isaakios'un yurduna geri gelmiş olmasından duydukları sevinci dile getiriyorlardı.

Ancak imparator Bizans işleriyle fazla meşgul olamadı. Türkler Sakarya'nın korumasız olan bölgelerine girmişlerdi. Sağlık durumunun kötülüğüne rağmen imparator Ioannes derhal sefere çıktı (1139); savaş meydanında görünüşüyle düşmanların cesaretini kırıp ganimet olarak her türden hayvanlar elde ettikten sonra Lopadion'a döndü. Pek az sonra imparatoriçe de saray maiyyeti ile Istanbul'dan çıkarak Ioannes'in yanına geldi. İmparator silahların sustuğu zamanı boş geçirmemek için tahkimat yaptırdı. Uzunca bir süre bu bölgede kalmayı plânladığından ordusuna toplanmak emri verdi. Ordu filvaki imparatorun emri üzerine toplandı ise de askerler, Ioannes'in bu emri ile, başka hiç bir zaman olmadığı kadar duygusuz ve zalimce davrandığı düşüncesindeydiler. İmparatorun bir sefere çıkmak için gerçek ölçüyü bilmediğini; Bizanslıların üç yıldan beri doğuda savaşmış olduklarını unutmuş veya önemsememiş olduğunu söylüyorlardı. Ama adamlarının ona karşı duydukları büyük
45 nefreti uyandıran/sebep şuydu : Onunla birlikte Suriye'de bulunmuş olan askerlerden bir çoğu hastalık, bir çok şeylerden mahrumiyet veya atlarını yitirdikleri için yurdlarına dönmekte gecikmişlerdi. İmparator bütün yol ve limanları sıkı bir kontrol altına aldırarak gecikmiş olanları, daha yurdlarını görmeden, derhal orduya katılmaya zorlamıştı. Ordudaki isteksizliğin sebebi imparatorca meçhul kalmış olamazdı, ama, o – eğer böyle şeyleri hakir görüyordu demek istemezsek – olup bitenlerin farkında değilmiş gibi davranıyordu. Bir kere almış olduğu kararda ıs-

rarlıydı ve askerlerin söylenmesine aldırmıyordu. Aynı halatı kendisiyle birlikte çeken, uzunca seferlerle güç ve cesaretini yitirmeyen askerlere ihtiyacı olduğunu söylüyordu.

İmparatorun plânı Armeniakon *Thema*'sına (askeri idare bölgesi) sızmış olan barbarların üzerine yürümek ve bu arada, uzunca bir süre önce Trabzon şehrini eline geçirerek burada başına buyruk hüküm sürmeye başlamış olan Konstantinos Gabras'ın hakkından gelmek idi. Paphlagonia vadilerinden, Karadeniz kıyısındaki bölgeye yakın geçen yolu seçti. Bunu iki sebeple yapmıştı : Ordunun kendi ülkesi içinde iaşesini sağlamak ve düşmanla bir çatışma halinde ordunun sadece bir yönde savaşması ve kolayca kuşatılmaması için.

Kayseri'nin bu sıradaki hâkimi, adı daha önce geçen Mukhumet (Muhammed) idi. Muhammed büyük bir güce erişmiş ve İberia (Gür-
46 cistan) ile Mezopotamya'nın bazı kısımlarını itaati altına almıştı./Hanedanını Arsakid'lere ircâ etmekte olup doğrudan doğruya doğu Bizans şehirlerinin en tehlikeli ve azgın düşmanı, cessur ve cüretkâr kimseler olan Danişmendliler soyundandı.

İlkbahar (1139) yavaş yavaş sona ererken imparator Lopadion'dan yola çıkarak bütün yazı ve havaların ılık geçtiği sürece bütün sonbaharı yürüyüşle geçirdi. Kış gündönümü sırasında "Karadeniz Kintesi" (bugünkü Kundu) denilen şehirde kışlağa girdi. Buradan düşman arazisine saldırdığında ise durumu kötüye döndü. Kapadokya aslında sert iklimli, soğuk bir ülkedir. Bu yıl içinde ise kış özellikle sert olduğundan imparator bir takım güçlüklerle mücadele etmek zorunda kaldı. Yiyecek maddeleri hemen hemen tamamiyle tükendiği gibi yük ve binek hayvanları da mahvoldu. İçinde bulunulan kötü durumun haberi etrafa yayıldı – dedi-kodu başını her deliğe sokar ve suskun kalmaz – ve düşmanların cesareti arttı. Bunlar bir eşkıya çetesi gibi durmadan Bizanslıları baskına uğratıyor ve yağmalıyorlardı. Sık sık iş açık savaşa dökülüyor ve her seferinde bunlar Bizanslıları bozuyorlardı. Türkler atlarının süratine güvenerek yoğun bir bulut gibi ansızın Bizanslıların üzerine çöküyor ve Bizanslılar daha mızraklarını kullanamadan rüzgâr gibi ortadan kayboluyorlardı.

İmparator savaş atlarının meşûm kaybını telâfi etmeye uğraşıyor-
47 du. Bütün orduyu dolaşarak en iyi durumdaki atları toplayıp/bunları mızrakla savaşmayı bilen Bizanslılara ve özellikle de bu tür savaşın üstadları olan Latinlere dağıttı. Böylece adamlarına, düşmanları etkili bir şekilde karşılamak imkânını sağladı. Bundan sonraki çarpışma esnasında ayrıca yayalar da, atlıların arkasında, bunların sayısını düşmana çok göstermek amaciyle savaş flamalarını yükseğe kaldırdılar. Gerçekten de

Türkler bu mızraklı saldırıya dayanamadılar ve geri sürülüp kaçmaya başladılar.

İmparator bundan sonra (1139) Neokaisareia (Niksar)'ya sefer etti. Burada da Türklerle Bizanslılar arasında bir çok çarpışma vuku buldu Bir keresinde Manuel, imparatorun en küçük oğlu, babasının haberi olmadan, mızrağını sallayarak düşmanların yoğun bulunduğu yerde saldırıya geçmişti. Delikanlının bu cüretli hareketi hemen hemen bütün orduyu gücünün üstünde bir çaba göstermeye yöneltti : Bir kısmı büyük bir savaş hırsına kapılarak onu taklide çalışırken diğerleri de çocuğun hayatından endişeye düşmüş olduğunu ve düşmanların oğluna her hangi bir fenalıkta bulunmalarını önlemekle imparatora hizmetlerin en büyüğünü ifa etmiş olacağını düşünmüştü. Savaştan sonra imparator her ne kadar ordunun önünde oğlunu övdüyse de bir az sonra çadırda onu dizine yatırdı ve pek acıtmayacak biçimde de olsa, emri olmadan, düşüncesizce savaş meydanına atılmış olduğu için onu bir güzel patakladı.

10. — İmparator, hiç beklenilmedik bir şey değildiyse de, eğer *Sebastokrator* Isaakios'un oğlu olan yeğeni Ioannes'in düşüncesiz, bencil ve önüne geçilmez dik kafalılığı araya girmemiş olsaydı, belki de Nik-
48 sar'ı eline geçirebilecekti./Bir çarpışma öncesi imparator, İtalya'dan gelmiş ünlü bir şövalyenin savaşa atsız katıldığını görmüş ve yanında at süren yeğenine, üstünde bulunduğu Arap atını bu İtalyan'a vermesini emretmişti. Ioannes'in daha bir çok atının mevcut olduğunu bilmekteydi. Fakat Ioannes kendini beğenmişliği ve yersiz gururu ile imparatorun emrini uygulamadı ve – haydi küstah demeyelim – sert bir biçimde itiraz etti. Müstehziyane bir ifadeyle İtalyan'ı düelloya davet etti: Eğer kendisini yenecek olursa o zaman atı kendi malı sayabilirdi. Ancak Ioannes, amcası imparatora uzun süre direnemezdi; çünkü onun safrasının kabardığını görüyordu. İstemiye istemiye atı teslim etti. Genç Ioannes bundan sonra, hiddetten köpürmüş olarak başka bir ata atlayıp düşmana karşı dörtnala kalktı. Düşmanların yanına gelir gelmez de mızrağını ters çevirerek başındaki miğferi çıkardı ve Türkler tarafına geçti. Türkler onu babasının sürgünlüğü zamanındaki refakati devresinden tanıdıkları ve onun kendilerine katılması ile durumlarının güçleneceğini bildik-
49 leri için onu sevinçle karşıladılar. Ioannes/bir süre sonra hatta dinini de terkederek Konya sultanının kızı ile evlendi.

İmparator bu olaydan dehşete düştü ve bütün ümidini yitirdi. Çünkü, yeğeninin, Bizans ordusunun içinde bulunduğu güçlükleri saklamıyacağını, aksine, dizginsiz, geveze diliyle Türklere Bizanslıların hayvan ve yiyecek maddeleri bakımından çektikleri sıkıntıyı ve genellikle ordunun içinde bulunduğu güç durumu anlatacağını biliyordu. Bunun için

düşmanla temasını hissettirmeden kesmek imkânını bulmak üzere ordugâhını bulunduğu yerden bir az kaydırdı. Ama buna rağmen geri çekilme harekâtını düşmanlarından gizlemeyi başaramadı. Türkler onun artçılarına durmadan saldırarak uzun süre peşini bırakmadılar. İmparator emniyete kavuşabilmek için deniz kıyısına ulaşmak zorunda kaldı. Ancak kıyı bölgesindedir ki barbarlar ona artık taarruz edemediler ve geri döndüler.

Ocak ayının 13'ü (1140) imparatorun, Türk seferinin yarattığı sıkıntılardan sonra yeniden Istanbul'a dönüşüne şahit oldu. Fakat o, daha ilkbaharda, gün ve gecenin eşit olduğu günlerde yeniden kılıcını kuşanmış ve Rhyndakos kenarındaki müstahkem ordugâhına gelmiş bulunuyordu. Ancak yaz ayları geçtikten sonra yaklaşan kış uğultulu rüzgârları ve herşeyi felce uğratan soğuğiyle açık ordugâh hayatını güçleştirdiğinde, mancınık taşları yerine lâpa lâpa kar fırlatan, mızrak yerine don ile savaşan kudretli düşman, yani soğuk mevsim tarafından ricata zorlanarak Istanbul'a döndü. Fakat ilkbahar yeniden gülümsemeye başla-
50 dığında (1141), gözyaşlarından ırmaklar üreten kızlarına/veda ederek sarayından ayrıldı.

İmparator Ioannes, Phrygia kenarından geçerek Attalos'un harika şehri Antalya'ya ulaştı. Civardaki bölge ve şehirlerde düzen ve asayişi kurmak için burada bir süre kalmak fikrindeydi. Çünkü bazı yöreler Türk boyunduruğuna boyun eğmişlerdi. Bunlar arasında, hemen hemen bir deniz kadar büyük Pusguse (Karalis, bugünkü Beyşehir gölü) gölü de vardı. Gölün içinde, bir çok yerde sudan fışkıran küçük fakat çok müstahkem adaların ahalisi hristiyan olmakla beraber, o sıralarda kayıkları aracılığı ile Konya Türkleriyle çok canlı ilişkiler sürdürmekteydiler. Böylece bunlarla Türkler arasında sadece kuvvetli bir dostluk kurulmakla kalmamış, bunlarla âdet ve gelenekleriyle hemen hemen Türkleşmişlerdi. Bu sebepten de sınır komşularının tarafını tutuyorlar ve Bizanslıları kendilerine düşman görüyorlardı. Uzun bir alışkanlık işte milliyet ve dinden daha güçlü oluyor. Bunlar akıllarını yitirmişçesine davrandılar: İmparatora küfürler savurdular ve adalarını koruyan su engeline güvenip onun emirlerine açıkça karşı koydular. İmparator her ne kadar bunlara, gölün eskiden beri Bizans'a ait olduğunu, eğer gerçekten istiyorlarsa, adaları boşaltıp açıkça Türklerin tarafına geçmelerini söyledi. Eğer böyle yapmıyacak olurlarsa imparator gölün, belki de uzun bir süre Bizans devleti için kaybedilmesine hiç bir suretle taham-
51 mül etmiyecekti./Fakat sözlerinin bir yararı olmadı. Bu yüzden de imparator icraata geçti. Gezi ve balıkçı kayıklarını birbirine bağlıyarak sallar yaptırdı. Surları yıkan koçbaşlarını bunların üzerine yükleyerek müstahkem adalara karşı sevketti. Böylece bu adaları zaptedebildi ama bu

arada Bizanslılar da bazı felâketlere uğramaktan kurtulamadılar. Bir kaç kez gölde patlayan fırtına salları sürükleyip parçaladı; bunların yükü ya suların derinliğine gömüldü, ya da dalgalarla sürüklenip kayıplara karıştı.

Bu sıralarda Aleksios, babasının kırmızı pabuçlar ve imparatorluk purpuru ile taltif ve tezyin ettiği, imparatorun ilk doğan oğlu, öldü. Bu ansızın başlayan şiddetli, ateşli ve başa vuran bir hastalığın sonucuydu. İmparatorun ikinci oğlu Andronikos da ancak ağabeyisinin ölümüne acınacak kadar yaşayabildi ve ölüm onu da alıp götürdü.

11. — Ancak, mukadderatın bu acı darbesi, mükemmel yetişmiş oğullarının bu inanılmaz kaybı kalbini parçalamış olmasına ve bu sevdiklerinin ölümünün seferin âkıbetinin meşûm habercisi olarak gözlerinin önünde durmasına rağmen imparator kendini za'fa kaptırmadığı gibi plânlarım da zerre kadar değiştirmedi. Kararının üzerinden tam bir yıl geçmesine rağmen Istanbul'a dönmedi. Aksine, en küçük oğlu Ma-
52 nuel tarafından refakat edilerek Isauria eyaletine sefer etti (1142)./Burada gereken tertibatı aldıktan sonra da Suriye yolunu tuttu.

Umumî efkâra seferin hedefi, imparatorun Armenia'ya yapmış olduğu ilk seferde zaptedilen yerlerin emniyete alınarak hem birbirleri, hem de devletle bağlantılarını güçlendirmek olarak bildirilmişti. Ancak kasıtlı olarak orduya sıkı sıkıya gizli tutulan gerçek sefer sebebi şuydu: İmparatorun uzun süredir gönlünde yatan arzusu Antakya'yı Istanbul ile birleştirmek, oradan Kutsal Ülke (Filistin, Kudüs)'ye sefer ederek, İsa'nın öldükten sonra dirildiği Kutsal Mezar'ı hediyelere garketmek ve bunun etrafındaki bütün bölgeleri barbarlardan kurtarmak idi. Onun içindir ki, Latinleri her ne olursa olsun ünlü Antakya şehrinden feragate ikna etmek ve bu olmayacaksa – Latinlerin akılsız, isyankâr ve uyuşmaz yapılarını pek iyi biliyordu – hiç olmazsa Kilikyalıları ve Suriyelileri kendi tarafına kazanmak için yapmadığı, denemediği şey kalmamıştı. Bütün yürüyüş esnasında her tarafa mektuplar yolladı ve Antakyalılara gelişini bildirdi. Daha Suriye sınırlarına ulaşmadan Antakya'dan gelen bir elçi heyeti onu plânları bakımından bayağı umutlandırdı. Fakat Antakya önüne ulaştığında İtalyanları beklediğinden tamamiyle başka bir havada buldu. Çünkü dedi-kodu ve söylentiler imparatorun yüreğinde
53 gömülü olanı, onun en gizli düşünce ve plânlarını ifşa etmişti./Her neyse, imparator Antakya'ya girişinin beklenilmez güçlüklerle önlendiğini ve kapıların kendisine kapandığını gördü. Daha şehre adımını atmadan, gönlündeki isteğine taban taban zıt güvenceler vermesi talep olunuyordu. İmparator bu şartlar altında, gerekli hürmeti görse bile, şehirde ancak bir kaç gün kalabileceğini ve Antakya'nın idaresine müdahale ve mevcut durumu değiştirmek için en küçük bir imkân bile bulamıyacağını

idrak etmek zorunda kaldı. İmparator uğradığı bu hayâl sukutundan dolayı çok kızgın olmakla beraber, hristiyanlara karşı bir savaştan kaçınmak istediği için şehre girişi zorla sağlamayı uygun bulmadı. Şehrin varoşlarında kalarak ordunun her şeyi yağmalamasına müsaade etti. Yağma emri meyve ağaçlarını da kapsamaktaydı. Yakacak azlığı bahane edilerek bu ağaçlar da ordugâhta yakıldı. Böylece imparator gizlice intikamını aldıktan sonra Kilikya sınırına döndü.

İmparator Ioannes (1143 yılı nisanında) karargâhını dağ silsilesinin iki zirvesi arasındaki geniş bir vadide kurdu. Eskilerin belirttiğine göre bu doruklara Korakon Nossiai (Karga Yuvası) denilmekteydi. İmparator burada ava çıktı ve sürüden ayrı yaşayan bir yaban domuzuna rastladı. İmparator mızrağını hayvanın göğsüne sapladı, fakat yaban domuzu çabalamasını sürdürdü ve imparatorun hayvana saplı mızrağı tutan eli gevşeyip mızrağı kaydırdı. Elinden kurtulan mızrak da bu arada imparatorun yanında bulunan ve uçlarına zehir sürülmüş oklarla dolu kuburluğa çarptı./Tersine dönen kuburluktan düşen zehirli oklardan birisi de imparatorun küçük parmağı ile yüzük parmağı arasındaki ete battı.

Zehirlenme bir süre sonra yayıldı ve sonunda hayatî önemdeki uzuvlara ulaştı. Yavaş yavaş bu uzuvlar soğuyarak cansızlaştılar ve imparator da pek az sonra ruhunu teslim etti.

İmparator Ioannes önce bu küçük yaraya hiç önem vermemiş ve üzerine sadece *Ekdora* denilen, ayakkabıdan sökülmüş bir deri parçası koymakla yetinmişti. Bu ne idüğü belirsiz önlem ile sıyrıktan akan kanı durdurmaya çalışmıştı. Akşama doğru karargâha dönerek yemek yemiş ve bütün geceyi de hiç şikâyetsiz geçirmişti. Ama ertesi gün yara şişmeye başlayıp da dayanılmaz bir acı vermeye başlayınca başına gelen kazayı hekimlere anlattı. Bunlar eldeki şişi muayene ederek, hekim sıfatiyle uygun görmelerine imkân olmayan deri parçasını attılar ve şişi indirmek için bildikleri başka çareleri uyguladılar. Fakat yine de bir başarı elde edilemedi. Bunun üzerine Aiskulap'ın şakirdleri (doktorlar, hekimler) ameliyata karar verdiler. Bunlar şişliği operasyonla aldılarsa da ne imparatorun çektiği ıztırap azaldı, ne de başkaca her hangi bir iyileşme görüldü; aksine korkunç şişlik gittikçe büyüyerek bir parmaktan diğerine, sonra ele, bileğe, dirseğe, nihayet bütün kola yayıldı ve imparatorun bütün/iyileşme ümitlerini söndürdü. Hekimler ne yapacaklarını şaşırdılar ve şişerek bacak kalınlığına ulaşmış olan kolu kesmek istediler. Halbuki bu sırada artık iş işten geçmişti. İmparator yaranın gittikçe azmasını ilk operasyona yorduğu için, hekimlerin bütün kolu kesmelerine razı olmadı. Yatağında bitkin yatarken, hiç bir başarı umudu görmediği bu yeni operasyon düşüncesini reddetti.

İmparator, İsa'nın *Ba'sü ba'delmevt* (Öldükten sonra yeniden dirilme) günü *Kutsal Akşam Taamı*'nı aldı. Bundan sonra sofra başında yatarken çadırının perdesini açtırarak kendisinden bir ricada bulunmak isteyen herkesi kabul etti. Ertesi gün aynı şeyi *Büyük domestikos* Ioannes Aksukhos'un tavsiyesi üzerine tekrarladı ve getirilen yemekleri orada bulunanlara dağıttı. Ama yalnız kaldığında, kendisine kimi halef tayin edeceğini düşünmeye başlamıştı.

Bu günlerin birinde çok şiddetli bir yağmur karargâhın bulunduğu vadiyi su içinde bırakmış, imparatorun yatağını sulardan korunan bir yere nakletmek gerekmişti. İmparator bu esnada bir falcının "ıslak bir yerde, beklenmedik bir anda öleceksin" sözlerini mırıldanmaktaydı.

Hükümdar değişikliklerindeki olaylara dikkat etmekten zevk duyan kimseler şu aşağıdaki kehanetin de tutmuş olduğunu bildiriyorlar : "Hangi korkunç kargalara yem olacaksın!". Bunu söyleyenler bu "kargalar" söziyle ya imparatorun eline yapılan cerrahî müdahalede kullanılan kızgın demirleri, ya da eteğinde imparator çadırının bulunduğu tepeye verilen lâkabı kasdetmekteydiler.

56 /12. — Pek az sonra imparator Ioannes akrabalarım, dostlarını ve ünvan ve rütbece yüksek büyük kişileri çadırına çağırdı ve en küçük oğlu Manuel'i de yanına alarak aşağıdaki hitabede bulundu :

"Bizanslılar! Büyük umutlarla Suriye'ye sefer ettim; ama sonunun nasıl olduğunu görüyorsunuz. Atalarımızdan daha büyük işler görmek istiyordum; Fırat nehrinde yıkanmak ve onun kaynaklarından su içmek istiyordum. Dicleyi görmek, elde kılıç, Kilikya sınırlarında bulunan ve Araplarla işbirliği yapan bütün düşmanları korkudan titretmek istiyordum. Ne kadar cüretkârane görünürse görünsün, kuşların kralı olan bir kartal gibi, haça gerilmiş İsa'nın, ölümü ile bize hayat verdiği, bütün dünyayı birleşmeye sevketmek için kanını döktüğü Filistin'e uçmak istiyordum. Efendimizin (İsa'nın) dağına tırmanmak, onun kutsal yuvasına ulaşmayı düşünüyordum. Kutsal Mezar'ı bir çok defa ellerine geçirmiş olan etraftaki düşmanları kovmak istiyordum.

İmdi, neden böyle olduğunu sadece Tanrı bilir. Umutlarımdan hiç birisi gerçekleşmediğine göre biz de bunu böylece kabul etmek zorundayız. Gerçekler önünde gözümüzü yummanın anlamı yok. Tanrı'dan daha hakîm olan var mıdır? Tanrı'nın düşüncelerini, kararlarını kim değiştirebilir? Tereddüt sadece insanlara özgüdür; Efendimiz'in kararları kesindir, değişmez.

57 /Ancak arkama baktığımda, Efendimiz'in bana bahşettiği çok, pek çok şeyi şükran duygularımla görmekteyim ve bunun içindir ki, sizlerin, benim yaşamımı bilen sizlerin önünde, bana inayet etmiş, beni büyült-

müş olan Tanrı'ya şükretmek istiyorum. Ben bir imparatorun oğlu ve halefiyim; devir aldıklarımdan hiç bir şeyi kaybetmedim. Akıllı ve sadık bir hizmetkâr sıfatiyle Tanrı'nın bana bahşettiği kabiliyeti iyi yolda kullanıp kullanmadığımın ve devletimi büyütüp büyütmediğimin takdirini başkalarına bırakıyorum. Ama kendimi öğmek için değil de Tanrı'nın yarattığı mucizeyi belirtmek amacıyle hayattaki faaliyetimi gözden geçirmek isterim. Doğu ve batı beni savaşırken gördü; her iki kıtanın milletlerine taarruz ettim. Sarayda pek az oturdum; hemen bütün hayatımı çadırda geçirdim ve başkumandanlık görevlerimi çok ciddiye aldım Şimdi üzerinde bulunduğumuz topraklar beni önceden tanır. Uzun süredir Bizans askeri görmemiş olan Türkler ve Araplar, başkomutanı Tanrı olan ordumuz önünde şimdi titremektedirler. Ben Tanrı'nın sadece kumandanıyım. Düşmanlar bir çok şehirlerinden kaçmak zorunda kaldılar; buralara şimdi hâkim biziz ve bizim istediğimiz oluyor.

Tanrı, daima hristiyanlığın bütünü için çaba sarfetmiş olan bana, iyi huylu, Tanrı'mn hoşnut olduklarının bulunduğu ebediyette bir yer
58 ihsan etsin! Sizin de,/savaş isteyen ve bizim Tanrı'mızın yüce adını anmayan dinsizlere karşı mücadelenizde kollarınıza güç bahşetsin! Ve eğer bütün işlerinizi Tanrı'nın eline emanet ederseniz ve Tanrı da size, milletin kanını emen, taşıdığı kral ünvanını haketmeyen, sorumluluk duygusundan yoksun, kafasını sofradan kaldırmayan ve elleri sadece içki kadehi tutmaya alışık, duvara nakşedilmiş gibi sarayından dışarı çıkmayan bir kral değil de ehliyetli ve işbilir bir hükümdar bahşeylerse kollarınız güçlü olur. Çünkü efendi neyse maiyyeti de odur. Ne olursa ondan olur. Hükümdar başarısızsa bütün devlet mekanizması bozulur, liyakatliyse her şey canlanır. Çünkü Tanrı, Davud'un dediği gibi (âyet 124 [125] 4 ve 5), iyileri ve adaletlileri yükseltir, çapraşık yollarda yürüyenlerle kötülük yapanları lânetler.

Ben şimdi halefim, kaçınılmaz şekilde karşımda duran ölümümden sonra yerimi alacak olan kimse üzerinde size bir kaç söz söylemek ihtiyacındayım. Size de benim sözlerime değer vermek, dikkat etmek düşer.

İmparatorluğun bir baba mirası olarak bana intikal etmiş olduğunu vurgulamama gerek yok; bu, gün gibi apaçık bir şey. Sizlerin de babam ile benim aramda olduğu gibi babadan oğula tevarüs hakkını benim oğul-
59 larıma da teşmîl ederek bunlardan birisine/– hayatta şimdi yalnız ikisi, Isaakios ile Manuel var – itaat etmek eğiliminde olduğunuzu görüyorum. Seçimi onlara bırakmayın, beni dinleyin! Şöyle düşünüyorum : Tabiat genellikle daha önce doğan oğula öncelik verir ama Tanrı önemli kararlarda her zaman bu düzenden hoşlanmaz. Düşünün! İshak doğuş bakımından İsmail'in gerisindeydi; Yakup anasının karnından Îs'den son-

ra çıkmıştı; Musa, Harun'dan küçüktü, Davud erkek kardeşlerinin yaşça en küçüğüydü. Tanrı insanlar gibi yüze bakmaz (Krş. 1 *Krallar* 16, 7), şereflendirdiği yaş değildir ve saçların aklaşmış olması veya henüz siyahlığı onun önem verdiği şeyler değildir. Tanrı, ruhun asaletinden hoşlanır ve gözlerini ılımlı ve yumuşak huylu olana, emirlerine uyana çevirir. Bunun içindirki, ben, hükümlerine uymak suretiyle Doğa'nın hoşuna gitmektense, şartlar gerektirdiğinde, onun koşullarını kıskanç bir kadının anlamsız talepleriymiş gibi bir kenara itmek taraftarıyım. Benim için daha çekici olan, nazarında kişinin nufuzu hiç olan Tanrı'nın hiç bir etki tanımayan adaletini taklid etmek, örnek almaktır. Şu halde eğer hükümdarlık, yaşı bakımından hiç şüphesiz en geçerli iddiaya sahip bulunan Isaakios'a intikal edecek olsaydı, o zaman size iki oğlumun yapıları hakkında bir kelime bile söylemezdim. Fakat imparatorluk şerefi için bahis konusu olan yaşça daha küçük olan Manuel'dir ve ben, gerek asalet sınıfında, gerekse halk içinde, dirayet ve liyakati bir tarafa bırakarak babalık zaafiyle/küçük oğlumu tercih ettiğim suçlamalarını önlemek istiyorum.

İnsanların karakterleri, herkeste müşterek olan insanî tabîat dışında, görünüşleri gibi türlü türlüdür. Herkes ihtiras ve arzularına uygun ayrı ayrı yollarda yürür. Hepimiz yalnızca aynı şeyi düşünsek, hepimiz aynı şeyden hoşlansak, ne Tanrı ne de kul yaşam şeklimize bir kulp takabilirdi. Benim oğullarım da, hepsi de aynı babadan olmalarına rağmen, birbirlerinden farklıdırlar. Elbette her ikisi de yakışıklıdır; her ikisi de güçleri, kuvvetleri, saygı uyandıran görünüşleri ve akıllılıklariyle temayüz etmişlerdir. Ama, özellikle teşhis edebildiğim kadariyle, devletin idaresine, daha küçük yaşta olan Manuel uygundur. Çünkü Isaakios bana çoğu zaman birdenbire öfkelenen bir kişi olarak göründü; her hangi bir sebeple köpürdüğünde ölçüsüz oluyor ve sonucunu düşünmüyor. Kendine hâkim olamamak ise insanı felâkete sürükler ve bir çok delilikler yapmaya sevkeder. Buna mukabil, Isaakios'un haiz olduğu bütün meziyetlere sahip bulunan Manuel, yumuşak huylu olmak gibi başka bir haslete daha sahiptir. Hak vermekten çekinmez ve nasihat dinler. İşte biz insanlar güçlü bir elden çok kral ve peygamber Davud gibi iyi yürekli bir hükümdarı sevdiğimiz ve tebanın hoşumuza gitmeyen davranışlarına karşı anlayışlı ve ılımlı olmaktan hoşlandığımız için/ben imparator olmaya Manuel'i uygun gördüm. Bu delikanlıyı Tanrı'nın inayetiyle imparator ve benim tarafımdan tayin ve tesbit edilen hükümdarınız olarak kabul edin! Tanrı'nın da onu daha önceleri imparatorluğa seçmiş olduğu, hepsi de Manuel'in Bizans imparatoru olacağını tefe'ül eden dindar kişilerin sözlerinde tanık bulmaktadır. Önceleri hükümdarlık için uygun bulduğum diğer iki oğlumun ölmüş olmaları ve yaşça hâkimiyet hakkı bulunan oğlum Isaakios'un burada hazır bulunmaması nasıl açık-

lanabilir? Bu, her halde Tanrı'nın, hükümdarlık asâsını Manuel'den başkasının elinde görmek istemediğinin açık bir işareti olmalıdır.

Benim, imparatorluğu hiç bir suretle katı aile bağları sebebiyle oğluma bir hediye olarak intikal ettirmediğimi, bunun, oğlumun liyâkatinin bir mükâfatı olduğunu da üzerinde düşünenler elbette farkedeceklerdir. Onun Niksar yanında çok genç olmasına rağmen nasıl temayüz ettiğini, ne kadar büyük bir cesaretle Türklerin üzerine atıldığını biliyorsunuz. Ben, babası sıfatiyle sevgili çocuğumun hayatı için titriyordum, ama o Bizanslılara yeniden cesaret aşılamıştı".

İmparator Ioannes işte bunları söyledi. Toplananlar ağlaşarak onun önerisini benimsediler. Manuel, sanki veraset kanununa uygunmuş veya el kaldırma suretiyle seçilmiş gibi imparator olarak sevinçle kabul edildi. Bunun üzerine imparator sözü oğluna çevirerek ona bu anın gerektirdiği uyarılarda bulundu. Bundan sonra Manuel'in başına imparator
62 sargısını bağladı ve ona purpur giydirdi./Ayrıca ordu da sıraya girerek Manuel'e bîat etti. Birlik komutanları teker teker maiyyetleriyle genç hükümdarın yanına girerek ona mutluluk temennilerini ilettiler. Bunlara sırayla yemin ettirildi ve hepsi de Manuel'e vazgeçilmez bağlılık ve sadakat andı içtiler. Bu töreni tertipleyen ve uygulayan *Büyük Domestikos* Ioannes Aksukhos idi; çünkü o, haris taht iddiacılarının plânlarını ve çıkması muhtemel isyanları ilk baştan önlemek ve halkın, daha önce doğmuş olanın (yani Isaakios'un) tercih edilmesi gerektiği iddiasına – sanki bu pek büyük ve kutsal bir hakmış gibi – dayanarak onun veya imparatorla akrabalıklarını şişirmek suretiyle ve kendilerinin bu işe daha lâyık olduklarını ileri sürerek ortaya atılan bazı hanedan azasının etrafında toplanmasına imkân bırakmamak istiyordu.

İşte işler böyle yürütüldü. Bir kaç gün sonra imparator Ioannes öldü (8 Nisan 1143). 24 yıl 8 ay hüküm sürmüş, hükümdarlık görevlerini mükemmelen yerine getirmiş, Tanrı'nın beğendiği bir yaşam sürmüştü. Düşünceli bir kimse olup hiç bir zaman isteklerine mahkûm olmamıştı. Masraflarında ve hediyelerinde, başşehir ahalisine yaptığı önemli harcamaların ve inşa ettirdiği çok güzel ve büyük kiliselerin tanıklık ettiği gibi, cömert olmaya gayret ederdi. Şan ve şerefe herkesten daha düş-
63 kündü,/ama en büyük çabası kendisinden sonra geleceklere iyi bir nam bırakmaktı. Şanına lâyık görünüşe öylesine önem verirdi ki, saçlarının taranmasiyle, pabuçlarının dikişi ve biçimi ile özellikle meşgul olurdu. Anlamsız dedikodular, avam dilinin yakışıksız deyimleri, elbise ve yiyecek israfı gibi şımarıklıklar saraydan uzak tutulurdu. Ioannes her türlü fazilete düşkündü, ama kendisini her zaman için ahlâk ve âdetlerin bir tür yargıcı hisseder ve tebasının kendisini örnek almasını isterdi. Bununla beraber hiç de o kadar asık suratlı ve yanına yaklaşılmaz değildi. Alnı

çatık, dik bakışlı ve ürkütücü görünmek istemezdi. Resmî olarak her bakımdan örnek bir imparatordu, ama, kendi çevresinde, halkın bakışlarından, yapmacıklardan kurtulduğu zaman ince esprisini ve hoşa giden tavrını gözler önüne sererdi. Etrafındaki kahkahaları hemen söndürmeye kalkmaz, aksine bunlara katılmaktan hoşlanırdı. Çok nadir istisnalar dışında kendisine daima hâkim olduğu, her şeyi en mükemmel bir şekilde yaptığı, bütün hükümdarlığı zamanında hiç kimseyi idam ettirmediği, kimseye işkence yaptırmadığı için bugüne kadar herkesin nazarında örnek alınacak bir hükümdar olarak kaldı ve eğer bu deyimi burada kullanmama izin verilirse, bütün Komnenos hanedanı hükümdarlarının tâ-
64 cı idi./Evet, hatta denilebilir ki, onun eski zaman imparatorlarıyle bir mukayeseden çekinmesine gerek yoktur.

* * *

MANUEL KOMNENOS'un İMPARATORLUK DEVRİ

BİRİNCİ KİTAP

65 /1. — İmparatorluğa tayininden hemen sonra Manuel *Büyük Domestikos* Ioannes Aksukhos ve onun beraberinde *Khartularios* Basileios Tzintzilukes'i imparatorluk başşehrine giriş ve iktidarı ele alma törenleri için hazırlıklarda bulunmak ve kardeşi *Sebastokrator* Isaakios'un her hangi bir girişimine karşı gerekli önlemleri almak emriyle Istanbul'a gönderdi. Çünkü imparator Manuel'i, ağabeyisinin, babasının ölümü ve küçük kardeşinin imparatorluğa yükseltildiği haberini alınca, kendisine düşman olacağı ve iktidar için mücadeleye başlıyacağı düşüncesi endişelendir-
66 mekteydi. Isaakios aslında daha/yaşlı kardeş sıfatiyle babasına halef olmak hakkına sahipti ve o sıralarda başşehirde, imparatorluk hazine ve alâmetlerinin muhafaza edildiği imparatorluk sarayında oturmaktaydı. Bu sebeple Ioannes Aksukhos büyük bir süratle Istanbul'a geldi; son olaylar hakkında henüz haber alamamış olan Isaakios'u tutuklayarak imparator Ioannes tarafından tesis edilmiş Pantokrator manastırında hapsetti. Isaakios tutuklandıktan sonra babasının öldüğünü ve kardeşinin imparator olduğunu öğrendiğinde artık yapacağı bir şey kalmamıştı. Sadece kaderinin ne kadar korkunç ve acımasız olduğunu, imparatorluk hususunda bütün dünyada geçerli olan düzene uyulması gerektiğini belirterek şikâyette bulundu: "En yaşlımız ve baba mirasının sahibi Aleksios ölüp gitti; yaş ve rütbece onu Andronikos izlemekteydi; ağabeyisinin naşını deniz yolundan getirirken ölüm onu da çekip aldı. Şu halde imparatorluk asâsı benimdir; hâkimiyet benim hakkımdır" diye, elinden hiç bir şey gelmeden, kafese kapatılmış bir kuş gibi çırpınıp durdu (*Mezmûr* 123 [124], 7).

Büyük Domestikos gerek saray muhafızlarının teveccühünü kazanmaya ve gerekse Manuel'in halk tarafından imparator olarak kabulüne gayret ederek Büyük Kilise'nin rahiplerine, rühban sınıfına yıllık 200 *Min* değerinde gümüş sikke hediye verileceği teminatını kapsayan, imparator kırmızısı ile tezyin edilip purpura batırılmış ipekli bağlarla tesbit
67 edilmiş altın mühürle teyid edilen bir vesika tevdi etti./Aksukhos'un yanında yine aynı kırmızı renkte ve fakat aynı mikdarı altın olarak vaad eden ikinci bir imparatorluk vesikası taşıdığı da rivayet olunmuştur. Çünkü Manuel, haklı olarak, iktidarı eline alması için güçlüklerle karşılaşa-

cağından korkmaktaydı. Meselâ Isaakios, babasının ölümünden ve küçük kardeşinin imparatorluğa getirilmesinden haberdar olmuş bulunsaydı, yaşça daha büyük olduğu için hakimiyet hakkının daha büyük görünmesi sebebiyle başşehir halkını kendi tarafına pek âlâ çekebilirdi. Yahud da kolayca heyecana gelen halkın, hükümdar değişimlerinde hemen her zaman vaki olduğu gibi, harekete geçmesi pek âlâ mümkündü ki, bunun da genç imparator için çok üzücü ve tehlikeli olacağı açıktı. Manuel, Ioannes Aksukhos'a bu sebepten dolayıdır ki, durumun gerektirdiğine göre kullanabilmesi için iki imparatorluk beratı vermişti. Aksukhos, aldığı emri o kadar büyük bir başarıyla yerine getirmiş olduğu ve ne kendisinin ve ne de imparatorun bundan daha iyisini düşünemiyecekleri için, altın vaadedilen beratı muhafaza ederek gümüş para vaadeden vesikayı papaslara vermişti.

Böylece Aksukhos ve Tzintzilukes imparatorun başşehre giriş törenini hazırladılar. Bu arada Manuel babasının cenazesine gerekli ihtimam ve hürmeti göstererek naşını Pyramos'da demirlemiş bir gemiye yüklemiş – Pyramos, Mopsuestia (Misis) bölgesini suladıktan sonra denize dökülen nehirdir –, Antakya işlerini elinden geldiği kadar düzene sokmuş
68 /ve yukarı Phrygia yolu üzerinden Kilikya'yı terketmiş bulunuyordu.

Bu yürüyüş esnasında, Manuel'in baba tarafından kuzeni, sonraki Bizans imparatoru Andronikos Komnenos ile Manuel'in ağabeyisi Andronikos'un kızı Maria ile evli olan Theodoros Dasiotes Türkler tarafından esir edilerek Konya sultanı Mesud'un yanına götürüldüler. Bunlar ava çıkmışlar ve ordunun yürüdüğü yoldan sapmışlardı. Böylece Bizanslılar farkına varmadan esir düşmüşlerdi. Orduya av eti getireceklerine kendileri insan avcılarına av olmuşlardı. İmparator bu sırada kendi meseleleriyle başa çıkmaya uğraşmakta olup dikkatini başka şeylere çevirmek imkânından yoksundu. Gözlerini hedefinden bir an için olsun ayırmak bile ona tehlikeli görünmekteydi. Bunun için esir düşen akrabalarıyla, bir imparator sıfatiyle aslında mecbur olduğu şekilde, ilgilenemedi. Bununla beraber sonraları onları kurtuluş akçesi ödemeden kurtardığı gibi, Silifke yakınında bulunan ve Türkler tarafından tahrip edilmiş olan Praka şehrini de geri alarak Bizans'a yeniden kazandırdı.

İmparator başşehirde halk tarafından, babasının hükümdarlık devri hakkında iyi anıların varlığı ve kendisinin de herkes tarafından sevilmesi sebebiyle, sevinçle karşılandı. Çünkü daha delikanlılığı devrinde bir çok tecrübeli ihtiyardan daha anlayışlı görünmüştü. Savaşçı ve ces-
69 sur, büyük tehlikeler karşısında bile korkusuzdu ve savaş yapılması/gerektiğinde her zaman çabuk ve isabetli kararlıydı. Yüzü gençliğin verdiği bir güzellik saçıyordu ve gülümseyişleri gönül alıcıydı. Dimdik durmadığı zaman bile boylu-poslu, heybetli görünüşteydi. Teninin rengi, ne

bir koltuk çürüteninki gibi beyaz ve solgun, ne de hep güneş altında yaşayan ve bu yüzden de güneş ışınlarının kavurduğu kimselerde olduğu kadar koyu idi; aksine ten rengi çok açıkla çok yanık arasında tam orta karar olup, bu da onun görünüşünü güzelleştirmekteydi.

Bu sebeple her taraftan koşup gelen ahali onu, törenle şehre girişinde, ellerini yukarıya kaldırarak sevinç çığlıklariyle karşıladı. İmparator, başını gururla dikmiş Arap atının üstünde saray avlusuna girip de arkasında sadece bir imparatorun atından atlıyabileceği kapı önüne geldiğinde, atı sevinçle kişneyerek ayağını bir kaç defa yere vurduktan sonra zarif bir hareketle bir kaç daire çizdi ve ancak bundan sonra eşiği aştı. Bu olay uydurukçu falcılarca – özellikle ağızları açık gök yüzüne bakan, fakat önlerinde olup biteni görmeyen falcılarca – fâl-i hayr (hayırlı müjde) sayıldı ve atın hareketleriyle çizdiği çok sayıdaki dairelerden imparator için uzun bir ömür tefe'ül edildi.

70 /2. — İmparator seçilmesi ve başşehre başarılı girişi dolayısiyle icra edilen Tanrı'ya şükür âyininden sonra Manuel – Patrik Leon Styppes vefat etmiş olduğundan – patriklik tahtına ve kilisenin dümenini eline almaya lâyık ve aynı zamanda büyük kilise (Ayasofya)'de başına imparatorluk tâcını giydirecek bir adam aramaya başladı. Bunun için akrabalarının en önemlileri, senatörler ve yüksek ruhanilerle istişarede bulundu. Bir çok kişi üzerinde duruldu ve nihayet büyük çoğunluk Okseia manastırına mensup bir keşiş, Mikhail, üzerinde birleşti. Çünkü bu, namusu ile tanınmış, çok aydın bir kişiydi. Böylece Mikhail patrik seçildi ve derhal kendisini patrik olarak kutsayan Manuel'i imparator olarak takdis etti. İmparator kiliseye girdiğinde ağabeyisi Isaakios da refakatindeydi ve iki kardeş – hiç kimsenin ümid etmeye bile cesaret edemediğini gerçekleştirerek – birbirlerine barış öpücüğü verdiler. Çok çabuk öfkelendiği ve çoğu zaman anlamsız nedenlerle insanları ölçüsüz cezalara çarptırdığı için Isaakios'u halk sevmiyordu. Üstelik o, koca cüssesine rağmen korkağın biriydi ve erkeğe benzer tarafı yoktu. Bütün bunlardan ötürü her iki kardeşin gerçekten hükümdar sıfatına lâyık, hakîm babaları Ioannes, Manuel'i tâc ve taht için seçtiğinden dolayı herkes tarafından öğüldü ve hatırası bir kez daha tebcil olundu.

71 /Sultan Mesud, devletin doğu arazisine etrafı yağmalayarak akın ettiği cihetle (1143) Manuel ona karşı sefere çıktı ve Melangeia şehri civarında bulunan Türklere saldırdı. Ayrıca Melangeia şehrinin tahkimi ve yeniden inşası için gerekeni yaptıktan sonra kaburga kemiklerinin altında duyduğu ağrılardan ıztırap çekerek başşehre döndü. İmparator Antakya hükümdarı Raymond'a karşı da savaşmak zorundaydı; çünkü Raymond Bizanslılara bağlı Kilikya şehirlerini baskı altında tutmaktaydı. Bu sebeple imparator onun üzerine bir ordu sevkederek komu-

tasını birbirinin kuzeni olan Ioannes ve Andronikos Kontostephanos ile savaş işlerinden iyi anlayan Prosukh adında birisine verdi. Bunların yanına Demetrios Branas komutasında büyük gemiler de kattı. Bu civarda baskı altında bulunan müstahkem mevkilere ve şehirlere gerekli yardım yapıldıktan sonra imparator Selçuklulara karşı yeni bir sefer yapmayı kararlaştırdı. Çünkü bunlar büyük bir gayretle Pithekas yanındaki müstahkem mevkileri kuşatmaktaydılar ve (Menderes kenarındaki) Thrakesion *thema*'sına yaptıkları bir akında önlerine çıkan her şeyi yağmalamışlardı. İmparator, Lydia içinden, Menderes nehri kenarında ve Phrygia'da bulunan şehirlere kadar ilerleyerek bunları, kendilerini tehdit eden tehlikeden kurtardı ve Selçukluları mağlûp ederek izledi. Bundan sonra Manuel, Philomelion'a kadar ilerledi ve burada da Türklere bir savaş verdi. Bu savaş esnasında topuğundan yaralandı. İmparatorun mızrağı ile atından düşürdüğü bir Selçuklu Türkü, atından düşerken okunu atarak imparatoru ayağından vurmuştu. Ancak Manuel, Türklerin yanın-
72 da haiz olduğu, babasından da daha cessur, atılgan/ve tehlikeli bir düşman şöhretini kaybetmek istemediği için seferden vaz geçmemeye karar verdi. Kendisine edilen, Türklerin mezbuhane bir gayretle birleşip kendisine zarar vermemeleri için artık geri dönmeyi düşünmesi tavsiyelerine kulak asmadı; aksine kendisine daha da büyük bir hedef seçerek, hatta Konya üzerine sefer etti (1146). Mesud, Konya'dan kaçarak Taksara (Aksaray), eski Koloneia'ya gitti. Konya surları üstünde savunmayı Mesud'un kızlarından birisi, rivayete göre imparatorun Türklerin yanma kaçan kuzeni Ioannes Komnenos'la birlikte yaşayan kız, babası Sultan adına başarı ile yürütmekteydi. İmparator surlara yaklaşarak şehri ordusu ile kuşattı ve surları mancınık atışlarıyle döğmek emrini verdi, ancak mezarlara dokunulmasını yasakladı. Fakat imparator Türklerin yaptığı huruç hareketleri neticesinde geri çekilmek zorunda kaldı ve bu ricat hareketi bile ancak dövüşülerek gerçekleştirilebildi. Çünkü Türkler öncekilerinden çok daha büyük ölçüde bir çıkış hareketi yapmışlar ve açık araziyi işgal ederek imparatorun çekiliş yolunu kesmişlerdi. Ağır çarpışmalar sonunda imparator güçlükle bu çenberi kırarak başşehre dönebildi.

73 /İmparator Manuel, çok şöhretli ve hükümdar hanedanının yakını bir aileye mensup bir Alman hanımı zevce olarak aldı (Ocak 1146). Bu hanım zahirî güzelliğe pek önem vermiyor, daha çok ruh güzelliğini her türlü haslete üstün tutuyordu. Bunun için de pudra kullanmaktan, gözlerinin altını boyamaktan, her türlü süsten ve yanakların doğal rengini güzelleştiren allıktan hoşlanmıyordu. Bu gibi işleri kadınlar arasındaki delişmenlere bırakmıştı ve önem verdiği kendi namusu idi ve bunu kendi süsü saymaktaydı. Ancak kendi milletine has bir inada sahip olduğundan imparatorla arası soğuktu. Manuel ona her türlü ihtimamı gösteriyordu;

ona muhteşem bir taht ve harikulâde elbiseler, saray maiyyeti ve bir imparatoriçeye gerekli her şeyi verdi ama, onu sık sık da aldattı. Çünkü Manuel gençti ve ihtiras doluydu; bağımsız ve savruk bir yaşamı, içki ve eğlence âlemlerini seviyordu. Gençliğin bütün nimetlerinden faydalandı ve fırsat buldukça bol bol sevişti.

3. — İmparator Manuel devletin idaresiyle de çok meşgul oldu. Bütün vergilerin sorumluluğunu ve kontrolünü, babası gibi o da, daha ön-
74 celeri/*protonotarios dromu* olan Putze'li Ioannes'e bıraktı. Aracı ve emir ve direktiflerinin icracısı olarak ona Ioannes Hagiotheodorites hizmet etmekteydi. Bu adam imparatorun gözü önünden hiç ayrılmaz ve onun emirlerini sanki Tanrı'nın iradesiymiş gibi telâkki ederdi. Sarayda yeteri kadar çok olan aydın kişilerin hiç de az sayılamıyacak bir kısmı, bunların arasında da hemen aşağıda bahis konusu edeceğimiz Theodoros Styppeiotes kâtip ve konuşmacı olarak onun emrinde bulunuyorlardı.

Putze'li Ioannes, usta ve becerikli bir memurdu; vergi gelirlerinin değirmeni ve değirmen taşı, kanunî vergileri toplamakta kıl sekmeyen, yeni vergiler icadında emsalsiz bir kişi. Utanç ve acıma ona yabancıydı. Korkunç, sert bir kayayı yumuşatmak onun iradesine şu veya bu biçimde bir etki yapabilmekten çok daha kolaydı. Gözyaşları onu üzmez, çaresizliğin oğuşturduğu eller ona dokunmaz, her engeli aşan güçlü gümüş onun kılını bile kıpırdatmaz, en etkili büyü olan altın onun önünde gücünü yitirirdi. Üstelik insanlarla ilişkisinde kaba ve hemen hemen tamamiyle insanlık dışı idi. Çağdaşları için en yaralayıcı ve dayanılmaz tarafı ise, kendisiyle görüşmek isteyenlere açık hiç bir şey söylememesiydi. Çoğunlukla, suskunluğuyla karşısındakinin artık çekip gitmesi gerektiğini belli eder, bazan da selâm vermemek ve hitap etmemek suretiyle müracaatçıları görmezlikten gelirdi. Ama imparatorun yanında öylesine nüfuzluydu ki, hoşuna gitmeyen kanunlar feshedilir veya bazıları kanunnamelere yeniden yazılırdı.

75 /Putze'li Ioannes'in tavsiye ve önerisi üzerine imparator Ioannes, devletin çok aleyhine olarak, bütün geçmiş imparatorlar tarafından dokunulmaz addolunan ve bütün adalar için çok faydalar sağlayan geleneksel bir uygulamayı yürürlükten kaldırdı. Putze'li Ioannes, deniz askerî dirliklerinden elde edilen gelirlerin, eskisi gibi gemilere gemici sağlamakta kullanılması yerine devlet hazinesine akmasına ve bu yüzden adaların, asker yerine devlet emrine vermek zorunda olduğu gemilerin denizlerden kaybolup gitmesine sebep olmuş oluyordu. Bu kararın gerekçesi ise, donanmanın devlet ve umumun yararı için sürekli olarak gerekli olmadığı, bu husus için her yıl önemli mikdarda para ödendiği, gelirin hazineye yarar sağlamasının uygun olacağı idi. Ona göre gerektiği zaman imparatorluk, kasası tasarruflarından, ücretli gemici toplayabi-

lirdi. Putze'li Ioannes bu tavsiyesiyle, aslında sadece deniz haydutlarının yürekten isteklerine tercüman olduğu halde, mesleğinin üstadı ve saygıya değer bir kişi sayılmaya başladı. Çünkü şimdiye kadar donanmaya tahsis olunan parayı abartılı olarak çok yüksek göstermek suretiyle imparatoru kendi tarafına çekmiş ve görünüşteki tasarruflarla onun gözlerini kamaştırmıştı. Bu hıyanet kokan veya alçakça bir hasislikten doğan tav-
76 siye yüzünden bugün korsanlar denizlere hükmetmekte ve Bizans/devletinin deniz kıyısındaki arazisi yalnızca düşmanlarımızı sevindirecek şekilde korsanların baskı ve eziyetine maruz bulunmaktadır. Ama bunda elbette imparator Ioannes de suçludur: Kim hukuka aykırı olarak bir tarlayı ekerse suçludur, ama biz bu yoldan haksızca elde edilen mahsulü cebine indireni de suçlamak zorundayız. Bir evi yakan suçludur, ama, onu söndürebileceği halde hiç bir şey yapmayan da ondan daha az suçlu olamaz.

Putze'li Ioannes, kudret ve nüfuzu sarsılmaz olduğu, mevkiinin müsaade ettiği nisbette hiç kimseye hesap verme zorunluğunu duymadan istediğini yapabildiği sürece devletin iyiliğini düşünen bir memur, becerikli ve tasarrufa riayet eder bir idareci ve tek akçe *(obolos)*'yi bile izleyen bir vergi toplayıcısı idi. Fakat başka kimseler de imparatorun üzerinde nüfuz kazanıp onu ön plândan geriye ittikleri için, nüfuzunun azaldığını, işler hakkında son söz sahibi olmak niteliğinin kısıtlandığını ve kudretinin yavaş yavaş eridiğini hissettikten sonra prensiplerini bir kenara bırakarak mevkiini kendi çıkarına bol bol kullanmaya başladı. Tanıdıklarından birisine "Eh, şimdi artık zengin olalım!" demişti. Bu söz ondaki düşünce değişikliğini açıklar. Önüne çıkan ilk içi geçmiş bir asalet ailesinden bir kadınla evlendi, baba oldu ve çocuklarına, hiç çalışmadan sadece eğlenceyle ömür sürmeye yetecek muazzam bir servet bıraktı.

Putze'li Ioannes, bir zavallı gördüğünde kılı bile kıpırdamayan, pin-
77 ti, cimri, nefrete lâyık bir hasisti./Parasını elden çıkarmaz, Akrisios'un bir zamanlar Danae'ye yaptığı gibi, "kırılmaz, çözülmez bağlarla" kendisine bağlayıp hapsederdi. Bu marazi ve bayağı para hırsı onda öylesine ileri gitmişti ki, çoğu kez kendisine birisinin hediye ettiği seçkin yiyecekleri pazardaki dükkânlara geri götürdüğü ve meselâ kendisine takdim edilen ve bu sebeple özellikle kocaman ve yağlıları seçilmiş olan balıkları, kendisinden istekte bulunan bazı kişilere arka arkaya üç defa sattığı vaki olurdu. Böylece bu balıklar keenne (sanki) balıkçı olmuşlardı: Kendilerine yapılanı tekrarlıyorlardı; büyüklüklerini zoka, yağlılıklarını yem olarak kullanıp alıcılarını avlıyorlardı.

Ioannes Hagiotheodorites için de her şey, dünyanın hızlı ve değişikliklerle dolu gidişatı yanına en yakın mesaî arkadaşı olarak Theodoros Styppeiotes'i verinceye kadar, isteğine uygun gitti. Bu adam bazan

onun tarafında, bazan ise aleyhinde olup, gerçekte sözü Ioannes Hagiotheodorites'den daha geçerli idiyse de, rütbe bakımından ondan sonra geliyordu ve işte buna tahammül edemiyordu ve ulaştığı yerden memnun değildi. Bütün arzu ve ihtirası bizzat başta bulunmaktı. Bütün düşüncesi bu hedef etrafında dolaşıyor ve bütün gücüyle bu hedefe ulaşmaya çalışıyordu. Kısa süre içinde, iki soylu kişi, Mikhail Palaiologos ile Ioannes Hagiotheodorites'in enîştesi Josephos Balsamon arasında patlak veren
78 /şiddetli bir anlaşmazlık onun için uygun bir fırsat yaratmış oldu. Theodoros Styppeiotes, her şeyi düzene sokmak ve adı geçen kişilerin anlaşmazlıklarına son vermek üzere Ioannes Hagiotheodorites'in Hellas valiliğine tayin edilerek Peloponnes'e gönderilmesi için bütün gücünü kullandı. Böylece Ioannes'i saraydan uzaklaştırmaya, bir bakıma sanki gökyüzü yüksekliklerinden dünyanın en kenarda kalmış tenha köşesine fırlatmaya muvaffak oldu. Ioannes seyahat hazırlıklarına başladı, fakat dönek felek onun hareketini bile beklemeden bütün teveccühünü Theodoros Styppeiotes'e çevirdi ve onu ummakta olduğu ve o sıralarda ulaşabileceği bütün şereflere garketti. Böylece mukadderat birisini bir Kanikleion muhafızının yüksek mevkiine çıkartır ve ona imparatorun büyük emniyet ve itimadı yanında daha bir çok şerefli mevkiler sağlarken, diğerini, hatta yetecek ekmeği bile kalmayacak kadar, sıkıntı içine düşürmüştü. Kader her ne kadar değişken ise de, nedense bu sefer kararında ısrar etti ve sonraları da bu iki kişinin âkıbetini değiştirmedi. Bu olaydan sonra Theodoros Styppeiotes kendi etki sahasına ait olan işleri istediği gibi idare etti. Bunda da hoş tabiatlı, kıvrak zekâlı, anlayışlı ve deneyimli bir kimse olarak belirginleşti. İmparatorun emirlerini severek yerine getiriyor ve.. imparator da onun istediğini emrediyordu.

İmparator Manuel de bu sıralarda emsalsiz bir hükümdar örneğiydi: Yüreği aşağılık her şeyi kendisi için toplama hırsından âzadeydi. Aksine cömertliği okyanoslar kadar sonsuzdu; merhamet ve şefkati sınırsızdı; yumuşak huylu ve insancıldı. Ruhu o zamanlar daha yapaylaşma-
79 mıştı, düşüncesi gıllığışsızdı./Yaşlıların bize anlattıklarına göre insanlar kendilerini şairlerin efsanelerindeki altın çağa geri dönmüş hissetmekteydiler. Saraydaki muazzam ricacılar kitlesi bir kayanın kovuğundan fışkıran arı hevengini (Homeros, *Ilias* 2, 87) veya bir pazar meydanının kalabalığını andırmaktaydı. Kapılarda itişilip kakışılıyor, kimi içeri girmeye, kimiyse dışarı çıkmaya uğraşıyordu. "Biz sadece bu övülecek haberi duyuyoruz.." ve o zamanlar, taşan bir kaynaktan fışkırır ve sanki zamanı gelmiş ana rahmindeki çocuğun gün ışığına çıkmaya uğraşması gibi, imparatorluk hazinelerinden muazzam bir para seli, bol bol ve seve seve, sıkıntı çekenlerin kucağına akmaktaydı. Çünkü imparator babası Ioannes zamanında Tanrı ve adalete saygı duyan vergilendirme ve vergi gelirlerinin makul ve tasarrufa riayet edilerek kullanılması, Manuel'e

iyice dolu bir devlet hazinesi bırakmıştı. Bu para üzerinde, anlaşılan, *İncil*'in (*Lukas* 18, 30) ap açık bir şekilde, hayır işleyene Tanrı'nın mükâfatını ve yaptığı iyiliklerin bin misliyle ödeneceğini vaadetmesine uygun olarak, Tanrı'nın bereketi ve rahmeti yatmaktaydı.

Ancak imparator Manuel'in bu soylu düşünce ve tutumu sürüp gitmedi. Olgunluk çağındaki faaliyetlerinde hükümdarlık tarafı daha güçlü olarak belirdi. Tebasına artık hür insanlar gibi değil köle muamelesi
80 yapmaya başladığı gibi/bağışları da artık öylesine bol değildi; hatta hemen hemen denilebilir ki, yaptığı bağışları geri gelmeye zorluyordu. Hiç olmazsa bir kaç defa önceden yapmış olduğu bağışlarını geri aldı. Bu hareketlerinin onun fıtratında (yapısında) mevcut olduğunu kabul etmek istemem. – Şüpheli durumlarda daima insanlar hakkında iyi şeyler düşünülmelidir. Belki de daha sonra bahis konusu edeceğim muazzam gider artışları onu bu biçim davranışlara zorlamışlardır. Bu artan giderleri karşılamak için gerçekten de bir avuç dolusu kırıntı değil tam bir altın denizi gerekliydi.

4. — İmparator Manuel işte devletin vergi dümenini ellerinde tutarken, batıda bir düşman bulutu toplandı ve korkunç ve meş'ûm gök gürültüleriyle Bizans sınırlarına yaklaştı (1147). Almanların – kendilerine akraba diğer milletlerin de katıldığı – (haçlı) seferini kastediyorum. Bunların saflarına kadınlar bile katılmışlardı; pervasızca, bacaklarını ayırarak erkekler gibi ata biniyorlar, erkek elbisesi giyiyor ve mızrak ve diğer donanımlariyle erkeklere benziyorlardı. Bakışları da cengâveraneydi ve Amazon'lardan daha erkeksiydiler. Bunların arasında bir de ikinci Penthesileia vardı: Giydiği elbisenin kenarlarındaki altın işlemeler yüzünden kendisine Khrysopos (Altın Ayak) lâkabı takılmış olan kadın.

Almanlar bu seferin sebebi olarak, Kutsal Mezar için harekete geçtiklerini söylüyorlardı; ülkelerinin hacılarını hac yolunda sapmalardan kurtarmak ve onlara dos doğru Kudüs'e giden yolu yapmak istiyorlardı. Ayrıca yola çıkarken yanlarına gereksiz hiç bir şey almadıklarını, sadece
81 yolları düzeltmek için/gerekli şeyleri yanlarında götürdüklerini söylemekteydiler. Ama bunu söylerken kürek, çapa ve kazma değil kalkan, zırh, kılıç ve savaşta kullanılacak diğer eşyayı gösteriyorlardı. İddiaları ve yeminleriyle, kendilerini bu seferi yapmaya sevkettiğini söyledikleri şey işte buydu. Ve sonradan da belli olduğu gibi sözleri hiç de yalan değildi.

Almanlar Bizans imparatoruna bir elçi heyeti göndererek, kendilerinin barış içinde ülkesinden geçmelerine müsaade etmesi ve yolda yiyecek ve hayvanları için yem satın almalarına imkân sağlaması ricasında bulundular. Bu beklenmedik ve bu zamana kadar işitilmemiş rica, böyle bir şeyi hiç düşünmemiş olduğu için anlaşılabileceği gibi kendisini şaşırtmasına rağmen, imparator hiç vakit geçirmeden kendisine faydalı

görüneni yaptı. Dostane bir şekilde elçilerle bütün gerekli hususları görüştü; onların bu girişimlerini abartılı bir tarzda övdü ve Tanrı'nın hoşuna gidecek amaçlarına hayran olduğunu, riyakârane bir tavırla bildirdikten sonra, ülkeden geçişleri için her şeyi hazırlayacağını vaadedip, her şeyi istedikleri mikdarda bulacaklarını ve sanki yabancı bir ülkede değil de kendi vatanlarındaymış gibi satın alabileceklerini temin etti. Sadece bunlar, gerçekten hiç bir savaş niyeti taşımadan, dindar hacılar olarak Bizans sınırlarından geçeceklerine andiçmeliydiler. Bu şart haklı görülerek kabul olundu ve imparator da batılı orduların geçeceği yolların her yerinde yiyecek maddeleri hazır bulundurulması emrini isdar
82 etti./Bu emre derhal uyuldu.

Ama imparator endişeli ve güvensizdi; kuzu postu içinde kurtların ülkesine saldırmasından veya – efsanede anlatılanın aksine – eşek derisi altında arslanların gizlenebilmesinden veya kurt ve tilkinin ittifak etmiş olmalarından endişe ediyordu. Bu sebeple Bizans savaş kuvvetlerini toplayarak danışmanlariyle durumu müzakere etti. Kaç ordunun ülkeden geçeceğini, ne kadar atlı ve ne kadar ağır donanımlının ve sayısız yayanın bu ordular içinde bulunduğunu hesap ederek, bunların hepsinin zırhlı olduğunu, gözlerinden cinayet arzusu fışkırdığını, hepsinin su gibi kan dökmekten ne kadar gurur duyduğunu anlattı. Bundan başka senatoya ve yüksek rütbeli memurlarla ordu komutanlarına, Sicilya *Tyran* 'ının (Norman kralı Roger II.) bir deniz canavarı gibi Bizans kıyılarında azgınlaştığını, onun "tuzlu su dalgalarını kürekleriyle döverek" (Homeros, *Od.* 4, 580) Bizans şehirlerinin limanlarına girip, kimse kendisine direnemediği için önüne gelen her şeyi yağmaladığını düşünmelerini bildirdi.

Böylece imparator başşehrin koruyucu istihkâmlarını baştan başa tamir ettirerek savunmaya hazır hale getirdi; orduyu zırhlar ve demir uçlu mızraklarla donatarak askerlerin maneviyatını, bunlar arasında yörük atlar dağıtarak ve bol paralar vererek yükseltti. Çünkü eskilerden birinin isabetle belirttiği gibi para "eşyanın siniri (her şeyin başı))"dir.
83 Böylece Manuel, Tanrı'nın inayeti ve şehrin koruyucusu/Azize Bâkire Meryem'in yardımiyle ordusunu mümkün olduğu kadar savaşa hazır duruma soktu. Birliklerden bir kısmını muhteşem şehrin savunması için alıkoyup bunlarla surları işgal etti; diğer birliklere ise çok uzak olmayan bir mesafeden Almanların ordusunu izlemek ve bu suretle onlardan birinin yağma veya yem bulmak bahanesiyle yürüyüş yolundan ayrılmasını engellemek emrini verdi. Ancak bu birlikler barışçı kalacaklar ve Almanlarla açıkça çatışmalara girmekten sakınacaklardı.

Ordular (Haçlılar ve Bizanslılar) ıssız ve tenha araziden geçtikleri sürece iki taraf arasında bahse değer hiç bir olay çıkmadığı gibi, Philip-

popolis (Filibe)'de de, oradaki başpiskopos Mikhail Italikos sayesinde her hangi bir çatışma olmadı. Mikhail Italikos çok aydın bir kişi, büyük bir hatip ve herkesi kendisine çeken parlak bir cemiyet adamıydı. Proteos gibi her kılığa giren Mikhail, Bizanslıların yararına, gerçek düşüncesini, onu göklere çıkaran yaltaklanmaları arkasında saklıyarak, Alman hükümdarını sözlerinin sihriyle öylesine büyülemişti ki, bu mağrur hükümdar bir çocuk gibi dizginlerini onun eline bırakıvermişti; başpiskoposun evine gidiyor, onunla kadeh tokuşturuyordu. Mikhail'in hatırı için kral, parasını ödemeden bir yerden ekmek alanları zalimce cezalandırıyordu.

5. — Philippopolis'den hareket esnasında, bazı kimselere haksızlık
84 yapılmış olduğu bahanesiyle Alman ordusunun ardçıları/ile Bizanslılar arasında kavga çıktı. Savaşçı milletin kavgaya düşkünlüğü olayı şişirdi; iki taraftan öfkeli sözler uçuştu, kızdırıcı sözler kullanıldı ve eller hemen kılıca gitti. Savaş ilâhesi Enyo derhal ortaya çıktı; mini mini yerde sürünürken dikilmeyi ve büyümeyi bekleyen bu savaş isteği az kalsın boyunu semalara kadar uzatacak (Krş. Homeros, *Ilias* 4, 442) ve Phylopis (savaş kargaşalığı) ile birleşerek büyük bir savaşa sebep olacaktı. Çünkü ordusunun önünde atla giden kral, hiddetten köpürerek kızgın bir arslan gibi geri dönmüştü. Ancak baş piskoposun mucizevî hitabeti, beklentilerin aksine, onu kandırmaya ve teskin etmeye muvaffak oldu.

Kuvvetle tahkim edilmiş olan Andrianopolis (Edirne) şehrinde (Trakya içindeki yürüyüş esnasında birbirinden ayrılmış olan) ordu birlikleri bir araya geldiler. Kral şehrin içinden geçerek yoluna devam etti. Fakat hastalanmış olan akrabalarından birisinin şehirde bırakılması icap etti. Namuslu askerler gibi değil de etrafı yağmalamak için orduya katılan bir takım Tanrı'dan korkmaz Bizanslı geceleyin kralın akrabasının yattığı misafirhaneyi basarak ateşe verdi. Kralın akrabası da bina içinde bulunan her şeyle beraber yandı. Korrados (kral Konrad III.) – kralın adı böyle idi – bunu haber alınca yeğeni Frederikhos (Friedrich von Sch-
85 waben)'a intikam almasını emretti./Zaten aksi ve öfkeli bir kimse olan bu adam hiddetle geri döndü ve hiç anlamsız olarak misafirhanenin ait olduğu saygı değer manastırı ateşe verip suçluları yakalatarak idam etti ve ölen akrabasının terekesi hakkında da tahkikata başladı. Bu açıkça çatışmanın başlamasına sebep olduysa da Bizans yüksek memurlarının savaş ateşini söndürme gayretleri, özellikle de Prosukh'un bütün anlaşmazlıkları ortadan kaldırması sayesinde sevimli barış yeniden gülümsemeye başladı. Prosukh atını Edirne'de bir taş köprü altından akmakta olan Üç ırmak (Tunca, Arda, Meriç) üzerinden sürerek Friedrich ile buluşmuş, hiddetini gidererek onunla uzlaşmıştı.

Böylece yeniden sükûnet ve barış içinde, hiç engellenmeden yürüyüş devam etti. Bir kaç gün sonra (7 Eylül) Khoirobakhos (Çatalca) ova-

sına ulaşıldı. Almanlar burada ordugâhlarını kurmakla beraber etrafını hendek ve duvarla çevirmediler. Aslında Bizanslılarla yapılmış ve andlarla teyid edilmiş anlaşmalara güvendikleri için bu tür korunma önlemlerini bütün yürüyüşleri esnasında bir tarafa bırakmışlardı. Ovanın ortasından hem geniş hem de derin olmayan Melas adında bir çay akar. Yaz aylarında bu çayın suyu azdır ve etrafındaki toprak killi olduğu için
86 bu aylarda bataklık bir derecik haline gelir. Kışın ise veya/sağnak yağmurlardan sonra bu küçücük dere dev gibi büyür; bu zavallı acı sucağız şişer, anaforlu bir nehir haline gelir; bununla da yetinmez ve vahşet bakımından kükreyen denizle boy ölçüşmeye kalkar; bütün ovaya yayılır ve artık geçilmez bir hal alır, sanki gemiler taşıyacakmış gibi. Fırtınanın oğultuları arasında köpüklü dalgalarını kenardaki tarlalara püskürterek köylünün uzun ve zahmetli çabasını silip süpürür ve yolcunun yolunu keser. Ve işte Melas çoğu kez birden bire böyle korkunç bir canavar kesilir.

O sırada da sağnak yağmur sebebiyle Melas'ın suyu çoğalmıştı. Geceleyin (7/8 Eylül 1147 gecesi) birden yatağını aşarak, gökyüzünün barajları delinmişçesine yağan yağmurun etkisiyle her tarafı kapladı ve Alman karargâhından sadece silah, giysi, eğer takımları ve diğer eşyayı değil, hatta atları, katırları ve insanları da beraberinde sürükledi. Bu acınılacak, felâketli bir tabloydu : Erkekler ölüyorlardı, ama düşman eliyle değil, savaşta değil. Ne boylu-posluluk, ne savaşa alışkanlık para ediyordu. Su her şeyi çöp gibi, kuru saman gibi, bir tutam yün gibi sürükleyip götürüyordu. *Mezmûr* diliyle söylemek gerekirse : "Onların sesini nehir alıp götürdü" (anlamını değiştirerek *Mezmûr* 93, 3) yani onların vahşi bağırışlarını ve onların hiç de bal kadar tatlı çoban kavalının nağmelerine benzemeyen ve sürüklendikleri tepe ve yüksekliklerden Tanrı'ya gönderdikleri vahşi ve kaba ilâhileri de nehir yuttu. Evet, bunu gö-
87 renler,/Tanrı'nın gazabının Alman ordugâhı üzerine düştüğünü sanabilirlerdi. Sular o kadar çok kimseyi yutmuştu ve bunların cesetleri bile bulunamamıştı. Pek çok kişi ölmüştü ve canlarını kurtarabilmiş olanlar da her şeylerini yitirdiklerinden yakınmaktaydılar.

Bu felâket kralı çok üzdü ve o mağrur ve mütekebbir tavrını biraz olsun yumuşattı. Şaşkın şaşkın kendi kendine, acaba doğa unsurlarının da mı Bizanslıların isteğine boyun eğdiğini, Bizanslılara gerektiği zaman sadık hizmetkârlar gibi mevsimlerin de mi rollerini değiştirdiklerini soruyordu. Bundan sonra oradan hareketle yürüyüşüne devam etti.

Alman kralı imparatorluk şehri yakınına gelince (8 veya 9 Eylül), önceleri hem kibrinden hem de hantallığından ötürü karşı yakaya geçmemek için direnmesine, Haliç'in karşı sahilindeki şehrin varoşlarından Pikridion (bugünkü Hasköy yakınında)'da karargâhını kurmasına ve

Boğaz'ı geçip geçmeme kararının kendisine ait olduğunu iddia etmesine rağmen ordusunu derhal Anadolu tarafına geçirmeye zorlandı. Bütün kürekli gemiler, yük mavunaları, balıkçı kayıkları ve at taşıyan sallar Almanları karşıya geçirmeye tahsis olundu. İmparator bir kaç memuruna, kalkan her gemi ile nakledilenlerin tam sayısını kaydederek kendisine bildirmelerini emretti. Ama Almanların ordusu öyle muazzamdı ki, bunların sayısını saptamakla memur olanlar saymaktan yoruldular ve sayım işini başaramıyarak yarıda bıraktılar.

Kral, felâket habercisi bir kuyruklu yıldız gibi birden bire ortaya
88 çıkmış ve sonra da Bizanslılara rahat bir nefes aldırarak/doğu istikametinde yeniden kaybolup gitmişti. Kısa bir süre sonra (4 Ekim) onu Franklar (burada Fransızlar) izledi ve imparator Manuel de artık yeniden eskisi gibi kendisini ülkesinin sorunlarına vakfedebildi. Ama bir taraftan da Almanların iaşesiyle ilgilenmekteydi ve bunların geçtikleri yol boyunca yiyecek stoklarını hazır bulunduruyordu. Ancak bir taraftan da, uygun yerlerde onlara tuzaklar hazırlamıştı; bir çok batılı bu tuzaklarda hayatını yitirdi.

Şehirler kapılarını kapayıp onların pazarlarda alış verişte bulunmalarına müsaade etmiyorlardı. Bizanslılar surlar üzerinden iplerle sepetler sarkıtıyor, talep ettikleri ve Almanların bu sepetler içine koydukları paraları yukarı çekiyor ve ancak bundan sonra canlarının istediği mikdarda ekmek veya diğer yiyecekleri aynı sepetlerle aşağıya gönderiyorlardı. Batılıların, her şeyi gören Tanrı'nın gözleri önünde, zavallı fakir hacılara hiç acımadan eksik ölçü kullanan, din kardeşlerine bir şeyler hediye etmek bir kenara, onlar için hayatî önem taşıyan yiyecek lokmalarını ağızlarından kapan dolandırıcılara ettikleri bedduâlar, bu haksız hukuksuz kişilerin kılını bile kıpırdatmıyordu. Halkın süflî tabakası, kendilerini bile bile insanî toplum dışında tutan ahlaksızlar hacılara hiç bir şey vermiyorlardı. Bunlar sarkıttıkları sepeti yukarıya çektikten sonra paraları ceplerine atarak kaçıp gitmekte ve bir daha orada görünmemekteydiler. Bazıları hatta ununa kireç katmak suretiyle ekmekleri zehirlemekteydiler bile.

89 /Bunu, rivayet edildiği gibi, gerçekten imparatorun mu tertiplediğini bilemem; ama kanun dışı ve caniyâne olduğu da kesin. Ancak her hangi bir şey satmak isteyen İtalyanlara (Haçlılara) verilmek üzere bozuk ayarlı sikkeler basıldığı ve bunun da hiç tartışmasız imparatorun emriyle yapıldığı muhakkaktır. İmparator bu hususu zaten saklamaya da çalışmadı. Kısacası, bunlara ve onlardan sonra geleceklere, Bizanslılara karşı sefer etmekten ürkmeleri için sürekli bir uyarma olması amacıyle imparatorun bunlara yapmadığı ve yaptırmadığı hiç bir kötülük kalmadı.

6. — Batılılara karşı Türkler de aynı şekilde düşmanca davrandılar. Çünkü Manuel onları yazdığı mektuplarla kışkırtmış ve savaşmaya teş-

vik etmişti. Böylece Türkler Bathis kenarında (26 Ekim) Pamplanes adında birisinin komutasında bir zafer kazanarak bir çok haçlıyı öldürdüler. Ancak Türkler Phrygia'dan geçen ordu bölümüne saldırdıklarında bu girişimleri tamamiyle akamete uğradı. Bunlar felâketi sanki isteyerek davet etmişlerdi ve kendi elleriyle kazdıkları kuyuya düştüler. Aslında Lâtinleri kızdırmaları için ortada bir sebep yoktu; çünkü bunlar Türkler'e hiç bir şey yapmamışlardı. O zamana kadar uyumakta olan vahşi hayvanı uyandırarak her şeyi parçalayan bir canavar haline getirmeleri için onları bir zorlayan yoktu. Ama Türkler Menderes nehri kena-
90 rında çok kalabalık olarak toplanmışlardı/ve Lâtinleri ırmağın karşı kıyısına geçirmek istemiyorlardı. Menderes aslında hiç bir yerinde kolaylıkla geçilemez. Çünkü suları süratle ve anaforlar yaparak akar. O sıralardaysa geçilmesi mümkün değil görünmekteydi. Ama işte burada batılı savaşçıların gösterdiği kahramanlıklar, Bizans ordularının neden parça parça edilmemiş ve Bizans şehirlerinin neden tahrip edilmeyip sakinlerinin neden kitle halinde kılıçtan geçirilmemiş olduğunun, sadece bunların, yani batılıların kendilerini tutmuş olmalariyle açıklanabileceğini gösterdi.

Kral (Fransa kralı Louis VII.) ordusunu nehrin kenarına götürdüğünde, etrafta hiç bir gemi (kayık) görünmediği gibi, ırmak üzerine hiç bir köprü de kurulmamıştı. Karşı kıyıda ise Türkler, atlı ve yaya birlikler halinde, gayet açık bir biçimde görüldüğü gibi, mücadeleyi kabule hazır beklemekteydiler. Bunların okları, Lâtinlerden en önde bulunanları, nehir boyunca mevzi aldıklarında, delip geçmeye başlamıştı. Bu sebeple kral adamlarını kıyıdan bir az geriye çekerek Türk oklarının menzili dışında ordugâhını kurdu. Bütün orduya, ertesi sabah daha gün doğmadan Türklere taarruz etmek istediği için, yemeklerini yedikten sonra silah kuşanmalarını ve arabaları da düzene sokmalarını emretti. Daha sabah karanlığında, güneş henüz doğmadan bizzat kendisi savaş için hazırlandı ve ordu da silah kuşandı. Barbarlar da aynı şekilde davrandılar; nehir boyunca mevzilendiler; atlıları, kendilerince uygun görülen
91 düzene girdi/ve okçular, nehre yaklaştıklarında Haçlılara oklarını yağdırmak üzere nehir kenarına yerleştiler. Bu arada kral, atının üstünde birliklerinin önüne gelerek onları şu sözlerle yüreklendirdi : "Savaş arkadaşlarım! İsa aşkına bu sefere giriştiğimizi, dünyevî şan ve şeref değil Tanrı'nın rızasını kazanmak istediğimizi hepiniz biliyorsunuz. Yoksa öyle değil mi? Bizler elbette bu yüzden yurdumuzdaki güzel hayatı terk ettik, gönül arzusuyla yakınlarımızı geride bıraktık, bu sebeple yabancı ülkelerden geçiyoruz; bu sebeple sıkıntılara katlanıyor ve tehlikelere atılıyoruz; bu yüzden açlık bizi kemiriyor, bu yüzden uzuvlarımız soğuktan donuyor ve sıcaktan gevşiyor. Bu sebeple yatağımız toprak ve çadırımız gökyüzü. Üstelik soylu doğmuşuz, purpurlara bürünmüşüz, iti-

barlı, mal-mülk sahibi adamlar ve bir çok milletlerin efendileriyiz. Ama şimdi bizi gün be-gün bir esirin zincirleri gibi saran savaş giysisidir. Nasıl bir zamanlar İsa'nın havarilerinin en büyüğü Petrus'u çifte bağlar, dört kere dört misli nöbetçiler *(Apg.* 12, 4) sıkıştırmış idiyse, bizi de şimdi zırhımız tazyik etmekte ve gücümüzü yok etmekte.

Karşıda, aramızda sadece bu geçit bulunan Barbarlar, kendileri ile savaşmayı çoktan beri arzu ettiğimiz ve Davud'un dediği gibi *(Mezmûr* 58, 11) "ellerimizi kanlarıyla yıkamak için" and içtiğimiz Haç'ın düşman-
92 ları duruyor./Aranızda daha düşünecek ve tereddüt edecek birisi var mı? Eğer böylesi varsa, gözlerinin önündekini görmediği, kulaklarına geleni duymadığına göre, aklını tümiyle yitirmiş olmalı.

Kendinize cennette emin bir yer kazanmak istiyor musunuz? Öyleyse işte şimdi kendinizi gösterin! Tanrı âdildir, bu yolculuğa niçin giriştiğimizi bilir. Yuvamızı ve tarlamızı terkettiğimiz ve Tanrı aşkına hayatımızı fedaya hazır olduğumuz için bizim yeşil çimenler üstünde dolaşmamıza müsaade edecek ve biz de cennet bahçesinin gölgeliklerinde dinleneceğiz. Bu gün bu dinsizlerin, bu kalpleri sünnet edilmemişlerin bizim insanlarımıza ne kadar kötü muamele ettiklerini, onlara ne kadar çok darbe indirdiklerini düşünün; dökülen ve intikamı alınmamış kanı düşünün! Yüreklerinize dokunuyor mu? Öyleyse kahramanca savaşın! Hiç bir korku sizi şaşırtmamalı ve kollarınızı felcetmemeli! Bu dinsizler bizim kendilerinden ne kadar güçlü olduğumuzu, İsa'nın, bizim rehber ve öğretmenimizin kendi peygamberleri, sapık inançlarını ortaya çıkaran kişiden ne kadar daha güçlü olduğunu gerçekten farketmelidirler. Biz kutsal bir orduyuz; Tanrı'nın seçtiği sürü'yüz; bunun için rezilcesine hayata sarılmamalı, aksine İsa için, ebediyyet için ölümden de korkmamalıyız. İsa bizim için nasıl ölmüşse biz de onun için canımızı vermekle yükümlüyüz. Bizim hareketimiz iyidir ve iyi sonuca varacaktır da! İsa'ya güvenerek çarpışalım, düşmanları yeneceğimiz bilinciyle savaşa-
93 lım./Düşmanların hepsi daha ilk saldırımızda kaçacaktır (*Mezmûr* 48, 6-7).

Ama eğer biz – Tanrı korusun! – savaşta ölürsek, işte bu İsa aşkına katlanılan ölüm için en güzel kefendir. Beni, inşallah, bir Türk, oku ile İsa için öldürür'. Böyle olursa iyi umutlar içinde gözlerimi kaparım; çünkü bu ok beni Tanrı katında ebedî istirahate taşıyacaktır. Sadece günahlar içinde, şerefsiz bir ölüm beni alıp götürmesin! İşte nihayet bir defa, kabile ve inançdaşları kirli ayaklariyle, sanki basit bir yermiş gibi, İsa'nın aslında babası gibi ebedî olup onun sağında yer almış olan Hristos'un ölüler yanına konulduğu kutsal yerde dolaşanlardan intikam alacağız! Bizler çekilmiş kılıçları ellerinde tutan güçlü kişileriz; Canlı Tanrı'nın içinde yattığı Kutsal Mezar'ı, Süleyman'ın muhafızlarının karargâh-

larını korudukları gibi koruyacağız. İsa'ya giden yolu açalım! Bu beklenilmeyen engeli, bu hizmetçi Hacer'in oğullarını ortadan kaldıralım. Şu Bizanslıların, sanki onlara av olmak istermiş gibi, bu kurtları neden büyütüp kendi kanlariyle beslediklerini bilmiyorum. Bizanslılar artık nihayet akıllarını başlarına alıp cesaretlenerek bu Türkleri vahşi hayvanlar gibi sürülerinden, ülke ve şehirlerinden söküp atmalıdırlar.

Gördüğünüz gibi nehir, burada, eğer alışılmamış çarelere baş vurulmayacak olursa, aşılması imkânsız bir engel teşkil ediyor. Onun için ben şunları öneriyorum ve teklifimi gerçekleştirecek, uygulayacak olanların ilki olacağım. Birbirimize sıkı sıkıya yaklaşalım ve mızraklarımız
94 ellerimizde/büyük bir hamle gücü ile akıntıya dalalım!. At üstünde, kendi gücümüzle akıntıyı yenelim! Kesin olarak biliyorum, su bizden kaçacak, duracak, yönünü değiştirecek ve İsrail'in ayakları kuru olarak geçtiklerinde Ürdün suyunun eski zamanlarda yapmış olduğu gibi *(Josua* 3, 17), geriye doğru akacaktır. Bu alınan karar, sonraları torunlarımız tarafından anlatılan ve terennüm edilen bir kahramanlık olacak. Bu kahramanlığı zaman hiç bir şekilde unutturamıyacak, bu kahramanlık nisyana dalmıyacak.

Türkler ise rezil olacaklar. Bu nehrin kıyısında, burada, cesetleri, zaferin çok uzaklardan görünen şahidi olmak üzere, bizim ölmez zaferimizin işareti olarak tepeler teşkil edecek!".

Bu sözleriyle kral adamlarını cesaretlendirdi. Flama ve sancakları yukarı kaldırttıktan sonra atını şiddetle mahmuzlayıp bütün gücü ile atılarak nehri geçmesi için hareketlendirdi. Diğerleri de savaş naraları atarak atlarını nehre sürdüler. Bunlar birbirine yapışmış, bir kale gibi hareket ettiklerinden akıntı atların nallariyle kısmen sahile itilmiş, kısmen de doğanın düzeni bozulmuş gibi yarılıp bu kalenin önünde toplandı. Haçlılar böylece sanki sağlam toprak üstündeymişler gibi nehri geçerek sürprize uğramış Türklerin üzerine atıldılar. Barbarlara, kurtuluşu kaç-
95 makta bulmak için zaman kalmamıştı./Atlarının sürati de işlerine yaramadı, izlenip yakalandılar. Göğüs göğüse savaşta da bunlar Almanlarla (Fransızlarla olacak) boy ölçüşemediler ve türlü silahlarla parça parça edildiler. Buğday sapları gibi birbiri üzerine düştüler; üzüm sıkan mengenelerdeki gibi kanları mızraklı şövalyeler tarafından sıkıldı. Bir kısmı mızraklarla delik deşik edildi, diğer bir kısmı –özellikle hafif donanımlılar ve zırhsızlar – uzun kılıçlarla ikiye biçildi; bir kısmını hançerler yere düşürerek bağırsaklarını deşti. Öldürülen Türklerin cesetleri bütün ovayı kapladı ve topraktaki çatlak ve yarıklar kanla doldu taştı. İtalyanlardan (Fransızlardan) çoğu oklarla yaralanmış olmakla beraber ölüm derecesinde yaralanan azdı.

Türklerin uğradığı kayıpların büyüklüğüne, bugün bile, çok sayıda ve yolu o tarafa düşenleri şaşkınlığa düşüren, gerçek tepeler halinde yük-

selmiş kemik yığınları tanıklık etmektedir. Bunu görenler arasında bu satırları yazan da bulunuyor. Marsilyalıların, Romalı Marius'un zaferinden sonra, bağlarının kenarlarına Kimmer'lerin kemiklerinden yaptıkları sınır duvarlarının nasıl bir görüntüsü olduğunu, bu taze geçmişin anıtını gözleriyle görüp hikâye etmiş olanlar kolayca ve açıkça tasavvur edebilirler. Ama, eğer aslında Kimmer kemiklerinden edilen söz gerçek-
96 leri çok/abartan ve efsane alanına ait bir şey değilse, bugün burada görülenler, gerçekten onun çok çok üstündedir.

Seferin devamında artık bir çatışma daha olmadı; çünkü Barbarlar bir daha görünmemişlerdi.

* * *

İKİNCİ KİTAP

1. — Böylesine savaşlarla çelikleşmiş olarak İtalya'nın çocukları Kudüs yolunda yürüdüler; Bizans devletinin sınırlarını aşarak yukarı Phrygia'ya ve oradan Lykaonia ve Pisidia yoluyla Coelesyria'ya gelip burasını işgal ettiler. Bu bölgeler eskiden Bizans'a tabi idi, şimdi ise Barbarlara terkedilmişlerdir; onlar tarafından işgal edilmiş olup onlar tarafından istismar olunmaktadırlar. Bunun suçu ise, uzun zaman önce Bizans devletini idare etmiş ve fakat kendilerine emanet edilmiş olan ülkelerin müşkillerini ve maruz bulundukları tehlikeleri üstlenip bir çözüme bağlamayı en kutsal ödevleri saymayarak evlerinde tenbel tenbel oturmuş olanlarındır.

İmparator Manuel, Bizanslılara karşı giriştikleri insanlık dışı akın ve yağmalarından ötürü Sicilya'lıları (Normanlar) cezalandırmak için ne yapması gerektiğini ve şimdi Korypho adı verilen Kerkyra (Korfu)
97 kalesinden Norman garnizonunu nasıl defedebileceğini düşündü./Çünkü Sicilya'nın o zamanki hükümdarı Rogerios (Roger II., 1130 – 1154) iddia olunduğuna göre Alman kralı ile yaptığı önceki bir anlaşma uyarınca veya kendi kararıyle, Alman (Haçlı) seferiyle aynı zamanda Bizans devletinin deniz kıyısındaki arazisine süratli tekneleriyle akın etmişti. Roger (1147 yılında) Brendesion (Brindisi)'de denize açılarak Kerkyra'da karaya çıkmış ve orada görünür görünmez, hiç savaşmadan adayı kendisine itaat ettirmişti. Bunun suçunu ahali, özellikle de bir örsçekicinden daha kafasız olan, sözüm ona, "yalın ayaklılar" taşımaktaydılar. Çünkü bunlara göre Bizans vergi tahsildarları çok katı ve baskıcı idiler ve Yalınayaklılar bunların haksız tutumlarına daha fazla dayanamıyacaklarını düşünerek imparatorluktan ayrılmak gibi caniyâne bir karara varmışlardı. Bu kararlarını kendileri gerçekleştiremiyecekleri için de Sicilya filosunun gelişini Tanrı'nın bir lûtfu sayarak bu filonun komutanına başvurmuşlardı. Bunlar komutanın kandırıcı sözlerine kulak vererek tilkinin nasihatına uydular ve belirli şartlarla bin kişilik bir zırhlı Sicilya garnizonunu kaleye sokmaya razı oldular. Böylece yağmurdan kaçarken doluya tutulmuşlardı. Vergiden kurtulmak isterken, akılsızlıklarından, köleliğe düştüklerinin ve üzerinde hiç kafa yormadan, Bizanslıları, uzun sürecek ve kendilerini çok sıkıntıya düşürecek bir savaşa kışkırttıklarının farkına varmamışlardı. Roger böylece kaleye hâkim olup bunu elinden geldiği kadar tahkim ettikten ve hemen hemen alınamaz hale getirdikten sonra Monembasia istikametine yelken açtı. Pek az önce Kerkyra'da ol-

98 duğu gibi/bu kaleyi de hiç kan dökmeden eline geçirmek umudundaydı. Ancak burada akıllarını yitirmemiş ve özgürlüğün değerini bilen adamlarla karşılaştı. Sarsılmaz bir kayaya çarpmışçasına reddolundu. Hiç bir şey yapamadan buradan ayrılmak ve gemileri ile yeniden yola koyulmak zorunda kaldı. Malea'yı dolaşmaktan çekinerek – çünkü orada çok ters rüzgârlar eser ve bir atasözü şöyle der : "Malea'yı dönmeye kalkarsan bir daha yurduna dönebileceğini umma!" – orada ülke içine uzanan boğaza (Korinthos körfezi) girdi, körfezin her iki tarafındaki araziye saldırarak, sadece kolay girilen meskûn yerleri değil, hatta coğrafî durumları saldırıya pek uygun olmayan ve çok güçlü sanılan müstahkem mevkileri yağmaladı. Bunların bir kısmı teslim olarak, bir kısmı da savaş yoluyla onun eline geçti. Böylece Roger, Korinthos körfezinin içine girerek Akarnania ve Aitolia – ki bunlara Artinoi deniyor –'yı ve bütün kıyıyı tahrip etti; Krissa limanında demir atarak, ortada kendisine kafa tutabilecek bir düşman olmadığı cihetle, güven içinde ülkenin içine daldı. Bir donanma komutanı olan bu Roger, hafif ve ağır donanımlı birlikler kurmuş ve böylece önceki deniz devletini bir kara devleti durumuna getirmişti: Hem karada, hem de suda gıdasını arayan bazı hayvanlar gibi. Bundan sonra Kadmos (Böotia) arazisine saldırdı, yanından geçtiği köyleri yağmaladı ve yedi kapılı Thebai şehrine hücum edip zaptettikten sonra ahalisine insanlık dışı zulümlerde bulundu. Çünkü eskiden beri
99 bu şehir zengin bir ahaliye sahip olmakla ünlüydü ve/bu da Roger'in doymak bilmez para hırsını kamçılamıştı. Roger'in bu hırsını tatmin etmeye imkân yoktu. Ancak gemileri topladığı altınların ağırlığı altında güverte hizasına kadar sulara gömülünce bu işten vazgeçeceğini söylemişti. İşçileri sıkıştırıyor, cimriliğinden pis *obolos*'ları bile kaçırmıyor, zengin ve soyluları, saygıdeğer ihtiyarları, yüksek ünvan sahiplerini türlü işkencelerle canlarından bezdiriyordu. Ne utanması, ne de acıması vardı. Herkesin nefretini kazanmaktan korkmuyor, bir Adrastos intikamına uğrayabileceğini aklının köşesinden geçirmiyor, bir Kadmos zaferi kazanmış olmaktan paniğe kapılmıyordu. Sonunda bir Kutsal Kitap getirterek, zenginliği halinden belli olan herkesi, bütün servetini yeminle teyid ederek açıklamaya zorladı. Bir kimse ancak artık hiç bir şeyi kalmadığını yeminle temin edince serbest kalabiliyordu. Bu suretle bütün altın, gümüş ve altın ibrişimli giysiler alınarak gemilere yüklendi. Fakat Roger, son kuruşuna kadar her şeyini aldığı insanları yine de kendi hallerine bırakmadı. Bütün nüfuzluları tutuklattı; çoğu zaman o harikulâde Dirke kaynağında yıkanmış, güzel, iyi giyimli, saçları düzgün taranmış ve dokuma işlerinden anlayan kadınları seçerek yanına aldı ve bundan sonra gemilerine yelken açtırdı.

Bütün işleri böylece düzgün gittiği ve kendisine karada ve denizde
100 kimse karşı çıkmadığı için kral Roger, Isthmos'daki,/iki limanı ile refah

içinde yaşayan Korinthos'a yöneldi. Bahis konusu limanlardan birisi Asya'dan, diğeri ise İtalya'dan gelen gemileri konuk ederler. Böylelikle ithalât ve ihracat ile karşılıklı mal değişimi Korinthos'da kolaylıkla işler. Rogerios burada *Emporion* (Ticaret yeri) – şehrin alt kısmı böyle anılır –'u terkedilmiş buldu. Çünkü ahali bütün yiyeceklerini ve gerek kendilerine gerekse kiliseye ait hazineleri yukarı kısma, Akrokorinthos'a taşımıştı. Bu sebeple Roger, Akrokorinthos'a saldırmayı ve mümkün olursa burasını zaptetmeyi kararlaştırdı. Akrokorinthos eski Korinthos şehrinin *akropolis*'i idi;, şimdi ise güçlü bir kaledir. Bunun üstünde bulunduğu tepe yüksek olduğu gibi zirvesi de çok dik ve sarptır. En üst kısımda dörtköşe ve düz bir meydan vardır ki, surlarla, güçlü bir biçimde emniyete alınmıştır. Surlar içinde sayısı hiç de az olmayan, berrak sulu kaynaklar ile Homeros'un bir şiirinde zikrettiği Peirene pınarı vardır. Böylece Akrokorinthos tam bir emniyet içindedir ve saldırılamaz durumdadır. Coğrafî konumu, yıkılması mümkün olmayan surları ile birlikte kaleyi hemen hemen zaptedilemez yapmıştır.

Ve buna rağmen Sicilyalılar, hem de öyle çok büyük bir zorluk çekmeden buraya girdiler. Kalenin teslimi için kısa bir süre beklemeleri yetip artmıştı. Bu da aslında pek şaşılacak ve garipsenecek bir şey değildir; çünkü sadece kale duvarları korunmaya yetmez. Garnizonsuz ve savaşçı savunucuları olmadan en güçlü bir kale bile düşmanlarının saldırısını geri püskürtemez. Akrokorinthos'da her ne kadar sayı bakımından yeterli savunmacı vardı, ama, şehri korumak için etrafında toplanacak-
101 ları becerikli bir kimse yoktu./İçeride bulunanlar, başlarında komutanları Nikephoros Khaluphes ile imparatorluk askerleri ve soylu Korinthoslulardı. Civardaki köylerden de hatırı sayılır sayıda topluluklar, sığınacakları en emniyetli yer olduğunu düşünerek buraya gelmişlerdi.

Filo komutanı *(Trierarkhos)* Roger kaleye girip de burasının aslında ne kadar güç zaptedilebilir bir yer olduğunu görünce, Tanrı'nın yardımıyla savaşmış olduğunu, böylesine müstahkem bir mevkii onun eline verenin ancak Tanrı olabileceğini söyledi. Garnizonla ve özellikle de Nikephoros Khaluphes ile alay ederek onu dokuma tezgâhı başından ayrılmamış nâzik bir hanım kız olarak nitelendirdi. Buradaki hazineleri de gemilerine yükleyen Roger, en soylu Korinthosluları ve en güzel kadınları esarete sürükledi; en büyük *martyr* (din şehidi) ve en ünlü mucize yaratan Theodoros Stratelates'in ikonasını bile bulunduğu kiliseden alarak götürdü.

Müsait bir rüzgârdan faydalanan Roger bütün ganimetiyle denize açılarak Kerkyra'da durak yaptı ve buradaki kaleyi daha da güçlendirdi. O sıralarda Sicilya gemilerini birisi görse, çok isabetli olarak, bunların korsan gemileri değil hantal yük gemileri olduklarını düşünebilirdi; çün-

102 kü pek çok değerli mallarla yüklenmiş/olan bu gemiler hemen hemen kürek lombozlarına kadar suya gömülmüştüler.

2. — İmparator bu olayları haber alınca çok üzüldü. Hali, Homeros (*İlias*'ın 2. kitabının başında)'un, için için ne yapması gerektiğini düşünen Zeus'ine veya her zaman düşüncelere dalmış görünen, uykusuz geceler geçiren ve sebebi sorulduğunda, Militiades'in zafer işaretinin uykusunu kaçırdığı cevabını veren Neokles'in oğlu Themistokles'e benziyordu.

Manuel, gelecek üzerinde danışmalarda bulunmak üzere bütün savaştan anlayan ve ağzı lâf yapanları topladı. Bir çok öneri içinde sadece bir tanesi en iyisiymiş gibi görünüyordu ve imparator da bunu kabul etti: Bu mücadelede hiç bir suretle kolay ve çabuk sonuç alınabileceği umudunda bulunulamamasına rağmen yine de Sicilyalılara karşı karada ve denizde yoğun bir biçimde savaşmak. Bu, görüldüğü gibi, geçmişteki Bizans hükümdarlarının da gücünü aşacak müthiş bir girişimdi.

Böylece doğudan ve batıdan birlikler toplandı. *Trier*'ler (kürekli kadırgalar) tamir edilerek denize açılacak duruma getirildi, yeni kadırgalar inşa olundu, *grek ateşi* atacak gemiler, çoktan beri dökülmeyen bu madde ile dolduruldu. Elli oturaklı çevik korsan gemileri toplandı. At taşıyan sallar ziftlendi, yük gemilerine yiyecek stokları yüklendi ve süratli yelkenliler onarılarak hepsi birden, sallanıp durdukları kıyılardan ayrılıp denize yelken açtı.

Savaş gücünün tümü hemen hemen 1000 gemi olup kara kuvveti olarak da binlerce savaçşı toplanmıştı. Bu savaş gücü önünde devler bile
103 titrerdi;/çünkü Bizans devleti bütünü ile o zamanlar becerikli, kahramanca savaş ruhlu adamlara malikti ve *Hoplit*'ler ordusu gerçekten savaşçıydı. Arslan gibi, önüne geçilmez bir atılganlığa sahip bulunuyordu. Çünkü Manuel'in, devletin selâmeti bahis konusu olduğunda hiç bir suretle ihmalkâr davranmamış olan gerçekten hükümdar babası, o muhteşem başkomutan Ioannes, asker toplanması ve ücretli asker alınması hususlarında ihtimamların en büyüğünü göstermişti. Onları cömertçe hediyelerine garketmiş ve çağdaş eğitim ve hazırlıklarla savaşa hazır hale getirmişti.

Böylece Manuel, Sicilya savaşı için her şeyin iyice hazırlanmış olduğuna kanaat getirince, kürekçilere ve kürekçibaşılara palamarları çözüp denize açılmak emri verdi (1148); *megas duks*' (donanma başkomutanı) luğa kız kardeşinin kocası Stephanos Kontostephanos'u getirdi. Başlarında, daha önce hakkında ayrıntılı bilgi verdiğimiz *Büyük domestikos* (Kara orduları başkomutanı) Ioannes Aksukhos bulunduğu halde kara ordusunun komutanları da harekete geçmek emri aldılar.

Phäak'lar kıyısı şimdi kadırgalarla dolmuştu. Orada Venedik yardım gemileri ile Bizanslılar, her iki tarafın kendilerine ait ayrı bir üsse sahip olması ve beraberce demir atıldığı takdirde ortaya her hangi bir anlaşmazlık çıkmaması için, demir atılacak mevkileri aralarında paylaştılar. Pek kısa bir süre sonra imparator, ordusu ile birlikte başşehri terkederek, Istros
104 (Tuna)'u geçip/Haemus (Balkanlar)'u tahrip etmekte olan İskit (Kuman)'leri kolayca bozdu. İmparator bundan sonra Philippopolis (Filibe)'den doğruca Kerkyra'ya yöneldi.

Kerkyra (Korfu) kalesi, kıvrılarak denize doğru uzayan ve bulutlara kadar yükselen dik ve sarp bir kayalığın ucundadır. Etrafı yalçın ve çatlamış kayalarla çevrili olup yüksekliği ünlü Aornos dağından fazladır. Yüksek kuleleri olan tahrip edilmesi imkânsız surlar şehri her tarafından sarmıştır; öyle ki, şehrin imparator Manuel tarafından zaptedilmiş olmasına çok şaşmak gerekir.

Donanma, şehrin üzerinde bulunduğu *dil*'in etrafına yerleşerek burasını demirden ve her tarafından silah fışkıran bir çenberle kuşattı. İmparator savaşa başlamadan, garnizonu tercümanlar aracılığı ile mücadelesiz teslime razı etmeye çalıştı. Fakat kale içinde bulunanlar kendilerine yapılan önerileri duyduklarında, en ufak bir tavize bile yanaşmadan bu önerileri reddederek kapıları kapadılar ve sürgülerle emniyete aldılar; sayılarının verdiği imkân oranında sık olarak surları yaylı ve zenberekli okçularla doldurdular; çeşitli mancınıkları mevzie soktular ve tutumları hakkında hiç bir şüpheye yer bırakmamak üzere atışa başladılar. Bunun üzerine imparator da adamlarına, aynı biçimde davranarak düşmanın haddini bildirmelerini emretti. Böylece Bizanslılar mermilerini hemen hemen gökyüzüne kadar yukarıya fırlatırken düşmanların mermileri de yağmur gibi üzerlerine düşmeye başladı. Bizanslılar taşları mancınıklar marifetiyle yukarı fırlatmak, yani itmek zorunda kalırken, kuşatılmışlar bunları bir dolu sağnağı gibi aşağıya salıveriyorlardı. Böylece düşmanlar, yukarıdan, kendileri için müsait bir mevziden taşlarını hiç güçlük çekmeden etkili bir şe-
105 kilde fırlatırken,/aşağıdan yukarıya doğru mücadele eden Bizanslılar, yüksek kalede, üstün durumda bulunan düşmanlarına ancak pek az zarar verebiliyorlardı. Karşılıklı atışlara bu şekilde uzunca bir süre devam edildi ve bu hareket durmadan tekrarlandı, ama, Bizanslılara bir fayda sağlıyamadığı gibi aksine kendi taraflarından bir çoğunun ölümüne sebep oldu. Kuşatılanlar ise bu tür savaşı pek beğenmişlerdi; çünkü kendilerine hiç bir zarar vermiyordu. Bu sebeple zararda olan taraf sıfatiyle Bizanslılar durmadan yeni çareler düşünmek zorundaydılar; çünkü imparatorlarının gözleri önünde güçlerini ve dayanıklılıklarını göstermek ihtirası içindeydiler. Onların bu görünüşte ümitsiz durumda giriştikleri teşebbüsler, düşünce kabiliyetlerine ve askerî deneyimliliklerine iyi bir

tanıktır. Ama, olmayacak bir şey için uğraştıkları, yapılması mümkün olmayanı yapmak için başarısızca çaba harcadıkları ve bütün çabalarının düşmanlarının işine yaradığı ve hatta onların bundan hoşlandıkları açıkça belli olmaktaydı. Bu, sanki gökyüzüne saldırmak gibi bir şeydi; sanki havalarda uçan ve kayalıkların tepelerinde yuvalarını kuran kuşları taklid ediyor, sanki bulutlara taş atmak istiyorlardı. Sonunda *megas duks* (Stephanos Kontostephanos) bile öldü. Yukarıdan fırlatılan taşlardan kopan bir parça onun böğürüne isabet etmişti. Stephanos kendinden geçerek yere düşmüş, başı bir taraftan bir tarafa sallanıp durmuş ve pek az sonra da ölüp gitmişti.

3. — Böylece Mikhail Okseites (1143 – 1146)'den sonra kilisenin dümenini ellerinde tutan patrik Kosmas Attikos (1146 – 47)'un kehaneti gerçekleşmiş oluyordu. Patrik Mikhail, patriklik tahtından feragat ederek, gençliğinden beri hiç bir şeye gereksinme duymadan basit bir hayat
106 sürdüğü (yani keşişlik ettiği) Okseia adasına çekilmişti./Manastırın eşiğinde boynunu yere uzatarak, içeriye giren her keşişe, ensesine basmasını söylemişti. "Çünkü," demişti "Sevgili gençlik arkadaşım olan huzuru bir tarafa iterek ve hiç bir kazancım olmadığı halde tahtların en yükseğine çıktım".

Kosmas ise *diakonos*'lar sürüsüne mensuptu. Aegina'lı idi. Her türlü hikmetten nasibini almıştı ve bütün erdemlerin gerdanlığından incilerin en güzellerini derlemiş olmakla öğünebilirdi. En çok da türlü erdemler içinde parıl parıl parlayan, değerli bir gerdanlığın parlak bir mücevheri, iyiliksever lik, ile belirginleşmişti. Fakirlere karşı acıması, en güzel kumaştan yapılmış giysi, gömlek ve başlığını çıkarıp bunlara verecek derecede güçlüydü. Etrafı üzerinde de öylesine etkili olmuştu ki, bunlar sadece böyle hediyeler vermekle de kalmaz, insanların iyiliğini düşünmekten kendilerinden geçerlerdi. Bu sebeple Kosmas herkes tarafından büyük saygı görmekteydi.

Sebastokrator Isaakios, imparator Manuel'in ağabeyisi, patrik Kosmas'a Tanrı'ymış gibi saygı gösterirdi. Patrik'in her sözü ona göre Tanrı'nın hoşuna giderdi ve bir emirdi. Patrik neyi yasaklarsa, Isaakios'a göre, Tanrı da ondan nefret ederdi ve yapılmamalıydı. O sıralarda mevcut olan, fazilet ve saygıdeğer patriğin düşmanı yüksek ruhanilerden müteşekkil bir klik imparator nezdinde patriği kötüledi. İddialarına göre Kosmas, imparator ünvanını *sebastokrator* Isaakios'a kazandırmak istiyor-
107 du./Sebastokrator'un patriklik sarayına yaptığı ziyaretleri bunlar bir suikastçının gizli faaliyeti sayıyorlar ve Isaakios patrik ile görüştüğünde, bu görüşme gizli bir köşede değil de güneş ışığı altında bile yapılmış olsa, bunu gizli bir görüşme olarak nitelendiriyorlardı.

Manuel bu sıralarda henüz gençti ve ünvanını kıskançlıkla koruyordu. Patriğe iftira edenlerin oyununa gelerek kardeşinin iktidarı eline ge-

çirmek istediğine inandı. Bu sebeple patriği tahtından indirmeye karar verdi. Bilindiği gibi, namussuzca edilen iftiradan kimse masun kalamaz ve yine bilinir ki, her insanın içinde kötülüğe meyil bulunur. Patriği düşürmek için de onun Keşiş Niphon taraftarı olduğu bahanesi bulundu. Bu keşiş bir zamanlar patriğin yakınlarından birisi olup onunla yemiş içmiş ve aynı çatı altında bulunmuştu. Fakat sonradan doğru inançlı olmamakla suçlanmıştı. Bu sebeple Niphon'un sakalları traş edilmiş ve patrik Mikhail onu hapse attırmıştı. Kosmas şimdi bu yüzden, o keşiş ile aynı inançtan olmakla suçlanıyordu. Kosmas'ın düşmanları bu fırsattan yararlanarak toplandılar ve yüksek sesle patriğin zorla tahtından atılmasını talep ederek onu açıkça düşürmeye çalıştılar.

Böylece Kosmas hakkında karar verildi, daha doğrusu bu karar çok önceden verilmişti. Ona bilmediği şeyler sorulmuş ve bu sebeple de tahtından indirilmişti. Kosmas bundan duyduğu acı içinde, kendisini yargılayanları süzmüş, imparatoriçeyi oğul doğurmaması için lanetleyerek saray maiyyet erkânından bazıları ile kendisini mahkûm etmek için top-
108 lanan hâkimler heyetini, imparatora/dalkavukluk etmek ve kendi düşmanlarına yaltaklanmak ve kendisini kanun ve hukuk kuralları dışında tahttan ve sürüsünün çobanlığından uzaklaştırdıkları için aforoz etmişti. İmparatorun tahtı yanındaki en büyük erkândan ve imparatorun yanına girip serbestçe fikir ileri sürmek hakkına sahip bulunanlardan olan Stephanos Kontostephanos, kendisini imparatorun zevcesinin lanetlenmesinden derin surette yaralanmış gibi göstererek kişiliğine hiç yakışmayan bir şekilde, öfkesinden çıldırmış gibi patriğin önüne gelip ona vurmak üzere yumruğunu kaldırmış, fakat yine de kendisini tutarak ona vurmamıştı.

Bu kendine hâkim olamayarak yapılan hareket imparatorun fenasına gitmiş ve o, bundan duyduğu kızgınlığı da belli etmişti. İmparatorun akrabaları ve orada bulunan senatörler, kendisini böylesine bir suçtan dolayı "toprağın yutacağından" (Homeros, *Ilias* 4, 182; 8, 150) korkmamış olan Kontostephanos'u yaptığı bu hareketten dolayı alenen azarlamışlardı. Patrik ise yumuşak bir sesle şöyle demişti : "Bırakın onu. O nasıl olsa kaderinde olan taşı yiyecek!". Bu müphem, bilmece gibi sözleriyle patrik, Stephanos Kontostephanos'un ölüm şeklini ima etmiş oluyordu.

Bütün hayatı boyunca sadece kız çocukları doğuran imparatoriçenin acaba Tanrı'nın sevdiği patriğin bu lâneti yüzünden mi oğlan çocuk annesi olamadığını kesin olarak bilmiyorum; ama imparator patriğe yapılan haksızlığın farkına vardı. Vicdanı ve içinden gelen ses ona, maka-
109 mından atılmasını gerektiren hiç bir suçu olmadığı halde meşru/ve Tanrı'dan korkan bir adamı yerinden atmış bulunduğunu ve başka bir şey

değil de sadece bu davranışının oğullara sahip olamamasının sebebi olduğunu söylemişti.

İmdi, Kontostephanos maktul düşünce *Büyük domestikos* Ioannes Aksukhos donanmanın komutasını da üzerine aldı. Bununla beraber ona *megas duks* ünvanı verilmedi; o sadece bu savaşı yönetecek ve sonunu getirecekti. Bu görev için de o usta bir başkomutan, akıllı bir rehber ve kahraman bir savaşçı sıfatiyle en uygun adamdı.

İmparator kayda değer her hangi bir başarı elde edilemeden günlerin geçip gitmesine kızmaktaydı. Bir zamanlar Kephalon kralı Odysseus'un Helios'un öküzlerini boğazlaması gibi kendisinin de kendi aleyhine zamanı öldürmesini hiç istememekteydi. Manuel komuta gemisine binerek Kerkyra'nın bütün etrafını, nereden saldırabileceğini dikkatle araştırarak dolaştı. Kuşatma üç aydan beri sürmekteydi ve Manuel elbette, efsanenin inanılmaz bir abartmayla belirttiği gibi Ossa'yı yerinden söküp yerine Athos'u yerleştirerek ve böylece dağ üstüne dağ koyarak kaleyi hücumla alınabilecek bir hale getiremezdi.

4. — İmparator başka hiç bir açmaz bulamadığı için nihayet çok içerilere kadar nakil vasıtalarının girmesine imkân veren bir deniz girintisine deniz araçlarından yapılmış, etrafı bir kale şekline bürünmüş bir hücum merdiveni sokmaya karar verdi. Bunun üzerine uzun gemi kalasları birbirine bağlanarak üstlerine büyük gemilerden alınan gemi direkleri yerleştirildi. Bunlardan kısa olanları eklentilerle diğerlerinin boyuna
110 ulaştırıldı. Bu direklerden yapılmış merdiven, yukarı kaldırılıp/kaleye yanaştırılacak hale geldiğinde sarp kayalığın ucuna kadar ulaşıyordu ve kayalığın bu üst kısmında yükselmeye başlayan surlar önünde Bizanslılara, merdivenden inip karada tutunmak ve surlar üzerindeki düşmanla çarpışabilmek imkânını vaadeder görünüyordu. Merdivenin alt kısmı sağlamca kendisini taşıyan tahtalara bağlanmıştı ve sallanmıyacak şekilde gemiler üstünde duruyordu.

Merdivene çıkacak olanlar en iyi ve en seçî savaşçılar arasından ihtimamla seçilmişti. İmparator bizzat "Kim imparatoru seviyor ve kendisini göstermek istiyorsa merdivene çıksın!" diye ilân etmişti, ama bu ilân kimseyi kandıramamıştı. Petraleiphes adlı, muhacir olarak gelip Didymoteikhon (Dimetoka) civarında yerleşmiş dört Frank kardeş imparatorun çağrısına uyup da merdivene çıkıncaya kadar herkes çekimser kalmış ve tehlikenin büyüklüğü karşısında yılmıştı. Ama bu dört kişi bu cesareti gösterdikten sonra ve *Büyük domestikos*'un kişisel muhafızlarından Pupakes herkesten ve hatta bahsi geçen dört kardeşten önce büyük bir heyecanla merdivene tırmanmaya başlayınca, diğerleri de artık geri kalmak istemeyip onları izlediler. Hükümdar bunların hepsini gösterdikleri cesaret ve süratli kararlarından ötürü övdü ve içlerinden deneyimli ve

111 korkusuz savaşçılar olarak tanıdığı üçyüz kişiyi seçti./İmparator yüzen kule-merdivene bindirmeden onlara hitabede bulunarak ısrarla kahramanca savaşmaları hususunda uyardı ve gerek kendilerine ve gerekse çocuklarına değerli hediyeler vaadederek müteşekkirane iyilik temennilerinde bulundu. Şöyle diyordu: "Eğer önünüzde bulunan mücadeleyi kahramanca bitirir ve tehlikeyi atlatarak hayatta kalırsanız benim şahsımda, beklentilerinizin üstünde bir imparator ve efendi yerine sizin her türlü ihtiyacınızı düşünen bir baba bulacaksınız. Ama vatan ve kendi şerefiniz uğruna hayatınızı yitirecek olursanız, o zaman da yüzümü sizden çevirmeyeceğim, aksine, böyle bir durumda benden bekleyeceğiniz şeyi yapacağım. Sizin yuvanız, çoluk çocuğunuz için gerekli her şeyi öylesine yapacağım ki, hayatta kalanlar sizi kıskanıp öğecekler ve siz de bunun haberi ölüler diyarına ulaştığında kendi kendinizi teselli edeceksiniz.".

İmdi, ilk olarak Pupakes, ıstavroz çıkardıktan sonra, merdivene çıkmaya başladı ve onu Petraleiphes kardeşler, daha sonra da diğerleri izledi ve merdiven böylece doldu. Bunu seyredenler haykırmaya başladılar; çünkü bu görülüp işitilmemiş deney kalp atışlarını durdurmuş, gözleri yaşlarla doldurmuştu; herkes göğsünü dövüyor ve Tanrı'ya yalvarıyordu.

Ve bu, gerçekten de bakanların gözlerini alamıyacakları bir görüntüydü : Bizanslılar büyük kalkanlarını, korunmak için başlarının üzeri-
112 ne kaldırmışlardı;/savunucuların yakınına gelir gelmez de kılıçlarını çekerek şiddetle saldırmaya başladılar. Müdafiler de bütün atış âletlerini kullanmakta ve yumruk büyüklüğüde taşlar atmaktaydılar. Ancak bu pek işe yaramadı. Çünkü taşlar örse vurulan çekiçler gibi Bizanslıların üzerine düşmekle beraber Bizanslılar bundan yılmıyor, kuvvetleri tükenmiyor ve tehlikenin yakınlığı onları şaşkınlığa uğratmıyordu. Ve.. bu mücadele neredeyse fevkalâde bir sonuca ulaşacak ve Bizanslılara türlü bakımdan pek büyük şan ve şeref getirecekti. Fakat en büyük kahramanlıkların topuğuna yapışan ve harikulâdeliklere ne biçimde olursa olsun halel veren alçak tesadüf, en iyi şekilde başlamış olup mükemmel sonucun gülümsemeye yüz tuttuğu bu girişimi, haksız olarak, arzulanan başarıdan yoksun bıraktı. Pupakes merdivenden dışarı atlamış, her iki ayağını sağlamca kaya üzerine yerleştirmiş ve bulunduğu yerde suru koruyanlarla mücadeleye başlamıştı ki, merdiven kırıldı. Üzerinde bulunanların hepsi "tepe taklak, başları ve omuzları üzerine" (Homeros, *Ilias* 5, 586) düştüler– Feci bir manzara! İnsanın, duyduğu acıdan gözlerine inanası gelmiyordu!–, denize düşüp çaresizce suların dibini boyladılar; kayalara çarparak ve gemiye düşerek parçalandılar. Yukarıdan atılan taşlar örtüleri oldu ve bu felâketten ancak pek az kişi kurtuldu. Pupakes

ise düşmanlarını ürküterek küçük bir kapı buldu, buradan atlayarak orduya geri geldi.

Bizanslılar ve imparator dehşetten, düşmanlarsa şaşkınlıktan kendilerinden geçmişlerdi. Aslında bunlar, merdivenden düşenlere yukarıdan taş atmaya devam ettikleri için taşkalplilik ve insanlık dışı hareket
113 etmiş olmakla suçlanmalıydılar./Ancak onlar da böylesine bir insafsızlıktan pişmanlık duyarak sonunda taş atmaktan vazgeçtiler.

5. — Daha Bizanslılar uğradıkları bu felâket için gerekli matemi geçirememiş ve her acının etkisini yumuşatan zaman imparatorun duyduğu acıyı hafifletememişken, yeni ve daha da kötü bir felâket yüz gösterdi ve esef edilecek zararlara sebep oldu. Pazar meydanının ortasında Bizanslılar ile Venediklilerin arası açıldı. Bu sadece karşılıklı iğneleyici söz atmalar ve "birbirini davet eden" (Homeros, *Ilias* 20, 250) kötü bir söz, aptalca şaka ve ısırıcı alay, karşılıklı öğünme veya yermeden ibaret kalmadı. Kavgacılar silahlıydılar ve iş birden şiddetli bir çatışmaya dönüştü. Her iki tarafın ordugâhlarından, kavgayı duyar duymaz silahlı kişiler koşuşarak arkadaşlarına yardım etmeye başladı. Diğer taraftan orada bulunan pek çok saray mensubu soylular ve yüksek rütbeli komutanlar, bazıları silahlı, bazıları silahsız olarak savaşanların arasına girdiler. Venediklilerin nüfuzluları da bu felâketli yangını söndürmek ve tarafları birbiriyle barıştırmak üzere koşuştular. Ancak kimse bunların sözlerine aldırmıyor ve en yüksek makam sahiplerine bile saygı göstermiyordu. Çünkü Ares (harp tanrısı) hükmünü sürmeye başlamış, kana susamış ağır teçhizatlıları çatışmanın içine atmıştı. Özellikle Venedik'in ücretli askerleri dinmek durulmak bilmiyordu. Büyük Domestikos Bizanslıların hırsını yenmeye ve durmadan kavgaya karışmalarını önlemeye gayret
114 ettikçe Venedikliler daha da/kuduruyorlar ve gemilerden sürekli takviyeler alıyorlardı. Bu durumda Ioannes Aksukhos uzlaştırma girişimlerinin bir anlamı kalmadığını ve çatışmayı sonuna kadar götürmenin gerekli olduğunu anladı. Bu sebeple de, bir savaş esnasında sonucu sağlıyacak anlarda ileri sürdüğü tecrübeli ve usta savaşçılardan müteşekkil kendi muhafız alayını çağırttı; bunları Venediklilerin üzerine saldırdığı gibi ordunun diğer bir kısmını da devreye soktu. Kısa bir direnmeden sonra Venedikliler kaçmaya başlayarak ister istemez gemilerine girdiler. Bu arada bir çok kimse öldü veya yaralandı.

Fakat, barbarca düşünüşleriyle Venedikliler hâlâ sakinleşmemiş ve uğradıkları bozguna rağmen silahlarını bir kenara bırakmamışlardı. Aksine, Bizanslılardan üstün olamamayı kendilerine yediremiyerek, yedi canlı hayvanlar gibi durmadan Bizanslıların üstüne atılmaktaydılar. Karada savaşamıyacakları için gemileriyle limanı terkederek açık denizde dolaşıp duruyorlardı. Bunlar bir adaya giderek – sanırım ki, bu

ada eskilerin tanıklığına göre Ithaka ile Kephalen'lerin Tetrapolis'i arasında orta yerde bulunan Asteris idi – sanki Bizanslılarla savaş halindeymişler gibi, orada bulunan Euboia menşeli Bizans gemilerine saldırdılar. Gemici efradının çoğunluğu Euboia'lı olan bu gemilere yapmadıklarını bırakmayan Venedikliler nihayet bunları bir de ateşe vererek yaktılar.

Venedikliler bu namussuzluğa bir başkasını, daha da edepsizcesini kattılar: İmparatorun gemisini kaçırarak kendi demir attıkları yere getirdiler. Önce imparatorun gemide oturduğu yerleri altın ibrişimli kumaş-
115 lar ve purpur renkli halılarla süsledikten sonra/buraya aşağılık bir mahlûku, bir zenciyi oturtarak ona Bizans imparatorlarına mahsus bir saygıyla bîat edip başına da, saygıdeğer Bizans taciyle eğlenmek maksadiyle, bir tac geçirdiler ve büyük bir tantana ile etrafta dolaştırdılar. Böylece, saman sarısı saçları olmadığı ve "Ben siyahım ve güzelim, güneş bana baktı" (Krş. *Öğmeler* 1, 4 – 5) şarkısındaki kız gibi esmer yüzlü olduğu için imparator Manuel ile alay ediyorlardı.

İmparatorun bu barbarları hemen oracıkta cezalandırması çok haklı olurdu, ama o, bunun bir iç savaşa neden olmasından ve böylece bu yakışıksız durumun daha da büyümesinden çekindi. Bunun için, akrabalarından bir kaçını Venediklilerin yanına göndererek, gerek kendi şahsına karşı yapılan yakışıksız davranış ve gerekse Bizanslılara karşı girişilen düşmanca hareketleri cezalandırmayacağı hususunda teminat verdi. Çünkü Manuel intikam önlemlerinin bazı tehlikeleri de beraberinde getireceğini ve içinde bulunulan durumun ise buna uygun olmadığını görmüştü. Ama elbette, "öfkesini hemen aynı gün yuttu" (Homeros, *Ilias*, 1, 81) ise de hiddeti, yeri gelince anlatacağım üzere, kül altındaki ateş gibi, durum elverişli olup da alev alev parlamasına müsaade edinceye kadar, sinesinde yanmağa devam etti.

İki ordu tekrar barışınca imparator birliklerini yeniden kaleye karşı sevkederek burasını, deniz tarafından da, mümkün olduğu kadar kuşattı. Kendisiyle yarış ediyormuş gibi, kendi kendisini aşmak istercesine, durmadan kaleyi teslime zorlamaya veya hücumla almağa çalışıyordu.
116 /Mancınıklardan daha ağır ve daha çok sayıda taş attırıyor, okçular" durmadan yayların kirişini göğüslerine daha çok yaklaştırıyorlar" ve surlar üzerindeki düşmanlara kar tipisi gibi ok yağdırıyorlardı. Bir çok kesimlerde savaşçılar dağ keçileri gibi kaya yarıklarından kaleye kadar tırmanıyorlardı. Ama Manuel, sadece ordunun hiç bir şey yapmıyormuş gibi görünmemesi dışında, hiç bir şey başaramıyordu. Çünkü kale garnizonu kahramanca direnmekteydi. Bunlar elbette kaleden dışarı çıkarak Bizanslılarla göğüs göğüse bir savaşa girişmeyi akıllıca bir şey saymıyorlardı ama, surlar üzerinden her biçimde kendilerini savundukları gibi fırlattıkları taşlarla da düşmanlarına oldukça zararlı oluyorlardı.

Şu halde imparator olmayacak duaya âmin dediğini idrak etmeliydi; ama buna rağmen birliklerini geri çekerek kuşatmayı sonuç almadan bırakmanın doğru olmayacağına da inanıyordu. Çünkü, muazzam gayretlere, bir çok ordu birliğinin yitirilmesine rağmen, hem de kısa bir süre öncesine kadar Bizans'a tabi olmuş bulunan bir tek kaleciği bile zaptedememiş olması ona zaten yeterli bir rezalet olarak görünmekteydi. Üstelik bütün bunlar bir tarafa, bu işi sonuçsuz bırakırsa, kendi ülkesi içinde, binlerce deniz korsanına kendi isteğiyle sığınak sağlamış ve Kerkyra'yı Bizanslılara karşı Sicilyalılara, kadırgaları için bir üs olarak bırakmış olacaktı. Bunun için de uzun bir kuşatmayı göze aldı; çünkü bu kuşatmayı kesin sonuç alınıncaya kadar yürütmekten başka çare yoktu. Haftalarca sürecek bir kuşatmanın, bütün direnmelerine rağmen savunucuları nihayet bezdirip kaleyi kendisine vererek teslim olmaya razı edebileceği düşüncesindeydi.

117 /Ve bu beklentisi imparatoru hayâl sukutuna uğratmadı; Manuel güzel hedefine ulaştı. Kuşatmanın yeniden başlamasından bir kaç gün sonra düşmanlar ona elçiler göndererek, silahları ve bütün taşınabilir mallariyle serbestçe çekilip gitmelerine müsaadesini rica ettiler. İmparatorun, onların kendi ülkesi içinde kalmalarına tahammülü olmadığını, açlığın kendilerini zayıflatmaya başladığını ve kendilerine bu zamana kadar güç vermiş olan umutlarının, yani krallarının kendilerini kurtarmak üzere kuvvetler getirinceye kadar dayanabilecekleri umudunun boşa çıktığını idrak etmişlerdi. Bahis konusu kararlarını işte bu yüzden vermişlerdi. Bu karara onları, özellikle kan dökmekten ziyade, İsa'nın sürüsüne mensup bir kişi olarak barışı kavgaya yeğ tutan, Norman garnizonunun komutanı *Kastellanos* Theodoros teşvik etmişti. Bu adam, ayrıca, daha sonraları da ispat ettiği gibi, bir Bizans dostu idi. İmparator bunların önerisini kulaklarını dikerek dinledi ve çok özlediği bu işin hemen uygulanmasını istedi. Ancak onlara müsait cevabını vermezden önce sert bir yüz takınarak, elçi heyetinin söylediklerinden başka biçimde davrandıkları takdirde korkunç tehditlerde bulundu. Garnizon bir süre sonra küçük gruplar halinde kaleden çıktı. İlk çıkmış olanlar geride bekleyenlere imparatorun hiç de o kadar mağrur bir kimse olmadığını, hile düşünmediğini, aksine kendilerine insancıl davrandığını göstermiş oldular. Gerçekten de imparator dostça selamladıktan ve bir çoklarıyle el sıkıştıktan sonra bunlara, nasıl isterlerse öyle davranmalarını söylemiş, kalmak isteyen birini zorla göndermenin veya gitmek isteyen bir kişiyi zorla tutmanın ne kendisine ne de soylu bir hükümdara yakışacağını belirtmişti.

118 /Böylece bir çokları, özellikle Kastellanos Theodoros imparatorun yanında kaldılar; geri kalanlarıysa yurdlarına, Sicilya'ya döndüler.

6. — İmparator kaleye girdi (1149 yazında) ve hayretle burasının silah zoruyla zaptedilmesinin mümkün olamıyacağını gördü. Buraya

kuvvetli bir Germen garnizonu yerleştirdikten sonra bütün ordusunu yanına alarak buradan ayrıldı. Bundan sonra Avlon (bugün Arnavutluk'da Valona veya Aulona)'da çadırlarını kurdu. Bir müddet burada oturduktan sonra Sicilya'ya (yani İtalya'nın Normanlar tarafından işgal edilmiş kısmına) geçmeye karar verdi. Çünkü, sadece mücadele edenin emin ve huzurlu kalabileceği, savaşın barışa hükmettiği ve sadece yalnız surlariyle değil kılıçla korunan şehirlerin refah içinde bulunabileceği düşüncesindeydi. Şöyle diyordu: "Kim sevimli barış aşkına savaştan çekinirse, bu durumda kendisine sadece topraktan fışkıran tohum gibi gittikçe daha çok düşman peyda olduğunu farkedemez. Böyle birisi yerinden atılır ve hiç bir şekilde barışı bulamaz". Davud ise şöyle söylemiştir: "İnsanların düşünceleri kendini beğenmişlikten başka bir şey değildir ve plânları da dayanaksızdır. Tanrı'nın kararı sağlamdır ve sallanmaz; kimse onu değiştiremez" (*Süleyman'ın meselleri*, 9, 14; *Mezmûr* 93 [94] 11 ve 32).

İşte o sıralarda Manuel Sicilya'ya geçmeyi kafasına koymuştu. Ancak Acironesion adasına ulaştığında fırtına denizi dibinden kaynatmaya başladı; şiddetli gök gürültüleri, çakan korkunç şimşek ve yıldırımlar ilerlemesini engellediler. Buna rağmen yılmayarak Manuel denizi geçmeğe
119 bir ikinci kez daha teşebbüs etti./Fakat deniz gemilere yine rahat vermedi. Deniz yine dipten yüze kaynayıp köpüklendi; aksi yönde esen rüzgârlar korkunç karanlık içinde gemileri altüst edip devirdi. Gemilerden bir tanesi bile karaya doğru sürüklenmedi. İmparator bin güçlükle tehlikeden kurtulabildi. Geri kalan gemiler dört tarafa dağıldılar ve dalgalar onlara istediğini yaptı.

İmparator bunun üzerine, Sicilya'ya karşı girişilecek büyük bir seferin çok kayıplara mal olacağını anlayarak bu plânından vazgeçti ve savaş birliklerinden arta kalanlarla Avlon'dan Pelagonia'ya geçerek her şeyi gönlünce düzene soktuktan sonra, girişimde bulunmak arzu ve hevesini Sırplara karşı yapacağı bir hareketle tatmine karar verdi.

Sırplar, devlet huzur içinde ve güçlenmiş bulunduğu sürece, kendi halinde mert insanlar rolünü oynamış ve hep devlete bağlılıklarını teyid ve temin etmişlerdi. Fakat yüreklerinde başka şey yatmaktaydı. Çünkü bir az evvel tasvir ettiğimiz kara ve deniz felâketleri imparatorun başına yağdığında bunlar, küstahça ve hiç utanmadan fırsattan faydalanarak silahlarını Bizanslılara karşı kaldırmış ve kendilerine komşu Bizans arazisini tahrip etmişlerdi (1149).

Manuel en seçkin ve savaşçı birliklerini yanına alıp, bütün kendisine engel olabilecek ağırlığı geride bırakarak, Sırbistan'a girdi. Manuel'in, farkına varılmaması için büyük çaba göstermesine rağmen, bu bölgenin *satrap*'ı, imparatorun kendisine karşı ilerlediğini gözden kaçırmadı.

Direnmesi mümkün değildi; çünkü Bizans savaş kuvvetleriyle boy ölçüşemiyeceğini biliyordu. Bu sebeple ovayı terkederek gözlerini, kendisini
120 koruyacağı umuduyla,/(*Mezmûr* 120 [121] 1) dağlara çevirdi. Adamlarını ise, bir hayvan sürüsüymüşler gibi, ilerleyen düşmana terketti. Her kese, kendisini örnek almalarını, kurtuluşu kaçmakta aramalarını ve canlarını tabanlarının süratiyle kurtarmalarını önerdi. İşte Sırpların efendisi böyle davranmış ve tebasına böyle emirler vermişti. Ancak, gücüne güvenen bir arslan nasıl bir sığır veya koyun sürüsüne dalarsa (Krş. Homeros, *Ilias* 5, 136 v.b.) imparator da biraraya gelen barbarları öylece imha etti. Bir çok çiftliği alevler içinde bırakarak pek çok da esir aldı. Bundan sonra geri döndü. İmparator bundan sonra derhal başşehir ahalisine yazdığı bir mektupta bu kolay kazanılmış başarıyı haber verdi ve bu mektubu da Istanbul'a bizzat Büyük domestikos Ioannes Aksukhos getirdi. Bundan pek az sonra da bu başarıları bizzat elde eden de onu izledi. İmparator başarılarını muhteşem bir zafer alayı ile kutladı (1149 / 50 kışı). Ahali ve senato Manuel'i kutlayarak ölçüsüz sevinç gösterilerinde bulundu ve imparator da buna çok sevindi. Bundan sonra imparator Manuel gözlerini at yarışları ve tiyatro oyunları gibi oyalayıcı eğlencelere çevirdi.

İlkbahar başlangıcında (1150) imparator yeniden Pelagonia'ya gitti. Kendisi bizzat Sicilya'ya sefer etmekten vazgeçmiş olduğu için, yüksek asalet sınıfından becerikli ve güçlü birisini, Mikhail Palaiologos'u, bol para ve yetkilerle donatarak yeterli bir ordu başında Sicilya'ya (yani İtalya'daki Normanlara karşı) gönderdi.

Mikhail Palaiologos önce, imparatorun emriyle Venedik'e gitti
121 (gerçekte 1155 yılında)./Orada güçlü bir ücretli birliği kurdu. İtalya'nın başka bölgelerinden de bir çok mızraklı savaşçı onun emrine girdi. Yeterli derecede güçlenince Mikhail, Longibardia (aşağı İtalya)'ya geçerek orada Norman kralının kuvvetleriyle çarpışıp bir çok parlak zaferler kazandı. Bütün girişimlerinde, kralın mensup olduğu aileden olup kralın haksız işlerine karşı koyduğu için kısa bir süre önce Bizans tarafına geçmiş olan Aleksandros adındaki bir *Comes* (kont), gayet faal bir kişi, onunla ittifak halinde bulunmuştu. Mikhail Palaiologos durmadan ilerledi, her tarafa cömertçe para saçarak krala hissedilir zararlar verdi. Böylece artık krala bir daha onulamıyacak zararlar vermek yoluna iyice girmiş bulunuyordu. Bu bölgede, kısmen ahalisiyle anlaşarak, kısmen de zor kullanarak bir çok şehri işgal etti. Ayrıca bir mikdar taş ve esir imparatorluğa götürüldü ve bunlarla Ege bölgesinde, bugün bile oralara nisbetle Vari ve Aulonia adını taşıyan bir şehir inşa olundu.

7. — İmparator, Sırp dağlarına hâkim olan hükümdarın yeniden etrafı yağmalamaya başladığını ve bu sefer, komşusu olan Paion' (Ma-

carlar)'la ittifak ettiği cihetle, öncekinden daha da fazla kötülükler yaptığını haber aldı. İmparator bu adamı pek zarar veremiyecek bir düşman saydığı için süratle ve üzerinde fazla düşünmeden onun üzerine yürüdü (1150). Fakat Sırp hükümdarı, hiç beklenilmedik şekilde, kaçmadı ve Hunlar (Macarlar)'dan aldığı güçlü bir takviyeye güvenerek meydan
122 savaşını kabul etmek cesaretini gösterdi./Bu savaş esnasında bir çok Sırp, Ioannes Kantakuzenos'u iyice sıkıştırdı; ancak Ioannes Kantakuzenos göğüs göğüse savaşa girip bir elinin parmaklarını kaybedinceye kadar mukavemet etti. Bizzat imparator, *Arkhizupan* Bakkhinos ile karşı karşıya geldi. Bu adam dev gibi bir vücut yapısına ve kasap ellerine sahipti. Arkhizupan imparatorun suratına bir darbe indirerek, miğferinin altında gözlerini koruyan demir siperi parçaladı; imparator ise kılıcı ile elini delip savaşamaz duruma getirdikten sonra onu esir etti. Bu sebeple, kötü bir başlangıçtan sonra savaş çok iyi bir sonuçla bitti. Barbar fırtınası dağılmış ve zafer güneşi Bizanslılara gülmüştü. Ancak imparator daha meydan savaşının toz ve terini yüzünden silmeden derhal (1151) Macarlara sefer açtı. Onları Sırplara yardım etmekle suçluyor ve hükümdarlarının başlarında bulunmamasından yararlanmak istiyordu. Çünkü Macar kralı, komşusu Rus'larla savaştığı için, ülkesinde değildi. Böylece imparator Save ırmağını geçerek Frangokhorion'a saldırdı ve burasını tahrip etti. Frangokhorion, Istros (Tuna) ve Save arasında bulunup Macaristan'ın bir parçasıdır ve hiç de önemsiz bir yer olmayıp ahalisi çoktur. Bugün Sirmion (Zemun – Semlin) adı verilen güçlü Zeugminon
123 kalesi de oradadır./Bir çatışma sırasında cesaret ve cüretkârlığı yüzünden okunan dev cüsseli bir Macar, savaş sırasının önüne fırlayarak imparatorun üzerine atıldı. İmparator ise yerinde durarak ve kılıcını hasmının gözüne daldırarak onu öldürdü. İmparator bir çok esir ve zengin ganimetle tekrar başşehrine geri döndü.

İmparatorun tertip ettiği zafer alayı olabildiğince uzundu ve büyük bir ihtişamla şehrin sokaklarından geçti. Zafer alayının fevkalâdeliğini, gayet güzel elbiseler giyinmiş olup, aslında hiç de bir esirin acınacak kaderini paylaşmış görünmeyen esir Sırp ve Macarlar daha da arttırmaktaydılar. İmparator, soylu ve nüfuzlu kişiler esir ettiği görünüşünü sağlamak, böylece zaferini daha parlak göstermek ve ahalinin ve yabancıların hayret ve hayranlığını uyandırmak amaciyle esirlere bu güzel giysileri giydirmişti. Manuel, esirleri kitle halinde değil de birbirinden mesafeli küçük gruplar olarak geçirmek suretiyle zafer alayını daha da gösterişli yapmıştı. Bu suretle seyircilerin gözleri aldanıyor ve önlerinden geçenlerin sayısı gerçekten daha fazlaymış duygusunu uyandırıyordu.

Bu yıl içinde İskitler (Kumanlar) Tuna'yı geçerek o civarda bulunan Bizans üslerini tahrip ettiler. Bunlara karşı Kalamanos adında birisi gönderildi. Fakat bu adam İskitlere karşı yapılan savaşı başarıya ulaş-

124 tıramadı./İmha edilircesine bozguna uğradı, birlikleri darma dağın oldu; savaşçıların pek çoğu telef olduğu gibi kendisi de öldürücü bir yara aldı.

İskitler, alışılmış olduğu gibi, önlerine çıkan her şeyi yağmalayıp ganimetlerini atlarına yükleyerek yurdlarına dönmeye başladılar. Tuna'yı kolayca geçerek yağma akınlarını güçlüğe uğramadan gerçekleştirmişlerdi ve şimdi yine yorulmadan ve zorluklarla karşılaşmadan geri dönüyorlardı. Çünkü bunların donanımı sadece bellerine asılı bir kuburluk, eğri bir yay ve oklardan ibarettir. Bazıları savaşlarda kısa mızraklar da kullanırlar. Atı, bir İskit'i barış zamanında olduğu gibi "bir çok darbeler indiren savaş" (Homeros, *Ilias* 1, 165)'da da sırtında taşır, söylendiğine göre, açılan damarından onu kanı ile besler ve eğer kısrak ise barbar efendisinin hayvanî arzularını da giderir.

Nehri geçmek için İskitlerin büyük bir hazırlığa ihtiyaçları yoktur. Deriden torbaları samanla doldurup dikkatle, içine bir damla bile su sızmayacak şekilde dikerler. Bundan sonra eğer ve silahlarını sala yükleyerek bunu atlarının kuyruğuna bağlarlar. İşte o zaman da İskitler, gemilerin yelkeni yerine atlarını kullanarak zahmetsizce Tuna'nın geniş sularını yüzerek geçmişlerdi.

Bu tarafta işler bu merkezdeydi. Mikhail Palaiologos ise, gereğinden fazla faal olmak ve Bizanslılara her hangi bir yarar sağlamadan pa-
125 raları çarçur etmek suçlamalarını üzerine çekmişti./Kalabria'ya hücuma geçmişti ki, geri çağırıldı. Mevki ve makamı Aleksios Komnenos'a devrolundu. Bu zât Caesar Bryennios'un oğlu ve annesi (Anna Komnene) tarafından imparatorun kuzeni oluyordu; kısa bir süre önce kendisine *Megas Duks* makamı verilmişti. Onun yanına yüksek asalete mensup, aynı zamanda bilgin ve savaşçı Ioannes Dukas katılmıştı. Çünkü bu zat ilimlerden sadece birer yudum tatmakla yetinmiş olmadığı gibi bilgili bir kumandandı da.

Bu iki adam beraberce Sicilya'ya giderek krala saldırdılar. Bir çok büyük deniz savaşında onu öylesine yendiler ki, kralın donanması eriyip küçüldü ve bunlar neredeyse Brindisi'yi kuşatmaya alacaklardı.

Ancak talih onlara her savaşta neşe ile gülümsemedi ve imparator da, öyle olması gerekmesine rağmen, her zaman sadece iyi haberlerle mutluluğunu kutlayamadı. Kral, uğradığı yenilgileri yeni bir savaşta telâfi edebilmek üzere daha büyük bir ordu toplamış ve bir çok ücretli savaşçıyı hizmetine almıştı. Gerçekten de bu savaşta iki Bizanslıyı yendi ve hatta onları esir de etti. Böylece, bir an içinde, Bizanslıların güçlükle ve büyük masraflarla elde ettiği başarılar sıfıra müncer olmuştu. Bu haber Manuel'in yüreğine işledi ve doğurduğu acı ile önceden duyulan sevinci silip süpürdü. Onun bu felâketi, hiç de aldırış etmeden kabullenmesinin

ve yürekten kırılmamasının mümkün olmaması anlaşılır birşeydir. Ama o güçsüz bir korkak değildi ve kaderin darbelerini de boyun bükerek kar-
126 şılamadı. Uygun rüzgâr estiğinde kafasını nasıl dik tutuyorduysa,/fırtına koptuğunda da talihine küserek boynunu eğecek değildi. Böylece Manuel o zaman da kötü kadere karşı bir şeyler yapmaya çalıştı; yeni bir donanma teçhiz ederek Konstantinos Angelos'u bu deniz kuvvetinin başına getirdi. Konstantinos pek o kadar muteber ve soylu bir aileye mensup değildi ve Philadelphia (Alaşehir)'lıydı. Ama boylu poslu olduğu ve olağanüstü güzellikte bir yüze sahip bulunduğu için, bu güzelliğin kendisine, Manuel'in büyük babası imparator Aleksios'un kızı Theodora'yı zevce olarak sağlaması mutluluğuna erişmişti.

İmparator Manuel, hemen hemen bütün eski ve yeni zaman hükümdarları gibi, insan hayatındaki mutluluk ve bahtsızlıkların yıldızlara, onların ileri – geri hareketlerine, gezegenlerin durumlarına ve gruplaşmalarına, birbirlerine yaklaşıp birbirinden uzaklaşmalarına ve kaçık yıldız falcılarının, hiç farkına varmadan "bu eskiden saptanmıştır" ve "değişmez ve bozulmaz zaruretlere bağlı" gibi mefhumların ortalığa yayılmasını sağladıkları için ilâhî kaderi tahrif eden hezeyanlarına inanmaktaydı.

İmparator Manuel böylece Angelos'un yola çıkması için uygun olan zamanı yıldız falıyla hesapladı. Ama Konstantinos Angelos Manuel'e veda ettikten sonra ne oldu biliyor musunuz? Daha güneş batmamıştı ki, Konstantinos imparatorun emri üzerine geri dönmek zorunda kaldı. Manuel sebep olarak, bu saatin hareket için yine de uygun olmadığını
127 belirtti;/ona göre, yıldızların durumunun yola çıkmak için müsait olduğu hükmü pek isabetli değildi; gökyüzünün dikkatli ve tam bir ölçümü bu hususa bir dayanak sağlamıyordu ve sadece bu hesabı yaparken gereken inceliği uygulamamış olan bazı zevzekler böyle bir iddiada bulunmuşlardı. Bunun üzerine yıldızlar yeniden incelendi, ölçümler yapıldı. Esaslı bir müşahede ve araştırmadan sonra nihayet Angelos, bütün mutluluk getiren yıldızların müttefikan belirttiği karar üzerine yola koyuldu. Ve.. Bütün bu hatasız hesap ve ölçümlerin getirdiği büyük başarı, Konstantinos'un, kendisinden önceki komutanların başarısızlıklarını telâfi etmek ve durumu düzeltmek yerine, hemen düşmanlarının eline esir düşmesi oldu. Konstantinos Angelos gerekli dikkati göstermeden Sicilya'ya gitmiş, oradaki Sicilya nöbetçi gemileri tarafından ele geçirilmiş ve esir edilerek kralın yanına götürülmüştü. Kral bu avı başarı ile sonuçlandıran adamlarını öğdü; bunun avların en güzeli olduğunu söyledi ve bu esirini de zindanına soktu.

8. — Bu ikinci darbeden sonra da imparator bu savaş için uygun önlemler düşünmeye devam etti. Fakat girişilecek yeni bir seferin güç ola-

cağım ve ancak az bir başarı vaadedebileceğini idrak etti. Aynı zamanda birbirini izleyen muazzam sarfiyatın – hemen hemen 300 *Kentenare* (30.000 altın) sarfetmişti – bir kanser uru gibi devlet hazinesini yavaş yavaş tü-
128 ketmekte olduğunu görmüştü./Bu sebeple Kral ile barış anlaşması yapmasının zorunlu olduğu sonucuna vardı. Ve.. Kurtarıcı bir melek gibi, aradaki düşmanlıkların giderilmesini sağlamak amaciyle eski Roma piskoposluğunun sahibi (yani Papa) tarafından gönderilen bir elçi heyeti gelince, Manuel bu fırsatı sevinçle karşıladı. Büyük domestikos Ioannes Aksukhos'un en yaşlı oğlu *protostrator* Aleksios'u çift yönlü bir direktifle Ankona'ya gönderdi. Aleksios, gerekecek olursa silah ve batılı ülkeler halkından ücretli bir ordu toplayacak; ancak anlaşma müzakerelerinin müsait yürüdüğünü görecek olursa kral ile barışçı bir anlaşmaya ulaşmaya çalışacaktı. Aleksios, saygı duyurucu görünüşlü, gerçekten kudretli bir adam, tam anlamıyla mükemmel yetiştirilmiş bir savaşçıydı. Dilini mi yoksa aklını mı, kolunu mu yoksa becerikliliğini mi üstün tutmak hususunda karar verilmesi güç bir kişi. Aleksios, Ankona'ya gelir gelmez, kralı alacağı haberle şaşırtmak maksadıyle, derhal ve büyük bir gayretle ücretli savaşçı kaydına girişerek güçlü bir süvari kuvveti topladı ve sanki Kalabria'ya hücum edecekmiş gibi davrandı. Bu faaliyeti yanındaysa, Sicilya donanmasının komutanı Maios ile mektuplaşmak suretiyle, imparator ile kral arasında bir ateşkes ve barış anlaşmasının sağlanması sorunuyla da ilgilendi. Maios'un gayretleri sonucunda bir Sicilya heyeti yanına geldiğinde, bunları imparatorun yanına göndererek, öğrendiğine göre akla yatkın ve ölçülü isteklerde bulundukları cihetle, kendilerine lûtufla muamele edilmesi ricasında bulundu. Aleksios ayrıca imparator-
129 dan,/mütareke müzakereleri başarıyla sonuçlanırsa, hazırlıklı olmadan belki de hoşa gitmeyecek bir emri vâki karşısında kalmaması için, bu hususdaki haberin umumî efkâra intikalinden önce kendisine bildirilmesini rica etti. Çünkü, belirttiğine göre, bizzat büyük vaadlerle Almanlara dost ülkelerden kandırıp yanına getirdiği, daha önce şiddetle Bizans aleyhdarı olan düşüncelerini değiştirerek, elinden geldiği nisbette Sicilya kralı aleyhine döndürdüğü adamların başında bulunuyordu. Aleksios bu suretle imparatordan anlaşmanın yapıldığı haberini alınca, gizlice sandıklardaki paraları alarak bunları kendi sadık adamları arasında paylaştırdı. Boş sandıkları mühürleyerek yerli reislerin muhafazasına bıraktı ve bunların dokunulmaz olduklarını da kendilerine sıkı sıkı tenbih etti. Kendisi imparatorun yanına yapacağı seyahatten dönünceye kadar bu sandıkların içinde ne bulunduğunu araştırmayacaklar ve sakın haaa! mühürleri kırmayacaklardı. Aleksios bundan sonra Ankona'dan yurda döndü.

İmparator ve kral işte böylece barış anlaşması yapmış oldular (1158). Ancak doğrusunu söylemek gerekirse, aralarındaki hiç de içtenlikli ve

mertçe bir anlaşma değildi. Gerçek düşüncelerini gizlemişlerdi ve dostlukları kurtlar arasındaki dostluktan daha iyi değildi. Ama ne olursa olsun bu anlaşma savaş esirlerine yaradı. Çünkü sadece soylu ve imparatorluk hanedanına mensup olanlar değil bütün diğerleri, soylu olmayan savaş esirleri de kurtuluş akçesi ödemeden serbest bırakıldılar. Alıkonulanlar sadece, değerli kumaş dokumaktan anlayan Korinthos ve The-
130 bai'li bazı halktan kişilerle/yine aynı işten anlayan ve aynı zamanda güzel olan bir takım kadınlardı. Bugün bile Sicilya'da kadife ve sırma işlemeli giysiler imal eden, Thebai ve Korinthos'luların ahfadına rastlanmaktadır. Aynı şekilde eski zamanlarda da Eretreliler, Dareios'a Hellas seferi esnasında saldırdıkları için Persler tarafından İran'a götürülmüşlerdi.

Ama pek çok geçmedi ve imparator ile kral arasındaki savaş dalgaları yeniden yükseldi. İmparator, kralın komşularına çok para vaadinde bulunarak onları kralın aleyhine kışkırtmıştı. Kral ise donanma *Komes*'i (kontu) Maios'a süratli gemiler donatarak Istanbul'a yelken açması emrini verdi. Oraya varınca, Istanbul ahalisi duyuncaya kadar, kendisini Sicilya, Apulia, Kapua, Kalabria ve bütün bu civardaki arazi ve adaların imparatoru ve efendisi olarak ilân edecek, Bizans imparatoruna ise hakaret ve küfür edecekti. Maios aldığı emri yerine getirdi. Malea burnu etrafından dönüp Ege denizi ve Çanakkale boğazını geçerek Istanbul'a yelken açtı ve büyük Haliç limanına girdi. Blakhernai sarayı önünde durup saraya gümüşten yapılmış, uçları altın kaplamalı oklar
131 yağdırdı./Bundan sonra aynı yoldan geri giderek Büyük Saray karşısında durup yüksekten atan sözcüklerle kralını öğdü. Bu esnada gemiciler avazları çıktığı kadar bağırıyor ve gürültü yapıyorlardı. Bu gösteriden sonra Maios, ünlü Argo'dan da daha büyük bir hızla geri dönüp Sestos ve Abydos arasından, Argo'nun Symplegad'lar arasından fırladığı gibi, geçip gitti.

Şehirde, imparator da burada bulunmadığı için, büyük bir heyecan hüküm sürmekteydi. Sicilya kralı oynamış olduğu bu oyunla pohpohlanıp öğündü. Manuel ise olayı bir şaka sayarak gülüp geçti: Böyle acîb garîb ün kazanmaktan zevk duyan kral bu anlamsız ve kendisine hiç bir başarı sağlamayan korsancılık oyunu ile istediği kadar böbürlenebilirdi.

* * *

ÜÇÜNCÜ KİTAP

132 /1. — İmparator Manuel'in Sicilya ve Kalabriya'ya karşı mücadelesi işte böyle bir son bulmuştu. Önemli masraflara rağmen bu savaşlar Bizanslılara elle tutulur bir başarı sağlamamış ve daha sonraki imparatorlar için (savaşı yeniden ele almak bakımından) hiç de teşvik edici olmamıştı. Ama, imparatorluğu güçlendirmek ve yabancı milletleri egemenlik altına almak için böylesine gayretle mücadele eden bir kimseyi, başarı kazanmadığı gerekçesiyle muaheze etmek mümkün mü?

Hiç yılıp usanmadan Manuel yeniden, kendilerine Ungaroi ve (H)unoi da denilen Macarlara savaş ilân etti (1153). Batılı ücretli askerlere, toplantı yerine arabalar getirmelerini emretti. Bu arabaları hem kendileri ve hem de ordunun geri kalan kısmı için yiyecek maddelerinin taşınmasında kullanacaklardı. Esas ordunun yeterince ağırlık taşıyan aracı olmadığı düşünülmüştü. Ordular şimdi Triaditza denilen Sardike (Sofya)'de toplanınca bizzat imparator da göründü; fakat orada çok kalmadı. Çünkü Macarlardan elçiler gelerek barış ricasında bulundular. Manuel bu sebeple yolunu değiştirdi ve Sırpların *satrap*'ına karşı yürüdü. Onu kolaylıkla ürküterek Macarlarla ittifakından vazgeçirip sadece kendisini imparator ve efendisi olarak kabule zorladı. Bundan sonra ordunun büyük kısmını terhis ederek yurdlarına yolladı. Kendisi bizzat Thessalia *eparkhia*'sına giderek, gerekli gördüğü kadar orada kaldıktan sonra imparatorluk başkentine döndü.

133 /Kış gündönümü sırasında (1154) imparator yeniden Pelagonia'ya gitti. Yanındaki geniş ova askerî ordugâh için uygun ve düşmanların harekâtı hakkında burada kolayca istihbaratta bulunmak imkânı olduğu cihetle imparator Pelagonia'yı askerî harekâtı için çıkış üssü olarak seçmişti. Çünkü Sicilya ile imparatorluk arasındaki anlaşmazlık henüz tam olarak çözümlenememişti ve imparatoru hâlâ meşgul etmekte ve endişeye düşürmekteydi. Hun (Macar) kralı da, savaş hazırlıklarının gösterdiği gibi, gözlerini kılıcına dikmişti. Branitzoba (Braniçevo) ve Belegrada (Belgrad) *duks*'u (vali ve aynı zamanda yerel komutan), sonraları Bizans hükümdarı olacak olan, Komnenos ailesinden Andronikos, Manuel'den imparatorluk ünvanını alıp Macar yardımı ile bizzat tahta çıkmak amaciyle, gizlice Macar kralı ile Bizanslılara karşı ittifak etmişti. Ancak bu suikast ortaya çıktı; Andronikos makamından azledilerek derhal Pelagonia'ya gelmesi emrolundu. Kuzeni olan imparatora ihaneti saptandı ve Andronikos tutuklu olarak Istan-

bul'a getirilerek Büyük Saray'ın hücrelerinden birisine hapsolundu. Ancak Macar kralı bunun üzerine derhal Bizanslılarla savaşa girişerek Branitzoba'yı kuşattığı gibi bunun etrafındaki bütün bölgeyi de canının istediği gibi yağmaladı.

İmparator Manuel, *khartularios* Basileios Tzintzilukes'i ona karşı gönderdi. Bu zat bütün birliklerini yanına alarak savaş düzenine sok-
134 tu/.Emrindeki savaş gücü kendisine, kesin bir zafer kazanmak için yeterli derecede güçlü göründüğü için Macarlara saldırdı. Zaferi kazandı da, ama, pek kısa süren bir zafer. Çünkü Bizanslılar düzenleri bozulmuş bir halde düşmanlarının arkasına düştüklerinde Macarlar geri dönerek Bizanslıları perişan ettiler. İmparator bozgun haberini alır almaz seferin idaresini bizzat üstlendi. Macarların, kendisinin gelişinden ürkerek geri çekilmelerini bekliyordu. Öyle de oldu. Macarlar imparatorla duruma uygun bir mütareke yaptılar (1155 kışı). Manuel, Branitzoba ve Belegrada işlerini elinden geldiğince yoluna koyduktan sonra Istanbul'a döndü.

Batıda böylece bir süre için sükûnet hüküm sürmeye başlamıştı ve yakın gelecek için Manuel'in savaş birliklerini bağlayan bir düşman kalmamıştı; çünkü bütün savaşabilir rakîplerle barış ve dostluk anlaşmaları yapılmıştı. Bu sebeple Manuel, Armenia'ya karşı sefer etmeye karar verdi (1158). Tarsus ve Adana'ya giderek, Toruses'in elinden çok çekmiş olan aşağı Armenia ve civar araziye nefes aldırdı; emniyet önlemleri aldı ve buradaki varlığı ile hilekâr ve düzenbaz Ermeni'yi ürküttü. Ancak Manuel burada büyük amaçlar peşinde değildi. Babası gibi, bütün Armenia veya hiç olmazsa babası tarafından itaate alınmış olan kaleler için çarpışmak istemiyordu. Buralarını müzakereler yoluyla geri almak fikrindeydi – (Masaldaki) kurtun boğazından karaciğer zarını (yani en değersiz yerini) çekmek isteyen çoban gibi – ve istediğini de ermeni hükümdarından aldı. Fakat Toruses'in kaypaklığı onu yanılt-
135 tı; kurnazca ve ikili anlamda kaleme alınan anlaşma ile aldatıldı./Manuel bundan sonra bütün Suriye'nin başşehri olan ünlü ve güzel Antakya'ya yöneldi.

2. — İmparator Manuel daha Tarsus'da bulunurken, kendisine kuzeni Andronikos'un hapisten kaçtığı haberi verilmişti. Andronikos'un neden ve nasıl tutuklanmış olduğu yukarıda anlatıldı. Ama Manuel'i hiç de başarısız kalan suikasttan daha az olmayarak rahatsız eden şey, Andronikos'un dur-durak bilmeyen gevezeliği, doğal olarak saltanatları üzerinde titredikleri için imparatorları ürküten ve yüreklerini bir diken gibi yaralayan muazzam fizikî gücü, muhteşem ve bir imparatora yakışan gövde yapısı, kırılmaz iradesi gibi hasletleriydi. Buna eklenmesi gereken husus ise, Andronikos'un becerikli bir başkomutan olma-

sı ve en soylu aileye mensubiyyeti idi. Çünkü Andronikos'un babası, *sebastokrator* Isaakios, imparator Manuel'in babası imparator Ioannes gibi aynı babanın, yani imparator Aleksios'un oğluydu. Bundan dolayı Manuel, Andronikos'u en büyük bir endişe ile izlemekteydi.

Manuel'in onu tutuklu bulundurmasının bir sebebi daha vardı. Manuel in üç ağabeyisi vardı: Aleksios, Andronikos ve adı bir çok kez geçen Isaakios. Bunlardan ikisi daha babaları imparator Ioannes Komnenos hayatta iken ölmüşlerdi. Bunlardan birisi, Aleksios, kendi soyunun devamım sağlıyamamış, yanı oğul sahibi olmamıştı; sadece, *Büyük domestikos* Ioannes Aksukhos'un oğlu Aleksios ile evlenen bir tek kızı ol-
136 muştu. Diğeri, yani Andronikos'un/üç kızı olmuştu: Maria, Theodora ve Eudokia; ayrıca iki de oğlu vardı: Ioannes ve Aleksios. İlk kocası ölen Eudokia kendisini, gizlice değil, ap açık bir şekilde kilise kanunlarına aykırı olarak Andronikos'a teslim etmişti. Eğer birisi Andronikos'u, yakın akrabası ile ilişki kurmuş olmakla suçlayacak olursa, bu, onun, kuzeni imparator Manuel'i örnek göstererek kendisini savunmasına yarıyordu. Böyle bir durumda o gülerek, kölenin efendisine benzediğini, aynı tuğla fırınında bütün saksıların aynı topraktan yapıldığını söylüyordu. Bu, kendisi bir kuzen kızıyla ilişki kurduğu halde, ağabeyisinin kızı ile yatağını paylaştığı cihetle, benzer ve hatta çok daha kötü ihtiraslarına râmolan kuzeni imparator Manuel'e atılan bir taş olmaktaydı. Bu türden sözler Manuel'in hiç hoşuna gitmediği gibi, Eudokia'nın mensuplarını, en çok da ağabeyisi *protosebastos* ve *protovestiarios* Ioannes ile kız kardeşinin kocası Ioannes Kantakuzenos'u diş gıcırdatan müthiş bir öfkeye sevketmekteydi. Doğal olarak bunlar Andronikos'un peşindeydiler. Gizli gizli bir çok plânlar yapılmış, bazen açık suikastlere girişilmişti. Fakat Andronikos bütün tuzak ağlarını, örümcek ağları imişçesine kolayca parçalıyor ve bunların umutlarını, çocukların kumdan yapılan kaleleri ezmeleri gibi, ezip geçiyordu. Andronikos kendi gücüne inanı-
137 yordu ve rakîplerinin/kendisine o kadar sık tuzaklar kurmalarına rağmen, bütün bunları savunacak ve buna mukabil Eudokia'nm aşkını kazanacak kadar onlara akıl bakımından da üstün bulunuyordu.

Böylece meselâ, Pelagonia'da şöyle bir şey olmuştu: Andronikos bir çadırda Eudokia ile yatmaktaydı. Akrabaları bunun farkına vardılar; çadırı kuşatarak, Andronikos'u buradan çıkarken hemen yakalamak üzere çadır kapısını bir çok silahlı kişi ile gözetlemeye başladılar. Bu, Eudokia'nın, aklı başka yerde olduğu halde, ister akrabalarından birisinin kendisine verdiği bir işaretle olsun, ister başka bir yoldan âşıkına hazırlanan suikastten haberdar olmuş bulunsun, gözünden kaçmadı. Çünkü Eudokia'nın aklı işlemekteydi ve aslında karı kısmının pek nasibedar olmadığı kadar zekâya sahipti. Suikasti Andronikos'a anlattı. Andronikos kor-

ku içinde yataktan fırlayarak hemen kılıcını kuşandı ve ne yapacağını düşünmeye başladı. Eudokia, âşığına kadın elbiseleri giymesini önerdi. Bunu yapacak olursa kendisi (yani Eudokia), pusuda bekleyenlerin duyabileceği kadar yüksek sesle bir hizmetçi veya nedimesinin çadıra ışık getirmesini emredecekti. Andronikos bundan sonra sanki o çağırılmış hizmetçiymiş gibi, kimse tarafından teşhis edilmeden çadırı terkedebilecekti. Ancak bu öneri Andronikos'un hoşuna gitmedi. Andronikos bu fikri kesin olarak reddetti; çünkü, eğer yakalanıp da saçlarından sürük-
138 lenerek imparatorun önüne götürülecek olursa,/bu küçük düşürücü kadın kılığı içinde ona görünmektense ölümü yeğliyeceğini söyledi. Bundan sonra kılıcını kınından sıyırarak çadırın yan tarafına bir delik açtı ve müthiş bir sıçrayışla tesadüfen çadırın yanında bulunan bir çitten ve bütün çadır kazık ve iplerinden kurtuldu. Pusu kurmuş olanlar, gözleri ve ağızları bir karış açık, avlarının ellerinden nasıl kaçtığına bakmaktaydılar.

Bu oyun imparator Manuel'i endişelendirdi. Nasıl birbiri arkasına tek tek düşen damlalar taşı oyarlarsa, o da Andronikos'a karşı ileri sürülen suçlamalara gittikçe artan bir ölçüde kulak vermeye başladı ve daha önceleri Andronikos'a duymuş olduğu sempati eriyip gitti. Çünkü "Dedi-kodu sönüp gitmedi" (Hesiod, *Erga* 763) savı kanatlarını rahat rahat gerip halk içinde tevatür etmeye ve Andronikos'un bu cüretkârlığı ile bizzat imparator olacağını fısıldamaya başlamıştı. İnsanlar arasında iftiracı bir dilden daha büyük bir kötülük yoktur. Mezmûrcu Davud haklı olarak bunu o kulağa hoş gelen ilâhî nağmelerinde lânetler ve iftiranın hiçten, mevcut olmayandan kaynaklanan gücünü kınayarak, bunun pençesinden kurtulması için dua eder. İşte aynı şekilde Manuel de akrabaları ve bunların sürüp giden fısıltılarının ağları içinde kalmıştı. Yarı isteyerek, yarı da buna zorlanarak Andronikos'u tutuklatmış ve "kırılmaz, demir" ayak bağları içinde hapse attırmıştı.

139 /Andronikos böylece uzun bir süre zındanda kaldı. Fakat o kanı damarlarına sığmayan bir adamdı ve bütün insanların en kurnazıydı. Umutsuz durumlarda bile her zaman bir açmaz bulurdu. İşte yine, tuğladan inşa edilmiş bir kulede bulunan zındanının hücresinde çok eskiden kalma bir yeraltı tüneli keşfetti. Bunun giriş yeri önünde bulunan tuğlaları elleriyle söküp kaldırarak tünele girdi ve kimsenin şüpheye düşmemesi için de açılan deliği eline geçen şeylerle kapattı. Yemek zamanı geldiğinde gardiyanlar kapıyı açarak ona yemek getirdiler. Ancak mahpus, yani Andronikos ortalarda yoktu. Gardiyanlar bu "çok becerikli" Andronikos'un bir yerlerde duvarı yıkıp veya delerek açılan delikten kaçıp kaçmadığını saptamak için zındanı iyice araştırdılar. Ancak duvar hiç bir yerinden zorlanmamıştı; kapı çerçeveleri, rezeler, eşik ve

bunun gibi tavan, yandaki hücre, demir parmaklıklı pencere ve başka şeylere de hiç dokunulmamıştı. Bunun üzerine gardiyanlar, mahpuslarının ellerinden kaçmış olduğunu anladıkları ve bunun ne şekilde, hangi yoldan vukubulduğunu keşfedemedikleri için yüksek sesle feryada ve tırnaklariyle yüzlerini tırmalamaya başladılar. Olup biteni de imparatoriçeye, âmirlerine ve sarayda bulunanlara bildirdiler. Bunun üzerine kimi denize açılan kapıları, kimi karaya açılanları, biri liman yolunu, bir başkası limanı koruma altına aldı; diğerleri şehrin mahal-
140 lelerini ablukaya alarak/kaçağı aramaya başladılar. Bütün yollar, yolların kesiştiği yerler gözaltına alındı. Bütün ülkeye, Andronikos'un kaçmış olduğunu bildiren ve yakalanarak geri gönderilmesini sağlamak için sürekli tetikte bulunulmasını emreden imparator fermanları uçuruldu. Bundan başka, saraylılar, bu kaçıştan haberli olduğunu sandıkları Andronikos'un karısını yakalayarak, sevgisinin günahını, kaçmasını tavsiye etmiş olduğu yatak arkadaşının yatmış olduğu aynı yerde ödemesi için, Andronikos'un kaçmış olduğu aynı hücreye hapsettiler. Bu arada saraylılar, Andronikos'un hâlâ mahpusları olarak kalmış olduğunu bilmiyorlardı ve kızgınlıklarını zavallı kadından çıkarmak suretiyle, istemedikleri halde Andronikos'a bir iyilikte de bulunmuştular. Çünkü Andronikos yer altı tünelinden çıkarak hücresinde karısını bulmuştu. İlk anda kadıncağız cehennemden bir tablo veya ölüler diyarından bir gölge gördüğünü sanmış, böylece birdenbire ortaya çıkan Andronikos onu korkutmuştu. Andronikos karısının boynuna sarılmış ve hıçkırıklarını gardiyanların duymamaları için kısık sesle ağlamaya, gözyaşı dökmeye başlamıştı.

Uzunca bir süre Andronikos hapiste karısıyla beraber oldu ve kadın orada oğlu Ioannes'e, yeri geldiğinde anlatacağım gibi Andronikos'un sonraları kendisine ortak hükümdar ilân edeceği çocuğa, gebe kaldı. Sonradan, nöbetçiler artık ne kendisine ne de karısına o kadar ciddi olarak dikkat etmedikleri bir sırada da Andronikos hapisten kaçtı; Melan-
141 geia'ya kadar ulaştı, fakat orada Nikaias adında bir/asker tarafından tutuklandı. Bundan sonra Andronikos tekrar hapse sokuldu ve öncekinden daha dikkatle ve daha sert muamele görerek ayakları çifte zincirle bağlandı.

İşte Armenia'da savaş halinde bulunurken Manuel'e ulaştırılan haber bu idi. Manuel, yakında döneceğini haber vermek ve yukarıda anlatılan olup bitenlerin tafsilâtını elde edip kendisine bildirmek üzere *logothetes tu dromu* Ioannes Kamateros'u başkente gönderdi.

3. — Antakya'lılar önceleri imparatorun yaklaşmasına (1159) hiç de sevinmemiş olup bu hoşnutsuzlukları içinde onu uzakta tutabilecek çareler aradılar. Fakat imparatorun kararını değiştiremiyeceklerini ve

Antakya'ya gelmesine engel olamıyacaklarını anlayınca, tabiatlarındaki kölece düşünüşlerine uyarak ve itaatkâr tavırlar takınarak kitleler halinde şehir kapılarından çıkıp onu karşıladılar. Hatta görkemli bir giriş töreni için de her şeyi hazırlamışlardı: Sokaklar ve meydanlar nakışlı halılar ve değerli kumaşlarla ve taze koparılmış ağaç dallariyle süslenmişti; çiçek açmış çayırların güzelliğini şehrin ortasına yerleştirerek giriş töreninin başarılı olması için ellerinden geleni yapmışlardı. Herkes, herkes buradaydı: Zevk düşkünü Suriyeliler kadar İsauria'lı yolkesen haydutlar, Kilikyalı korsanlar ile atını ve gururunu evinde bırakıp yaya olarak bu zafer alayına katılan mızraklı İtalyan (Norman) şövalyeleri.

142 /Manuel ise, Lâtinlerin mızrakları ve bunları kullanış ustalıkları ile öğündüklerini bildiği için, ucu körleştirilmiş mızraklarla yapılacak bir müsabaka günü saptadı. Bu gün gelip çatınca da ordusunun en usta mızrakçıları ile akrabalarını, iki atlı grubu içine alabilecek genişlikte bir alana götürdü. Dudaklarında hafif bir tebessümle, neşeli neşeli adamlarına bakmaktaydı. Mızrağını havaya kaldırmış, sağ kolunu rahatça kullanmasına müsaade eden, sağ omuzu üzerinde bir çengelli iğneyle tutturulmuş çok hafif ve zarif bir pelerin taşımaktaydı. Altın sırma başlıklı, uzun yeleli, boynu hafifçe kıvrık, sabırsızlıkla eşelenen ve güzellik ve ihtişam bakımından efendisiyle yarışabilecek nitelikte bir savaş atı üstündeydi. İmparator, akrabalarına ve İtalyanlarla müsabakaya katılacak olan her kese mümkün olduğu kadar görkemli görünmelerini emretmişti.

Prinkeps (Norman hükümdarı) Gerardios (Reinault de Châtillon) da kar beyazı bir at üstünde, yere kadar uzayan yırtmaçlı bir manto içinde, başında altın işlemeli bir bere olduğu halde geldi. Yanında,
143 hepsi de güçlü kuvvetli, boylu poslu adamlar olan/şövalyeleri vardı.

Mızraklarla dolup taşan kansız savaş başlayınca (Homeros, *İlias* 13, 339) her iki tarafın müsabıkları da mızraklariyle birbirlerinin üzerine at sürdüler ve rakiplerinin kargılarından korunmaya çalıştılar. Bu demir uçsuz savaşta kiminin "tepe taklak omuzları ve kafası üzerine" (Homeros, *İlias* 5, 586) düştüğü görülüyor, kimi atının eğerinden fırlıyor, kimi yana kimi arka üstü devriliyor, kimi atını geri döndürerek süratle oradan kaçıyordu. Birisi rakîbinin mızrağı önünde korkusundan bem beyaz kesilerek kendisini kalkanının arkasına gizliyor, diğeriyse onun çekinip kapandığını görerek yeniden cesaretleniyordu. Müthiş bir uğultu içinde atlar koşuşuyor, bayraklar dalgalanıyor ve çırpınıyordu.

Bu muazzam gösteriye bakınca, zevksizliğe düşülmeden, pekâlâ, Aphrodite'nin Ares ile, Enyo (Ares'e refakat eden hanım)'nun Kha-

rit'lerle birleştiği söylenebilirdi; bu oyunlar o kadar çeşitli ve o kadar güzeldiler. Bizanslıların mücadele gayretini, Lâtinlerden üstün olduklarını göstermek, hem de mızrak oyunlarında onlardan üstün olduklarını ispatlamak arzuları ve imparatorlarının gözlerinin, müsabakaların hakemi olarak, başarılarını ölçmesi arttırıyor, mağrur ve kibirli İtalyanlarsa, bir mızrak oyununda Bizanslıların zaferini hiç bir suretle hazmedemiyecekleri için, her zamankinden daha büyük bir hırs ve şiddetle mücadele ediyorlardı. Bizzat imparator bir darbede iki şö-
144 valyeyi birden yere sermişti:/Mızrağı elinde olduğu halde bunlardan birisine şiddetle çarpmış ve bu da düşerken yanındakini de beraberinde sürüklemişti.

Böylece imparator Antakyalıları hayrete düşürmüştü; bunlar onun, şimdiye kadar sadece duymuş oldukları şecaat ve meharetini, şimdi kendi gözleriyle görmüşlerdi. İmparator bundan sonra Istanbul'a dönmeye karar verdi (2 Nisan 1159). Yolu, sandığına göre, dost topraklardan geçeceği için ordusunun büyük kısmını terhis ederek herkesin istediği yere gitmesini istedi. Ancak bu davranışı ile – aslında her zaman basiretli olmasına rağmen – uzağı gören bir hükümdar olmadığını göstermişti. Bu düşüncesizliği yüzünden ordusunun önemli bir kısmını kaybettiği gibi, kendisinin arkasından gelenleri de kötü bir duruma düşürmüş oldu. Çünkü gerek kendisinin (Istanbul'a) varmak hususunda gösterdiği acelecilik ve gerekse yurdlarına dönmek isteyen askerlerin disiplinsiz ve akılsızca hareketleri – Türkler büyük gruplar halinde üzerlerine saldırdıkları cihetle – birbirinden kopmuş olan birliklerin ağır kayıplara uğramasına sebep oldu. Pek çok kişi, dikkatli ve uyanık bulunmanın ne kadar iyi, düşüncesizliğin ne kadar faydasız ve zararlı olduğunu; kendisini hayatta bırakıp aynı zamanda şan ve şeref de bahşeden basiretin, bazı yararlar umuduyla kandırarak insanı doğrudan ölüme sevkeden aceleden ne kadar daha iyi olduğunu kendi şahsında tecrübe etmiş oldu. İmparator geri dönerek bütün hızlariyle saldıran Türkleri geri atmasaydı felâket doruğuna ulaşmış olacaktı. İmparator orduyu, çok daha önceden yapması gerekli olduğu gibi, bu sefer düzenli bir şekilde yola çıkardıktan sonra, belirtildiğine göre, maktul düşenlerin yattığı yere gitti. Ölü sayısının ne kadar çok olduğunu görünce,
145 duyduğu acı ile dizlerini döğdü, dişlerini gıcırdatıp/inleyerek gözyaşlarına boğuldu. Bütün bunlar hüzün veren şeyler görüldüğü veya duyulduğu zaman hissedilen büyük acının işaretleridir. Manuel bu uğradığı felâket ve hakaretin intikamını hemen almayı çok isterdi ama bunu yapmasına da imkân yoktu. Böylece geri yürüyüşüne devam etti.

4. — Kıskançlık sadece en büyüklere, millet ve devletlerin efendilerine şaşı gözleriyle bakıp yalnızca onlara rakîpler yaratmakla kalmaz; daha az önemli, daha az kudretli kişilere de yanaşır. İşte bu anlamda bu

kıskançlık duygusu, ah bu çoğu zaman yenilmez düşman, Theodoros Styppeiotes'i de yoklamazlık etmedi; aksine, onun ve onun imparatorun üzerindeki nüfuz ve etkisine karşı korkunç bir fırtına yaratarak sağlam durumunu sarstı ve sonunda onu en acınılacak bir şekilde yere yıktı.

Ben bu türden olayları, okuyuculara ne kadar uyanık bulunulması gerektiğini göstermek için tarih kitabıma alıyorum. Ama elbette kötülük ve alçaklık önceden hesaplanacak bir şey değildir ve buna karşı korunmak pek güçtür. Ancak yine de zihniyeti namuslu bir kişininkine uymayan, karakteri zayıf ve dili kalleşlik dolu olan bütün rakîp ve düşmanları, mümkün olduğu kadar güvensizlik ve şüphe gözüyle mütalâa etmek gerekir. Her şeyden önce de insan, kendi dili önüne bir nöbetçi dikmelidir *(Mezmûr* 140 [141] 3) ve sakın "diş çiti" ve dudaklar kapısından üzerinde düşünülmemiş bir sözcük sızdırmamalıdır; tabiat dilimizi bu çifte duvarla, hiç de boşuna yere çevirmemiştir.

Logothetes tu Dromu Ioannes Kamateros, kaderin lûtuflarını Styppeiotes'e bu kadar bol ihsan etmiş olmasına tahammül edememekteydi. Çünkü Theodoros, imparator tarafından fevkalâde takdir edilmekteydi. Her
146 zaman/imparatorun yanına girebilir, her konuda konuşabilir, küçük parmağını oynatmakla veya bir baş eğmesiyle her şeye ayrı bir yön verebilirdi. Buna mukabil *logothetes* Kamateros ancak belirlenmiş saatlerde imparatorun huzuruna çıkabilirdi. Styppeiotes'in elde etmek için sadece arzu etmesinin yettiği bir şeyi Kamateros rüyasında bile göremezdi. Bu sebeplerden, Logothetes'in kalbinin derinliklerinde yakıcı bir kıskançlık doğmuştu ve o, Theodoros Styppeiotes'e karşı en alçakça kalleşliği yaptı. Ioannes Kamateros tehlikeli bir düzenbaz olup, tıslayan ve (cennette) felâkete sebep olan yılan gibi çifte sözlü bir dili vardı. Yapmacık bir dost görünüşle Theodoros'u aldatıyor, dalkavuklukla alçakça plânlarını peçeliyor, yağcılıktan başka bir şey olmayan sevgi balı ile zehir kadehinin kenarlarını sıvıyordu. Düşündüğünün tersini söylüyordu; dudakları ile ona saygı gösteriyordu ama yüreğinde saygıdan eser yoktu (*Matt.* 15, 8). Ve Styppeiotes, sadece bu hususta akılsızlık ve aptallık göstererek, bunun hiç farkında değildi.

İmdi, Logothetes, imparatora (Kilikya seferi esnasında), Styppeiotes'in hilekârane bir şekilde iki yüzlü oynayarak Sicilya girişimini akamete uğrattığını iddia etmek suretiyle Theodoros'a iftirada bulundu ve onu ülke ve imparatora ihanetle suçladı. İmparator ondan bunu ispat etmesini istedi. Bunun üzerine Logothetes imparatordan bir perde arkasına gizlenmesini rica ederek Styppeiotes'in yanma gitti ve onunla başbaşa konuşmak istiyormuş gibi Theodoros'u imparatorun saklandığı yere götürdü. Burada önce önemsiz şeylerden söz ettikten sonra konuyu Sicilya'ya karşı yapılan girişime getirerek, onun imparatorun o sırada almış

147 olduğu önlemlerden/hoşlanmamış olduğunu hiç de hoşa gitmiyecek bir üslûpla belirtmesini sağladı. Bundan sonra da konuşmayı kesti. İşte bu, imparatorun yüreğine atılan güvensizlik kıvılcımı olmuştu. Logothetes bu güvensizlik kıvılcımının sönmemesi için bir takım başka suçlamaları da ihmal etmedi.

Ancak buna rağmen Styppeiotes'in, Macar Aleksios (Béla, sonraki Béla III.) ile imparatorun kızı Maria'nın Bizans imparatorluğunu tevarüs etmeleri hususunun yeminle pekiştirileceği, büyük Blakhernai kilisesinde icra edilecek devlet töreninde kullanması maksadiyle imparatordan imparatorluk purpuru için som altından ve mücevherlerle süslü bir mahfaza alması logothetes Ioannes Kamateros'u yüreğinden yaraladı. Aslında bu memuriyet onun, yani *logothetes tu dromu*'nun görevleri içindeydi. Bu sebeple Kamateros'un, Styppeiotes'in ağzından, Sicilya kralına gönderilmesi için düşüncesizce dedikodularla dolu bir mektup yazdığı rivayet olunuyor. Kamateros bu mektubu Styppeiotes'in evrakı arasına sokmuş ve imparatoru da onun çadırında bu mektubu aramaya tahrik etmişti. Araştırma yapıldı, mektup bulundu ve imparatorun gazabı yıldırım gibi Styppeiotes'in kafasına indi. Tamamiyle suçsuz olan Theodoros Styppeiotes'in gözleri oyuldu ve zavallı adam bir daha günün ışığını göremedi.

Hey her şeyi gören Tanrı'nın gözleri, adaletin hiç kaçınılamayan gözü! İnsanların bu ve hatta bundan da kötü suçlarında nasıl da kapanabiliyorsun! Yıldırımlarını hemen fırlatmıyor, cezasını sonraya erteli-
148 yorsun./İnsan aklı senin verdiğin hükmü anlayamaz, künhüne vakıf olamaz. Ama sen hakîmsin, evet, biz bu kısa görüşümüzle senin iradeni ne kadar anlayamaz olsak, yine sen, iyi'nin ne olduğunu en iyi bilensin.

Dağdaki avcı bir kızıl yılan veya uzun yeleli bir arslan görünce veya sesini duyunca oradan kaçar. Ancak insan kılığındaki bir yılandan, iki dilli bir dosttan kaçabilmek için çok çok akıllı olmak gerek. Yüreği tümiyle katılaşmamış bir sokak haydudu gözyaşları ve yalvarmalarla yumuşayarak kurbanını bırakabilir; ama eğer birisi en yakınına karşı sonsuz, dibi görünmeyen bir kötülük duygusu ile tuzak kuracak olursa o zaman Tanrı'ya sığınmak gereklidir.

Her ne kadar hikâyemin akışı bu suretle kesintiye uğrayacaksa da, ben yine de şunları anlatmak istiyorum: Adı geçen Logothetes, yüksek öğrenim ve tenevvürden ancak bir tadımlık, bir yüksük dolusu nasiplenebilmişti; soylu felsefenin ne ciddî âşıkı ne de öğrenmeye susamış öğrencisiydi. Buna mukabil vücutça çok gelişmişti ve irticalen nutuk söylemeyi severdi. Konuşurken sözcükler dudaklarından bir şelâle gibi dökülür ve bu gösterileriyle büyük ün kazanırdı. Zevkine düşkünlerin en büyüğü, içkinin dokunmadığı eşsiz bir ayyaştı. Lyra refakatinde şarkı söylemeğe,

gitara eşliğinde tempolu sallanmaya, dans etmeye ve bunun en âdilerini icra etmeye bayılırdı. Büyük bir hırsla şarap içerdi ve sünger gibi, büyük miktarda şarabı sömürürdü. Ama hiç kendini kaybetmez, ne sar-
149 hoşlar gibi sendeler, ne de/sallabaşlık ederdi. Tam aksine, şarap onu canlandırır, düşüncesine parlaklık bahşederdi; o zaman her zamankinden daha espirili ve canlı konuşurdu.

Şaraba tahammülü sadece imparatoru çok eğlendirmekle kalmamış, ona bu biçim eğlencelere önem veren başka ülkeler hükümdarlarının da sevgisini kazandırmıştı. Elçi olarak bir yere gitti mi, oradaki nüfuzluların çoğuna içki içmek hususunda üstünlük sağlar ve onları ancak çok sonra kendilerine gelebilecek ve ayılacak hale düşürür, çok içki kaldırabilenlerdense hiç geri kalmazdı. Bu söz konusu ettiğim ikincilerse, fıçılar dolusu şarabı gövdeye indirdikten sonra büyük şarap destilerini küçük kadehlermiş gibi hâlâ ellerinde sallayıp durabilenlerdi.

Bir defa bu adamdan bahsetmeye başlamış olduğuma göre şu aşağıdaki ilgi çekici marifetini de benden sonra geleceklere nakl edeyim. Bir keresinde Logothetes, imparator Manuel'e, bir zamanlar imparator Nikephoros Phokas'ın Bukoleon'un yukarısındaki sarayının avlusunda duran, fakat şimdi imparator Manuel'in inşa ettirdiği muazzam Altın Andron (maiyyet salonu) içine yerleştirilmiş bulunan porfir vazoyu ağzına kadar su ile doldurduktan sonra içinde bir damla bırakmadan içebileceği iddiasında bulunarak onunla bu hususta bahse girişmek istediğini söylemişti. İmparator bu garip iddiaya hayret ederek bu bahsi kabul etti. Bu vazonun suyunu, iddia ettiği gibi bir defada içebilecek olursa ona bir çok altın sikke ve fevkalâde kumaşlar verecekti; ama iddiasını ger-
150 çekleştiremediği takdirde de/Logothetes'in aynı şeyleri imparatora ödemesi gerekecekti. Logothetes imparatorun önerisini sevinçle kabul etti. Vazo ağzına kadar su ile dolduruldu – yaklaşık 2 *Khoen* (6.5 litre) su almaktaydı. Logothetes vazoya doğru eğildi ve bir öküz gibi içinde bulunan suyu sömürdü. Bu arada sadece bir kez, o da soluk almak için, duraklamıştı. Böylece imparator ile kararlaştırmış olduğu mükâfatı da kazanmış oldu.

Bu adam bundan başka taze fasulyaya da hiç dayanamazdı. Fasulya tarlalarından, fidanların üzerinde ancak bir çakalın avından arta kalabilecek kadar az mahsul kalıncaya, yani onları hemen hemen boş bırakıncaya kadar tıkınırdı. Kilikya seferi esnasında bir keresinde çadırı bir ırmak kenarında kurulmuştu. Buradan, karşı kıyıda bir fasulya tarlası bulunduğunu görmüştü. Derhal giysilerini çıkararak suya atlamış, karşıya yüzerek fidanlardaki taze fasulyaların çoğunu toplıyarak yemişti; ancak bununla da yetinmemiş, fidanların geri kalanlarını sökerek bunları bir demet halinde sırtına yüklemiş ve yüzerek çadırına dönmüş-

tü. Çadırında hemen yere oturarak fasulya fidanlarının üzerinde bulunan fasulyaları teker teker toplamış, bunları sanki çoktan beri aç kalmışçasına büyük bir iştiha ile gövdesine indirmişti.

Tam bir pehlivan yapısındaydı ve bir insanın olabileceği kadar heybetliydi. Dalaşmaya fırsat arayarak gözleri velfecri okur ve ana tarafından tevarüs ettiği kana lâyık olduğunu ispat ederdi. Ölümü yaklaştığında, Styppeiotes'e ettiği iftiranın vicdan azabını hissetmeye başladı. Onu yanına getirterek göz yaşları içinde kendisinden af diledi. Styppeiotes de kinci değildi, onu affetti ve hatta ruhunun selâmet bulması için dua bile etti.

151 /İşte Logothetes için söyleyeceklerim bu kadar. Bu küçük sapma, sanırım, okuyucular için hiç de faydasız olmamıştır. Zaten güzellik ve çekicilikten pek o kadar yoksun da değildir.

5. — Manuel'i Alman hanımından ölüm ayırdı (1160 başlarında). Eşinin kaybına Manuel sanki gövdesinden bir parça koparılmışçasına üzüldü ve acıdan arslanlar gibi kükredi (*Oseas* 11, 10). Onu muhteşem bir törenle, babasının tesis etmiş olduğu Pantokrator manastırında defnettirdi. Ancak, yarı ölü yarı yaşar bir biçimde gerekli matem süresini atlatır atlatmaz yeni bir zevce aramaya başladı; çünkü bir oğula baba olmayı çok arzuluyordu. Her taraftan, dünyanın bütün hükümdarlarından, imparator ve krallardan, yeni bir evlenme konusunda mektup ve elçiler yağmaya başladı. Ancak onun tercihi bütün gelin adayları arasında Antakya valisi Petevinos (Raymond de Poitiers)'un kızına isabet etti. Kasdettiğim, Kuzey Suriye'nin Orontes (Âsiırmak) kenarındaki başşehri Antakya'dır. Petevinos İtalyalı mükemmel bir binici ve ünlü Priamos (Krş. Homeros, *İlias* 6, 449)'dan daha güçlü bir mızrak kullanıcısıydı. Manuel, soylu senatörler ve yüksek mevkilerdeki asillerle kızı getirterek törenle onunla evlendi (25 aralık 1161). Gelin güzel, fevkalâde güzel, fevkalâde fevkalâde güzeldi. Güzelliği öylesine mukayese kabul etmezdi ki, "pırıl pırıl parlayan, sevimli sevimli gülümseyen" Aphrodite, "beyaz kollu, inek gözlü" Hera, "zarif boyunlu, güzel ayak bilekli" Lakonia'lı (Helene) – antik çağın güzellikleri sebebiyle ilâhlaştırdığı bu kadınlar –, hatta hatta güzelliklerini kitapların ve tarihin hikâye ettiği bütün kızlar güzellik bakımından onun yanında hiç kalırlardı.

152 /Şimdi Türklere karşı yapılan savaşları tasvir etmek istiyorum. Hikâyem daha önceki olaylarla bağlantılı olduğu için, daha ziyade açıklık kazanması amaciyle bazı şeyleri tekrarlamak istiyorum. Türklerin hükümdarı Mesud'un bir çok oğlu ve bunlardan daha az sayıda olmayan kızı vardı. Artık öleceği ve inançsız olduğu için ebedî mücazata uğrayacağı zaman gelince, daha önce Bizanslılara tabi olan, fakat şimdi kendi egemenliği altında bulunan şehir ve yöreleri çocukları arasında paylaştır-

mıştı (1152 veya 1155 yılında). Başşehir Konya ile buraya bağlı olan bölgeyi oğlu Kılıçarslan'a vermişti. Damadı Yagupasan'a bütün o Tanrı'nın kutladığı Kapadokya ve bütün civar yöreleriyle birlikte Amasya ve Ankara'yı, diğer damadı Dadunes (Zünnûn)'e ise büyük ve zengin Kayseri ve Sivas şehirlerini vermişti. Diğer çocuklarına ise miras olarak başka şeyler bırakmıştı.

Tanrı'm, daha ne zamana kadar gözlerini, buralarda yağma ve yangınlara terkedilmiş, sana tapmayan ve sana inanmayan akılsız bir milletin istihzalarına alçakça hedef kılınmış bu topraklardan çevireceksin? Ey Rahmân, daha ne zamana kadar gözlerini bizden çevirecek ve bizi dilenciler gibi kapında süründüreceksin?

Sen ki, sıkışık durumdakilerin dualarını hemen duyarsın, feryadımız kulağına erişmiyor mu? Adaletin Sahibi, neden cezalandırmıyorsun? Hizmetçi Hacer'in oğullarının biz hür insanları köleleştirmeleri, senin kutsal kavmini mahvü harap etmeleri gibi anlamsız bir durum da-
153 ha ne kadar sürecek?/Biz ki, senin o her şeyden kutsal adına yalvarıyoruz: Daha ne zamana kadar bu küçültücü boyunduruk altında kalacağız; daha ne kadar bu rezil milletin sillelerine katlanmak zorundayız? Artık, bu kadar uzun bir zamandan sonra gözlerin zincirler içinde tükenenlere dönsün! Tanrı'm, iyilerin dostu! Artık, ey merhametli Rabb'im, Habil'in kanı gibi senin kavminin kanı da âsümana feryad etsin! Silahlarını ve kalkanını al, ortaya çık ve bize yardım et! Beğendiğin birisini seç ve ona güç bağışla! Kalleş komşumuza, senin çocuklarına yaptıkları kötülükleri yedi katiyle ödet! Kahramanca savaşarak şehir ve topraklarımızı geri almamızı sağla ve güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar olan topraklarda mahvolup gidinceye kadar sadece senin adını taşıyan milletin hâkim olmasına izin ver!

Tanrı'ya bu yakarış bizim çekilen acının büyüklüğü altında ezilen yüreğimizi ferahlattı; belki de bu iniltimizi beyhude yere âsümana yükseltmemişizdir.

İmdi, Mesud'un çocukları babalarının – daha doğrusu Bizans'ın – üç esas kısma bölünen hâkimiyet sahasını tevarüs etmişlerdi. Fakat bunlar kutsal akrabalık kanunlarına pek önem vermiyorlardı. Aralarında barış pek nadirdi, hâkim olan çoğu zaman anlaşmazlık ve savaştı. Konya sultanı pek az sonra ihtiraslı gözlerini Kapadokya'ya çevirmiş ve Ka-
154 padokya hâkimi de tehditkâr bakışlarını ona döndürmüştü./Bunlar birbirleri aleyhindeki kötü niyet ve faaliyetlerini, gizlemeye gerek görmeden, açıkça yürütmekteydiler ve imparator da bunu biliyordu. Manuel her ikisinin de tam anlamı ile mahvini arzuluyordu. Kendisinin rahata kavuşması ve bunların başlarına gelecek felâkete sevinebilmesi için, onların sadece birbirleriyle dalaşmalarını değil, açıkça birbirleriyle savaşa

girmelerini isterdi; bunlar ne de olsa inançsız barbarlardı. Gizlice her ikisine de elçiler yollayarak ikisini de birbirine karşı kışkırtmaktaydı. Açık olarak ise Yağıbasan'ın tarafını tutarak ona para karşılıksız silahlar gönderdi. Çünkü, sadece kendi akrabalarına karşı tuzaklar hazırlamakla kalmayıp Bizans'ın sınır bölgesine de yağma akınları düzenleyen, kurnaz, hilekâr ve hain bir kişi olan sultandan nefret etmekteydi.

İmdi, imparatora güvenerek Yağıbasan sultana karşı savaşı başlattı (1160). Sultana gelince, o da onun üzerine yürüdü ve aralarında çok sayıda çatışma oldu. Ancak pek uzun bir süreyi müteakip ve her iki taraftan da pek çok kan döküldükten sonra zafer Yağıbasan'a güldü. Bir mütareke yapıldı; Yağıbasan ülkede kaldı, sultan ise, hemen bu sıralarda batıdan (Macar sınırından) imparatorluk şehrine dönmüş olan imparatorun yanına ziyaret için geldi.

Manuel onu dostça ve şanına lâyık bir surette kabul etti; imparator onun burada bulunuşundan nasıl sevinç duyuyorduysa, sultan da, hiç bir isteğini karşılıksız bırakmayan bu konukseverlikten memnun kalmış-
155 tı. Çünkü Manuel,/sultanın burada bulunuşunun ve en ihtişama düşkün bir barbarı bile etkileyebilecek olan misafirperverliğinin, kendisinin doğudaki durumunu oldukça iyileştireceği ve bundan başka kişisel hükümdarlık ününü de yükselteceği gibi aldatıcı bir ümide kapılmıştı.

İmparator, Istanbul'a sultan ile birlikte girmek üzere bir zafer alayı tertipledi. Bu tören büyük bir itina ile plânlanmıştı: Hârikulâde değerli kumaşlar ve pek çok sanatkârane takı bu şehre giriş törenine özel bir parlaklık bahşedeceklerdi. İmparator, halkın velveleli sevinç çığlıkları içinde muzafferane bir şekilde şehir içinden geçecek ve sultan da bu parlak ve imparatorun şanına yakışır törenin bir parçası olarak onun yanında yürüyecekti. Ancak Tanrı bu günün parlaklığını ve ihtişamını yok ediverdi: Yer sarsılmış, bir çok muhteşem bina yıkılmış ve alışılmamış şiddette bir fırtına kopmuştu. Bu ve bunların sebep olduğu dehşet insanları sadece kendi varlıklarını düşünmeye itti ve artık hiç kimse zafer geçidi ile ilgilenmedi. Yüksek ruhaniler ve kilise hâdimleri, hatta bizzat imparator olup biteni meşum bir işaret olarak kabul ettiler. Bunlar, takdis edilmiş tasvirli duvar halılarının, aziz ikonalarının süslediği ve İsa tasvirinin kutsallaştırdığı böyle bir törene bir inançsızın katılmış olmasına Tanrı'nın kızmış olduğunu söylemekteydiler. Böylece tören geçidi dağıldı ve imparator da buna, gereken formalitelerin yerine getirilip getirilmediğine bile aldırmayarak, artık hiç önem vermedi.

156 /Sultan uzun bir süre imparatorun yanında kaldı (1161 – 1162) ve özellikle at yarışlariyle ilgilendi. Bu yarışlar sırasında bir defasında şöyle bir olay oldu: Arap (Türk)'ın biri – önceleri onun bir canbaz olduğu sanılmıştı ama, daha sonra insanların en zavallısı, bir kendi kendini öldü-

ren olduğu anlaşıldı – yarış yerinin seyir sıraları üstünde yükselen kalın sütuna tırmandı. Bu kule-sütun'un altında kavisli bir sıra halinde yarış arabalarının çıkış yerleri, üstündeyse, birbiri karşısında altın suyuna batırılmış bronzdan dört at heykeli bulunur. Hafif eğik boyunlarıyla bunlar sanki yarış pistine doğru hırsla kişner gibidirler. Böylece bu Türk kule üstünde çıkış yerinde bir yarış atı gibi durdu ve stadyom üzerinde uçacağını ilân etti. Çok çok uzun ve geniş, içine takılan çenberlerle şişirilmiş beyaz bir giysiye bürünmüştü. Bu giysi ona gûya amaçladığı iş için, yelkenlerin bir gemi için gördüğü hizmeti yerine getirecekti. Rüzgârın, giysisinin kıvrımlarına ve şişkin kısımlarına yakalanarak onu havada taşıyacağını düşünüyordu. Bütün gözler ona dikilmişti; halk onunla alay ederek "Haydi yelkeni aç, haydi uç" veya "Ulan Arap bizi daha ne kadar bekletecek ve kule üstündeki rüzgârı daha ne zamana kadar ölçeceksin!" diye bağırmaktaydı. İmparator derhal bir adamını koşturmuş, Türk'ü maksadından vazgeçirmek istemişti. Seyirciler arasında bulunan sultan, deneyimin ne sonuç vereceğinden endişe ederek dişlerini sıkmaktaydı; her tarafından ter fışkırmıştı. Hem kendi milletine mensup olan adam için endişe ediyor, hem de gururlu bir beklenti içinde bulunuyordu. Türk'e gelince o büyük bir dikkatle rüzgârı kontrol ederek bazan bir, bazan da diğer taraftan onu yakalamaya uğraşıyor ve ellerini öne uzatarak, bun-
157 lar sanki birer kanatmış gibi, çırpınma hareketleri yapıyor,/fakat sonra yine vazgeçerek ellerini geri çekip rüzgârı bekliyordu. Seyirciler artık aldatıldıklarını sanmağa başlamışlardı ki, rüzgâr Türk'e yeterli derecede güçlenmiş göründü ve o da kollarını açarak ve bir kuş gibi çırpınarak o an için uçtuğunu sandı. Ancak bu Semalar hâkimi, İkaros'dan daha da acınacak bir haldeydi. Hafif bir kuş gibi değil, ağır bir taş gibi düşerek kırılmış kemikleriyle ölü olarak yere serildi.

Başkent halkı bu başarısız uçuş deneyiminden, sultanın maiyyetindeki Türklerle alay etmek, onları bu olayı hatırlatarak kızdırmak hususunda yararlandılar. Türkler bunların alaylarına hedef olmadan pazara giremez oldular; pazardaki gümüş kakmacıları, Türklerle alay ederek satış masalarının üstündeki madenî parçaları birbirine çarpıyorlardı. İmparator bunu haber alınca neşeyle gülümsedi; çünkü sokaktaki insanların nasıl boşboğaz olduğunu ve önüne gelenle alay etmekten hoşlandığını pekiyi bilmekteydi. Ancak, bu alaylardan haberdar olup gönlü kırılan sultana karşı çok dostça ve mültefit davrandı ve bu tür küstahlıklara son vereceği hususunda onu temin etti.

6. — Sultan, kendisine çok saygı gösterilen bir konuk olarak bir süre imparator Manuel'in yanında kaldıktan ve imparatorun hazinesinden, değer ve mikdarının çokluğundan, imparatora acaba aynı mikdarda değerli hazineler kalıp kalmadığı hakkında kendisinde şüphe uyandıra-

cak kadar güzel hediyeler aldıktan sonra, kolu koltuğu bunlarla dolu, sevinçle yeniden ülkesine döndü. İmparator hiç bir barbarın altına dayanamıyacağını biliyordu. Bunun için de kendisini Kılıçarslan'ın gözünde
158 büyütmek ve/onu Bizans imparatorluğunun zenginliği hakkında şaşkına çevirmek istiyordu. Sarayının muhteşem salonlarından birisine, sultana hediye etmeyi tasarladığı bütün şeyleri sıra sıra yerleştirtti. Bunlar bir çok altın ve gümüş sikke, muhteşem giysiler, gümüş vazolar ve altın kadehler, değerli zarif kumaşlar ve diğer seçkin mücevherler, yani bir Bizanslının kolayca elde edebileceği ve fakat bir barbarın çoğunu hiç görmediği ve nadiren bazılarına sahip olabildiği şeylerdi. İmparator salona girerek sultanı da çağırttı ve ona burada sergilenen hazineden kendisine bir şeyler verilmesini arzu edip etmediğini sordu. Sultan, imparatorun hediye etmek lûtfunu göstereceği her şeyin kendisince makbul olduğu cevabını verince imparator tekrar soruya geçerek sultana, eğer her hangi bir düşman bu hazineyi kendi ordusu ve ücretli askerleri için kullanabilecek olsaydı bu düşmanın Bizans'ın bir saldırısına karşı koyup koyamıyacağını sordu. Sultan büyük bir hayranlık içinde, eğer kendisi bizzat bu kadar büyük hazinelere malik olmuş olsaydı şimdiye kadar etrafındaki bütün düşmanlarını itaate zorlamış olacağını temin etti. Bunun üzerine imparator "Bütün bunların hepsini sana hediye etmekle şeref duyarım, ta ki sen benim ne kadar severek ve ne kadar bol hediyeler verdiğimi göresin ve bu kadar çok ve değerli malı yalnızca bir kişiye hediye edebilen kimsenin ne kadar zengin ve kudretli olduğunu bilesin!" dedi. Sultan (imparatorluk sofrasından kendi kucağına düşen) bu kırıntılar karşısında sevinçten kendinden geçti ve bu hediye ile gözleri kamaşmış olarak imparatora Sebasteia ve buna bağlı bölgeyi terkedeceği vaadin-
159 de bulundu. Manuel onun bu vaadini sevinçle kabul ederek,/sözünde durduğu takdirde ona başka hazineler de vermeyi vaadetti. Barbar'ın sözünden dönmesini önlemek ve demiri kızgınken döğmek için de ettiği vaadi kısa sürede yerine getirdi. Konstantinos Gabras'ı bir çok başka değerli hediyeler, türlü savaş araçları ile birlikte Sultan'ın arkasından yola çıkarttı. Sultan ise sahtekârın biriydi ve dürüstlüğün ne demek olduğunu hiç öğrenmemişti. Konya'ya gelir gelmez yapılan bütün anlaşmaları unutarak Sebasteia ve buna bağlı yöreyi tahrip etti ve bütün bu yerleri kendi egemenliği altına aldı. Hatta Dadunes' (Zünnûn)'i de, kendisine ait olan mülkünden koğarak onu vatansız bir sığınmacı haline soktu; Kayseri'yi eline geçirdi ve geriye kalan yegâne akrabası Yağıbasan'a saldırdı. Çünkü büyük bir ihtirasla onun ülkesine sahip olmayı arzuluyordu ve Yağıbasan'ın kanına susamıştı. Yağıbasan'a gelince, o da ordusunu topladı, ancak kendisinden bir kaç misli güce sahip olan düşmanına ordusuyla karşı çıkacağı sırada ölüm onun çabalarına anî bir son verdi (1163 veya 1164). Böylece efendisiz kalmış olan Amasya'da yuvalanmak isteyen Zünnûn buradan koğalandı ve üstelik kendisini yardımına çağırmış

olan Yağıbasan'ın hanımının da ölümüne sebep oldu. Çünkü Amasyalılar onun hâkimiyeti gizlice Zünnûn'a devretmek istemesi üzerine ayaklanarak hanımı ölümle cezalandırmışlardı. Amasyalılar hâkimiyete yakışır bulmadıkları Zünnûn'u bölgelerinden koğdular (1171). Kılıçarslan'a ise karşı koyamadılar. Sultan onlardan güçlü olduğunu gösterdi ve önce Kapadokya'yı, sonra da Amasya'yı zaptetti.

160 /Kılıçarslan bütün girişimlerinde taliin lûtfuna mazhardı. Vücut yapısı mükemmel değildi; aksine önemli bir kaç uzvu sakattı. Meselâ elleri sakattı ve her iki ayağı da topalladığından yolculuklarını araba ile yapardı. Bu yüzden de sonraları Andronikos tarafından kendisine alay maksadıyla Kutzaslanes (Topal Arslan) lâkabı takıldı. Andronikos aslında eşsiz bir alaycı ve esprili kinâyeleriyle, bir işde beceriksizce davranan veyahut görüntüsü çirkin olan her kese saldıran küfürbaz bir kimseydi. Ama kusurlu beden yapısına rağmen – ne yapsın, tabiat onu böyle yaratmıştı – Kılıçarslan büyük bir devletin sahibi olmuş ve etrafına güçlü bir kuvvet toplamıştı. Kılıçarslan bundan sonraki hayatını barış içinde geçirmeyi aklına bile getirmemekteydi. Çünkü rahat ve huzur bilmeyen bir ruhu vardı ve denizler gibi sükûnetsizdi. Nerede Bizanslılara zarar verebilecekse hemen ve savaş bile ilân etmeden saldırıya geçiyor, çoğu kere hiç sebepsiz savaşa başlıyor, hiç bir hukuka dayanmadan anlaşmaları ihlâl ediyor, resmî ittifakları bozuyor ve bütün bunları yaparken sadece içinde bulunduğu ruhî halete uyuyordu. Malatya'yı bile rahat bırakmadı. Malatya emirini yerinden atacak kadar güce sahip olduğu için, ne onun kendi dindaşı olduğunu, ne de onu suçlayacak bir sebebin yokluğunu düşünmeden bir takım temelsizliği açık bahaneler uydurdu ve onu memleketinden sürüp attı (1171). Bundan sonra kendi kardeşi (Şe-
161 hinşah)'ni ağına düşürerek yurdsuz bıraktı./Kılıçarslan tarafından ülkelerinden atılanlar imparatorun yanına geldiler – Ama bunlar daha sonra vuku buldu.

İşte böyle. O zamanlar Kılıçarslan büyük bir iktidara sahip olmuştu. İmparatora karşı yükümlü olduğu hürmet ve riayeti silkip attı. Bir zamanlar güçlükler içinde kaldığında imparatora göstermiş olduğu bütün saygı ve itibarı artık kendisi ondan bekler oldu. Barbarlara özgü bir davranışla durumuyla beraber tavrını da değiştirdi. İhtiyacı olduğu zaman gerektiğinden fazla itaatkâr idi; yükselişe geçince en yükseğe ve de hemen uçmak istedi. Terazideki şans kefesi ağır basmaya başlayınca hemen tutumunu değiştirdi. Çiviyi çiviyle sökerek imparatorun karşısında susta durmuş ve bir süre ona sadık kalmıştı. Bu arada ona imparator tarafından hiç kötü bir muamele yapılmamıştı; imparator ona kendisini "oğlu" olarak görmek şerefini bahşettiği cihetle, üzerine hatta imparatorun parlaklığının akisleri vurmuştu. Birbirlerine yazdıkları mektuplarda imparator ona "oğlum" diye hitap ediyor, sultan da imparatora

"baba" diyordu. Ama bütün bunlara rağmen birbirlerine gerçek dostlukla bağlı değildiler; resmî ittifaklarına riayet edecek kadar bile değil. Kılıçarslan yatağından taşan bir ırmak gibi Bizans devleti üzerine yayıldı ve önüne çıkan her şeyi beraberinde sürükledi. Zehir saçan bir ejderha gibi ağzını bizim şehirlerimize doğru açarak bunlara kötülüğünün zehirini fışkırttı. Ancak imparator Manuel açılan yarıkları, suların çarparak gerilediği, ordusunun aşılmaz duvarı ile kapadı, yahut da canavarı altın güciyle sakinleştirdi ve onun gözlerini barışseverce yumarak yağma hırsını bir kenara bırakmasını ve etrafı yakıp yıkmamasını sağladı.

162 /İmparator bir kaç defa, büyük kitleler halinde Bizans arazisine yayılan Türkleri zorla ülkeden çıkardı. Ve onların elindeki Pentapolis'e saldırdı. Türkler kendisiyle savaşa girmediklerinden, pek çok insan ve hayvan ganimetiyle muzaffer olarak geri döndü. Yaptığı bu seferlerden birisi esnasında (1172 veya 1173) Sultan'ın en nüfuzlu ve kudretli adamlarından Solymas (Süleyman) imparatorun yanına gelerek efendisi sultanı öven uzun bir konuşma yaptı. Olan bitenleri uydurma tevillerle iyi göstermeye çalışarak Sultan'ı Türklerin yaptığı kötü işlerden sıyırmaya çalıştı. Ancak bütün hitabet sanatına rağmen söyledikleri açıkça gerçeklerle taban tabana zıttı ve yalancılık suçlamasını kabullenmek zorundaydı. Ancak imparator ona bu sözlerinden dolayı kızmamıştı. Çünkü Solymas, barbarların her zaman yaptıkları gibi, ona iyice yaltaklanmış ve imparatorun tevccühünü kazanmak amaciyle ona kendi ahırlarından "yörük atlar" hediye etmişti. İmparator bu atları kendisine Solymas'ın bir saygı ve bağlılık nişanesi – halbuki o bu hediyeyi içinden gelerek değil, menfaati için yapmaktaydı – kabul ederek onu, dönekliği, sadakatsizliği ve hilekârlığı artık bırakması mesajını iletmek üzere Sultan'ın yanına geri gönderdi. Sultan bu vasıflarını pekâlâ kendisi de bilmekteydi ve ondan, imparatorun bu mesajı ile rahat durması ve hiç olmazsa kısa bir süre için bile Bizanslılara karşı düşmanlıktan vazgeçmesi beklenemezdi.

163 /Ve Sultan alışılmış yağmalarına devam etti. Seçkin birliklerini Phrygia'daki Laodikeia'ya karşı yağma akınına gönderdi. Bu şehir o zamanlarda şimdiki gibi toplu bir durumda ve güçlü surlarla çevrili değildi; birbirinden ayrı küçük iskân yerleri halinde bir kaç tepenin eteklerindeydi. Türkler büyük sayıda evcil hayvan ele geçirip pek çok kimseyi de esir aldılar. Bu arada, aralarında, hadım olmakla beraber çok iyi ve dindar bir kimse olan başpapas Solomon'un da bulunduğu bir çok insanı da öldürdüler.

Sultan yakın adamlarına, Bizanslılara ne kadar şiddetli saldırıda bulunursa imparatordan o nisbette çok yararlar elde edeceğini alaylı alaylı söylemekteydi. "Çünkü" diyordu "üstünlük kimdeyse, mutad

olarak, daha fazla zaferler kazanmaması için, hediyeler de ona yağar. Kim ateşli hastaysa, hastalığın yayılmaması için, en büyük ihtimam ona gösterilir".

Ancak Manuel onun yaptıklarını sükûnetle sineye çekmedi ve önce Gudelios Tzykandeles, daha sonra da Mikhail Angelos'u (1173 veya 1174'de), kendilerine uygun yaylaklar arayarak büyük hayvan sürüleriyle büyük gruplar halinde Bizans sınırlarını aşmayı âdet edinmiş olan Türk kabilelerine saldırttı. Bizans komutanları ordunun en iyi askerlerinden birlikler teşkil ederek düşman üzerine sefer ettiler. Düşmanlara taarruz için en iyi zamanın gece olacağını düşündüklerinden aralarında bir parola
164 kararlaştırdılar./Buna göre Bizans askerleri Türklere yapacakları gece baskınında "Sideros!" (Demir) diye bağıracaklardı. Kendi arkadaşlarını bu parolayla düşmanlardan ayıracaklar, bu parolayı bağırmayan herkesi ise düşman sayıp kılıçtan geçireceklerdi. Bütün çatışma esnasında bu parola dostu düşmanı birbirinden ayırdı – ve Davud'un *mezmûr*'una (104 [105] 18) uygun olarak – "demir Türklerin göğüslerine girdi". Ancak sonraları ve aralarından bir çoğu kılıçtan geçirildikten sonra Türkler Bizanslıların durmadan tekrarladığı bu sözcüğün manasını anladılar ve kendileri de sabah fecrinde ordular birbirinden ayrılıncaya kadar "Sideros!" diye bağırıp durdular.

Bu zaman içinde imparatorun Türklere karşı daha bir çok seferi vardır ve Türkler de bu zaman içinde Bizanslılara karşı bir çok seferler yaptılar. Ben bunlarda anlatılmaya değer olaylar cereyan etmediği için ve hemen her sefer için aynı şeyleri anlatmak zorunda kalıp bir değişiklikten söz edemiyeceğim cihetle okuyucuları sıkmamak üzere bütün bu seferleri bir kenara bıraktım.

* * *

DÖRDÜNCÜ KİTAP

1. — Şimdi yeniden Macar olaylarına geri dönüyor ve daha iyi açık-
165 layabilmek için şu hususları/önceden belirtmek istiyorum. Hun'ların o zamanki hükümdarları Yatzas (Géza)'ın iki erkek kardeşi, Stephanos ve Vladisthlavos ve iki oğlu, Stephanos ve Béla, vardı. Géza'nın kardeşi olan Stephanos, kendisini yakalamak isteyen, ağabeyisinin görevlendirdiği katillerden kaçarak Istanbul'a gelmişti (yaklaşık 1154). Stephanos imparator Manuel tarafından dostça karşılanmış ve kendisine yapılan pek çok diğer lûtuf yanında, hatta, imparatorun yeğeni ve *sebastokrator* Isaakios'un kızı Maria da ona zevce olarak verilmişti. Pek az sonra da onun izini kardeşi Vladisthlavos takip etti ve kardeşi Géza kendisine yeterli itibarı göstermediği veya onu yaptığı takibatla tedirgin ettiği için değil de, kardeşi Stephanos'un karşılaştığı iyi kabulü duyup kendisi de bundan nasibini almak için Manuel'in yanma geldi. O da umutlarında yanılmamıştı; imparator onu da soyluluğuna yakışan bir biçimde kabul etti. Her şey isteğine uygun yürüdü. İstediği her kadınla, hatta imparator ailesine mensup bir hanımla evlenebilirdi. Fakat o, bir hanımın çekiciliğine tutularak ülkesine dönmeyi unutmak ve böylece oradaki mevkiini kaybetmek korkusuyla evlenmekten çekindi. Ama sonra ne oldu? Hunların kralı Géza eceliyle öldü (31 Mayıs 1161) ve hükümdarlık oğlu Stephanos'a geçti. İmparator Manuel'e bu durum çok iyi bir fırsat olarak görün-
166 dü./Manuel şöyle düşünüyordu : Hunların hâkimiyeti, bu hususta en büyük iddiaya sahip olan, yeğeninin kocası Stephanos'a geçecek olursa, kendisi de bu şereften nasibini alacağı gibi Bizans devleti de muhtemelen Macar vergilerinden bir kısmına ve hiç şüphesiz de Zeugminon ve Frangokhorion'a sahip olacaktı. Ve Manuel bu plânı gerçekleştirmek için bütün gücünü ortaya koydu. Macaristan'a, Macarlarla temasa geçerek Stephanos'a tacı sağlamaları gayesiyle elçiler gönderdiği gibi (1161) pek az sonra bizzat kendisi de Sardike (Sofya)'ye gitti. Macarlar daha Stephanos'un adı anılır anılmaz irkildiler; çünkü bu ad kulaklarında hiç bir hoş seda bırakmamıştı. Stephanos'u reddetmelerine gösterdikleri bir çok diğer sebep yanında, her şeyden önce onun bir Bizanslı hanımla evlenmiş olmasını ileri sürüyorlardı. Bizans imparatoru ile hısımlık kurmuş olan bir adam ile ilişkiye girmenin hiç de hayırlı bir şey olmadığı düşüncesindeydiler. Bu durumdaki bir hükümdarın Bizans imparatorunun hükmü altında kalacağından ve görevlerinin icrasında kısıtlanacağından korkulurdu. Bundan dolayı Macaristan'a doğru yola çıkmış bu-

lunan Stephanos'un tarafına geçmediler ve onu Macaristan'a götürmekle görevli imparatorluk elçilerini, hiç bir şey yapamadan geri gönderdiler.

İmparator bunun üzerine Stephanos'u daha etkili bir biçimde desteklemeyi düşündü. Sardike'den hareketle Istros (Tuna) bölgesine, Branitzoba ve Belegrada civarına yürüdü. Yeğeni Aleksios Kontostephanos'u da aynı zamanda Stephanos ile birlikte/bir savaş birliğiyle önden
167 gönderdi. Bunlar Khramos (Novi Palanka)'dan Stephanos'a krallığı kazanmak için ellerinden gelen her şeyi yaptılar. Nüfuzlu Macarlara gizlice hediyeler göndererek, iltifatlarla ve çok büyük vaadlarla kandırmaya çalıştılar. Ancak hiç bir şey elde edemediler ve yahut da en çok, Hunların Stephanos'un kardeşi Vladisthlavos'u kendilerine hükümdar yapmalarını sağlıyabildiler. Fakat Vladisthlavos hâkimiyeti eline aldıktan kısa bir süre sonra ölünce (14 Ocak 1162) Hunlar yeniden Géza'nın oğlu tarafına geçtiler. İmparator bunu sükûnetle kabul etmedi ve Géza'nın kardeşi Stephanos, imparator Manuel'in yardımiyle, ne şekilde olursa olsun, hükümdarlığı ele geçirmeye çalıştı. Onun yüzünden bir çok savaş yapıldı. İmparator hele, Géza'nın oğlu Béla'yı kendi kızı Maria'ya koca olarak seçip de onu kendisine de veliaht yapmaya gayret edince Stephanos'un bütün ümitleri temelinden yıkılmış oldu. Düşmanları artık onunla uzaktan ve çapraşık yollardan uğraşmayı bir kenara bırakıp mücadele tarzlarını değiştirdiler ve bu kendisinden nefret edilen Stephanos'u hileyle ortadan kaldırmaya karar verdiler. Bunun en kolay yolu onlara göre zehir idi. Stephanos'a ölüm getirecek kadehi verecek bir kişi aramaya başladılar. Bulunan, Stephanos'un Thomas adındaki bir uşağıydı. Kendisine mükâfat vaadedildi. Beş paralık bir kazanç için bir insan hayatına son verecek olan bu adam Stephanos'u çok daha büyük bir
168 süratle cehenneme yollayacak/başka bir yolu icad edecek kadar alçak ve tehlikeli bir herifti. Stephanos bir gün kendisine hacamat yaptırırken bu adam, yaranın üzerine konulacak olan sargıyı zehirledi. Zehir bu yoldan bütün vücudu kaplayıp hayatî uzuvlara sıçradı ve Stephanos'u öldürdü (13 Nisan 1165).

Stephanos'un âkıbeti, insanların yaptığı plânların ne kadar zavallı ve geçersiz olduğunu, Tanrı'nın eli işe karışmadığı, bu işi Tanrı kutsallaştırmadığı ve bizim istek ve adımlarımızı doğru yola sevketmediği takdirde insan isteklerinin ne kadar faydasız ve beyhude olduğunu açıkça göstermektedir.

İmdi, Stephanos ölmüştü; cesedine hakaret edilmiş, dinî törenle toprağa verilmemişti. Zeugminon ise Macarlara teslim olmuştu. İmparator Manuel olup bitenlerden haberdar olunca Hunlara savaş ilân etti.

2. — Bu sıralarda (1164) Andronikos ikinci defa hapisten kaçarak Galitza (Halič)'ya gitti. Burası kendilerine Hyperbora İskitleri de deni-

len Ros (Rus)'lar yanındaki *Toparkhia*'lardan biridir. Andronikos şöyle kaçmıştı:

Andronikos kendisini sanki hastaymış gibi göstermiş ve kendisinin yanına bizim dilimizi pek iyi bilmeyen bir uşak verilmişti. Andronikos'un zındandaki hücresine ondan başka birisinin girmesi de yasaktı. Andronikos bu adama, gardiyanlar şaraba fazlaca iltifat edip öğle uykusuna
169 daldıkları bir sırada gizlice hapishane kapısının anahtarlarını alarak/bir mum ile bunların tam bir kalıbını çıkarmasını, yaptığı kalıbın tam tamına aslına uygun olmasını emretti. Köle, kendisine emredileni yaparak anahtar kalıplarını Andronikos'a verdi. Andronikos bunun üzerine ona, bunları oğlu Manuel'e götürerek ona, hiç vakit geçirmeden buna uygun anahtarlar yaptırmasını ve ayrıca kendisine gönderilen şarap destilerinin içine ipler, iplik yumakları ve ince sicimler doldurmasını tenbih etmesini emretti. Bütün bunlar yapıldıktan sonra gecenin birinde kilitler ve zahmetsizce zındanın kapıları açılıverdi. Andronikos işaretini vermiş, uşak kilitleri açmış ve böylece her ikisi de kaçmışlardı. Andronikos ipleri yanına almıştı. Aynı gece içinde imparatorluk sarayı bahçelerinin genellikle az girilen bir yerinde yüksek otlar arasında saklanmaya muvaffak oldu. İçi görünmeyen bu otlar arasında iki gün, kendisini aramakta olanların gözlerinden saklandı. İzleyenler bahçede yeterli araştırmayı yaptıklarını sanıp ayrıldıktan sonra Andronikos kendisine iplerden bir merdiven yaptı ve şehir surlarının alçak olduğu bir kesimde iki kule arasında aşağıya sarkarak, önceden kararlaştırılmış olduğu gibi, kayalıklarla deniz suru arasında inşa edilmiş dalgakırana bağlanan bir kayığa atladı. Andronikos'u kayığa alan kayıkçının adı Khrysokhoopulos idi. Bunlar daha uzaklaşmaya başlıyamadan Bukoleon limanının, bütün gece
170 boyunca gemileri gözleyen/ve hiç bir geminin hükümdar sarayının yakınına sokulmamasını sağlıyan nöbetçileri tarafından durduruldular. Bu nöbet bir zamanlar Ioannes Çimiskes'in geceleyin bir sepet içinde kendisini surlar üzerine çektirip Nikephoros Phokas'ı öldürmesinden (10/11 Aralık 969) beri ihdas olunmuştu. Böylece az kalsın Andronikos yeniden ele geçerek daha ağır zincirlere vurulacak, ya da bir kılıç darbesi hayatına son vererek onu sonraki bir çok yanlış yol ve maceralardan kurtarmış olacaktı. Fakat sonsuz çareler icad etmek kabiliyetinin bostanından her zaman böyle sıkıntılardan kurtarma mucizeleri koparabilen sürati intikali onu kurtardı: Bir zamanlar kral Davud'u Geth'de (1. *Krallar* 21, 13) çehresini değiştirmenin, Tympanon çalmanın, ayaklarını yere vurmanın (yani delilik alâmetleri göstermenin) kurtarmış olduğu gibi. Andronikos kendisini uzun bir kölelik devresinden sonra kaçmak isteyen (ve fakat efendisi tarafından yakalanarak geri götürülen) bir köle imiş gibi gösterip liman nöbetçilerinden, kendisinin uğradığı felâketi görmezlikten gelmemelerini yalvardı. Ve eliyle kayıkçı Khrysokhoopulos'u göstererek, bu efendisinin yanında çok ve dayanılmaz ıstırap-

lar çektiğini ve şimdi de kaçmış olduğu için kendisini cezanın beklediğini söyledi. Bunları, sanki hiç grekçe bilmiyormuş gibi tam bir barbar lehçesiyle söyledi. Kayıkçı Khrysokhoopulos ise kaçak kölesinin kendisine bırakılması hususunda ısrar etmekteydi. Kayıkçı nöbetçilere rüşvet vererek sözde köle Andronikos'un kendisine bırakılmasını sağladı ve Andronikos da bu suretle yakalanmaktan kurtulmuş oldu.

Andronikos bundan sonra hiç umulmadık bir anda Vlanga mahallesinde olan evine gelerek ailesini gördü ve hemen onlara elveda diyerek ayrıldı. Ayaklarındaki zincirleri de çıkarttı. Meliboton'a giderek kaçma-
171 sı için orada hazır bekletilen atlara atlayarak/doğruca Ankhialos (bugün Burgaz körfezindeki Akiali yanında)'a gitti. Orada kendisini Pupakes'e takdim etti. Bu adam yukarıda anlatmış olduğum gibi Koripho'daki hücum merdivenini ilk tırmanan kişiydi. Andronikos, Pupakes'den yolculuğu için para ve onu Galitza'ya götürecek kılavuzlar aldı. Andronikos artık, sığınacağı Galitza'nın sınırlarını geçince kendisini arayanların elinden kurtulmuş olduğunu sanarak bütün korkusunu bir tarafa bıraktı. Fakat işte tam bu anda avcılarının ağına düştü. Andronikos'un kaçtığı haberini daha önce almış olan Vlakh'lar onu yakaladılar ve de Andronikos yeniden esir olarak imparatorun yanma gönderilmek üzere yola çıktı.

Kendisini kurtaracak kimse yoktu; kimse para verip onu kurtarmadı. Lehine konuşacak ne bir dostu, ne muhafızı, ne de uşağı vardı. Ama bu sonsuz derecede hilekâr adam yine kurnazlığını imdadına çağırdı. Muhafızlarını şaşırtmak için ishal olmuş gibi davrandı. Sık sık atından inerek, gûya bağırsaklarını boşaltmak için yalnız başına bir kenara gidiyordu. Bunu gece-gündüz sık sık tekrarladı ve muhafız kuvvet de onun bu hilesinin farkına varamadı. Bir keresinde, karanlıkta, ağır hastaymış gibi yanında taşıyıp dayandığı sopayı yere saplayıp üzerine mantosunu geçirdi ve başına da kendi şapkasını koyarak onu hacetini defeden do-
172 malmış bir kişiye benzetti/ve bekçilerini bu korkuluğu muhafazaya terkederek kendisi çalılıkların arasında kaybolup gitti. Tuzağın ilmiğinden kurtulmuş bir geyik, faktan sıyrılmış bir kuş gibi (*Meseller Sal.* 6, 5) uzaklaştı. Muhafızlar hilenin farkına geç vardılar ve geldikleri istikamette süratle koşuşarak Andronikos'u yakalabileceklerini umdular. Fakat o ayrı bir yönden ilerlemişti ve sapa yollardan Galitza'ya ulaştı.

İmparator, Pupakes'i yakalatarak halkın önünde kırbaçlattı. Bundan sonra bir münadî onu boynunda bir iple sokaklarda dolaştırarak "İmparatorun düşmanını yanında koruyan, ona yolculuk parası veren herkes işte böyle kırbaçlanır ve sokaklarda gezdirilir!" diye bağırdı. Ancak Pupakes yollarda onu izleyen ahali önünde hiç de gözlerini öne eğmedi ve şen ve şakrak şöyle bağırdı : "Kendisinden iyilik gördüğüm bir

adamı yanıma geldiğinde huşunetle koğmadığım, kendisini ele vermediğim, aksine koruduğum ve kaçmasına yardım ettiğim için isteyen beni namussuzlardan saysın!". Andronikos Galitza hükümdarı tarafından kendisine açılmış kollarla karşılandı. Uzunca bir süre onun yanında kaldı. Onu öylesine kendi tarafına kazandı ki, onunla beraber ava çıkıyor, onun evinde ve yanında oturuyor ve onunla birlikte yiyip içiyordu.

173 İmparator, yeğeninin elinden kaçmış/ve kurtulmuş olmasını kendi adına rezalet addetmekteydi. Andronikos'un yabancı bir diyarda bulunması onu ayrıca endişelendirmekteydi. Çünkü onun Bizans sınırlarına tecavüz için yanına binlerce İskit savaşçısı topladığı haberi alınmıştı. Bu yüzden Manuel hiç durmadan Andronikos'un geri dönmesini beklemekteydi.

3. — İmparator bu sebeple onu geri çağırdı; her ikisi birbirlerine sadakat andı içtiler ve Manuel bu maceralar seyyahını bağrına bastı. Bu olay, daha önce de söylemiş olduğum gibi, Macarların anlaşmaları bozarak Tuna boyunda Bizans hâkimiyyetindeki araziyi tahrip ettiği zamana (1165 ilkbaharı) isabet etmekteydi. Macarlar, ordu komutanları olan Mikhail Gabras ve Mikhail Branas'ın kuvvetleriyle çarpışarak onları imha edercesine yenmişler ve muazzam ganimet elde etmişlerdi. Mikhail Gabras bundan kısa bir süre önce, daha önce de kaydetmiş olduğumuz gibi, Andronikos ile yakın ilişkisi bulunan Eudokia Komnene ile evlenmişti. Bu sebeple Eudokia'nın akrabaları onu imparatorun yanında öğerek, Hunlara karşı yaptığı savaşta çok başarılı bir mücadele verdiğini temin etmişlerdi. Onlar bu iddialarına tanık olarak da diğer komutan Mikhail Branas'ı göstermişlerdi. Bu zat, imparatorun başı üzerine yemin etmek suretiyle, Gabras'ın hangi kahramanlıklarından haberdar olduğunu doğru olarak beyan etmeye davet edildi. Ancak Branas cevap vermekte tereddüt ederek önce Gabras'a döndü ve ona, kendisinin, yani Branas'ın bizzat kahramanca ve öğülmeğe değer bir biçimde mi savaşmış olduğunu ve Macarların başkomutanı Dionysios'a karşı yapılan savaşta bir komutana yakışır tarzda elinden gelenin en iyisini yapıp yap-
174 madığım sordu./Gabras buna olumlu yanıt vererek, Branas'ın gerçekten herkesten fazla tebarüz ettiğini söyledi. Bunun üzerine Branas, kendisinin başı üzerine yemin ettiren imparatordan gerçeği gizleyemiyeceğini beyan ederek "Gabras" dedi "düşmanların taarruzuna hiç bir şekilde mukavemet etmeden daha ilk saldırıda rezilâne bir biçimde savaş meydanından kaçtı. Bu arada ben onu bir çok defa geri çağırdım ve kendisine "Durduğun yerde kal dostum!" diye bağırdım".

İmparator Manuel, Zeugminon'u Bizanslılar adına geri kazanmak ve Hunları, Stephanos'u zalimce öldürdüklerinden dolayı cezalandırmak için süratle Macarların üzerine yürüdü (1165 yaz başlangıcı). Barbar-

lar ise Tuna'ya ulaşan yolları işgal etmiş olup mücadeleye hazır bir halde nehrin kenarında bulunuyorlardı. Bunlar hatıra gelen her türlü silahları kullanarak Efendimizin nehirden geçmesini önlemeye çalıştılarsa da başarılı olamadılar. Bizans okçuları ve ordunun diğer bütün kısmı onları geri püskürtüp nehir kıyısından uzaklaştırdılar. Böylece imparator bütün birlikleriyle Zeugminon önüne gelerek ordugâhını kurdu.

Zeugminon'a güneyden ulaşmak mümkün değildir. Surlar bu kesimde bir tepeler silsilesini izler ve nehir tarafından da korunmaktadır. İmparator ise müstahkem kaleyi derhal zaptedebileceğini, çünkü kale garnizonunun daha kendisini görür görmez korkuya düşerek kapıları açıp onun şehre girmesini mümkün kılacağını düşünüyordu. Ancak şehir ahalisi imparatora karşı kapıları sıkıca kapayıp surları türlü silah ve
175 mancınıklarla güçlendirdiler,/hatta surlar üzerine çıkarak sivri dillerini bilediler ve sadece elleriyle öldürücü atışlar yapmakla yetinmeyip, pis ağızlarından savurdukları, dudaklarının altındaki yılan zehirine batırılmış oklarla da kuşatıcılara saldırdılar. Ama Bizanslılar da uzun süre boş durmadılar; aşağılık karı silahı olan çirkin bağırışlara iltifat etmiyerek onlara daha ziyade demirle cevap verdiler.

Adamlarına örnek olarak onları harekete geçirmek isteyen imparator Manuel, en önden atını şehir kapısına sürerek mızrağını kapını tam ortasına sapladı. Surların önündeki hendeği de, oralarda taş bulunmadığı için, nehir kumu ile doldurttu. "Kaya fırlatan" (Mancınıkları) – bunlar dört taneydi – mevzie sokarak şehir surlarının yıkılmasını emretti. Mancınıkların hepsi de işletildiği ve bunlar da *talent* (yaklaşık 37.5 kilo) ağırlığındaki taşlar fırlattığı için surlar sarsılmaya başladı. Her şeyden önce de, mekanizmasını bizzat bu âleti yapmış olan Andronikos'un şahsen kullandığı bir mancınık, atışlariyle öylesine etkili oldu ki, iki kule arasında kalan birleştirici sur parçası atılan ağır taşlara dayanamıyarak ve zaten de altına lâğım açıldığı ve buradaki direklerle iyice kurcalandığı için sallanmaya başladı.

Gecenin birinde çok sayıda Macar soylusu, halk diliyle "Arkle" (tahtadan yapılmış, cumba biçiminde surlara asılan savunma yeri) denilen cumbalardan birisine girerek kılıçlarını kınlarından sıyırıp küstahça Bizanslılara karşı sallamaya başlamışlardı. Bulundukları yerde bu kılıçları düşman kanına daldırmak imkânı olmadığı için, bunları havada sal-
176 lıyor ve ağızlarına geleni avazları çıktığı kadar haykırıyorlardı./Ancak bu küstahlıklarının cezası gecikmeyecekti. Andronikos mancığının iplerini gerip öylesine başarılı ve isabetli bir atış yaptı ki, surlara asılı olan ahşap cumba bir anda parça parça oldu ve onun üzerinde bulunanlar tepe taklak cehennemin esfelessâfilîninе yuvarlandılar.

Pek az sonra sur da çöktü ve Bizanslılar merdivenlerle açılan rahneden girerek şehre daldılar. Bu arada düşmanların bir çoğu kılıçtan ge-

çirildi; bundan daha az olmayan bir kısmı teslim olarak canını kurtardı, bir kısmı da kaçmağa muvaffak oldu.

Şehir halkından zengin ve itibarlı bir kişinin olağanüstü güzel ve ince bir hanımı vardı. Bu adam bir Bizanslının, tecavüz etmek maksadiyle onu sürüklediğini görmüştü. Karısını bu saldırıdan kurtaracak gücü yoktu; zora zorla karşı koyamazdı ve muzaffer savaşçının bu câniyane ihtirasını durduramazdı. Buna mukabil o soğuk kanlı ve erkekçe, korkunç ve fakat durumuna uygun işi yaptı: hançerini bizzat sevgili karısının göğsüne sapladı. Böylece şehvetten kudurmuş saldırgan, hayvanî iştihasından oldu, ama zavallı kadın da canını vermek zorunda kalmıştı.

Ey hain, şeytanî kader! Dünya sahnesinde bu tür facialar oynatıyorsun, boyunlara geçen ilmiği böylesine kurtulunmaz hale getiriyorsun! Ey sevgi, ey ikiyüzlü aşk, nasıl da kendi kendinle mücadele halindesin!
177 Anlamsız bir aşkın pençesinde birisi onunla/namussuzca yatabilmek için kadını hayatta bırakıyor, namuslu, aşkından ötürü, diğeri, rezaleti önlemek için onu öldürüyor; acıyı acıyla karşılayarak.

Zeugminon halkından, sayısı hiç de az olmayan bir kısmı Bizans taraftarı olup Bizanslıları ellerinden geldiği kadar desteklemiş ve kalenin tahribinde pay sahibi olmuştu. Bunlar uçlarında demir olmayan oklara pusulalar bağlıyarak geceleri bunları Bizans ordugâhına atmışlardı. Bu tezkerelerde barbarların ne yapmak istediklerini ve gerçek savaş güçlerini Bizanslılara bildirmişlerdi.

Bir keresinde esir düşmüş ve başında, ülkesinde her kesin taşıdığı yerli başlığı olan bir Macar getirilmişti. O sırada oradan geçen bir Bizanslı onu kılıciyle öldürerek başlığını kafasına geçirip yoluna devam etti. Ancak işlediği suçun cezası ayaklarının ucuna basarak onu izlemekteydi ve Macar'a yapmış olduğunu aynen kendisine uyguladı: Arkasından gelen Bizanslının biri onu başındaki başlık yüzünden esir bir Macar sanarak kılıcını çekip üzerine atıldı ve ensesine şiddetli bir darbe yerleştirerek onu öldürdü.

İşte, kısaca bir tasvirle Zeugminon'un alınışının hikâyesi. İmparator Bizans arazisine döndü. Eniştesi, Philadelphia'lı Konstantinos Angelos ve onunla birlikte Basileios Tripsykhos'u, şehrin surlarını onarmak
178 emriyle orada bıraktı. Bunlar aldıkları emri yerine getirerek/Zeugminon'u yeni baştan onardılar: Yıkılmış kuleleri tamir ettirdikleri gibi istihkâmları da gözden geçirdiler. Bunlar Belegrada bölgesindeki şehirlere de büyük ihtimam gösterdiler; Nisos (Niş)'u surlarla çevirip, Branitzoba'yı dağınık iskân yeri olmaktan çıkararak gerçek bir şehir haline soktular ve diğer işleri de en mükemmel biçimde düzenledikten sonra imparatorun yanına döndüler.

4. — Manuel, yaptığı kötülükler kendi kötülük sınırını da aşmış bulunan Dese'nin üzerine, Sırbistan'a yürüdü. Ancak Dese uzun bir süreden beri imparatorun hazırlıklarını izlemişti ve haklı olarak, imparator ülkesine girdiği takdirde başına kötü işler geleceğinden korkuyordu. Bunun için imparatora elçiler göndererek kendisine serbestçe geri dönüş hakkı tanınması ve imparatorla bizzat görüşmek ricasında bulundu. Bu ricası kabul olunduktan sonra, yanında vali sıfatiyle mevkiinin gerektirdiği bir maiyyetle, geldi ve imparatorun huzuruna çıktı. Yaptığı düzenbazlıklar dolayısiyle ağır bir şekilde azarlandıktan sonra, kendisiyle anlaşma yapılamaz bir kimse olarak huzurdan kovuldu. Az kalsın tutuklanacaktı da. Fakat sonra, korkunç yeminlerle düşüncesini değiştirmiş olduğunu ve gelecekte imparatorun hoşuna gitmeyecek hiç bir iş yapmıyacağını temin etmesi üzerine yine de yurduna dönmesi izni verildi. Ancak bu bukalemunu saf beyaz renge çevirmek ne mümkün; o, diğer her rengi kolayca alabiliyordu. Geri dönerken ruhu ve düşüncesi türlü ihtiras hisleriyle değişip durmaktaydı: İmparatorun yanına gittiği için utanıyordu; kendisine reva görülen muameleye kızgınlıkla köpürüyordu ve ettiği yeminlerle kendi hareket serbestliğini kısıtlamış olduğuna kızıyordu. Sonunda bütün bunlardan, imparatora yaltaklanarak ettiği
179 yemin/ve vaadlerden, kendisini sıyırdı ve alışkın olduğu panter postunu giyerek, barbarın teki olmasına rağmen, dram yazarının (Euripides) sözünü şiar edindi: "Dil yemin etti ama düşüncemin haberi yok!".

Bu hususta da bu kadar. Manuel'in henüz bir oğlu olmamıştı; soyunun devamı yalnızca Alman karısının doğurmuş olduğu kızı Maria'ya bağlıydı. Bu sebeple imparator herkesten, ölümünden sonra Maria ile kocası Macar Aleksios'u onun mirasçısı olarak kabul edeceklerine, bunlara, imparatorlara yapıldığı gibi bîat edip itaat edeceklerine dair yemin almıştı (1165. Krş. p. 147). Herkes bu emre boyun eğerek hükümdarın emrettiği yemini etmişti. Sadece bir kişi, Andronikos, inatla yemini reddetti. O şöyle diyordu: "Manuel ikinci defa evlendi ve nasıl olsa bir oğul sahibi olacak. O zaman da biz yeniden bu yeni doğanın hükümdarlığı için and içmeye ve Maria'ya edilen yeminleri bozmaya zorlanacağız. Ve işin aslında da, Tanrı imparatorun, kızına koca olmaya hiç bir Bizanslıyı lâyık görmeyip de şu zıpçıktı yabancıyı Bizanslıların hükümdarı ve her şeyin hâkimi yapacak kadar aklını mı aldı?. Ancak o, bu mantıklı itirazlarına rağmen imparatoru iknâ edememişti. Manuel onun sözlerini inatçı bir muhalif ruhun tezahürü sayarak bir tarafa itmişti. And içme töreninden sonra Andronikos'a hak verenler de vardı. Bunların bir kısmı
180 düşüncelerini açıkça söylüyorlar/bir kısmı da bu tartışmaları bir tarafa bırakarak, hiç seslerini çıkarmadan düşünüşlerini, yabancı bir millet mensubunun en büyük iktidar mevkiine getirilmesi önerisinin ne imparatorun kızı, ne de Bizanslıların umumiyyeti için hayırlı olmayacağı isti-

kametine çevirmekteydiler: Dallarından yağ damlayan bir zeytin ağacına yoz bir aşı yapmaktan fayda mı umulurdu (Krş. *Mezmûr* 127 [128] 3)?

Şimdi gelecek kuşakları yoksun bırakmamamız gereken olaylara geliyorum. İmparator Manuel, başkenti muhteşem ve ünlü Tarsos olan Kilikya şehir ve kalelerine çok büyük bir önem verirdi. Bunun için de buraya her zaman itibarlı ve soylu kişiler vali olarak gönderilirdi. Böylece bu kez de seçim, yüksek bir aileye mensup ve nüfuzlu bir adam olduğu için Andronikos Komnenos'a isabet etti. Andronikos Tarsus'a geldi ve masraflarını karşılayacak parayı sağlamak için Kıbrıs'ın vergilerini de üstlendi. Sık sık Toruses (Toros)'e savaş ilân edip onunla savaşıyordu. Çünkü Andronikos onu mahvetmek istiyor, Toros da ondan nefret ediyordu. Ancak Andronikos kesin bir zafer elde edemedi ve zengin savaş deneyimi ve hilekârlığı da bir işe yaramadı. Nihayet Toros onu rezilâne bir bozguna uğratınca Andronikos çok cüretkârane bir girişimde bulundu ki, şimdi onu hikâye edeceğim.

Bu iki adam birbirlerine karşı savaşmak üzere adamlarını meydana sürdüklerinde, Andronikos ordusunu yaşayan bir yaratık gibi baş, gövde ve kollar (yani katı bir *Phalanks*) düzenine soktu. Toros ise savaşçılarını küçük, birbirinden ayrılmış birlikler halinde mevzilendirdi. Ordular kar-
181 şılaşarak çarpışmaya başladılar ve zafer de yine görülür/şekilde Toros'a göz kırpmaya başladı. Ermenilerde durmadan taze birlikler ön safa geliyor ve yorulan birlikler, hiç göze batmadan geri çekiliyorlardı. Andronikos'un bitişik düzendeki savaş birlikleri gevşeyerek nihayet düzensiz bir biçimde kaçmaya başladılar. Andronikos'un başına büyük bir hüzün dalgası çarpmıştı. Yenilgiyi durdurmak veya, zaferini kutlamaya başlamış bile olan düşmana karşı hiç olmazsa beklemediği her hangi bir şey yapabilmek imkânı görmüyordu. Fakat Andronikos yine de yapılması en imkânsız bir harekete girişmeye cesaret etti: Toros'un, maiyyeti ile birlikte at üstünde, adamlarının Bizanslıları kovaladıktan sonra yeniden toplanmalarını beklemekte olduğunu görmüştü. Andronikos hemen atının dizginlerini boşaltarak dörtnala Toros'un üzerine atıldı ve kalkanına mızrağiyle bir darbe indirerek Toros'u atından düşürdü; bundan sonra da uçan bir atlı gibi Toros'un maiyyetini yardı ve derisi kaygan bir yılan balığı gibi onların elinden kurtuldu. Aslında onun bu davranışı şahsı bakımından övülmeye değer; ancak bununla Toros'a her hangi bir zarar vermiş değildi. Toros'un bu darbeden zarar görmesine taşıdığı zırh ile kendisini koruyan uzun ve atının karnına kadar uzanan kalkanı engel olmuşlardı.

5. — Bu kahramanlık çok sürmedi ve Andronikos için "adam öldürmek, savaş ve mücadele", trampet sesleri, Deimos, Phobos ve "erkek öldüren Ares" artık önem taşımaz oldular. Savaş âletlerini bir kenara bıra-

karak Aphrodites'e döndü. Her ne kadar Tanrıça ona bir Helene vermiyordu; bu, bir zamanlar Tanrıça'nın Paris için bir gemi inşa edip Phereklos'u filo kumandanı olarak verdiği zaman, "Hellas'dan ve Argos'un ortalık yerinden" (Homeros, *Od.* 4, 726) bir kadını gözleri önüne koyarak onu bu dişinin güzelliğiyle teshir edip deli gibi âşık etmesine benzemiyordu; aksine, güzelliğini Aphrodites'in aşk hastası Andronikos'a tasvir ederek birleşmeleri için arabuluculuk ettiği Philippa, komşu millete
182 mensuptu./Andronikos onun varlığını sadece hakkında konuşulanlardan öğrenmiş ve hemen sevdalanmıştı. Kalkan ve miğferi bir tarafa bırakıp askerliği üzerinden silkip atarak sevgilisinin yanma, Antakya'ya koştu. Orada Eros'un parlaklığını Ares'in silahlarına üstün tuttu. Neredeyse bir zamanlar Herakles'in Omphale için yapmış olduğu gibi yün eğirecek, kumaş dokuyacak ve iplik düğümleyecekti. Philippa'sına böylesine köle olmuştu.

Philippa, Petevinos (Raymond de Poitiers)'un kızı ve Andronikos'un yeğeni imparator Manuel'in kısa bir süre önce evlenmiş olduğu hanımın (Maria) kız kardeşiydi. Andronikos Antakya'da kendisini ihtirasla tatlı hayata kaptırdı, gösteriş ve ihtişam delisi oldu. Sokaklarda seçkin, boylu poslu, parlak sarı saçlı, sakalları yeni biten ve ellerinde gümüşten yaylar taşıyan delikanlıların refakatinde fiyaka satıyor ve böylece ağlarında çırpınıp durduğu Philippa'ya sevgi kementleri fırlatıyordu. Kız onu büyülemişti ama Andronikos kızın üzerinde daha da parlak bir etki bırakmıştı. Andronikos da hani bir erkeği tapınılacak hale getiren her şeye fazlasiyle sahipti: Bir çam ağacı gibi ince ve boyluydu ve üstelik seçkin kıyafetler taşımaya düşkündü. Genellikle bacaklarına yapışan, dar pantolonlar giymekten hoşlanırdı ve giyinme hususunda örnekti.

İmdi, o vahşi Andronikos hiddet ve şiddeti, her zaman her şeyi hesaplayan tabiatini, acımasızlığını ve kurnazlığını bir tarafa bırakarak alnının kırışıklığını giderdi ve dost görünüşlü oldu. Philippa ise onun büyüsüne kapıldı ve onun oldu. Baba evini, anavatanını unuttu (Krş. *Mezmûr* 44 [45] 11) ve sevgilisinin bütün isteklerine râmoldu.

Bu olayların haberi Manuel'e bir yıldırım gibi çarptı ve onu lâlü ebkem (dilsiz) bıraktı. Manuel, meşru bir evlenmeye imkân tanımayan
183 bir yabancı hanımla ilişki kurduğu için Andronikos'a kızıyor/ve onu tutuklayarak, Armenia'da kendisine bağlanan ümitleri gerçekleştirmediği için cezalandırmak istiyordu. İmparator bu sebeple, Armenia valiliğini üstlenmek ve Philippa ile evlenmeye çalışması göreviyle, kararlı soğukkanlılığı ve güvenilir soylu düşüncesiyle tanınan *sebastos* Konstantinos Kalamanos'u gönderdi. Konstantinos önce bir güveye lâyık şekilde süslendikten sonra kendisini tam anlamiyle gösterişli ve – kendi fikrine göre – çekiciliğine dayanılmaz bir hale getirdi. Ama hiç bir başarı elde ede-

medi. Philippa ona hiç önem vermediği gibi, bir bakış veya bir söze bile değer görmemişti. Hatta üstelik onun bodurluğuyla alay ederek, bizzat imparator Manuel'e bile, kendisini, şöhreti bile ancak dün veya bugün başlamış düşkün bir aile mensubuna bağlanmak için en yüksek asalet ailesine mensup, ünü her tarafa yayılmış bir adamı, Andronikos'u, terkedecek kadar akılsız sandığı için dudak büktü. Böylece Konstantinos, Philippa'nın kendisini hor gördüğünü ve sevgisini başka birine tevcih ettiğini görünce Antakya'yı terkederek Tarsus'a gitti. Burada Bizanslıların düşmanı Ermenilere karşı mücadeleye girişti. Bir keresinde düşmanlar kendisini iyice sıkıştırdığında esir düştü ve imparator büyük bir fidye ödeyerek onu kurtarmak zorunda kaldı.

184 /Andronikos imparator Manuel'in tehditlerinden ürkmüştü. Tutuklanarak Philippa'nın aşkını zından ve uzun sürecek sıkıntılarla değiş tokuş etmek zorunda kalmaktan korkuyordu. Bu yüzden Antakya'yı terkederek Kudüs'e yöneldi. Her zamanki gibi birden toz oluvermişti. "Yağ bulunan yerde fare eksik olmaz" atalar sözüne uygun olarak Andronikos yeniden o huzursuz hayatına ve çok iyi bildiği düzenbazlıklara dönmüştü. Hiç mi hiç değişmemişti. Ne yapacağı bilinmeyen kızgın bir hergele gibi her türlü zevk içinde yüzmeye başladı. Hiç gözünü kırpmadan, Manuel'in kardeşlerinden *sebastokrator* Isaakios'un kızı Theodora ile ilişkiye girdi. Theodora bundan kısa bir süre önce İtalya menşeli olup Filistin hükümdarı olan kocası Baudouin'i ölüm sebebiyle kaybetmişti. İmparator Manuel bu darbeyi de sineye çekmek zorunda kalmakla beraber Andronikos'u şöyle veya böyle ağma düşürmek hususunda elinden geleni ardına koymadı. İmparatorluk purpuru ile imzalanmış bir mektubu Coelesyria'da hüküm süren iktidar sahiplerine göndererek onlardan, kendisinin düşmanı olduğu ve ailesine karşı en büyük saygısızlıklarda bulunduğu cihetle Andronikos'u tutuklayarak gözlerine mil çekmelerini talep etti. İmparatorun mektubu başka ellere geçmiş olsaydı Andronikos her halde göz çukurlarını kendi kaniyle kızartacak, "yanakları solgunlaşacak" (Homeros, *Ilias* 3, 35), tutuklanarak bağlanacak ve hatta ölümün purpurlu gecesine daldırılmış olacaktı. Ancak Tanrı onu, sonradan Bizans imparatoru iken Bizanslı tebasına karşı işlediği ve kendisini sonunda acımasızca mevkiinden düşürecek hak ve hukuk dışı cinayetler için cezalandırmak üzere şimdilik saklamayı yeğlemiş görünü-
185 yor. İmparatorun mektubu Theodora'ya tevdi edilmişti./Theodora bunu okudu ve Andronikos'a karşı hazırlananları öğrenince mektubu hemen Andronikos'a verdi. Andronikos ürperdi ve şimdi mümkün olan en büyük süratle kaçması gerektiğini, eğlenmenin zamanı olmadığını idrak ederek kaçma hazırlıklarını yaptı. Ancak kurnaz ve düzenbaz olduğu cihetle Theodora'yı da beraberine aldı. Nasıl bir zamanlar Zeus güzel boynuzlu bir boğa kılığına girip Europa'yı kızların dans grubundan kan-

dırarak çıkardıktan sonra sırtına alıp götürdüyse, Andronikos da kadını evinden kaçırdı. Ondan, vedalaşması için kendisine kısa bir süre refakat etmesini rica etti ve sonra da, arzusu ile veya istemediği halde, beraberinde götürdü ve Theodora onun bu macera seyahatinin eşi oldu.

Andronikos bir ülkeden bir diğerine, bir hükümdardan bir diğer hükümdarın yanına giderek pek çok yer dolaştı. Nerede durak yapsa, her zaman ve her yerde saygıyla karşılanan itibarlı bir kişi olarak kabul gördü, ve zengin hediyeler aldı. Çok sonra ve hiç de az olmayan zahmetlerle de dolu olan bu maceralı gezginliğini Koloneia ve Khaldia'daki bölgenin o zamanki hükümdarı Saltukhos yanında sona erdirdi. Orada, Theodora ile onun kendisine doğurmuş olduğu Aleksios ve Eirene adlı çocukları ve eski meşru karısından doğmuş olup Bizans'ı terkettiğinden beri kendisine refakat eden oğlu Ioannes ile hüzünlü bir sürgün hayatı yaşadı. Nihayet, kitabımdaki kronolojiyi korumak amaciyle yerinde ve
186 zamanında hikâye edeceğim gibi,/imparator Manuel'in yanına döndü.

Manuel bir çok kez ve türlü yollardan Andronikos'u yakalamayı sınamış, fakat görüldüğü gibi bu çabaları hiç bir başarıya ulaşamamıştı. Çünkü "çok düzenbaz, çok şeye tahammül eden" Andronikos, kendisine kurulan tuzakları hiç güçlük çekmeden boşa çıkarıyor ve imparatorun ona attığı bütün ilmek ve ağları kolaylıkla atlatıyordu. Denilebilir ki, yakalanmasının ve avlanmasının imkânı yoktu.

6. — Ama bu şimdi anlatacaklarıma ne demeli? Çünkü ben bunu da sükûtla geçiştiremem. Hükümdarların çoğu korkak ve güvensizdirler. Bunlar şeytanî bir zevk duyarak asîl doğmuşların kafalarını koparır ve yüksekte duran ve göze batan herkesi ortadan kaldırırlar. Bunlar, rüzgârın en küçük bir hareketinde bütün iğnecikleri titreyen ve bütün dalları korku içinde fısıldaşmaya başlayan, boyları uzun kızılçamlara benzerler. Böylece hükümdarlar her zenginden şüphelenirler ve her kahramandan ürkerler. Bir kimse bir heykel gibi güzel mi, bir kimsenin *Muse*'lerin kuş gibi hoşa giden bir sesi mi var, bir kimse sempatik mi, bu hasletler hemen taçlı efendilerin uykusunu kaçırır, huzurlarına engel olur, onları uykularından uyandırır, bütün eğlence ve zevklerini berbad eder, her türlü sevinçlerini yok eder ve onları düşünürken rahatsız eder. Bunlar, başkalarını da hüküm sürmeye lâyık hasletlerle süslediği ve güzelliği yalnızca hükümdarlara bahşetmediği için doğadan şikâyetçidirler. Böylece hadleri olmadığı halde kendilerini Tanrı ve Kader'le ölçerler ve
187 /bütün mükemmel kişileri ortadan kaldırarak, sadece kendileri kamu malını ve babalarının mirasını istedikleri gibi israf edebilsinler diye, hür tebalarına uşakları ve bazı hükümdarlığa kendilerinden daha lâyık olanlara esir muamelesi edebilsinler için, bunları mezbahaya sürüklerler. İktidar onların aklını alır ve bunlar da akılsızca körlükleri içinde, evvelce yapılmış olan bütün fedakârlık ve yararlıkları unuturlar.

Manuel, *protostrator* Aleksios'u en ufak bir suçla bile itham edemezdi. Aleksios ona ne acı vermiş, ne de hoşuna gitmeyecek şeyler yapmıştı ve hiç bir zaman da imparatorun lûtuflarına karşı nankörlükte bulunarak ona karşı borçlu olduğu bağlılık ve sadakatten ayrılmamıştı. Şu halde terazinin ibresi onun aleyhine dönük değildi. Ama Manuel onu güvensizlik göziyle görmekteydi. Evet Manuel de bir insandı ve daha iyi bir meşguliyetleri olmayan bazı kimselerin kulaklarına fısıldadıkları sözlere kanarak onun aleyhine dönmüştü. Aleksios'un, birlik komutanları ve askerler tarafından, yüksekkalpliliği ve cömertliği sebebiyle ne kadar sevildiğini görüyordu ve belki de için için Aleksios'un servetini ele geçirmeyi arzu etmekteydi. İşte, ne olursa olsun imparator, Sardike (Sofya)' de bulunduğu sırada (1167 ilkbaharı), sabah karanlığında onu karısının yanındayken tutuklattı ve sadece bütün mal ve mülkünü elinden almakla yetinmeyerek üstelik saçlarını da kestirip onu Papykion dağındaki manastırlardan birisine sürgün etti.

İmparatorun bu kötü davranışının haksızlığının herkes tarafından açıkça görülmemesi için Aleksios'un düşüşünü bir sebebe dayandırmak gerekiyordu. Bu sebeple, kendilerini görevlendirenlerin uysal âletleri olan bir takım suçlayıcılar ortaya çıkarak, Aleksios'u hükümdara büyü yap-
188 makla itham ettiler. Aslında/büyücülüğün, bunu uygulayanın havada uçarak hiç kimseye görünmeden istediği herkese kılıçla saldırabilmesini veya buna benzer bir takım saçma sapan şeyleri gerçekleştirebilmesini sağladığı da isbat edilmiş değildir ya. Eski bir grek efsanesi bu gibi şeyleri Perseus'a atfetmektedir, ama sağlıklı bir mantık bu kabil şeylere inanmayı şiddetle reddeder.

Aleksios aleyhindeki baş tanık, söylendiğine göre, şehirlileriyle birlikte zorla Sicilya'ya götürüldüğünde Lâtin dilini pek mükemmel öğrenmiş ve sonraları imparatora, yanına Lâtinler geldiğinde tercümanlık görevinde bulunmuş olan Isaakios Aaron adında Korinthos'lu birisiydi.

Purpurlu doğmuş ve Manuel'in kardeşlerinin en yaşlısı Aleksios'un kızı olan Aleksios Aksukhos'un zevcesi, kadın kısmının gerçek bir süsü idi; her türlü mükâfata lâyık olan bu hanım üzerinde konuşmak herkes için bir zevkti. Bütün diğer kadınlardan çok koca sevgisine ve namusuna önem verirdi. Şerefine düşkünlüğü onu kendi kendini öldürmeye teşebbüse bile sevketmişti. Ancak bu intiharın önüne geçildi. Bunun üzerine inleyip sızlanarak imparator amcasının ayaklarına kapanıp kocasına merhamet etmesini rica etti. Tanrı'yı tanık gösterip, kendisi için kutsal olan her şey adına, kocasının, imparatorunun sadık bir hizmetkârı olduğunu ve onu hiç bir şeyle suçlamanın mümkün olamıyacağım yeminle temin etti. Ama imparatorun fikrini değiştiremedi ve Manuel'i acıklı görünüşü, ellerini uğuşturması ve feryadlariyle gözyaşı dökmeye sevketmesine

rağmen kocası için kararlaştırılmış olan cezayı geri aldırtamadı. Bundan sonra da, ailesinin bu sukutu ve kendisinin yalnızlığa mahkûm kalma-
189 sının elemi içinde/hayatını namuslu bir güvercin gibi geçirdi. Haddini aşan büyük acısı aklını aldı, soldu ve arkasında iki oğul bırakarak ölüp gitti.

Aleksios ise siyah geniş cübbesine alıştı. Kendisini en yüksek amaca vakfetti; Tanrı sevgisi onu yüceltti ve Aleksios yükseklerde uçan bir kartal gibi bütün fânî işlerden sıyrıldı. Etrafı refah ve servet ile dolu ve kendisini bir zevk dünyasına vakfettiği zamanlarda etli yemeklere, et sulu soslara çok düşkündü ve leziz yemeklere öylesine iltifat ederdi ki, hatta çarşamba ve cuma günleri, böyle günler din şehidlerinin veya bir havarinin anılma günleri bile olsalar, sofrasında et eksik olmazdı. Manastırda ise sebze ve meyveyle beslendi ve sözüm ona, açlığa karşı açlık duyar gibi çiğ sebze düşkünü oldu. Bayram günlerinde sofraya bir balık gelince bu, onun için zevklerin en büyüğü oluyordu. Manastıra sürülmeden önceki zamanda sanatkârane bir biçimde hazırlanıp itina ile sofraya getirilen yemekleri düşündüğünde, bütün bu, karnını şişirinceye kadar yemeklere saldıran oburların önüne getirilen yiyecekleri, midenin hilekârları ve yemek hırsının düzenbazlıkları olarak adlandırırdı. Vücudun her şeyi hazmedebileceğini ve bunu yaparken de memnun olduğunu söylerdi.

190 Ama, nerede adalet? Adaletin kolları ve bacakları yok mu?/Herşeyi gören keskin gözleri yok mu? Bir şeyin farkına varmıyor mu, yahut unutkan mı, ya'da utanmaz suçlayıcıların öğülmeye değer insanlara reva gördükleri adaletsizlikleri cezasız mı bırakmak istiyor? Hayır, hiç bir şekilde! Adalet bu olayda da, dünyanın en gizli köşelerini bile gördüğünü, en kısık sesle yapılan fısıltıları bile duyduğunu gösterdi. Adaletin, haksız davranışı sebebiyle imparatora da kızıp kızmadığı, onu cezalandırıp cezalandırmadığı hususuna değinmek için bu yer uygun değil. Ne olursa olsun, Manuel kendisini birisinin düşürebileceğinden bu kadar endişe etmemeli, aksine, hâkimiyetini Tanrı'nın ellerine tevdi etmeliydi.

7. — Bu işi tertip edenlerle ihbar ve şikâyet edenlerin peşlerini cezalandırıcı adalet bırakmadı; birisini öyle, birisini şöyle cezalandırdı, ama en ağır ceza Aaron'un payına düştü ve onu kendi ipleriyle bağladı. Olayın üzerinden çok geçmeden büyücülükle suçlanarak tutuklandı ve dışından bir kaplumbağaya benzeyen, içi ise insan vücuduna göre oyulmuş işkence âletine sokuldu. Burada bacakları âlete tesbit edilmiş olarak göğdesi geniş ve kalın bir demirin altında ezilmekteydi. Bir sihirbazlık kitabı okurken yakalanmıştı. Böyle bir kitap açılır ve iyice gözden geçi-
191 rilirse cin orduları toplanır;/bunlar ortaya çıkıp neden çağırıldıklarını sorarlar; kendilerine bir şey emredilince bunu hemen ve istekle yerine

getirirler. Ancak Aaron'un tutuklanmasının tek sebebi bu değildi. O, imparatorun önünde batılı milletlerin elçilerinin getirdiği bir mesajı tercüme etmekle görevlendirilmişti. Aaron, elçilerin önerilerinin imparatorun istediğinden daha âlâ olduğunu görmüştü. Bu sebeple de, bir önerilerini geri almak istediklerinde onları, aceleci ve gerektiğinden daha mütevazı davrandıkları için azarlayarak, bu mesele üzerinde ısrarlı olmalarını ve hemen iddialarından vazgeçmemelerini tavsiye etmişti : İmparatorları o zaman kendilerine daha ziyade medyun kalacağı gibi vatandaşları da onları daha ziyade takdir edeceklerdi. Müzakere bunun üzerine kesildi. Konuşmalar lâtince yapıldığı için imparator, Aaron'un bu ahlâksızca tavsiyesinin farkına varmamıştı. Ancak lâtin menşeli olan ve müzakerelerin önemini tam anlamiyle idrak etmiş bulunan imparatoriçe, kendi kendine ortaya çıkan durumu iyice düşündükten sonra meseleyi imparatora bütünüyle ifşa etti. Manuel duruma fena halde kızarak Aaron'u ağır bir cezaya uğrattı; gözlerini oydurduğu gibi bütün servetini de müsadere etti.

Ancak Aaron alçak bir adamdı; en kötü cinayetlerden zevk duyan bir yapısı vardı. Andronikos sonraları terör hâkimiyetini kurduğu zaman Aaron ona, idaresine düşman olanların sadece gözlerini oymakla yetinmeyip, ya hepsini birden ölüme mahkûm etmesini, ya da uzuvlarını kesip kırarak ortadan kaldırmasını ısrarla söylemişti. Bu tavsiyesini,
192 bizzat/kendisini örnek göstererek etkilendirmişti: Yaşadığını, hareket ettiğini, nefes alıp konuşabildiğini, tavsiyelerde bulunabildiğini, sadece elleriyle değil, dilinin keskin kılıciyle düşmanının kafasını koparabildiğini söylemişti. Bu, ve bunun gibi insanlık dışı kışkırtıcı konuşmalariyle Andronikos'un, bu öfkeli ve zehirli ihtiyar canavarın cinayet işlemek hırsını körüklemişti. Ama bütün bu alçakça öneri ve fesat fısıltılarının cezasını gördü. Isaakios Angelos, Andronikos'u düşürdüğü zaman Aaron'un da zehirli dilini dibinden kestirdi.

İmparator Manuel, Seth Skleros ve Mikhail Sikidites'in yaptıkları karışık işleri de ortaya çıkardı. Tamamiyle anlaşılabilecek bir kızgınlık içinde, haklı öfkesine kapılarak her ikisinin gözlerini de kızgın demirle dağlattı. Bunların her ikisi de gûya müneccim idiler ama gerçekte büyücülük yapıyorlar ve gözboyacılığından çok iyi anlıyorlardı.

Skleros evlenme yaşında bir kıza âşık olmuş ve büyük masraflar yaparak onu elde etmeye çalışmış ve fakat kız tarafından hakaretle reddedilmişti. Bunun üzerine bu gibi işlere aracılık eden bir kadınla ona bir şeftali gönderdi. Kız bu şeftaliyi elbisesinin cebine koyar koymaz Skleros'a deli gibi âşık olmuştu. Gönlünü ıstırap verici bir ihtiras kaplamış ve böylece ona teslim olmuştu. Kızın akrabaları onun bu düşüşüne fena halde üzülerek, genç kızların üzerine cinleri musallat eden, insanların

193 baş düşmanı, cennet/bahçesindeki yılan gibi, bir elma takdimiyle genç kızları bâkirelikten edip namus bahçesinden koğulmalarına sebep olan bu adamdan yüksek sesle şikâyetçi oldular. Bu kız ile ilişkisi dolayısiyle Skleros'un başı derde girdi: Namusa aykırı gözlerle bakmış olduğu kızı artık hiç göremiyecekti.

Sikidites'e gelince, bu adam gizli hünerlerle "gören gözü bulandırmakta" (Sophokles, *Aias* 85) idi. Bir kimseyi şaşırtmak istediği zaman cin ordularını toplar ve böylece, gerçekten gözü önünde olanı değil, aldatıcı hayaller gösterirdi. Bir keresinde Sikidites imparatorluk sarayında yüksekten denize bakmaktaydı. Bu sırada çanak-çömlek yüklü bir kayık kıyıya yanaşmaktaydı. Sikidites yanında bulunanlara şöyle dedi: "Kayıkçının aklını başından alır, onu kayığın dümenini bırakıp ayağa kalkarak bütün çanak-çömleği kırmaya sevkedersem bana ne verirsiniz?" Etrafta bulunanlar bunu yapabildiği takdirde ne isterse vermeye hazır olduklarını bildirdiler. Pek az sonra kayıkçı oturduğu yerden kalkıp kayığın küreğini yakalayarak bunu, küçük kırıklar ve toz haline gelinceye kadar çanak-çömleğe indirmeye başladı. Seyredenler kahkahadan kırılmaktaydılar ve gördükleri onlarda şaşırtıcı bir mucize etkisi yaratmıştı. Kayıkçı ise, bir az sonra sakalını yolmaya ve acı acı inleyerek şikâyete başlamıştı. Büyünün tesirinden kurtulduğunda, uğradığı maddî zarardan çok – kendi inanışına göre – Tanrı'nın aklım şaşırtmış olmasına yanmak-
194 taydı. Kendisine kayıktaki yükünü neden bu hale getirdiği/soruldu. Kayıkçı bunun üzerine kesik kesik cümlelerle şunları anlattı: Dümeninin yekesi elindeyken birdenbire kan kırmızısı renkte, sırt kılçıklarından ateş fışkıran bir canavar görmüştü; çanak-çömlek üzerinde yatıyor ve hiç kırpmadığı yılan gözleriyle ona bakıyordu. Sonra kendisini yutmak için gerinmeye ve kıvrımlarını açmaya başlamıştı. Bütün çanak – çömlek un-ufak olunca canavar da, gözlerinin önünden uçup gitmiş gibi, birdenbire kayboluvermişti.

Hikâyenin birisi bu. Sikidites'in oyunlarından bir başkası daha var. Bir keresinde hamamda yıkanmaktaydı. Fakat hamamda bulunan diğer kimselerle kavgaya girişti ve soyunma odasına döndü. Kısa bir süre sonra, hamamda yıkanan diğer kimseler de, birbirini itip kakarak büyük bir şaşkınlık içinde hamamdan çıktılar. Bunlar derin bir nefes aldıktan sonra, etraflarına toplananlara, sıcak su musluğunun lülesinden simsiyah adamlar çıkıp kendilerini sille tokat hamamdan koğduklarını anlattılar.

İşte bunlar ve benzer diğer oyunları yüzünden bu iki adam gözlerinden olmuşlardı. Fakat her ikisi de hayatta kaldı. Seth yeniden eski işine döndü, diğeri ise saçlarını makaslatarak keşiş oldu. Bu adam sonraları ilâhî gizli bilgiler üzerine bir makale yazdı ise de bunda, bu gizli bilimlere iğrenç salyasını bulaştırmış ve böylece Tanrı'nın bu kutsal ihsanlarına ne kadar nâ lâyık olduğunu ispat etmiştir.

Şu bildireceklerim de imparator Manuel'in öğülecek bir işidir. Anadolu şehirlerinden Khliara, Pergamon (Bergama) ve Atramytion (Edremit) Türkler tarafından çok rahatsız edilmekteydiler. Çünkü bütün
195 buralarda/eskiden beri birbirinden uzak köyler bulunmakta olup bütün arazi bu yüzden düşmanların yağma akınlarına açık bulunuyordu. İmparator bu iskân yerlerini birleştirerek bunları surlarla çevirdi ve buradaki ovayı kuvvetli müstahkem mevkilerle korumaya aldı (1165 – 1170) yılları arasında). Böylece bu cemaatlerin nüfus ve refahı, bir çok zengin şehri de geride bırakacak derecede arttı. Toprağın verimliliği arttırıldı, tarlalar daha çok ürün verdi ve bakıcılarının ihtimamlı elleri orada meyve veren her ağacın kök salmasını sağladı. Öyleki, Davud'un sözleriyle diyecek olursak (*Mezmûr* 106 [107] 35) çöl suya boğuldu ve verimsiz toprak iskâna elverişli duruma geldi. Eğer Manuel'in icraatından birisi en büyüğü ise, eğer Manuel'in, hükümdarlığının uzun yıllarında plânlayıp gerçekleştirdiği, Romalılar (Ausonia'lılar) için yapılan işlerden birisi en faydalısı ise, işte bu her halde onun bu bölgede gerçekleştirdikleri olmalıdır. Bu bölgeyi eskiden tanıyan, toprağının ve insanlarının ne kadar vahşi olduğunu bilen ve şimdi oradan geçen bir kimse, ellerini Tanrı'ya kaldırarak, bu imparator için ebediyyette, cennette yeşil bir köşe ayırmasını dua etmez mi?

Yeni tesis edilen müstahkem mevkilere özel adlar da verildi – bunlara Neokastra denir – Bunlara Bizans'dan idareciler tayin olunurlar ve imparatorluk hazinesine katkılarını her yıl yerine getirirler.

* * *

BEŞİNCİ KİTAP

196 /1. — Paion (Macarlar)'lar yine yeminlerini bozdular (1167 paskalyasından sonra). Bunlarla yapılan mücadele devlet için yararlı olmuş ve anlaşmazlıkları kökünden temizlemiş gibi görünmüştü ama, talii iyi bir adamın ektiği tohumların, bin katı mahsul verip iyi orakçılara ihtiyaç duyurması gibi, bu savaş da (anlaşmazlık tohumundan) öylece çıktı. Sefer için uygun mevsim başlayınca imparator Manuel Sardike'ye gitti. Macarlara karşı sevketmeyi düşündüğü savaş kuvvetleri de onunla burada birleşeceklerdi.

Sardike'deyken imparatora şu haber ulaştı: Istanbul'da Konstantinos *Forum*'unun batı dönümünde yükselen ve birisine "Bizanslı kadın" diğerineyse "Macar kadın" denilen iki kadın heykelinden birisi, "Bizanslı kadın" heykeli, tam da ordunun Sardike'de toplanmakta olduğu günlerde, zamanın tahribatı sebebiyle yıkılmış ve fakat "Macar kadın" heykeli hâlâ ayakta kalmıştı. İmparator bunu duyunca teşe'üm etti ve derhal yıkılan heykeli yerine diktirerek diğerini yıktırdı. Böylece heykellerin durumunu değiştirerek işlerin cereyanını da değiştireceğine ve "Bizanslı kadın" heykeliyle birlikte Bizanslıların başarı umutlarını da yükselterek "Macar kadın" heykeli ile birlikte Macarları da kendisine itaate zorlayacağına inanıyordu.

197 /Ordu toplanınca imparator, acaba bizzat kendisinin sefere katılmasının mı gerekli olduğu, yoksa birlikleri bir komutanın emrine vererek düşmana saldırmanın mı doğru olacağı sorusunu ortaya attı. Herkes, imparatorun Sardike'de kalması ve komutanlarından birisini başkomutan tayin etmesi taraftarıydı. Savaş ne şekilde biterse bitsin böylesi daha iyi olacaktı: Çünkü imparatorun katılmadığı bir savaşta uğranılacak bir yenilgi daha az rezilâne ve kazanılan bir zafer ise daha muazzam ve daha şereflidir. Bu sebeple Manuel, donanma komutanı *duks* Andronikos Kontostephanos'u bütün ordunun başkomutanlığına tayin etti.

Ordu Sardike'den harekete geçeceği sırada imparator, sesinin iyi duyulabileceği bir yerden güzel, isabetli ve coşturucu bir hitabede bulundu. Kontostephanos'u yüklendiği görev bakımından cesaretlendirerek ona birlikleri nasıl yönetip silahlandıracağını ve nasıl mevzilendirmesi gerektiğini ve bir savaş için tam uygun zamanın nasıl seçileceğini bildirdi. Diğer yüksek komutanları, birlik komutanlarını, yani genellikle bütün orduyu savaş havasına soktu. Eski savaşları hatırlatarak onlara,

direktiflere istekle uymalarını, tehlike önünde ümitsizliğe kapılmamalarını tenbih etti. Onlar Tanrı'nın yardımiyle bu seferi iyi sona ulaştırmalı ve yurtlarına muhteşem bir zafer hediye etmeliydiler. Eğer kendisi için şan ve şeref kazanırlar ve imparatorlarının yokluğuna rağmen bar-
198 barlara karşı zafer elde ederlerse/onları bol bol mükâfatlandıracaktı.

Askerlerin, imparatorun hitabesini ne kadar sevinçle dinledikleri ve sözlerini nasıl alkışladıkları açıkça görülmekteydi. Başlarını öne doğru uzatarak sükûnetle dinlemekteydiler. Ve Manuel hitabesini bitirdiğinde, yüreklerinin nasıl sevinçle çarptığını ve nutkun kendilerince ne kadar beğenildiğini iyice gösterdiler. İmparatorun sözlerinin tatlılığı onları büyülemiş ve eğer bazıları daha önceki savaşlardan kötü anılar taşıyorduysalar, bütün bunları silip süpürmüştü. İmparatora büyük sevgi gösterilerinde bulunarak insan üstü çabalar sarfeylemeyi vaadettiler; aynı zamanda da bağrışarak, başkomutanın artık hiç durmayıp onları düşman üzerine sevketmesini istediler.

Ordu böyle yüksek bir moral içinde çalkalanırken birdenbire ordugâhta büyük bir karışıklık oldu: Macarın biri dörtnala kalkmış atıyle ordugâha iyice yaklaştıktan sonra atıyle beraber yuvarlanıp yüzü üstüne düşmüştü. İmparator bunu duyunca çok neşelendi ve herkesin de moralini yükseltmesini emretti; bu olayı mutlu vaadler içeren bir işaret addediyordu ve gelecek hiç kuşkusuz hoşa gitmeyecek bir şeye gebe değildi. Sevinmeleri gerekti, çünkü savaşın sonunun başarılı olacağı şimdiden belli olmuştu.

İşte imparator böyle davranarak, Tanrı'ya ordusunu doğru yola sevketmesi için dualarda bulundu. Andronikos Kontostephanos da başkomutanlık makamına geçerek bütün ordu yanında olduğu halde yola düzüldü. Bir kaç gün sonra Save ve Istros (Tuna) kenarına ulaşıp bu ırmakları geçtikten sonra Zeugminon'a girdi.

Bu durum Macarların cesaretini kırmadı. Bunlar ordularını topla-
199 dılar;/komşularından ve hatta söylendiğine göre Almanlardan ücretli savaşçılar getirterek başlarına da sınırsız yetkilerle, daha önce de bir çok savaşta zafer kazanmış kahraman bir kimse olan Dionysios'u geçirdiler. Bundan sonra Macarlar, maneviyatları yüksek ve güçlerinden şımarmış bir şekilde yaklaştılar. Dionysios Bizanslıların Tuna'yı geçtiklerini haber aldığında, daha önce elde ettiği zaferlerle böbürlenerek, bu sefer de maktul Bizanslıların cesetlerinden tepeler yapacağını söylemişti : Bu, başka bir defa daha olduğu gibi, onun zaferinin tanığı ve işareti olacaktı. Gerçekten de o, bir zamanlar Gabras ve Branas'ı yendiği zaman böyle barbarca bir anıt dikmiş idi.

2. — Din şehidi (*martyros*) Prokopios'u anma gününde (8 Temmuz 1167) Andronikos birliklerini savaş düzenine soktu. Bizzat zırhını kuşan-

mış, silahlarını takınmış olarak diğerlerinin de aynı şeyi yapmalarını emretti. Komutanlar saflar arasında dolaşarak düzenin bozulmamasını sağladılar. Başkomutan ordunun orta kısmında kalmayı yeğledi; sağ kanadı Andronikos Lapardas, sol kanadı ise Kontostephanos'un tayin ettiği diğer komutanlar üstlenmişlerdi. Kontostephanos, kanatlardan bir az uzak bir yere de, gerektiği zaman savaşa katılıp yorulmuş olan birliklere destek olmaları için başka birlikler yerleştirmişti.

200 Andronikos ordusunu bu şekilde düzenlediği sırada/imparatordan bir mektup getiren bir ulak yanına ulaştı. Mektupta, Andronikos'un savaşı bugün vermemesi, çünkü bu günün savaş girişimleri için uygun olmadığı, bu sebeple de çarpışmayı başka ve mektupta belirtilen günde başlatması emrolunuyordu. Başkomutan bu mektubu cebine sokup orada bulunan kimselere imparatorun verdiği emri gizleyerek – bu an için öğünülecek bir davranışla – mektubun içeriği hakkında gerçeğe uymayan beyanlarda bulundu. İmparator, bugün savaşa girişilmesini, kendi düşüncesine göre, günün bir felâket günü olması ve bir savaş için hiç uygun olmadığı mütalâasiyle yasaklamaktaydı. Çünkü Manuel zaten, âkıbeti sadece Tanrı tarafından belirlenen bir çok önemli girişimlerin kaderinin yıldızlar, bunların mevki ve hareketleri v.b. tarafından çizildiğine inanırdı. Müneccimlerin sözlerinin, bunlar sanki Tanrı'nın vahiyleriymişler gibi, çok etkisinde kalırdı. Andronikos Kontostephanos ise böyle şeylere hiç önem vermezdi, ama o, bir yarışçının, antrenörünün ne kadar kısa da olsa bir teşvikiyle, nasıl canlandığını biliyordu. O sebeple orduyu savaştan önce şöyle cesaretlendirdi : "Bizanslılar!" diye bağırdı "ne kadar güçlü olduğunuzu düşünün! Sadece bu büyük gücünüzü düşünün ve şerefinize aykırı hiç bir şeyi hatırınıza getirmeyin! Çünkü başarının sırrı kendine güvendir! Dağlardaki vahşi hayvanların bile üzerlerine korkusuzca yürünüldüğü zaman nasıl korkarak kaçtıklarını bilirsiniz. Ama göğsünü ve alnını onlara göstermekten çekinenler bu vahşi hayvanlar için hazır avdır; onları zevkle yutarlar. Şu halde biz bu hayvan gibi akılsız barbarlara karşı adam gibi durmalıyız; onlara yenilmemek için! korkakça canını kurtarmak isteyen bunu başaramaz ve mahvolup gider.
201 /Yaralanabilen ve fânî olanın sadece bizler olduğu, düşmanın ise tunçtan yaratıldığı düşüncesi de yanlıştır; sadece düşmanların zırh taşıdığı ve süratli atlara bindiği, bizimse hiç korunmasız yaya olduğumuz da doğru değildir. Yalnızca düşmanların güçlü yumruklara sahip olduğu, bizim yumruklarımızın işe yaramaz olduğu da doğru değildir. Onlar ve biz, aynı vücut gücüne, aynı silahlara, aynı deneyimlere sahibiz. Bizim akıl ve terbiye, dile hâkimiyet, fikrî hareketlilik ve aynı zamanda savaş sanatı ve yetiştirilme bakımından barbarlardan üstün olduğumuzu söylemeye bile gerek yok.

Biz daha önce de bir kez Macarlarla çarpıştık, ülkelerine saldırdık ve tahrip ettik. İşte şimdi de, zafer kazanmanın bizim ikinci tabiatımız olduğu bilinci içinde onlarla çarpışmalıyız. Erler! Arkadaşlarım! Evet, karı ve çocuklarınıza muzaffer olarak dönmelisiniz! İşte burada Tuna'nın derin girdaplarında barbarlar mahvolmalı; son nefeslerini vermeli, nehir onların feryatlarını beraberinde alıp götürmeli (*Mezmûr* 92 [93] 3'e telmih). Tuna, dalgalarını kızıla boyayarak ülkeleri aşmalı ve Macarların yenildiğini, Bizanslıların muzaffer olduklarını ilân etmeli! Nehir, dalgalarının meş'ûm rengini gören herkesi dehşete düşürmeli!

Ayrıca şunu da göz önünde tutmalısınız ki, bizi bu savaşa gönderen imparator da tam anlamiyle bizim durumumuza bağlı; kendisine insan üstü çaba göstermek sözü verdiğimiz için büyük ümitler besliyor. O daha şimdiden elimize ne kadar çok esir geçeceğini hesaplamakta ve zihninde
202 zaferimizin büyüklüğünü hayâl etmekte./Onu mahçup etmemeliyiz; tehlike karşısında cesaretimizi kaybederek kendimizi zarara uğratmamalıyız! Bu bizim için kesin ölüm olur. Her şeyin kesinleştiği bu anda artık geri dönüş olamaz! Cesaretimizi bir az bile yitirmek her şeyin bitmesi olur".

3. — Bu hitabeden sonra Andronikos Kontostephanos birlikleriyle geniş ovada ilerlemeye başladı. Dionysios da gülücükler saçarak, kendisini öğen nutuklar atarak sanki bir spor mücadelesine çıkıyormuşçasına ona karşı geldi. O, bu ânın ne gerektirdiğinden tamamiyle bîhaberdi. Bizanslıları öylesine küçümsüyordu ki, ordusunu ne sağ ve sol kanatlarla takviye etti, ne de saflar kurdu. Böylece bütün ordu karma karışık, birbirine sıkışmış bir kitleden ibaret kaldı. Bu ordu kara bir bulut gibi yaklaştı; üstünde onun savaş sancağı çırpınıp durmaktaydı. Bu sancak dört çift öküzle çekilen bir arabanın üstüne çakılmış yüksek bir direğe takılmıştı. Düşman ordusu gerçekten korkunç ve ürküntü veren bir görünüşteydi. Hepsi de at üzerinde ve mızraklarla donatılmıştılar. Baştan ayağa kadar zırha bürünmüş olanlar sadece savaşçılar değildi; atların da, ok atışlarından korunmaları için, başları, omuzları ve göğüslerinin zırhlı olduğu görülüyordu. Atların kişneyişleri, silahların güneş ışıkları ile parıldaması her iki taraf için de, birbirlerine yaklaştıklarında, korku ve hayret uyandıran bir sahne yaratmıştı.

203 /Ordular birbirine tamamiyle yaklaşıncaya kadar öğle olmuştu. Andronikos Kontostephanos darbeyi indirme zamanının geldiğini düşünerek sık saflar halindeki sağ ve sol kanatları düşmanın yan taraflarında savaşmaya sevketti. Her şeyden önce de atlı okçulara, hiç ara vermeden ok atmaları emrini verdi. Maksadı Macar ordusunun düzenini bozmak ve mümkün olursa dağıtmaktı. Homeros'un deyişiyle (*Ilias* 13, 131 ve 16, 215) "kalkan kalkana, miğfer miğfere, adam adama" ve aynı zamanda

at ata, baş başa bir savaş başlamıştı: "Savaşçıları yutan bir mızrak savaşı" (Homeros, *Ilias* 13, 339). Sırt pulları hiddetten dikilmiş, kıvrım kıvrım bir canavar gibi dalgalanmaktaydı savaşçılar. Ama Dionysios sarsılmaz bir dalgakıran gibi ilerleyerek yaklaştı ve mızrağını Kontostephanos ve maiyyetine karşı salladı. Bizanslılarla karşılaşınca önce mızraklarla başlayan savaş, mızrakların parçalanarak savaş meydanının kırık sopalarla bir değnek tarlası haline gelmesine kadar devam ettikten sonra taraflar uzun kılıçlarını çekerek tekrar birbirlerinin üzerine atıldılar. Fakat kılıçlar da düşmanların zırhlarına çarpa çarpa keskinliklerini yitirerek körleştiler. Macarlar bundan sonra ne yapacaklarını bilemediler; taarruzlarına Bizanslıların bu kadar dayanabileceklerini hiç
204 düşünmemişlerdi. Bizanslılar ise,/her savaş için diğer silahları ile birlikte yanlarında taşıdıkları gürzleri kavrayarak Macarlara bunlarla vurmaya başladılar. Bir gürz darbesi başa veya yüze rastladığında öldürücü bir etki gösteriyordu. Bir çok Macar ölü olarak atlarından düşmekte, bir çokları aldıkları ağır yaralardan kan kaybetmekteydi. Böylece Bizanslılar Macarların sıkışık saflarını yardılar. Artık silahını sallayarak Macarları atlarından alaşağı etmeyen, eski sahibini öldürdükten sonra bir zırh veya bir atı ganimet olarak ele geçirmeyen kimse kalmamıştı.

Akşamın geç saatlerinde Macar borazanları geri çekilme havası çalmaya başladı. Dionysios'un yükseklerde uçan sancağının haddi bildirilmişti. Ancak Bizanslılar sallarını nehre indirerek tekrar karşı kıyıya geri döndüler. Çünkü Bizans ordugâhında, Macarların ertesi gün için güçlü ve paralı askerlerden kurulu bir takviye birliği beklemekte oldukları şayiası yayılmıştı. Israrla yinelenen bu şayia başkomutanı tereddüde düşürdü ve o da savaşın başarılı sonu alınır alınmaz derhal savaş alanından uzaklaştı.

İşte Macarlara böylece üstünlük sağlanmış oldu. İmparator bu muhteşem zafer haberini alınca Tanrı'ya şükürler ederek büyük bir
205 sevinç duydu./Derhal bu sevindirici başarı haberini bir mektupla başkent ahalisine ulaştırdı. Bir kaç gün sonra da Doğu kapısından Akropolis'e (Yedikule) götüren yoldan zafer alayı ile Istanbul'a girdi. Bu muazzam zaferi, açık başarıyı lâyıkı veçhile kutlamayı düşündüğü için zafer alayını muhteşem ve zengin gösterecek bütün önlemleri aldırmıştı. Bütün purpurlu ve altın işlemeli giysiler ortaya çıkarılmıştı. Ahali zafer alayının geçeceği yola oluktan akarcasına yığılmıştı. Şehrin pazarları, evleri, kilise ve dükkânları ve alayın geçtiği yol dışında kalan bütün çok nüfuslu mahalleler bom-boş kalmıştı. Alayda esirler de eksik değildi. Bunların teşkil ettiği uzun saflar seyircileri sevindirmekte ve zafer alayının önemini belirtmekteydi. Yolun her iki tarafına iki ve hatta üç katlı ahşap tribünler inşa edilmiş ve bu suretle herkese

seyir ve hayret etmek imkânı sağlanmıştı. Evlerin damları da seyircilerle dolmuştu.

İmparatorun önünde kar beyazı dört at tarafından çekilen, ağır altın ve gümüş yaldızlarla süslenmiş bir araba yürümekteydi. Bunun üzerinde imparatorun yenilmez mücadele arkadaşı, savaşların başa çıkılamaz ortak yöneticisi, Tanrı'nın Annesi'nin tasviri bulunuyordu. Arabanın dingili gıcırdamıyordu; çünkü o Sahte Bâkire, "Kudretli Tan-
206 rıça Athene" yi değil,/açıklanması için hiç bir sözün varolmadığı bir şekilde *Logos* yoluyla Logos'u doğuran Gerçek Bâkireyi taşımaktaydı. Arabanın arkasından imparatorun saygıdeğer akrabaları, *Senato*'dan yüksek devlet memurları ve imparatorun teveccühünü kazanmış yüksek ünvan sahipleri ve diğerleri geliyordu. Bunların arkasından ise parlak imparator kıyafeti içinde en şerefli ve en büyük, yani bizzat hükümdar, boynunu gururla kasmış bir at üzerinde gelmekteydi. Onun yanındaysa, başarılı savaşının övgüleriyle alkışlanan, zaferi asıl kazanan kişi, Andronikos Kontostephanos bulunuyordu. İmparator buradan büyük kiliseye, (Ayasofya), giderek bütün halkın huzurunda Tanrı'ya şükranlarını sundu. Oradan da sarayına gitti ve gerilmiş bir yayın gevşetilerek dinlendirilmesi gibi, kendisini at yarışları ile dinlendirdi.

4. — Manuel ertesi ilkbaharı (1168) da vücudunu dinlendirmekle geçirdi. Fakat güneş yengeç ve arslan burçlarını geçip de sıcaklar atlatıldıktan sonra kış güneşi hüzünle gülümserken Batı'ya hareket ederek Philippopolis (Filibe) yanında karargâh kurdu. Çünkü kulaklarına o sıralarda Sırpların *satrap*'ı olan Stephanos Neeman (Nemanya)'nın yakışık almıyacak tavırlar takındığı söylentisi ulaşmıştı – Doğru dürüst bir işi olmayana en önemsiz bir faaliyet bile pek önemli bir başarı gibi görünür. Nemanya doyumsuz bir iktidar hırsına kapılarak ulaşabildiği her tarafı huzursuzluğa düşürmekteydi. Kendi kabiledaşlarını baskına uğratmış ve hatta kendi ailesi fertlerine bile kılıç çekmişti. Kendisine tanınan sınırlarla yetinmeyerek Khorvatia (Hırvatistan)'yı mülküne katmak, Kattaro (Kotor) halkının hâkimiyetini eline geçirmek istiyordu. İmparator bu sebeple, Nemanya'nın plânlarını öğrenmek
207 istedi/ve Theodoros Padiates'i bir savaş birliğiyle yola çıkardı. Fakat *toparkhos* Nemanya, savaş ilânına bile gerek duymadan Bizanslıları baskına uğratacak kadar küstahlık gösterdi. Ancak imparator bizzat kendisine taarruza karar verince savaş meydanında görünmeye cesaret edemeden dağlık arazinin sarp ve gizli yerlerinde gizlendi. Gurur ve cesareti gittikçe kırıldı ve nihayet imparatorun ayaklarına kapandı. "Boylu boyunca tozlar içine serilip" (Homeros, *Ilias* 16, 776) bağışlanmasını yalvardı (1168). Çünkü Sırplar üzerindeki hâkimiyetin elinden alınıp, buna kendisinden daha ziyade lâyık olan ve kendisinin iktidara çıkarken mevkiinden atmış olduğu bir kimseye verilmesinden korkuyordu.

Işte imparator, Stephanos Nemanya'yı bu korkusu yüzünden, doğru yoldan ayrıldığı, fazlaca bağımsız davrandığı, bir Alman kralına bir Macarlara katılıp onlarla işbirliği yaptığında her zaman sadakatini korumaya davet etmeye kolayca muvaffak oluyordu. Hiç bir çoban, küçük sürüsünü, İmparator'un Nemanya'yı olduğu kadar elinde tutamazdı. Ve Nemanya da imparatordan, vahşi hayvanların arslandan korktuklarından daha çok korkuyordu. İmparator, sadece süvarilerini toplasa, yalnızca kendi muhafızlarına sınırı geçmeleri için "yürü!" emrini verse, Sırbistan'da her şeyi arzusuna uygun duruma getirebiliyordu.

208 /Ama bak bakalım şimdi ne oldu? İmparatorun düşüncesi uzak ülkelere yapılacak bir sefere takıldı. Meyveleri çoğaltan, başakları dolgunlaştıran Nil'in, üzerine kucak kucak bereket saçtığı Mısır'ın verimliliğini duymuştu. Bu sebeple Manuel, "ellerini deniz üzerinden uzatmaya ve sağ elini nehrin üzerine koymaya" (*Mezmûr* 88 [89], 26) karar verdi. Duyup işittiklerinden özlemini hissettiği Mısır'ın ürünlerini kendi gözleriyle görmeyi ve kendi elleriyle kavramayı denemek istiyordu. Bu, Manuel'i hayâle sürükleyip gerçekten gerekli işleri bir kenara bırakmaya sevkeden zamansız bir şan ve şeref hırsıydı. Fakat bu hayâller Hydra başları gibidir. Bunlar gibi bu hayâller de durmadan çoğalırlar; ne kadar kesersen kes, ne kadar yerlerini dağlarsan dağla, onlar bir türlü ortadan kaldırılamazlar ve durmadan yeni talepler doğururlar. Ama Manuel, ülkeleri sadece alçak gönüllü bir biçimde bir denizden diğerine kadar değil, aksine, Doğu'dan taa Herakles sütunlarına (Cebelüttarık) kadar uzanan eski büyük hükümdarlar gibi davranmak arzusundaydı.

İmparator plânını Kudüs kralı Amerigos (Amaury I., 1162 – 1174)'a açıkladı ve onu da bu hususta pek isteksiz bulmadı. Böylece Amerigos bu sefere katılacağım temin edince Manuel, Dimyat şehrine karşı muazzam bir donanma donattı (1169). Bu donanmada 200'ün üstünde büyük savaş gemisi, bunların arasında da Epidamnos'dan on gemi ile Euboa'lıların tayfalık ettikleri altı süratli yelken gemi bulunuyordu. İmparator donanmanın komutanlığına *megas duks* Andronikos Kontostephanos'u tayin etti ve altmış gemiyi, Theodoros Mavrozumes'in komutasında, diğer donanma birliklerinin derhal hareket edeceğini
209 ve/Andronikos Kontostephanos'un Filistin'e gideceğini haber vermek üzere önden Kudüs kralına gönderdi. Mavrozumes aynı zamanda kralı, hazırlıklarını tamamlamaya teşvik edecek ve ona, Mısır seferine kral ve Bizanslılarla birlikte katılacak olan bütün Kudüs atlıları için savaş masrafları olan parayı verecekti. Pek az sonra, 8 Temmuz (1169)'da da Kontostephanos denize açılarak Meliboton'da demirledi. İmparator burada filoyu teftiş ederek Kontostephanos'a sefer için gerekli talimatı verdi. İki gün sonra donanma yolculuğuna devam ederek Sestos

ve Abydos yanında Boğaz'a ulaştı. Burada Kontostephanos, emrine verilmek üzere seçilmiş Bizans kuvvetleri ve diğer milletlere mensup yardımcı birliklerle beraber gemilere bindi. Rüzgâr güçlü ve müsait olduğu için Kontostephanos palamarları çözüp yelkenleri fora ederek Kıbrıs'a yöneldi. Yolculuk esnasında Bizanslılar Mısır hükümdarının *(Amiras)* keşif amaciyle yollamış olduğu altı gemi ile karşılaştılar. Bunların ikisi zaptolundu, donanmanın yakınına kadar gelmemiş olan diğerleriyse süratle kaçıp kurtuldular.

5. — Kıbrıs'a ulaştıktan sonra Andronikos Kontostephanos varışını krala bildirerek, onu Kıbrıs'da beklemesinin mi, yoksa Kudüs yönünde yola çıkmasının mı uygun olacağım sordu. Ama kral, efsanenin bildirdiğine göre, sorunu ancak bittikten sonra aklına getirip üzerinde düşünmeye başlayan Epimetheus cinsinden bir kimseydi.

210 /Kral, imparatora ettiği yardım vaadine, hatta Mısır seferi hakkında düşünülürken onu bu hususta teşvik etmiş olmasına pişman olmuştu. Bu yüzden, sanki ne yapacağını iyice düşünüyormuş gibi davranarak kesin kararı erteleyip duruyordu. Ancak uzunca bir süre sonra Andronikos'a, ortak girişim hakkında görüşmek üzere Kudüs'e gelmesini bildirdi. Böylece Kontostephanos Kudüs'e geldi. Ancak kral Amerigos yeniden tereddüt içindeydi ve bu işten derin bir pişmanlık duymaktaydı. Elinden gelen bütün kaçamaklara başvurmakla birlikte bir taraftan da sanki hep ordusunu toplamaya uğraşıyormuş gibi görünmekteydi. Andronikos bu yüzden faydasız yitirilen zamana ve bir daha geri gelmez fırsatların kaçırılmasına kızıp duruyordu. Çünkü Kairos (Uygun Fırsatlar Tanrısı)'un ensesinde, bilindiği gibi, uçup giderken yakalanmasına yarayacak uzun bir tutam saç yoktur. Andronikos Kontostephanos'u ayrıca bir hiç ve yine bir hiç için donanmaya bu kadar masraf edilmesi de huzursuz ediyordu. Çünkü İmparator Ağustos ayından itibaren donanmanın sadece üç aylık iaşe masrafını onaylamıştı ve şimdi Eylül'ün sonuna gelinmiş bulunuluyordu.

Kral en sonunda yürüyüşe geçmek lûtfunda bulunduğunda, karadan ilerlemeyi deniz yolculuğuna yeğlemiş ve Kontostephanos'a da aynı şekilde hareket etmesini önermişti. Kara yolunu iyice bildiğini söylüyor ve bu yolun çok daha kolay ve çok daha tehlikesiz olduğunu, böyle yapacak olurlarsa önünden geçtikleri sırada Tunion ve Tenesion'u ellerine geçirebileceklerini belirtiyordu. Bu iki mevki Mısır emîrine tabi (Nil Deldasında) yerler olup düz bir ovada bulundukları ve ahalisinin
211 çoğu/hristiyan olduğu için kolayca zaptedilebilecekti. Kralın önerisi Andronikos'un beğenisini kazandı ve o da aynı yolu tuttu. Yürüyüş zahmetsizce tamamlandı. Yukarıda adı geçen mevkiler, içlerinde yeterli savunma yapabilecek garnizonlara sahip olmadıkları için, kral ve Andronikos'a teslim oldular.

Yürüyüşün bundan sonraki kısmında hristiyanlar daha önce Tamiathos (Dimyat) önüne ulaşıp orada demir atmış bulunan donanma ile birleştiler. Hemen silahlı olarak şehirden fırlayan müslümanlarla şiddetli bir çatışma vuku buldu. Fakat Bizanslılar bunları öylesine korkuttular ve korkusuz saldırılariyle öylesine şaşırttılar ki, müslümanlar daha uzunca bir savaşa cesaret edemeyip bağrış-çağrış ve karma karışık bir halde şehir kapılarına, geriye kaçtılar. Bu olay gemilerin Nil'e girdiği ve kralın kara yolundan oraya ulaştığı gün oldu.

Bunu izleyen gün müslümanlar şehrin içinde bulunduğu tatlı meyilli ve bir körfezi andıran düzlük içinde yeniden savaşa giriştiler. Fakat bu sefer de Bizanslıların karşısında tutunamadılar. Sadece sur kapılarının bir az önüne çıkabilmişler, fakat hendeklerin ötesine geçmemişlerdi. Böylece korunmuş durumda savaşmak istiyorlardı; fakat Bizanslılar karşılarına çıkar çıkmaz canlarını kurtarmaya gayret ederek kaçtılar ve kapılardan şehrin içine sığındılar. Saflar halinde düşmanlarına saldıracak cesarete sahip değillerdi. Bu, günlerce aynı şekilde sürüp git-
212 ti. Müslümanların tutumları, açıkça görüldüğü gibi, Bizanslıları/ümitlendirmek ve bunları kurnazca oyalamaktan başka bir şey değildi. Nihayet Andronikos Kontostephanos duvar yıkıcı âletleri (koçbaşları) kullanmaya ve surlara şiddetli darbeler indirmeye başladı. Bu aslında öyle kolay ve tehlikesiz bir şey değildi; çünkü barbarlar surların tepesinden bu âletleri kullananların üzerine dolu gibi taşlar yağdırarak bunların faaliyetini önlemeye ve surları böylece kurtarmaya çalışıyorlardı. Buna rağmen yine de, Tanrı Anası'nın anber kokulu kutsal binasının (Meryem Ana kilisesinin) surlara bitiştiği yerde bir kısım surun çökmesi sağlandı. Şehir ahalisinin ifadesine göre Bâkire Meryem nişanlısı Yusuf ile, çocuk katili Herodes'in önünden Mısır'a kaçtıkları zaman burada durak yapmışlardı. Bu kutsal yerin tahribi üzerine Müslümanlar Bizanslılarla alay ederek, içinde hristiyanların âyin yapıp Tanrı'ya dua ettikleri böyle bir kiliseye taarruzdan çekinmediği için Andronikos'a hakaret dolu sözlerle saldırdılar.

Andronikos bu yoldan da amacına ulaşamadığını görünce şehre daha şiddetli bir taarruzda bulunmaya karar verdi. Krala müracaat ederek plânını açıkladı: Surlar her taraftan kuşatılacaktı ve her şey yolunda gittiğinde savaş merdivenleri surlara dayanacak ve savaşçılar bunlara tırmanacaklardı. Kralın da ordusunu bu plânın emrine vermesinde şiddetle ısrar ediyordu. Kral da bu plânı alkışlayarak, hedefe ulaşmayı kesin olarak sağlıyacak olan bu önerisi sebebiyle Andronikos'u göklere çıkarttı; fakat büyük bir kararlılıkla ve kutsal mezar üzerine yemin ede-
213 rek, ancak ahşap kuleler inşa edilip bunlar/surlara yanaştırıldığı takdirde taarruza katılacağını belirtti. Kral derhal şehrin önündeki bütün hurma ağaçlarının kesilmesini ve bunlardan yüksek ahşap kuleler yapılma-

sını emretti. Bunun üzerine bütün hurma ağaçları kesildi, bütün korular ve bahçeler ağaçlarından yoksun bırakıldı; fakat elde edilen bu ağaç göğdelerinden hiç bir kule inşa edilmedi. Çünkü kral durmadan, inşaata başlanmasını bir günden öbürüne ertelemekteydi ve sözünü bir türlü filiyata geçirmiyordu. Andronikos Kontostephanos bu tereddütlere fena halde içerliyor ve daha şimdiden açlıktan ölmek tehlikesiyle karşı karşıya kalan, iaşe maddeleri çok daralmış orduya üzülüyordu. Savaşçılardan bazılarının yiyecek satın alacak beş parası kalmamıştı, diğerleri de, kendilerine mahsus bir pazara sahip olmadıkları ve iaşe işleriyle yükümlü krallık memurlarından pek çok para ödeyerek ancak pek az yiyecek elde edebildikleri için homurdanmaktaydılar. Ayrıca sefer için önceden belirlenen sürenin çoktan aşılmış ve hele elli günden beri sürüp giden kuşatmanın başarısız kalmış ve hiç ilerlememiş olması Andronikos' un sabrını tüketiyor ve hüznünü arttırıyordu. İmparatorun yazılı bir emri onun, kralın arzusuna uygun olmayan her hangi bir girişmde bulunmasını yasakladığı için kendi başına başka bir teşebbüse girişmesi de mümkün değildi. Böylece heyecan ve gerginlik içinde kralın bir karara varmasını beklemekteydi. Ancak açıkça görülen şu idi ki, kral amaca dönük her hangi bir girişimde bulunmak düşüncesinde değildi; Bizanslılara hoş gözle bakmıyordu ve kendi başına da her hangi bir şey yapmak ve çaba göstermek istemiyordu. Ordu da, açlık bütün şiddetiyle hüküm sürmeye başladığı cihetle, güçlüklerle karşı karşıya ve varlığını tehdit
214 eden tehlikelerle başbaşaydı./Askerlerin bazıları hiç olmayacak şeyler yemeye başlamıştı; ekseriyet ise bitki köklerini kemirmekte veya hurma yapraklarını pişirmekteydi. Bu duruma ek olarak bir de, kısa süre içinde kuşatılanları kurtarmak üzere, Mısır hükümdarıyla Doğu Araplarının gönderdikleri ücretli askerlerden müteşekkil bir ordunun yolda olduğu ve bir çok Assyria'lı (Bağdat hilâfetine tabi) atlının çok yakınlara ulaşmış olduğu haberi dolaşmaya başladı. Bütün bu sebeplerle Andronikos nihayet Sağır Sultan'a derd anlatmaktan vazgeçip Lâtinlerin vurdumduymazlığını bir tarafa bıraktı ve Lâtin yardımı olmadan da kendi başına savaşmak kararına vardı.

Andronikos Kontostephanos ordusunu toplayarak askerlerine şöyle hitap etti: "Buralarda daha fazla kalmak dayanılmaz bir şey; karşılarına savaşmak üzere çıktığımız düşmanlara hiç bir zarar vermeden boş elle yurda dönmek ise rezalet olurdu. Ama bu iki şeyden de daha kötü ve tam bir mantıksızlık ise, sadece biz Bizanslılarla aynı fikirde olmamakla kalmayıp hakkımızda hatta düşmanımızdan da daha iyi duygulara sahip olmayan bir adama itaat etmek olur. Kralın, karargâhım bizimkinden uzak bir yere kurmuş olduğunu ve oradan hiç çıkmadığını farketmediniz mi? Bu saygıdeğer müttefikin, kendisini sanki sadece olup biteni seyretmesi için yanımıza almışız gibi, yanımızda bulunmasının sebebi Sa-

vaş Tanrısı'nın emrini yerine getirmek değil, sanki dinlenmek ve bir şeyler kutlamak imişçesine, oturup durduğunun farkında değil misiniz? O da aynen düşmanlarımız gibi, savaşı erteleyip sur kapılarından bir türlü çıkmayan düşmanlarımız gibi davranmıyor mu? Bu sebeple ben, sadece başarısızca geri dönmek zorunda kalacağımızdan değil, belki de canlarımızı bile kurtaramıyacağımızdan korkmaya başladım. Endişem,
215 artık kralı bizimle birlikte savaşmaya/nasıl ikna edeceğim noktasında değil de artık onun peçelemeye bile gerek görmediği hilekârlığından nasıl kurtulabileceğimiz, bir zarara uğramadan tehditkâr tehlikeden nasıl sıyrılabileceğimiz hususunda.

Mısırlılar belki de, yalnızca kederi uyutan ve insanın içini kemiren üzüntüyü neşeye döndüreu şu eski büyülerden – böyle, insanları kedersiz eden, bütün kötülükleri unutturan bir büyülü ilâçtan (Homeros, *Od.* 4, 228) bilindiği gibi Thon'un karısı tarafından Lakonia'lı Helena'ya verilmişti – daha güçlüsünü bulmuşlardır; belki de savaşsever erkekleri kadınlaştıran ve onlara savaşçı ruhlarını unutturan bir büyülü ilâç. Sanırım ki, Mısırlılar böyle bir zehirden bir kupa dolusunu Amerigos'un önüne koymuşlar; öyle ki, o şimdi bu içkiyle sarhoş, uzun bir büyülü uykuda. Bu yüzden kalkanı kazıkta, bu sebepten kılıcı kını içinde uyuyor ve bundan dolayı mızrağı yere saplı. Ama belki de ona verilen bir içki değildi; belki de büyünün adı basitçe: Gümüş! Böyleyse, kralın düşüncesini değiştiren işte o! Onun kulaklarını tıkayan altın! Ve bu sebeple kral güç duyuyor. Ve şimdi onun Bizans imparatoru ile bütün ittifak anlaşmaları hükümsüz. O, imparatora sadece dudaklariyle hürmet gösterdi, yüreği ise çok uzaktaydı (Krş. *Matth.* 15, 8). Fakat bizim, "savaş ve açlık beraberce saldırdıkları cihetle", her tarafımız tehlikelerle çevrili. Bizler Bizanslıların gururuyduk, bu bitti. Muhteşem başarılar da yok olup gitti. Uzak, uçsuz bucaksız bu denizi keşki geçmemiş, keşki bu limana hiç gel-
216 memiş olsaydık./Her halde hiç bir şey yapamadan dönmekten daha iyi olurdu. Öyle sanırım ki, beyaz yelkenlerle kuşlar gibi kanatlanarak terkettiğimiz Bizans'a rezaletin siyah yelkenleriyle döneceğiz.

Erler! Arkadaşlar! Bizanslılar ve burada onlarla beraber bulunanlar! Bu kasıntılı, burunları havada, sadakatsiz Filistin şövalyeleri olmadan da barbarlara saldıralım! Surları hücumla alalım ve kalenin elimize geçmesi için mücadele edelim! Şehrin bütün servetinin şimdiden avucumuzda olduğu bilinci içinde çarpışalım. Eğer barbarları sur koruyorsa, savunanlar oklarını ve taşlarını yukarılardan üstümüze fırlatıyorlarsa, bizim de Ayas'ın yedi katlı öküz derisinden yapılma (Homeros, *Ilias* 7, 220) kalkanlarından daha ağır, bir adamın zorlukla ancak kaldırabileceği, bizi ok, mızrak ve hatta mancınıkla atılan taşlara karşı koruyacak kalkanlarımız var. Bu kalkanlar bizi öylesine koruyacak ki, ne surlara, ne de bu surların üstünde bulunan düşmanlara aldırırız.

Doğru ve gerekli bir iş yapmak istiyorsanız, şimdi beni izlemeniz gereken an geldi. Gereken her şeyi sizlerle birlikte yapacağım. İçinizden hiç birisi "Andronikos konuşmayı iyi beceriyor ve insanı savaşa heveslendirebiliyor ama, komutan olarak işe yaramaz; düşmanı bozguna uğratmayı da beceremez" diyememeli. Düşmanlar en önce benim miğferimin alınlığını karşılarında göreceklerdir. Taarruz başladığında en önünüzde ben olacağım; geri çekilmek gerekirse en sonuncunuz. Tanrı yardım-
217 cımız olsun ve/bütün belâlarını ülkelerinde savaştığımız düşmanların başına salsın!".

7. — Bu hitabeden sonra toplantı dağıldı ve önce Andronikos olmak üzere herkes silahlarını kuşandı. Günün üçüncü saatinde birlikler toplandı ve Andronikos at üzerinde ve önde bulunduğu halde bunları düzen içinde yürüyüşe geçirdi. Müslümanlar sur kapılarını kilitler ve sürgülerle kapatarak korunma ve savunma durumuna geçtiler. Bunlar surların üzerinden ellerine geçen her şeyi fırlatarak Bizanslıların atış menziline ulaşmalarını önlemeye çalışıyorlardı. Ancak savunanların dolu gibi ok ve taş yağdırmalarına rağmen Andronikos atını sürerek sur kapısına mızrağını sapladı. Bütün Bizanslı okçular ve bütün diğerleri savaşa girişti; borular ötüyor ve davullar çalınıyordu. Sur ve kuleler üzerindeki savunucular Bizanslıların toplu saldırısı ve türlü cinsten atış âletlerinin mermileri ile korku içinde kaldılar. Tam hücum merdivenleri de yanaştırılmış ve bir çok kesimde surlara dayanmıştı ki, olup bitenlerin haberi krala ulaştı.

Bu onun için büyük bir darbe oldu. Uzunca bir süre, bizzat büyük
218 bir felâkete uğramış/veya başına düşen bir yıldırımla sersemleşmiş gibi hiç sesini çıkarmadan donup kaldı. Gözlerinin önünde her şey dönmekteydi. Güçlükle kendisine hâkim olup bir at istedi ve üstüne atlayarak en seçkin adamlarıyla birlikte Bizans ordusunun yanına gelip saldırıyı durdurmalarını emretti. Kral Bizanslıları, bundan çok önce, kan dökmeden kendilerini ve şehirlerini imparatora teslim edeceklerini bildirmiş olan kimselerle savaşa girdikleri için uyarmaktaydı. Bu sözler Bizanslıların kolunu kanadını kırdı ve şehri zaptetmekte olan savaşçıların çarpışmayı bırakmalarını sağladı.

Kral bundan sonra müzakerelere girişerek, Bizanslılara, getirdiği şan ve şereften daha çok Araplara fayda sağlayan bir anlaşma yaptı. Askerlere gelince, bunlar barışın içeriğini akıllarına bile getirmediler. Anlaşmanın yapıldığını duyar duymaz yurdlarına dönmeyi akıllarına koyarak bu davranışlarıyla, gemicilerin, disiplinsizlikleriyle bir yangından bile daha kötü olduklarını ispat ettiler. Bütün ordugâhı ayaklandırıp karışıklık içine soktular. Komutanlarının haberi ve emri olmadan mancınıkları ve koçbaşlarını yaktılar; teçhizatın çoğunu yerlere fırlatarak akıl-

larını yitirmişçesine gemilere atlayıp küreklere yapıştılar. Fırtınalar mevsiminin – bu sırada tarih 4 Aralık (1169) idi – gemicilik için uygun olmadığını düşünmediler. Beraberce demir atmış olan koca donanma küçük gruplara ayrılıp parça parça yeniden denize açıldı. Herkes gönlünün istediği rotayı tuttu ve hepsi dümenini yurda çevirdi; öyle ki, Andronikos'u geri götürmek üzere sadece/altı gemi limanda kalmıştı. Ancak Andronikos kral ile birlikte Kudüs'e ve oradan da büyük saygı gösterileri ve itibarla yolcu edilerek Konya yanından Istanbul'a geri döndü.

Pek çok gemiden bir kısmı uygunsuz rüzgârlara kapılıp bütün içindekilerle beraber batıp gitti; diğerleri, denizin dalgaları ile rota değiştirmek zorunda kalıp ancak ertesi ilkbaharda (1170) başkentin limanına geri dönebildiler. Sayısı hiç de az olmayan bir kısım gemi de, efradı hedeflerine ulaştığında dalgalara terkedildi. Böylece denizin azgınlığından ve mürettebatının ihmalinden, ancak, pek az gemi kurtulabildi.

Anlaşıldığına göre müslümanlar Bizanslıların bu seferinden korkmuşlardı; gelecekte böyle girişimleri önlemek amaciyle imparatora elçiler ve kendi nazarlarında değerli hediyeler gönderdiler. Böylece barışı teyid etmiş oldular.

8. — İmparatoriçe bir çocuk doğuracaktı. Doğum saati yaklaştığında bir oda hazırlanarak doğum ve lôhusa yatağı/için uygun duruma getirildi. Ağrılar başlayınca imparatoriçe bu purpurlu odaya geldi. İmparator da oradaydı. Karısı için endişe duyuyor ve onun ağrılarını hafifletmeye çalışıyordu. Fakat dikkatini daha ziyade, durmadan yıldızları inceleyen müneccime çevirmişti. Nihayet çocuk dünyaya gelip (10 Eylül 1169) erkek olduğu anlaşılınca ve yıldızlar da onun mutlu bir hayat sürüp babasını tevarüs edeceğini bildirince Tanrı'ya şükür duaları semavata yükseldi ve her tarafta sevinç ve neşe hüküm sürmeye başladı.

Manuel, Bizans imparatorları için mutad olduğu gibi, şehrin soylularını, doğumu ve adlandırmayı kutlamak üzere, ziyarete davet etti. Bunlar ellerinde dallar olduğu halde geldiler ve imparator da oğlunu Aleksios olarak adlandırdı. Bu adı sadece tesadüfen veya sadece babasının babasını tebcilen değil, bir kehânete dayanarak vermişti. Sorduğu, Aleksios Komnenos neslinin ne müddet hüküm süreceği sorusuna, "(H)aima" (kan) cevabı verilmişti. Eğer bu sözcüğü harflere ayırırsak, a Aleksios i Ioannes ve diğer iki harf ise Manuel ve onun vârisine tekabül eder.

Çocuk büyümeye başlayıp güçlü bir fidan gibi serpilmeye başlayınca imparator, hanedanın cülûs düzenini yeniden ayarladı ve kısa bir süre önce kızı Maria ile kocası Macar Aleksios (Béla) için/içirttiği sadakat andlarını oğluna çevirtti (4 Mart 1171). Büyük ve ünlü Blakhernai kilisesinde imparator ve kendisine yemin edilecek oğlu ile bu yemini edecek olan-

lar toplandılar ve imparatorun veraset hakkı törenle imparatorun oğluna verildi.

İmparator Manuel tahtını istihlâf sorununu böylece kendi düşüncesine uygun bir biçimde çözdükten kısa bir süre sonra kızı Maria ile Aleksios (Béla) arasındaki, nikâhı resmen akdedilmesine rağmen henüz gerçekleşmemiş olan evlenmeyi iptal ederek Aleksios (Béla)'u bu sırada Antakya'dan kardeşi Baudouin ile birlikte Istanbul'a gelmiş olan, zevcesinin kız kardeşi (Anna) ile nişanladı. Bu sırada Macaristan kralı da ölünce (Mart 1173) Manuel bu olayı beklenmeyen mutlu bir raslantı sayarak Aleksios (Béla)'u derhal görkemli bir maiyyet ve krallara lâyık zengin bir donanımla, vatandaşları üzerinde hâkimiyeti eline almak üzere, Macaristan'a yolladı. Aleksios (Béla) hiç bir güçlükle karşılaşmadan taçlandırıldı ve bütün halkı üzerinde egemenliğini yürütmeye başladı.

İmparator ise büyük bir itina ile kızı için başka bir koca aramaya başladı. Soylu Bizanslıları horgörmekte ve sadece, henüz evlenmemiş yabancı hükümdarlarla babalarının ölümünden sonra tahta çıkacak hükümdar oğullarını göz önünde tutmaktaydı. Bu hususta en uygun olarak Sicilya hükümdarı Gilielmos (İyiyürekli Guillaume, 1166 – 1183) göründüğünden Manuel ona birbiri arkasına elçiler göndermekteydi. Sicilya hükümdarı da bu evlilik bağı hakkında müzakerelerde bulunmak
222 üzere Manuel'e elçiler gönderiyordu./Böylece arada hararetli bir gidiş-geliş oldu ve ön görüşmeler pek uzun sürdü. Ancak imparator işin başından beri bu meselede fikir değiştirip durmaktaydı ve tereddüt içindeydi; nihayet Sicilya hükümdarıyla bu şekildeki bir bağlantının pek gerekli olmadığı kararına vararak bu plândan vazgeçti.

Bunun üzerine bir çok kimse imparator kızıyla evlenmeye talip oldu; ancak Maria, Agamemnon'un Elektra'sı gibi uzun süre mahzun mahzun, sulak arazide bir kavak gibi, bir erkek özleyerek sarayda bekâr kaldı. Uzun ve dikkatli araştırmalardan sonra imparator onu sonradan (1180 Şubat) Montes Pherantes (Montferrant) *marki*'sinin oğlu ile evlendirdi. Bu, güzel, gönül alıcı, terbiyeli ve henüz sakalı bitmemiş parlak saçlı bir delikanlıydı. Maria ise otuz yaşını aşmıştı ve bir erkek gibi iri ve güçlüydü.

9. — Burada tarih kitabıma aşağıdaki olayları da eklemek istiyorum : Batı'da Adria denilen bir körfez vardır. Bu, Ion denizinin bir çıkıntısı sayılmakla birlikte başlı başına bir denizdir ve Sicilya sularından Kuzey'e kadar uzar. Bunun en iç köşesinde, kendilerine bizzat verdikleri adla Venedikli de diyebileceğimiz Enete'liler otururlar. Bunlar deniz çocuklarıdır; Fenike'liler gibi tacir, cesur, hilekâr ve her şey yapabilen bir millet. Bir zamanlar Bizanslılar, bir deniz savaşında onların yardımına müh-
223 taç oldukları için, bunları devletlerine kabul etmişlerdi./Venedikliler oğul veren arılar gibi Venedik'i Istanbul ile değiş-tokuş edip bütün Bizans dev-

leti içine yayıldılar. Sadece adlarını muhafaza etmişlerdi ve diğer hususlarda tamamiyle Bizanslılar gibiydiler. Çoğaldılar ve kudretleri arttı. Büyük bir servet kazandıktan sonra bunlar öylesine ukalâ ve edepsiz ollar ki, sadece Bizanslılara karşı istedikleri şekilde davranmakla kalmayıp imparatorun tehdit ve emirlerine de kulak asmaz oldular. Bu yüzden imparator onlardan soğudu. Kerkyra önündeki küstahlıklarını hatırladıkça ve yeni bir takım kötülüklerini haber aldıkça korkunç bir kızgınlık bütün benliğini sarıyordu. Venediklilerin uygunsuz davranışlarına artık dayanamıyacağını anlayınca, Bizans devletinde her tarafa mektuplar göndererek, belirttiği bir günde Venediklilere saldırılarak bunların tutuklanmasını ve mallarına el konulmasını emretti. O gün gelince (12 Mart 1171) bütün Venedikliler yakalandı ve malları – aslında ancak kısmen – imparatorluk hazinesine getirildi. Venedik varlığının büyük kısmını ise cemaat ve mahalle başkanları iç etmişlerdi. Başkentte oturan Venedikliler, özellikle bekâr olanlar, kaçmayı düşündüler. Limanda üç direkli, söylendiğine göre bir limanın şimdiye kadar gördüğü ve bundan sonra
224 da görebileceği/en büyük bir gemi yatmaktaydı. Venedikliler geceleyin gemiye binerek demir alıp yelken açtılar ve limandan açıldılar. Ateş gemileri ve imparatorluk *Triere*'leri omuzlarında çifte balta taşıyan savaşçılarla donatılarak bu geminin arkasına takıldılar. Bunlar her ne kadar üç direkli gemiye yaklaşabiliyorduysalar da ona karşı hiç bir şey yapamıyorlardı. Çünkü rüzgâr bu koca gemiyi su üzerinde sanki uçuruyordu ve her şeyden önce de gemi öylesine yüksekti ki, cesaretlerini kaybeden gemiciler kovalamayı bırakmak zorunda kaldılar ve üç direkli gemi doğruca Venedik'e ulaştı.

Ertesi yıl (gerçekte ise daha 1171 yılı sonbaharında) Venedikliler kuvvetli bir donanma donatarak Bizans adalarına saldırdılar. Euboia'ya yelken açıp Euripos'u (Euboia ile Boeotia arasındaki boğaz) kapadıkları gibi o civardaki yerleşim yerlerinden bir kısmını zaptettiler ve evleri yaktılar. İlkbahar başlangıcında (1172) Venedikliler buradan Khios (Sakız) adasına yelken açtılar. İmparator bunu haber alınca donanma komutanı (*megas duks*) Andronikos Kontostephanos'u yaklaşık yüzelli *Triere*'nin başında onların üzerine yolladı. Çünkü Venediklilerin donanması da bundan daha az sayıda değildi ve gerekli bütün itina ve ihtimam gösterilerek bir araya getirilmişti; yani Venedik donanması çerden çöpten toplanmış olmayıp, aksine Venedikliler her bakımdan sert bir mücadele için hazırlanmışlardı: Mücadele edecekleri düşman da Bizanslılardı. Bu yüzden Sthlavinos (İslâv Dalmaçyalılar)'lardan hiç de az sa-
225 yıda olmayan yardımcı gemiler almışlardı./Ancak, Bizans gemilerinin limanı terkettikleri haberini alınca şaşkınlık ve telâş içinde gemilerine atlayarak gece–gündüz kürek çekip oradan uzaklaştılar. Khios adasından başka adalara, durmadan yer değiştirerek, sürekli bir kaçış halindey-

diler. Adadan adaya yelken açarken büyük güçlüklerle karşı karşıya kaldılar, ama, Bizanslılar da, bunlara karşı giriştikleri harekâtın iyi yürümemesinden ve Venediklileri bir defacık olsun yakalayamadıkları için hiddet içindeydiler. Andronikos bu başarısızlığa mahkûm izleme esnasında – sanki Argo'yu izlermiş gibiydi – Maleon (Mora yarımadasının güney ucu)'a ulaştıktan sonra geri dönerek Istanbul limanına girdi.

Venediklilerse, bu seferlerinin arzu ettikleri gibi intikam almaya yetmediğini görünce Sicilya kralı ile bir ittifak akdettiler (1175). Amaçları intikam hareketlerinin daha iyi yürümesi ve Bizanslılar kendilerine saldıracak olurlarsa yanlarında bir yardımcı bulunmasıydı. İmparator bu ittifakı sükûnetle kabul etmedi; çünkü küçük bir sebebin çoğu zaman muazzam değişiklikler yaratabildiğini ve büyük felâketler doğurduğunu bilmekteydi. Bunun için Venediklilerle eskiden mevcut olan anlaşmanın yenilenmesini kabul edip Venediklilerin Sicilya kralı ile ittifaklarını bozmaya elinden geldiği kadar gayret etti. Ancak Venedikliler bu ittifaklarını bozmayınca onları yine de şöyle veya böyle kendi tarafına çekti ve onların ricaları üzerine kabahatlerini affedip onlara dostluk gösterdi. Venedikliler Bizanslılarla aynı haklara sahip oldukları gibi eski imtiyazları da yeniden kabul olundu. İmparator bunların musadere edilip hazineye maledilen varlıklarının iade edilmesini de reddetmedi. Ancak tacir olarak Venedikliler kendi çıkarlarını düşündüklerinden, ne imparatorun, ne de kendilerinin zararına olmayacak kurnaz bir yol buldular. Şahsî
226 mallarının kendilerine geri verilmesinden feragat ettiler ve/bunun yerine bütün zararlarını tazmin için kendilerine 15 *kentenare* (1.500 altın) verilmesi hususunda imparatorla anlaştılar. Bu parayı ise def'aten değil, taksitlerle aldılar.

* * *

ALTINCI KİTAP

1. — Böylece bu sorun da imparator Manuel tarafından halledilmiş oldu. Bizim tarihî tasvirimiz ise bunu izleyen olaylarla devam ediyor.

Sultan (Konya Selçuklu sultanı Kılıçarslan) bir kere Bizans arazisine sürekli akınlar yapmanın kendisine servet ve Türklere fayda getirdiğinin farkına varmıştı. Bu yüzden hiç rahat durmuyordu ve imparator da durmadan ona karşı sefere çıkmak zorunda kalıyordu. İşin aslına bakılırsa çoğu zaman sultana rahat vermeyen bizzat imparatorun kendi-
227 siydi. Manuel, uyuyan canavarı kışkırtıyor,/onu kızdırıp yuvasından çıkmaya zorluyor ve böylece onu savaşa iteliyordu. Ne mütarekeler, ne ittifaklar veya anlaşmalar, ne de barış müzakereleri karşılıklı baskın ve akınları durdurabiliyordu. Sultan olsun, imparator olsun, her ikisi de parlamaya hazır ve çarpışmaktan hoşlanan kimseler olduğundan en küçük bir sebep bile bunları savaşa sürüklüyordu. Bunların gözünde hiç bir şey, ordular toplamak, silahını kuşanmak ve birbiriyle boy ölçüşmekten daha önemli değildi. Yalnız bir noktada birbirlerinden ayrılmaktaydılar: Sultan daima iyi düşünülmüş, plânlı ve dikkatli davranıyor ve savaşları, emniyetli bir mesafeden izleyerek, komutanlarına idare ettiriyordu. Kimse onu birliklerinin başında ve savaşçılarının sıkıntılarını paylaşırken görmüyordu. İmparator Manuel ise buna mukabil cesur bir yüreğe sahipti; kendisini kolayca savaşa kaptırıyordu ve bizzat iyi bir savaşçıydı. Düşmanın her hangi bir yere baskın yapıp devleti içinde tahribatta bulunduğunu duyar duymaz en önden atına atlar ve cesaretle savaş alanına koşardı.

İmdi, imparator Dorylaion (Phrygia'da)'u yeniden inşa etmek istedi ve bununla da barbarları savaşa davet etmiş oldu. Sultan elçiler yoluyla imparatorun Dorylaion'da ne aradığını sorduktan sonra süratle
228 oradan çekilmesini talep etti. İmparator ise sultanın/göndermiş olduğu mektupları okurken onun kullandığı müstehziyane sözlerin farkına vararak, sanki çok şaşmış, gibi, sultanın onun yaklaştığını ancak şimdi farketmiş ve seferin amacının ne olduğunu ancak şimdi anlamış bulunduğunu belirtti.

İmparator madem ki bir kere şehri yeniden kurmayı kararlaştırmıştı, şu halde işe de bizzat başlayacaktı : Bizzat sırtında taşlar taşıdı. Onun verdiği örnek diğerlerini öylesine coşturdu ki, surlar rüzgâr süratiyle yükseldiler; ayrıca surların önünde kazıklarla bir engel yapıldı ve kalenin bol suya kavuşması için çok sayıda kuyular kazıldı.

Türkler Dorylaion ovasını terketmek zorunda kalmalarına kızıyorlardı. Çünkü yaz aylarında koyun ve sığır sürüleri buranın verimli otlaklarında dolaşırlardı. Burada bir şehir kurulup içine Bizans garnizonu yerleştirilmesi de onları kızdırmıştı. Bunlar büyük gruplar halinde Dorylaion civarına gelip Bizanslıların yiyecek veya yakacak odun sağlamak için şehirden çıkmalarını beklediler ve ellerine düşen herkesi kılıçtan geçirdiler. İmparator ise bu kötü duruma kolayca bir çare buldu. Adamlarının gerekli şeyleri şehir dışından sağlamaları için belli bir saat saptadı; çıkış için borazanlarla işaret verip en başta atiyle şehirden çıktı ve adamlarına bizzat refakat etti; onlardan, çalışmaları esnasında bir an bile ayrılmadı ve bazen çok geç, ancak hava kardıktan sonra ordugâha geri döndü. Türkler bu gruplarla da savaştılar ve her an mücadeleye hazır oldular. Bunlar Bizanslıların yiyecek bulmalarını engellemek için hatta ürünleri tarlalarda ateşe verip kulübeleri yaktılar.

229 Bir defasında, imparator yemeğe oturmaya hazırlanır ve bıçağiyle bir şeftaliyi soyarken, yiyecek maddesi aramak üzere kaleden çıkan askerlere Türklerin baskın yaptıkları haber verildi. İmparator derhal meyveyi yere fırlatarak eğri kılıcını kuşanıp zırhlarını üstüne geçirdi ve atına atlayarak kaleden fırladı. Türkler sıkı bir savaş düzeninde durmaktaydılar; fakat imparatoru görür görmez dağılarak kaçmaya başladılar. Ancak bu kaçış görünüşteydi. Çünkü hemen geri döndüler ve kendilerini takip edenleri ok yağmuruna tuttular. Bunlar takipçilerini vurmak ve atlarından aşağı atmak için yalancıktan kaçmışlardı. Çünkü bir Türk şöyle yapar : Atını, uçar gibi koşmasını sağlamak için şiddetle mahmuzlar, kendisi iki eliyle yayını kavrayarak geriye doğru ok atar. Arkasından onu geçmek üzere gelen ise onu geçer ama, sadece ölmekte. Onu yakalamak isteyen kendisi yakalanır ve birden bire izlenen izleyen olur.

Dorylaion yeniden inşa edildikten ve en mükemmel biçimde savunmaya elverişli bir hale getirildikten sonra imparator bu bölgeden ayrılıp Sublaion'a gitti; bu kaleyi de yeniden inşa edip içine bir garnizon yerleştirdi. Diğer bütün işler de kendi düşüncesine göre en mükemmel şekilde tamamlandıktan sonra Istanbul'a döndü.

Ancak çok geçmeden işler yeniden kızıştı. Suçlama suçlamayı doğuruyordu : İmparator, sultanı, kendisine iyilik edene karşı nankörlük etmekle, teb'asına hâkim olmaya çalıştığı sırada kendisine yaptığı tür-
230 lü yardım ve iyilikleri unutmuş olmakla suçluyordu./Sultan ise, imparatoru, hiç düşünmeden anlaşmaları ihlâl etmek, dostlukları düşüncesizce yaralamak, beklenmedik şekilde barış anlaşmalarını tadil ve tagyir etmekle suşluyor, imparatorun, kendisine parlak ve kandırıcı vaadlerde bulunduğunu ve hatta bu vaadlerini imparatorluk purpuru ile imzalan-

mış belgelerle belirtmiş olduğu halde bunlardan ancak pek azını yerine getirdiğini belirtiyordu.

Bu yeni patlak veren düşmanlık üzerine imparator birliklerini topladı ve bunları yeni hizmete alınanlarla takviye etti. Ayrıca, başlıca Lâtinlerden ve Tuna İskitlerinden (Kumanlar) müteşekkil büyük bir üçlü ordu da teşkil etti. Binlerce savaşçıdan terekküp eden ordusuyla imparator, Türk milletini ortadan kaldırmak ve Konya surlarını bizzat yıkmak amaciyle yürüyüşe geçti (1176 ilkbaharı). Sultanı eline geçirmek, ayağını ensesine dayayarak onu kendisine basamak taşı yapmak istiyordu (*Mezmûr* 109 [110] 1). Hareket için her şey hazır hale gelince imparator "Künhüne varılmaz Tanrısal Hikmet" adıyla anılan Büyük Kilise (Ayasofya)'ye giderek Tanrı'dan zafer için yardım ricasında bulundu; savaşın sonucunun belirttiği gibi boşuna bir yakarma. Tanrı'nın, neden böyle olduğu incelenemez kararı zaferi düşmanımıza hediye etti.

İmparator başkentten hareketle Phrygia ve Laodikeia içinden geçip, benim doğduğum yer olan müreffeh ve büyük şehir, eski Kolossai, şimdiki Khonai'a geldi. Burada fevkalâde büyük, şahane güzellikte ve her bakımdan hayranlık uyandıracak bir sanat eseri olan Başmelek Mikhail
231 kilisesini ziyaret etti. Khonai'den imparator, Lampis/üzerinden Kelainai'a yürüdü. Marsyas suyunun karıştığı Menderes'in kaynakları buradadır ve gûya Apollon burada, büyüklük deliliğine kapılarak sanki eşek arısı sokmuş gibi kendisiyle müzik yarışmasına girdiğinden dolayı Marsyas'ın derisini yüzmüşmüş. Bundan sonra imparator Khoma ve Myriokephalon (Bin kelle anlamına)'a geldi. Burası eski ve terkedilmiş bir kaledir ve ya orada olup bitenlerden bu adını almıştır, yahut da orada bu adın ifade ettiği olay vukubulmuştur. Çünkü bu kale yanında, tasvir edeceğim gibi, binlerce Bizanslının kellesine ölümün darbesi inmiştir.

İmparator bütün yol boyunca sıkı bir düzen kurmuş, her geceleme yerinde karargâhın etrafına manialar yapmış, her yürüyüş başlangıcını düşünerek tesbit etmiş ve savaş sanatının bütün kurallarını göz önünde bulundurmuştu. Ancak savaş makinelerini çeken yük hayvanlariyle, sayıları çok olmakla birlikte hepsi de savaş için işe yaramayan adamlardan terekküp eden sürücüler yüzünden pek yavaş ilerleyebiliyordu. Ayrıca Türkler de görünmüşlerdi ve küçük çarpışmalarla Bizanslılara saldırmaktaydılar. Bunlar Bizanslıların önünden giderek, bunların hayvanlarına yem bulamamaları için yol boyunca bütün meraları yakmışlar ve içecek su bulamamaları için de kaynak ve kuyuları pislemişlerdi. Bizanslılar da esasen orduda salgın halini alan bir hazım hastalığından muztariptiler.

232 2. — Bu arada Sultan savaş için büyük hazırlıklar yapmıştı./Mezopotamya'dan ve ülkenin iç kısımlarında yaşayan Türklerden yeteri

kadar büyük bir yardımcı ordu getirtmişti; ayrıca imparatora elçiler göndererek barışçı yoldan anlaşma ricasında bulunmuştu. Elçileri vasıtasiyle imparatorun bütün şartlarını, ne olursa olsun kabul edeceğini bildirmekteydi. Savaş deneyimli bütün kimseler, özellikle Türklerle savaşta tecrübe sahibi olanlar ve yaşlı başlı bütün danışmanlar, Türk'ün önerisini kabul etmesi, bütün ümitleri savaş taliine bırakmaması için imparatora ısrarlı ricalarda bulundular : Savaşın büyüklüğünü düşünmesi, düşmanların bütünüyle bir tuzak haline getirdikleri ülkenin kolay geçilmezliğini göz önünde bulundurması, bütün Türk savaş gücünün ne kadar kuvvetli ve ne kadar iyi atlara sahip olduğunu ve Bizans ordusunu müşkil duruma sokan salgın hastalığı hesaba katmasının gerektiğini söylediler. Bunların önerileri işte buydu. İmparator ise bu yaşlıların uyarılarına zerre kadar önem vermiyerek kulağını tamamiyle akrabalarına, özellikle de kulakları henüz hiç bir savaş borazanı duymamış, buna mukabil parlak saçlara ve penbe yüzlere sahip, boyunlarında altın zincirler, parlak ve ateş saçan mücevherler ile değerli incilerden yapılmış gerdanlıklar taşıyan gençlere çevirdi. Ve Sultan'ın elçileri hiç bir başarı elde edemeden yurdlarına döndüler.

Sultan yine de durmadı ve yeniden müzakereye girişmek istedi. Ancak imparator kibirli bir palavrayla, ona cevabını bizzat ve Konya'da bildireceğini belirtti. Bunun üzerine Sultan bir anlaşmaya varılamıyacağını anlayarak, Bizans ordusunun Myriokephalon'dan hareket ettikten sonra geçmesi gereken ve "Tzibritze geçiti" adını taşıyan, yolun dar-
233 laştığı yeri işgal etti. Geçmek istiyecek olurlarsa/Bizanslılara derhal karşı koymak üzere birliklerini bu dar geçide doldurdu. Tzibritze geçiti yüksek yamaçlarla çevrelenen uzun bir vadidir. Kuzeye doğru gittikçe dikliği azalır ve yayvan tepeler arasında geniş vadiler halini alır. Güneye doğru ise vadi gittikçe dikleşir ve sarplaşır.

Önünde böylesine güç geçilir bir yol bulunmasına rağmen imparator anlaşıldığına göre ordusu için hiç bir ön tedbire baş vurmamıştı. Kendisini büyük ağırlıkların yükünden kurtarmamış, kuşatma, âletlerini taşıyan arabaları bile geride bırakmamıştı. Önce, ağırlıklarından kurtulmuş, hafif birliği ile Türkleri bu upuzun dağ geçidinden sürerek ordusuna böylece geçiti kolayca geçmek imkânını sağlamayı düşünmemiş, aksine, barbarların tepeleri ellerinde tuttukları, savaşı başlatarak Bizanslıların ilerlemesine engel olup geri atmak üzere bütün kuburlukları boşaltmaya ve bütün oklarını fırlatmaya hazır bulundukları kendisine bildirildiği ve pek az sonra da bu durumu bizzat gözleriyle gördüğü halde, ovada yürüdüğü gibi aynı düzende geçidi geçmek istemişti.

İşte böylece imparator hiç bir önlem almadan birliklerini geçide getirdi. Eylül ayı idi (1176). Ordunun önünde Konstantinos Angelos'un

iki oğlu Ioannes ve Andronikos ve onların yanında da Konstantinos Mak-
234 rodukas ve Andronikos Lapardas bulunuyordu./Bunların arkasında, sağ kanada imparatorun kayınbiraderi Balduinos (Antakya hanedanından Baudouin), sol kanada ise Theodoros Mavrozomes kumanda ediyorlardı. Bunların arkasından ağırlıklar ve ordunun hizmetkârları, kuşatma âletlerini taşıyan arabalar, daha sonra da asıl çekirdek kuvvetlerle imparator gelmekteydi. Ardçıların komutanı Andronikos Kpontostephanos idi.

Ordu yolun güçlük arzeden kısmına gelince, Angelos'un oğullarıyla aynı zamanda Makrodukas ve Lapardas da birlikleriyle hiç bir saldırıya uğramadan geçip ilerlediler. Bunların yaya kuvvetleri dağların engebeli uzantısında bulunan Türklere saldırıp, onları ürkütmüş ve geçidin sarp duvarlarına doğru sürmüşlerdi. Eğer Bizanslılar önden yürüyen birliklerle, arada aralık bırakmadan, sıkı sıkıya bağlı kalmak, bir yumruk gibi birleşerek Türklerin hücumunu ok atışlariyle karşılamak zahmetine katlansalardı, bunları (yani öncü kuvvetlerini) izleyen birlikler de her halde sık Türk safları arasından, pek zarara uğramadan, geçebileceklerdi. Ancak Bizanslılar (öncü kuvvetlerle) aralarındaki bağlantıyı ihmâl ettiler ve Türkler de gittikçe artan sayıda ve bütün güçleriyle sarp ve yüksek tepelerden, aşağıda yürüyüş halinde bulunan Bizanslıların üzerine atılarak tek tek birliklerin bağlantısını kestiler ve gittikçe artan bir cesaretle taarruzlarını sürdürdüler. Baudouin'in birlikleri bozguna uğratılarak bir çoğu yaralandı, bir çoğu da öldürüldü. Baudouin, durumunun kötü olduğunu, her taraftan sıkıştırıldığını, ordusunun düşman saflarını yarıp yürüyüşü zorla devam ettiremiyecek kadar halsiz kalmış olduğunu gördü ve yanındaki bir kaç atlıyla Türklerin üzerine
235 atıldı./Fakat Türkler tarafından etrafı sarılarak öldürüldü. Onun yanında bulunan diğerleri de kahramanca bir mücadeleden sonra maktul düştüler.

Bu, barbarların cesaretini arttırdı; Türkler büyük gruplar halinde Bizanslıların geçebileceği bütün yol ve patikaları tutarak geçidi tıkadılar. Dar geçit içinde sıkışan Bizanslılar birbirlerinin hareketini engelliyor ve düşmana zarar veremiyorlardı. İş yalnızca bununla da kalmadı. Bizanslılar arkadan gelenlerin yolunu da tıkıyor ve bu yüzden bir takviye de alamıyorlardı. Bu sebepten, taarruz eden Türkler tarafından kolayca kılıçtan geçirildiler. Ne ardçılardan, ne de imparatordan yardım alabildiler. Kendileri de, geriye veya yan taraflara, kaçamıyorlardı. Çünkü yolu tıkayan arabalar öndeki birliklerin ne geri çekilmesine, ne de uygun mevzi almasına müsaade ediyordu. Bu arabalar Bizans imparatoru ile ordusunun önünde, yolu kapayan bir duvar teşkil ediyordu.

Böylece Türklerin oklariyle öküz ve sürücüsü, at ve binicisi ölüp gitti (*2 Musa* 15, 1); çatlak ve yarıklar cesetle doldu, ağaçlar arasını mak-

tul düşenler doldurdu, kan selleri peyda oldu ve insan ve hayvan kanı bir arada aktı. Orada cereyan eden olay böylesine tüyler ürpertici, böylesine tasvire sığmaz oldu. Bizanslılar, Türkler şimdi arkalarında da bu-
236 lunduğu cihetle, ne öne, ne de arkaya gidebiliyorlardı/ve geçit içinde koyunlar gibi boğazlandılar.

Eğer Bizanslılarda hâlâ kahramanca çarpan bir yürek, savunma iradesinden bir nebze kalmış idiyse, bu da düşmanların gözleri önüne serdikleri korkunç bir gösteri ile sönüp gitti : Andronikos Batatzes'in bir mızrağın ucuna takılmış olan kellesi! Andronikos, imparator Manuel'in yeğenlerinden birisi olup Paphlagonia ve Karadeniz Ereğlisi'nden toplanan ordu ile Amasya Türklerine karşı sınırı korumaktaydı.

İmparatorun işitmek ve görmek zorunda kaldığı bütün bu iğrenç şeyler düşüncesini karıştırdı. Yeğeninin başını mızrağın tepesinde görmüş, içinde bulunduğu tehlikenin büyüklüğünü anlayarak derin bir ümitsizliğe kapılmıştı. Nutku tutulmuş bir halde elemini içine gömdü ve, tabir caizse, acısına sessiz gözyaşları sundu. İşlerin ne veçhe alacağını bekliyordu ve, belli olduğu üzere, hiç bir karara varamıyordu.

Ordunun, tehlikeli geçidi arkasında bırakmış olan öncü birliği, bir anlamda emniyet arzeden bir tepeyi işgal ederek orada etrafı hendekle çevrili bir ordugâh kurdu.

3. — Türklere gelince, bunlar imparatorun yanında bulunan birlikleri bozguna uğratmak için ellerinden gelen çabayı gösteriyorlardı. Ordunun bu en büyük ve güçlü kısmını yenmeyi başardıkları takdirde
237 /diğerlerini kolayca imha edebilecekleri düşüncesindeydiler. Çünkü yılanın başı ezilirse vücudunun geri kalan kısmı artık çöreklenemez ve eğer iç kale alınmışsa, şehir de düşmüş demektir. İmparator, barbarları geçitten atmayı bir kaç defa denedi ve adamlarına bir yol açmak için çok gayret etti. Fakat hiç bir başarı elde edemedi. Aynı yerde kalmaksa, mahvolmak anlamına geliyordu. Çünkü Türkler, yukarıdan aşağıya doğru savaştıkları cihetle gittikçe güçleniyorlardı. Bu sebeple Manuel maiyyetinde bulunan az sayıda atlı ile önünde bulunan düşmanların üzerine atıldı ve geri kalanlara, artık kendilerine yardımcı olamıyacağı için, kendi başlarının çaresine bakmalarını haykırdı.

Manuel kendisini bir fare gibi kapana kıstırmış olan barbarlardan kurtuldu; ancak etrafını sarmış olan Türklerin kılıç ve gürzlerinden aldığı çok sayıda yara ve şişler içinde. Bütün vücudu yaralar içindeydi, kalkanına kana susamış otuz ok saplanmıştı ve yamrı yumru hale gelmiş miğferini başında düzgün tutamıyordu. Ama beklenmedik bir şekilde barbarlara yakalanmaktan kurtulmuştu. *Mezmûr*'ların şairinin bizzat söylemiş olduğu gibi (*Mezmûr* 139 [140] 8) savaş günlerinde bir zamanlar Davud'un başını da korumuş olan Tanrı onu da korumuştu.

238 /Diğer Bizanslıların âkıbeti ise daha kötüydü. Sivri mızraklar her taraftan vücutlarına gömülüyor, yakından atılan oklar göğdelerini delik deşik ediyordu. Savaşın sıkışıklığı içinde bunlar birbirlerini çiğniyorlardı. Bir kaçı Türkleri yararak canlarını geçitten kurtarmışlardı ama, bunlar da arkadaki yarıklarda ölümü buldular. Çünkü geçidin burasında birbiri yanında yedi adet yarık (hendek) vardır ve burada geçit bir az genişler ve hemen yine daralır. Bu yarıklar Türkler tarafından işgal edilmiş olup dikkatlice korunmaktaydı. Aslında bu civarda Türklerle dolu olmayan hiç bir yer yoktu.

Bu sırada şiddetli bir fırtına da koparak etraftaki kum, toz ve toprağı savaşan orduların üzerine fırlattı. Sanki bir gece savaşı yapılıyordu. İnsanlar karanlıkta yürümeye çalışıp birbirinin üzerine gidiyor ve dost – düşman ayırmadan öldürüyordu. Kendi arkadaşını ayırmak imkânı yoktu. Türkler ve Bizanslılar kendi arkadaşlarına da kılıç sallıyor, karşısına çıkanı öldürüyorlardı. Öyle ki, oradaki yarıklar bir kitle mezarı haline geldi. Burada Bizanslılar, Türkler, atlar, öküzler ve yük hayvanları yan yana yatmaktaydılar. Ancak Bizanslılardan, özellikle imparator ailesi mensupları ile soylulardan ölenler diğerlerinden çok çok fazlaydı.

239 /Kum fırtınası dinip de göz gözü göstermez karanlık ortadan kalkınca, askerlerin gözleri önüne korkunç bir manzara serildi : Hepsi de bellerine, omuzlarına kadar maktullerin cesetleriyle çevrilmişti. Yaralılar ellerini uzatmaya çalışarak yalvaran tavırlarla ve inleyen sesleriyle yanlarından geçenlerden yardım rica ediyorlardı. Ancak onlara yardım edebilecek, onları kurtarabilecek hiç kimse yoktu. Yaralıların çektikleri ıztırapta bizzat kendilerini tehdit eden âkıbeti gören her asker sadece kendi canını kurtarmaya bakıyordu. Felâket herkesi katı yürekli yapmıştı ve herkes kendisini kurtarmak için koşuşuyordu.

İmparator Manuel bir ahlat ağacının gölgesine sığınmış, yorgunluğunu atarak taze kuvvet kazanmak istiyordu. Yanında ne kalkanını, ne mızrağını taşıyan biri, ne de bir muhafızı vardı. Sadece atlının biri onu görerek haline acımıştı : Büyük Bizans ordusundan basit bir asker! Bu adam kendi isteğiyle imparatorun yanına gelmişti ve ona elinden geldiği kadar yardıma hazırdı. Bu asker imparatorun yamrı yumru olmuş miğferini de düzeltmişti.

İmparator bahsi geçen ağacın yanındayken bir Türk yaklaşarak atının yularını kavrayıp götürmeye çalıştı. Ona karşı gelecek bir kimse yoktu. Fakat hâlâ elinde bulunan kırık mızrağı ile Manuel onun başına vurarak yere düşürdü. Pek az sonra diğer bir kısım Türkler buraya ge-
240 lerek imparatoru sağ olarak ele geçirmek için ellerini uzattılar./Fakat imparator bunları da kaçırttı. Yanına yardıma gelmiş olan askerin mızrağını alarak saldırganlardan birisini şişlemişti ve yanındaki atlı da kı-

lıcıyla başka bir Türkün kafasını kopartmıştı. Bir az sonra diğer on kadar Bizanslı imparatorun yanına gelince Manuel buradan ayrıldı. Önden giden birliklere ulaşmak istiyordu. Fakat ancak pek az ilerlemişti ki, Türkler ve onlardan daha az etkili olmayan bir biçimde yerdeki cesetler yolunu kapattı.

4. — İmparator ancak güçlükle, kısmen cesetleri çiğneyerek, atı üstünde bu yol vermez arazide ilerleyip buradan akmakta olan suları coşkun çayı geçti. Bu arada Bizanslılardan bir grup imparatoru görüp koşarak onun yanına geldi ve ona katıldı. Burada Manuel başını yukarıya kaldırdığında, yeğenlerinden birisinin kocası olan Ioannes Kantakuzenos'un, yalnız başına üstün bir kuvvetle çarpışıp kendisini korumaya çalıştığını ve onun, etrafına bakınıp, kendisinin yardımına bir kimsenin gelip gelmiyeceğini araştırdığını ve onun, yardımına hiç kimse gitmeyince, kısa bir mücadeleyi müteakip nasıl maktul düştüğünü ve zırhlarının çıkarılıp alındığını kendi gözleriyle görmek zorunda kaldı. Onu öldüren Türkler şimdi imparatoru farkederek – çünkü onlara görünmeden geçip gitmesi mümkün değildi – bir araya toplandılar ve onu kolayca esir edebileceklerini veya öldürebileceklerini zannederek bu "soylu av" ın üzerine yürüdüler. Bunların hepsi de Arap atları üzerindeydiler ve soylu kimseler oldukları görünüşlerinden belli olmaktaydı;
241 çünkü hepsinin silahları alışılmışın üstünde güzel olup/atlarının da diğer fevkalâde süslemeler dışında çok uzun ve sanatkârane örülmüş yeleleri ve bunların ucuna takılmış çıngırakları vardı. İmparator, adamlarını cesaretlendirdi ve böylece bu düşmanların hücumlarını da kolayca püskürttü.

Adım adım ilerleyerek imparator, bazen çarpışarak, kısmen de kan dökmeye gerek kalmadan, gruplar halinde durmadan akıp gelen ve onu esir etmek isteyen Türklerin yanından geçip nihayet büyük bir sevinç içinde, içinde bulundukları sıkışık duruma üzüldükleri kadar onun âkıbetinden de endişe etmekte olan ve kendisini hararetle selamlayan, önceden geçitten geçmiş birliklerin yanına ulaştı.

İmparator onların yanına gelmezden önce, bir az evvel sözünü ettiğim ırmak yanındayken susuzluk hissetmiş ve refakatçilerinden birisine, bir kova bularak kendisine su getirmesini rica etmişti. Manuel bundan daha, ancak damağını ıslatacak kadar, bir yudum almıştı ki, hemen kalanını yere boşalttı; çünkü su, susuzluğunu giderecek türden değildi. İmparator aldığı yudumun râyihasına kan kokusu karışmış olduğunu anlayınca, dayanılmaz bir tiksinti içinde feryad etmişti : "Ne bahtsız adamım! Hristiyan kanı içtim!". O sırada orada bulunan küstah ve kaba bir herif, hiç yüzü kızarmadan, olup bitenden çok daha acı olan şu sözleri söyledi : "Haydi be sen de, İmparator! Böyle söyleyip

durma! Bu ilk defa değil ki! Sen pek çok kez, hem de sarhoş olanadek
242 kadehine su katılmamış hristiyan kanı doldurdun;/uyruklarım mengenede sıkarak çıkardığın kanı!". İmparator bu suçlama ve hakareti sanki hiç duymamış gibi davrandı : Sanki bu hakareti yapanın aklını başına getirecek hiç bir şey dilinin ucuna gelmemiş gibi (*Mezmûr* 37 [38] 14).

İmparator, Türklerin, içinde para bulunan torbaları parçalıyarak altın ve gümüş sikkeleri yere döküp yağmaladıklarını görünce, yanındaki Bizanslılara, Türklere hücum edip, üzerinde kendilerinin daha çok hakkı bulunan paraları onlardan geri almalarını emretmişti. Bunun üzerine, o susmasını bilmeyen herif yeniden imparatorun yanına gelerek, hiç utanmadan, imparator ve onun emri üzerine ağzını açıp gözünü yumdu : "Parayı şimdiki gibi sadece kavga ve kan yoluyla geri alınacağı zaman değil, çok daha önce ve kendi isteğinle Bizanslılara verseydin! Öğündüğün gibi güçlü bir adamsan, yani erkeksen, git de haydutlardan paraları geri al! Çalınan parayı Bizanslılara geri getir!". İmparator bu sözler üzerine de dudaklarını bile kıpırdatmadı; bu ısırıcı saldırıya da tahammül etti. Bir zamanlar Davud'un Semeei'n edepsizliğine karşı yapmış olduğu gibi (*2. Krallar*, 16). Uzunca bir süre sonra artçı kuvvetlerin komutanı Andronikos Kontostephanos ve onunla birlikte Manuel'in gözünde itibar sahibi olan diğer bir kaç kişi sağlıklı olarak imparatorun yanına geldiler.

Gece bastırıp da karanlık savaşı durdurunca herkes başını ellerinin içine alıp devam eden tehlikeyi göz önünde bulundurarak şaşkın
243 şaşkın kala kaldı./Herkes, her şeyden önce barbarlar ordugâhın etrafında çepe çevre dolaşıp yüksek sesle, daha önce hristiyanlığı kabul ettikleri için veya ticarî çıkarları yüzünden Bizanslılara katılmış olan soydaşlarını kendi taraflarına geçmeye davet ettikleri cihetle, hayatından ümidi kesmişti. Türkler bu soydaşlarına, daha bu gece içinde Bizans ordugâhını terketmelerini, çünkü gün ışır ışımaz ordugâhta bulunanların tümünün mahvedileceğini bildirmekteydiler. Bizanslılar geceyi, dostlar, aileler, akrabalar ve şehirliler olarak gruplar halinde birleşip korkudan hazan yaprakları gibi solmuş benizleriyle geçirdiler.

5. — Bizzat imparator ise, çok korkakça ve namus ve haysiyeti unutmuş bir plân yumurtlamakla meşguldü : Gizlice kaçmak ve askerleri esaret ve ölüme terketmek. Bu plânı maiyyetine açıkladığında hepsi, özellikle Kontostephanos dehşete düştüler ve Manuel'in aklını kaçırdığını ve sayıkladığını sandılar. Bu öneriyi çok fena karşılayanlar sadece savaş kuruluna katılanlar değildi. Toplantının yapıldığı çadırın önünde bulunan bir asker, Bizans ordusunun meçhul askerlerinden birisi, imparatorun önerisini duyunca sesini yükseltmiş ve feryad ederek şöyle haykırmıştı : "Vah! Vah! Bu Bizans imparatoru aklına neler getiriyor!".

Asker, sözlerinin olanca ağırlığını imparatora çevirerek şöyle devam etti : "Sen değil misin bizi bu Tanrı'nın terkettiği dar geçide zorla tı-
244 kıştıran?/Dağların çöktüğü, kayaların üzerimize düşerek bizi ezeceği bu örs içinde, bu ölüm mengenesine sıkıştıran sen değil misin? (Krş. *Lukas* 23, 30) Bu felâket vadisinden, bu cehennemin ağzından bize ne? Bu yamrı yumru, sert yokuşta yürümeye çabalamaktan kazancımız ne? Biz basit insanların barbarlarla ne alıp vereceği vardı? Hiç bir şey! Şimdi bu adamlar bu dar, ne sakladığı görünmez vahşi toprakta bizi sarmış bulunuyorlar ve bizi tuzağa düşürdüler. Ve şimdi sen bize ihanet edip bizi koyunlar gibi boğazlanmak üzere düşmanlara bırakıyorsun haaa!". Ya bu sözlerden üzülerek veya daha önceden derin surette etkilenmiş olarak imparator plânını bir tarafa bıraktı ve durumun gerektirdiği bir açmaz bulmaya çalıştı.

Ancak O, bir zamanlar tohumlardan birisini İsrail'de, seçkin kavminin Sodom ve Gomora'daki gibi mahvolmaması için, bırakan; O, te'dip eden ve tekrar sağlığa kavuşturan, vuran ve fakat tekrar canlandıran; O, günahkârların kırbacını haklıların milleti üzerine ebedî olarak saldırtmayan, işte O o zaman da milletine acıdı ve onu tamamiyle kendisinden dışlamak istemedi. Sultan'ın düşüncesini, hiç işitilmemiş, hele bu millet için alışılmış olmayan bir merhamet ve mürüvvete çevirdi ve önceleri imparatorun kişiliğine ve becerikliliğine saygı duymuş ve ondan çekinmiş olan Türk (yani Sultan Kılıçarslan) onun içine düştüğü felâkete üzüldü. Yahut da Tanrı, Khusi yoluyla Akhitobel'in plânını bozarak Absalon'un aklını, kendisi için fena olacak kararları kabul edecek kadar başından aldığı gibi (Krş. *2. Krallar* 17) şimdi de Türklerin hükümdarını, kendisinden beklenmiyecek bir şekilde davranmaya sevketti.
245 /Barış devrelerinde imparatorun avuç dolusu hediyelerini alan adamlarının tavsiyelerine uyarak Sultan bir barış elçi heyeti yollayarak eski anlaşmaları yeniden yürürlüğe geçirmek istedi. Böylece o – görünüşte kendi kararı ile, gerçekte ise Kadir-i Mutlak Tanrı tarafından sıkıştırılarak – bir anlaşma düşünmek zorunda olan imparatordan önce davranmış oluyordu.

Türkler ise, gün ışır ışımaz Bizanslıların üzerine yürüyerek – çünkü Sultan'ın amacı bu sırada henüz ilân edilmiş değildi – onları kuşatmak istediler. Bizanslıları, daha ilk saldırıda, vahşi bir hayvanın, ağzına lâyık bir lokmayı gövdeye atması gibi, yutacaklarını, yani sanki terkedilmiş yuvadan yumurta toplayacaklarını sanmaktaydılar. Bu sebeple bütün yönlerden, vahşi naralar atarak ordugâha karşı yürüyüp burasını kuşattılar ve yaylarını Bizanslılara karşı boşalttılar. Bunun üzerine imparator, Konstantinos Angelos'un oğlu Ioannes'e, birliği başında Türklere saldırmasını emretti. İmparatorun emrine uygun olarak Ioannes Türkleri püskürtmeye çalıştıysa da hiç bir başarı elde edemeden geri

dönmek zorunda kaldı. Bunun üzerine Konstantinos Makrodukas, Doğu eyaletlerinden toplanmış olan kendi ordusu ile ordugâhtan dışarıya çıktı. Fakat ordugâh dışına ancak çıkmıştı ki, o da geri döndü. Sultan ise, devlet erkânının en büyük ve en nüfuzlusu olan Gabras'ı imparatorun yanına gönderdi. Bu andan itibaren de onun emri üzerine Türkler taarruzdan vazgeçtiler ve Bizanslılar da bir huruç hareketine girişmediler.

246 /Gabras imparatorun huzuruna kabul edildiğinde, barbarlara mahsus saygı selamında bulunup hediye olarak, gümüş eğer takımı ile birlikte bir *Nisa* atı – törenlerdeki yürüyüşler için yetiştirilmiş olanlardan – ve çok uzun, iki yanı keskin bir kılıç takdim etti. Bundan sonra anlaşmalar üzerinde konuşmaya başlamakla beraber, önce yumuşak ve itina ile seçilmiş kelimelerle, imparatorun uğradığı ve de pek belli olan üzüntüyü giderdi ve imparatorun kulağına fısıldadığı sözler, sihirli sözcükler gibi, sızlayan yaranın acısını dindirdi. İmparatorun, zırhı üzerinde taşıdığı giysi – sarı renkteydi ve purpurlu, altın işlemeli çiçeklerle süslüydü – Gabras'ın gözlerine takılmıştı. Gabras imparatora "İmparator! Bu mutluluk getiren bir renk değildir, hatta savaş zamanlarında başarının çukurunu kazar" dedi. İmparator bu sözlere kısa ve zoraki bir gülümsemeyle cevap verip giysisini çıkardı ve Gabras'a hediye etti.

İmparator atı ve kılıcı kabul ederek anlaşmayı yazdırdı ve bunu kendi eliyle teyid ve tasdik etti. Yazılı belgede, imparatorun bu anda iyice incelemeden kabul etmek zorunda olduğu diğer şartlar yanında Dorylaion ve Sublaion kalelerinin yıkılması da bulunmaktaydı.

247 /Şu halde imparator, Barbar'ın barış önerisinde samimi ve dürüst olduğunu, onun sadece kızgınlığının intikamını almak için önüne bir kemik atmamış olduğunu görmüştü. Manuel şimdi, maktulleri görmekten kurtulmak için, başka bir yoldan geri dönmek arzusundaydı. Ama, işte tam aksine bunu ona göstermek için, kılavuzlar onu gelmiş olduğu yoldan geri götürdüler; ta ki, kendi gözleriyle bu felâket tablosunu görsün. Ve de gözler önüne serilen manzara gerçekten ağlanmaya değerdi, hatta daha da fazlasına; fecaatin büyüklüğü gözyaşlarını da aşmaktaydı. Hendekler, içlerine dolan cesetlerle düzelmiş, vadiler tepelere dönmüştü. Çalılıklar cesetlerle örtülmüştü. Ve bütün maktullerin kafa derileri yüzülmüş ve bir çoklarının erkeklik uzuvları koparılmıştı. Türkler bunu, sünnetli olanların sünnetsizlerden ayrılamaması ve böylece zaferlerinin daha açık seçik belli olması için yapmışlarmış. Çünkü her iki ordudan da pek çok kişi maktul düşmüştü. Bu manzara önünden ağlayıp inlemeden geçen yoktu; herkes yüksek sesle hıçkırmakta ve ölü arkadaş ve dostlarının adlarını anmaktaydı.

Bu noktada beni şu mülâhaza zorluyor : Geleceğin getireceklerinden biz insanlar kendimizi ne kadar güç koruyabiliriz. Her hangi bir

248 kimse, samimiyetle yakarılmış Tanrı'nın inayeti/korkunç âkıbeti önlemediği veya yumuşatmadığı ve acı ölüm içkisini, biz insanlara karşı duyduğu sevgi yüzünden, olduğu gibi değil de sulandırılmış şekilde önümüze koymadığı takdirde, her halde üzerine saldıran felâketten kolayca kurtulamaz. İmparator Türklere karşı yapacağı bir sefer üzerinde düşündüğü sıralarda, rüyasında, kendisini gemisine binmiş, maiyyetiyle birlikte Marmara'da gezinti yaparken görmüştü; birdenbire Avrupa ve Asya dağları çökmüş, gemi parçalanmış, bütün gemide bulunanlar mahvolmuş ve sadece kendisi güçlükle ve yüzerek karaya ulaşabilmişti.

Ve imparator o meş'um yolu yürüdüğü gün, Mavropulos adında Bizanslı bir tercüman huzuruna gelerek ona gördüğü rüyayı anlatmıştı: Sanki Kyros adını taşıyan kiliseye girmişti. Tanrı Anası'nın ikonası önünde dua ederken, oradan gelen ve şöyle söyleyen bir ses duymuştu : "Tam bu sırada imparator tehlikelerin en büyüğü ile karşı karşıya. Ona yardım için kim gidecek?". Sahibi görünmez bir ses: "Georgios gitsin!", ikonadan gelen ses: "O tenbeldir!" deyince diğer ses şöyle dedi : "Theodoros gitsin!". İlk ses bunu da reddetmiş ve sonunda acı içinde şunları söylemişti : "İmparatora doğru ilerleyen felâketin önüne kimse geçemez!". Eh, işte bu mesele için de bu kadar.

6. — Yolun dar kısmı geçildikten sonra Türkler Bizanslılara arkadan
249 tekrar saldırdılar./Denildiğine göre, avını elinden bıraktığı için Türk sultanının yüreğini pişmanlık duygusu rahatsız etmişti. Bunun için adamlarım onların üzerine saldırtmış, anlaşmanın imzasından önce onlara neler yapabileceğini göstermek istemişti. Ama ne de olsa Türkler, Bizanslıların geçit içinde çırpındıkları zaman olduğu gibi büyük bir şiddetle hücum etmiyorlar, sadece küçük birlikler halinde onları takip ediyorlardı. Çünkü Türklerin çoğunluğu ve en güçlü ve beceriklileri ganimetle yüklenerek yurdlarına yönelmişlerdi. Ama Bizanslıları izleyenler de pek çok kimseyi, özellikle yaralılar ile, ardçı kuvveti imparatorun en deneyimli ve en cevval komutanlara emanet etmiş olmasına rağmen, ağırlıkların yanında bulunanları öldürdüler.

Bu sebeple Bizanslılar Khonai'a vardıklarında, artık ön ve arkalarında bir daha düşman görmiyeceklerinden dolayı sevinçle dizleri üstüne çöktüler. İmparator, her yaralı ve hastanın uygun bir tedavi ücreti olan bir gümüş *stater* almasını sağladı. Kendisi buradan Philadelphia'ya giderek gücünü toplayabilmesi için bir kaç gün orada kaldı; çünkü bu savaşta başına gelenler onu çok hırpalamıştı.

İmparator başına gelenleri ulaklarla Istanbullulara bildirdi; bu bildirilerinde kendisini kâh Romanos Diogenes'in ıstırap arkadaşı olarak adlandırıyor – çünkü bu imparator da Türklere karşı giriştiği bir seferde ordusunun büyük kısmını kaybetmiş ve bizzat esir düşmüştü –,

250 kâh da Sultan ile yaptığı anlaşmaya abartılı bir ağırlık tanıyordu./Bildirisinde, tumturaklı bir ifadeyle, anlaşmayı kendi, rüzgârla salınıp korkudan tir-tir titreyen düşmanlarına tepeden bakan kendi sancağı altında imzaladığım yazmaktaydı.

Ancak imparator, önünden geçerken, Sultan'ın arzusuna uyarak, Sublaion'u bizzat tahrip etti. Dorylaion'a ise dokunmadı ve Sultan da imparatora bir elçi heyeti göndererek aralarında imzalanan anlaşmayı hatırlattı. İmparatora, Dorylaion'un hâlâ neden yıkılmadığına hayret ettiğini bildiriyordu. İmparator ise ona cevaben mecburiyet içinde kabul edilmiş olan bir anlaşmaya pek önem vermiyeceğini bildirdi. Dorylaion'un yerle bir edilmesinden söz edildiğinde imparator kulaklarını tıkamaktaydı. O, Pythia'nın bir zamanlar Epikydes'in oğluna verdiği kehanetin sadece küçük bir mısraını kabullenmişti : "Yemin et! Çünkü ölüm yeminini bozmayanlara da kesin!". Bu mısraı izleyen mısralara ise önem vermiyordu :

> "Ama yeminin bir oğlu var.
> Bu oğulun elleri ve ayakları yok, ama o çabuk intikam alır ve her şeyi yere atar,
> Bütün soy, ev, mal ve mülk mahvoluncaya kadar.
> Yeminini tutan adamın soyu daha iyi günler görür".

Türk hükümdarı bütün ordusundan en değerlilerini, yaklaşık 24.000 kişi, seçerek Atapakos'u bunların komutanlığına tayin edip onu, denize kadar olan bölgeyi ve şehirleri tahrip etmeye gönderdi (1177 ile 1178 arasında). Ona hiç bir şehri dokunmadan bırakmamasını sıkı sıkı tenbih ederek kendisine deniz suyu, kum ve bir kürek getirmesini emretti.
251 Ve Atapakos da emri yerine getirdi./Menderes kenarındaki şehirlere hücum ederek, haber vermeden ânî baskınlar yapmak suretiyle bunları korkunç tahribata uğrattı. Tralleis (Aydın) ve Phrygia Antiokheia'sını zaptettiği gibi Luma, Pentakheir ve daha başka kaleleri de alarak bunları tamamen yağmaladı. Yürüyüşünün devamında Atapakos sahil bölgesini de tahrip etti.

7. — İmparatorun bunları duyduğunda aldığı tedbirler arasında, bundan sonra çadırından çıkarken borazanlar ve borular çaldırtmaması da vardı. "Bizim şimdi böyle şeylere değil, bizden nefret edenleri – Davud'un söylediği gibi (*Mezmûr* 82 [83] 3), böğürerek başlarını kaldırmış olanları – Bizanslıların ülkesinden kovmak için ok ve mızraklara ihtiyacımız var" demişti.

İmparator bizzat sefere çıkmayı doğru bulmadığından, gerektiği anda cevval ve faal olmasını bilen yeğeni Ioannes Batatzes ile çok şeyler vaadeden ve henüz bıyıkları terlemeye başlamış bir delikanlı olan

Konstantinos Dukas'ı ve ayrıca Mikhail Aspietes'i düşman üzerine gönderdi. Onlara, her şeyi çok iyi düşünerek, plâna uygun bir biçimde yürütmelerini sıkı sıkıya tenbih etti; özellikle sayılarını tam olarak öğrenmeden ve zaferin kendileri için kesin olduğunu iyice hesaplamadan barbarlarla mücadeleye girişmemeliydiler.

Türkler seferlerinin hedefine ulaştıktan sonra zengin ganimetle yüklü olarak geri dönüp, gidişleri sırasında saldırıda bulunmadıkları yöreleri de tahrip etmişlerdi. Batatzes ile arkadaşları, imparatorun ken-
252 dilerine verdiği bütün birlikleri/beraberlerine alıp ve yolda yeni ve başka birlikler de toplayarak doğruca Hyelion ve Leimmokheir'e yürüdüler. Eskiden burada Menderes bir köprüden geçilirdi. Bütün yollara yerleştirilmiş olan gözcüler Türklerin geri döndüklerini bildirdikten ve bunların artık pek uzakta olmadıklarını belirttikten sonra Batatzes ordusunu ikiye ayırdı. Daha büyük olan kısmı düşmanın ilerlediği yol üzerinde bir tuzağa yerleştirdi ve diğerlerini, karşı kıyıda, eskiden köprüye giriş yeri olan kısma dağıtarak bunlara hazır olmaları emrini verdi. Eğer Türklerden bir kısmı, ganimetle birlikte karşıya geçmek isterse, bunlar kahramanca onların yolunu keseceklerdi. İşte böylece Batatzes kendisince en iyi tertibatı almıştı.

İmdi, Türkler nehri geçmeye teşebbüs edince, bunlara yukarıdan atışlar yapılarak sıkıştırıldılar ve boğuldular. Atapakos ise esas kuvvetlerini bir araya getirerek Bizanslılarla göğüs göğüse çarpışmaya girdi. Bizanslılara elinden geldiği kadar zarar vermeyi düşünüyor ve herkesin sadece çabucak karşıya geçmeyi düşünmemesi için, adamlarının nehri geçişlerini peçelemek istiyordu. Çünkü adamlarının böyle acceleci bir davranışı geçişi geciktirebilir ve büyük kayıplara sebep olurdu. Atapakos uzun bir süre bu durumda kaldı, şiddetle savaştı ve böylece cesaretini ve ne kadar güçlü olduğunu gösterdi. Ancak karşı kıyıda da Bizanslıların bulunduğunun ve bunların karşıya geçen bütün Türkleri öldür-
253 düğünün farkına varınca/maneviyatı bozuldu; kararlılığı kayboldu ve sadece kendisini kurtarmayı düşünmeye başladı. Atapakos yolu terkederek nehir boyunca yeni bir geçiş yeri aradı. Fakat ırmak hiç bir yerde geçilmeye uygun değildi. Kendisini izleyenlerden korkuya düşen Atapakos kalkanını suyun üstüne yerleştirip onu bir kayık gibi kullandı. Böylece, içine düştüğü kötü duruma yaratıcılık kabiliyeti ile karşı koymuş oluyordu. Sol eliyle yanında yüzmekte olan atını sıkıca tutmuş, sağ elindeki yalın kılıç ise bir anda kayığın dümeni olmuştu. Böylece yavaş yavaş nehri geçti; fakat yine de ölümün pençesinden kurtulamadı. Diğer kıyıya varınca bir yüksekliğe tırmanarak kendisini öven bağırış çağrışlarla etraftaki diğer Türklerin de etrafında toplanmalarını sağlamak istedi. Ölümü soylu bir Bizanslı, kendisini tanıyan birisinin elinden tat-

madı; yardımcı Alan milletinden birisi bu yeni icat kayığın yanaştığı yere koşmuş ve onu iki tarafı keskin mızrağı ile öldürmüştü. Bunun üzerine bütün Türkler düzensiz bir kaçışa başladılar; büyük çoğunlukları Menderes'te hayatını kaybetti ve bu binlerce kişiden sadece pek azı canını kurtarabildi.

Bu başarı diğer bütün önceki başarılardan çok Bizanslıların itibarını yerine getirdi ve Türklerin kendini beğenirliklerini zedeledi. Türkler, Bizanslılarm kendilerine karşı çıkacaklarını beklemedikleri için neşe içinde, kaygısızca sefere çıkmışlardı. Pyrygia'yı hemen bütünüyle ıssızlaştırmak ve Menderes kıvrımları boyunca, bu nehrin denize döküldüğü yere kadar bütün araziyi tahrip etmek istiyorlardı.

254 Ama bu savaşta Aspietes maktul düştü. Bu şöyle olmuştu :/Türkün biri Aspietes'i düelloya davet etmişti ama, zırhları çok güçlü ve kalkanı da ayaklarına kadar uzun olduğu için onu bir türlü yaralayamamıştı. Buna çok içerlediği için Aspietes'in bindiği ata saldırarak alnında derin bir yara açtı. At geriye giderek şahlandı ve binicisini nehre fırlattı.

8. — Bu teşebbüsten sonra imparator bir ikinci girişimde daha bulunmak istedi. Arka arkaya, Lakerion ve Panasion'da çadır kurmuş olan büyük Türk gruplarına taarruz etti. Önce Panasion yanında çadırlayan Türkleri yerlerinden kovdu, sonra Lakerion'dakilere saldırdı. Ancak, daha düşmanlarının ordugâh kurdukları yere gelmeden, Laodikeia'lı Katides'i, Türklerin durumunu istikşaf ederek gördüklerini süratle kendisine bildirmesi için önden göndermişti. Ancak Katides, imparatorun kolayca ele geçirmeyi düşündüğü Türkleri ürkütüp kaçırmıştı. Çünkü Katides, Türklere imparatorun yaklaştığını bildirmiş ve onları imparatorun adını anarak korkuya düşürmek istemişti. İmparator buna fena halde kızdı ve bu kızgınlığı içinde ceza olarak Katides'in burnunu kestirdi. Manuel hiç vakit geçirmeden, elinden geldiği kadar süratle Türklerin arkasına düştüyse de düşmanları artık yakalayamadı.

Ancak imparator Manuel Türklere bir kere daha, bu sefer Andronikos Angelos ile saldırdı; fakat savaş istenildiği gibi olmadı. Manuel,
255 Angelos'un emrine Doğu birliklerinden en seçmelerini vermiş/ve becerikli ve kahraman bir adam olan Manuel Kantakuzeros ve diğer soylu Bizanslılarla birlikte, Lampe ile Graosgola arasında bir kale olan Kharaks'da bulunan Türklerin üzerine göndermişti. Andronikos önce birlikleriyle Graosgola'ya baskın yaparak yük hayvanlariyle diğer ağırlıklarını orada bıraktı ve böylece yükünden hafiflemiş ordusuyla Kharaks'a yürüdü. Fakat her hangi bir yararlılık gösteremediği gibi, böyle güçlü bir ordudan beklenecek hiç bir şey de yapamadı. Aksine, otlaklardaki sürüleri yağmalamayı ve bir kaç Türk çobanını esir etmeyi yeterli bir kahramanlık sayarak korku içinde oradan ayrıldı. Çünkü gecenin birin-

de arkasında Türkler belirmiş ve nara atmışlardı. Bunun üzerine üstüne yürüyen düşmanların sayısının belirlenmesini bile beklemedi; ordusunu savaş düzenine sokmadı; aksine, atını, elleri, ayakları ve okşayıcı sözlerle dörtnala kaldırarak oradan uzaklaştı; ama, ordugâhtaki başkomutanlık çadırına değil de Khonai'a. Khonai'a vardığında da atının hâlâ koşabildiğini görünce, orada da kalmadı ve Phrygia'da Laodikeia'ya varıncaya kadar kendi kendini zorladı.

Başkomutanın hiç iz bırakmadan kayboluşu orduda karışıklık doğurdu. Düzen tamamiyle bozuldu ve herkes kaçışmaya başladı. Ganimet olarak kazanılmış olan hayvanlar ile esirler arkada bırakıldı. Bizanslılar, eğer Manuel Kantakuzenos kılıcını çekip karşılarına çıkmamış ve kılıcının tersiyle kaçanların sırtına vurmamış olsaydı, her halde birbir-
256 lerine düşecek ve kendi aralarında döğüşmeye başlıyacaklardı./Çünkü daha henüz geceydi, gün ışımamıştı. Kantakuzenos : "Durun! Nereye kaçıyorsunuz, kimsenin saldırdığı yok!" diye bağırmıştı. Böylece askerler yavaş yavaş kendilerine geldiler ve öyle düşüncesizce, akıllarını yitirmişçesine, üzerinde bulundukları tepeden aşağıya doğru koşmaktan vazgeçtiler.

İmparator, Andronikos Angelos'un bu korkakça kaçışına fena halde içerledi. Az kalsın onu kadın kılığında şehrin sokaklarında dolaştıracak ve herkesin alayına hedef yapacaktı. Fakat imparator gayet köklü bir aile bağlılığına sahip bulunduğu ve akrabalarına karşı daima hoşgörülü olduğundan, hele bu mücadelede sadece pek az sayıda Bizanslının maktul düştüğünü haber aldıktan sonra, hiddetini yatıştırdı. Aslında bu sefer esnasında belirginleşen, kendini gösteren bir kimse de yoktu. Çünkü barbarlara karşı açılan bu sefer çok çabuk başlamış, geri çekilmeyse daha da çabuk olmuştu.

Bizans ordusunun geri dönüşü sırasında Türkün biri yalçın bir kayaya çıkarak oraya yerleşmiş ve kayanın önünden geçen bir çok Bizanslıyı okla öldürmüştü. Oklarının her biri öldürücüydü; çünkü bunlar kalkan ve zırhları deliyorlardı, müthiş bir belâ idiler. Cesaretlerini göstermek isteyen bir çok Bizanslı ona karşı çıkarak kan ter içinde Türkün yakınına kadar gelip ona ok ve mızraklariyle saldırmışlardı. Türk ise, sanki kendisine fırlatılan ok ve mızraklar arasında dans eder gibiydi. Sonra kendisi hücuma geçiyor ve karşısındaki düşmanları öldürüyordu. Nihayet Manuel Kseros atından atladı; kalkanını önünde tutarak yalın kılıç Türkün üzerine yürüdü. Onun attığı okları kalkanı ile önledikten sonra ka-
257 fasına müthiş bir darbe indirdi./Türk, hayatının bağışlanması için yalvardıysa da Kseros onu hayatta bırakmak düşüncesinden çok uzaktı. Küstahça sözleri ve o kadar kötülük ettiği insanlardan insancıllık talebinde bulunduğu için, bütün inatçılığını ve sertliğini takınıp ona ikinci ve öldürücü bir darbe daha indirdi.

Akrabalarımdan birisi, papas yardımcısı olarak Khonai şehri ruhanilerinden, cesur ve kararlı bir adam, silahlanarak Kharaks'a sefer eden orduyu izlemiş ve Türklerin çadırlarında buldukları ile hatta ganimet de elde etmişti. Ancak o, yukarıda anlatılan tehlike saatinde, elde ettiği ganimeti diğerleri gibi hemen elinden atmamış ve sırtında Türk giysisi dolu bir torba ve yanında sık tüylü bir koyun ile yola koyulmuştu. Doğal olarak bütün gözler onun üzerindeydi. Bazıları onu, o karma karışık anlarda göstermiş olduğu korkusuzluk sebebiyle överek, kendisinin bu seferin kahramanı olduğunu söylüyorlar, bir kısmı da, bir koyun yüzünden canını tehlikeye soktuğu için onunla alay ediyorlardı. Her neyse, o yine de evine döndü ve hiç kimse kendilerini kovalamadığı halde korkakça kaçmış olan diğerleriyle elinden geldiği kadar alay edip durdu.

Çok geçmeden Türkler, Roma imparatoru Claudius'a nisbetle adlandırılmış Klaudiopolis şehri çevresinde ordugâh kurdular. Önce Bi-
258 zans garnizonunun şehir dışına bir adım bile atmasını önlediler;/sonra da tam anlamiyle bir kuşatmaya geçtiler. Bu sebeple şehirleri içinde kuşatılmış olanlar imparatoru, bu kuşatmayı kaldırtacak bir kuvvet gelmediği takdirde şehri düşmana teslim etmekle tehdit ettiler. Çünkü ne devamlı bir açlığa tahammülleri vardı, ne de düşmanları kovalayacak güce sahiptiler. Şu halde Manuel, iş işten geçinceye kadar beklemedi. Haberi aldığı günün ertesinde hareket ederek elinden gelen süratle Nikomedeia üzerinden Klaudiopolis'e yürüdü. Yanına ne çadır, ne yatak, ne şilte ve ne de her hangi başka ve bir imparatorun yanında bulunması ve onun dinlenmesini mümkün kılmak için gerekli bir şey almıştı. Yanında sadece atının eğer takımı ve zırhı vardı. Her gün büyük mesafe alıyordu; çünkü kuşatıcılardan daha önce davranmak ve kuşatılanların başına her hangi bir şey gelmeden oraya ulaşmak hususunda öyle büyük bir arzu ve ihtirası vardı ki, sözcükle tarif olunmaz. Geceleri uyumuyor, çıra ışıkları altında Bithynia'yı aşıyordu. Bu yöre her tarafta uçurumlarla doludur ve sık ormanları yüzünden bir çok yerinde geçişe izin vermez. Eğer Manuel bir az dinlenmek zorunda kalırsa toprak onun iskemlesiydi, kuru otlar ona hah görevi yapmak zorundaydı. Arada yağmur yağdığında ve dinlenme yeri bataklık bir vadideyse o zaman imparator, yukarıdan yağmur, aşağıdan rutubet sebebiyle uykusundan oluyordu. Ama işte asıl bu anlarda Manuel, taç ve purpur içinde altın işlemeli eğeriyle atma bindiği zamandan çok daha fazla seviliyor ve kendisine karşı çok daha büyük bir hayranlık duyuluyordu.

259 /İmparator hedefine yaklaştığında, Klaudiopolis etrafında bulunan barbarlar bundan haberdar olup derhal kaçmaya başladılar. Birliklerin alâmetlerini tanımışlar ve silahların parıltısını görmüşlerdi. İmparator onları elinden geldiği kadar uzaklara kovaladı.

Türklerin tafrası karşısında bezginlik içine düşmüş olan şehir Bizanslıları için imparatorun gelişi, zorunlu kürek çekmekten harap olmuş gemiciler için uygun bir rüzgârın esmeye başlaması, kışın verdiği zahmet ve hüzünden sonra gelen ilkbahar ve güç ve elemli bir başlangıçtan sonra işlerin düzelmesi gibi büyük sevinçle karşılanan bir olaydı.

* * *

YEDİNCİ KİTAP

1. — Aşağıdakileri de bildirmeliyim. İmparator Manuel, Ionia denizinin etrafındaki milletlere karşı savaş yürütmek imkânına sahip değildi. Ve sürekli olarak bu milletlerin Bizanslılara bir saldırıda bulunabileceklerini göz önünde bulundurmalıydı. Onun düşüncesine göre
260 böyle bir taarruz korkunç ve dayanılmaz olurdu;/çünkü Manuel Bizans savaş güçlerinin Batı ordulariyle boy ölçüşemiyeceğini biliyordu. Bu iki güç arasındaki orantı, hele Batılılar istedikleri gibi Bizans'a karşı birleşip ittifak edebildiklerinden, tabak ile tencere arasındaki gibiydi. İmparator bundan korkuyordu ve tehlikenin önüne geçecek önlemleri aldı. Ona göre doğudaki barbarları para ile dost haline getirmek mümkündü ve bir meydan savaşı ile bunlara, sınırları içinde kalmalarının gerektiğini öğretebilirdi. Fakat türlü sebeplerle, çok yaygın topraklarda oturan batılı milletlerden korkuyordu. Çünkü bunlar dikbaşlı ve inatçıydılar. Bunların kana susamışlıkları çok ileri bir derecededir ve bu duygularının körleşmemesi için durmadan çaba harcarlar. Etrafları sadece servetle çevrili olmakla ve sadece bütün silah çeşitlerine malik olmakla kalmayıp bunlar sürekli olarak Bizanslıların kötülüğünü istemektedirler; daima isyankâr, Bizanslılara şaşı bakan ve kabadırlar. Bu sebeple Manuel, Venedik, Cenova, Pisa, Ankona ve diğer kıyı milletlerinin dostluğunu kazanmak ve bu dostluğu yeminlerle güçlendirmek istiyordu. Bunlara büyük bir nezaketle muamelede bulunuyor ve konuksever bir davranışla Bizans başkentinde koloniler kurmalarını kolaylaştırıyordu. Ancak bir taraftan da bunlardan her hangi birisinin hükümdarının daha büyük bir kudret kazanıp Bizanslılara karşı harekete geçmelerinden çekinerek bunları güvensizlikle izlemekteydi. Bunlardan, kendisinden daha güçlü bir hükümdara boyun eğmek tehlikesinde bulunanları para ile güçlendirip savaşa hazır hale getirir ve direnme arzularını desteklerdi. Böylece Alman hükümdarı Frederikhos (Friedrich I.
261 Barbarossa)'a karşı bir çok kere İtalyanların eline silah sıkıştırmıştı./Çünkü Friedrich'in başlıca hedefi, İtalyanların onun iradesine boyun eğmeleri ve ülkelerinin idaresini ona bırakmaları idi. Buna mukabil Manuel İtalyanları gönderdiği elçileriyle cesaretlendiriyor, güçlü kalarak Alman kralının hilesine karşı uyanık durmaları hususunda onları uyarıp duruyordu. Friedrich bir çok defa ihtiyar Roma'ya girerek kendisini taçlandırmak istemişti. Manuel, Papa'ya şunları yazarak onun bu girişimini de boşa çıkarmıştı : "Hükümdarlıklara hâkim olmak haklarını bir baş-

kasına verme! Atalarımızın çizmiş olduğu sınırları yerlerinden oynat ki, daha sonraki olaylar, düşünmeden bir davranışta bulunmanın ne kadar tehlikeli olduğunu sana idrak ettirmesin ve sen artık felâkete karşı kullanılabilecek hiç bir çare kalmadığında, hak ve hukuka gerektiği gibi riayet etmemiş olduğunu pişmanlıkla hatırlamayasın!". Bu sebeple ünlü Roma'nın kapıları, sayısız ordulara sahip olmakla öğünen bu adam sanki bu kuruma ve yardıma mühtaçmış gibi, Friedrich'e kapalı kalmıştı.

Bir defasında (1162) Milano'nun surları Almanlar tarafından tahrip edilmiş ve şehir sakinleri, bir daha hiç bir zaman surları yeniden inşa etmiyeceklerine zorla yemin ettirilmişlerdi. Ancak Milanolular Almanlara hile yaptılar ve önceleri derin bir hendekle kendilerini korudular; çünkü bu şekilde davranmak yeminlerini bozmuyordu. Ancak daha sonraları (1167) surları tekrar aynen eskisi gibi inşa ettiler ve imparator onlara bu hususta yardım etti. Bunun dışında Manuel, soylu bir menşei ve çok çocuklu, çok kudretli bir kimse olan *markesios* Montes Pherantes (*Margraf* Wilhelm von Montferrat)'i kısmen zengin hediyeler, kısmen de, bir az önce belirtmiş olduğum gibi, bunun en küçük oğlunu (Rainer) kendi kızı Maria ile evlendirmek suretiyle Bizanslılara dost olarak kazandı. Bu suretle Manuel, daha ziyade Alman hükümdarının plânlarını bozmuş
262 oluyordu. Bu sebeple Friedrich, *kankellarios*'u/– Lâtincesi böyle, Grekler buna *Logothetes* derler– Magentz (Mainz) piskoposunu (Christian von Mainz) büyük bir ordu ile göndermiş ve Papa'nın elinden zorla ve haksız olarak İtalyan şehirlerini alıp kendi hükmü altına sokmuştu. İmparator ise, para vaadiyle *Markesios*'u, oğlu Korrados (Konrad von Montferrat)'u Magentz piskoposunun üzerine göndermeye kandırmıştı. Korrados güzel ve tam parlak çağında bir adam olup çok kahraman ve akıllıydı; vücudundan kuvvet taşıyordu. İki ordu karşılaşınca arada bir atlı savaşı vuku buldu (Camerino yanında, Eylül 1179). Konrad Almanların saldırısını püskürterek bunları kaçmaya zorladı. Bir kaç kişi ve aralarında Mainz piskoposu esir düştü. Bu adam, eğer imparator vefat etmemiş olsaydı her halde Istanbul'a getirilecekti.

Bütün İtalyan şehirlerinde ve hatta daha uzak şehirlerde imparator Manuel'in, kendisine yeminle bağlı, sadık adamları vardı. Bizans'ın Batılı düşmanlarının en gizli odalarda plânlayıp hazırladıkları her şeyi imparator haber alırdı. Bir defasında imparatorun görevlileri, bazı gerekli işleri tamamlamak için Ankona'ya gelmişlerdi. Bunlar, imparator için dostlar – bunlara *lizioi* deniliyor – kazanmak veya Bizanslılar çıkarına başka bir şeyler yapmak gibi imparatorun isteğine uygun faaliyetlerde bulundular. Fakat Alman kralı fena halde kızarak Ankona'yı tahrip etmek ve Bizanslılarla anlaşmalar yapan, doğal olarak kendisi aleyhinde çalışmak ve buralardaki şehirlerin sadakat ve itaat duygularını zedelemeye çabalamaktan başka hedefleri olmayan Bizans elçilerini şe-

263 hirlerine kabul eden/Ankona'lıları cezalandırmak üzere bir ordu gönderdi. Kralın gönderdiği ordu Ankona'lılara düşman muamelesi yaptı. Almanlar şehri kuşatarak (1 Nisan 1173) Bizans elçilerinin kendilerine teslimini talep ettiler. Ama Ankona'lılar kendilerine yöneltilen tehdide öyle az aldırdılar, karşılarında kurulan ordugâh karşısında kendilerinden o kadar az geçtiler, silahlı kuşatmadan o kadar az korktular ki, Almanların o kadar ısrarla talep ettikleri elçileri bunlara vermediler ve bundan doğan bütün tehlikeyi de korkusuzca üstlendiler. Ankona'lılar kuşatma gittikçe uzayınca (Ekim ayına kadar sürmüştür) ekmek yemeğe alışık insanlara hiç uygun olmayan alışılmamış gıdalara uzanmak zorunda kaldılar. Bunun üzerine imparatorun elçileri halkı bir toplantıya çağırarak onlara, yardım sağlamak için kendilerine yetki verilip verilemiyeceğini sordular. Halk buna razı olduğunu, fakat bu işin gerçekleşmesi için yeteri kadar para sağlıyamıyacağını bildirdi. Bunu kesinlikle ve Tanrı'yı tanık göstererek söylemişlerdi. İçtenlikle imparatorun kendilerine yardım etmek hususunda tereddüt etmiyerek bütün savaş masraflarını üstlenmesini rica ediyorlar, aksi halde şehirleri düşecek olursa en kötü bir muameleyle karşı karşıya kalacaklarını, kadın ve çocuklarının esarete sürükleneceğini ve bütün mal ve mülklerinin çalınacağını söylüyorlardı. Bunun üzerine onlar *komes* (kont) Gilielmos adında birisine ve yüksek
264 soylulardan, kısa bir süre önce dul kalmış/ve kocasının hâkimiyet bölgesini de varlığına katmış zengin bir hanıma müracaat ettiler. Bu iki kimseye değerli hediyeler verdiler ve onların sağladıkları yardımla da, hiç güçlük çekmeden, düşman ordusunu geri çekilmeye zorladılar. Ankona'lılar böylece sanki şehirleri denizin dibinden tekrar suyun yüzüne çıkmış gibi olmasına ve özgürlüklerini de koruyabilmiş olmalarına çok sevindiler. Doğal olarak imparator da bu olup bitenlere çok sevinmişti; Ankona'lıları överek onlara Bizans uyruklulariyle aynı hakları tanıdı ve ihtiyaçları olan her şeyi elinden geldiği kadar sağlamayı vaadetti. Onlara bu durumu gerçekleştirebilmek için yapmış oldukları masrafın bir kaç misli de para gönderdi.

Anlaşıldığına göre yaratılışlarından ötürü sadık kimseler olan ve düşüncelerini taliin zarlarına göre ayarlamayan Ankona'lıların kuşatılması işte böyle son buldu. Eğer Ankona'lılar bu yaratılışta olmasaydılar, neden, kendilerine komşu olan ve gerçekte onlara hükmetmeye hakkı bulunan bir hükümdarın, Alman kralının, emirlerini bir tarafa iterek, bir çok ülkelerin ve "gölge veren dağların" arkasında oturan Bizans hükümdarına sevgi göstersinlerdi? Eğer bunlar hak ve hukuka derin bir bağlılık ve kaderin ağır darbeleri altında bile sarsılmayan korkusuz bir iradeye doğuştan sahip olmamış olsalardı, bu açıklanabilir miydi? Ama, aslında doyurucu bir açıklama biçimi olmasa bile, Ankona'lılar, para hırsı yüzünden, ezelden beri kendilerine hükmetmesi gereken hüküm-

dara ihanet ederek, ihtiraslarına tahammül eden ve kazançtan başka bir şey düşünmeyen tüccar zihniyetlerine prim veren başka bir hükümdarın arkasından dilenciler gibi ellerini uzatarak koşmuş olmakla suçlanılabilirler.

265 /2. — Bu arada imparator bu tür tavır ve hareketleriyle, Bizanslıların sadece insafsız ve hakaret dolu küfürlerine hedef olmaktaydı. Sadece kendisini göstermek hırsiyle sınırların çok ötesinde olan ilgilere girişmek, gözlerini dünyanın dört bucağına kadar dikmekle suçlanıyordu; cüretkârane her işde vardı; öncceki imparatorların izlediği yoldan çok ayrılmıştı ve yükseltilmiş ve yeni icat edilmiş vergilerle tebasının varını yoğunu sömürerek bir araya getirdiği devlet hazinesini gereksiz harcamalarla tüketiyordu. Bu suçlamalar bütünüyle haksızdı; çünkü imparatorun davranma tarzı hiç bir şekilde akıl dışı bir yenilik değildi. Manuel, Lâtinlerin haiz olduğu dayanılmaz gücün teşkil ettiği tehlikeyi görüyor ve bunların birleşmesinin, kendi ifade ettiği gibi, önce incecik başlayıp sonra dehşetle kabaran ve köylünün toprağını silip süpüren bir deli ırmak gibi, bizi boğmasından korkuyordu. Bunun için, en ufak bir yangın başlangıcını, sonradan alevler saçan ve kendisini besliyecek bir ortam bulunca en büyük bir yangın felâketine dönüşebilecek bir tehlike olarak endişeyle izliyordu. Tehlikeyi, daha en ufak bir kokusunu aldığında, bastırmak istiyordu; iyi bir çiftçinin, tarlasındaki zararlı dikenleri daha genç ken sökmesi ve ağaçlarının piç sürgünlerini görünür görünmez dibinden kesmesi gibi. Sonraki devir Manuel'in ne kadar haklı olduğunu açıkça ispat etti. Manuel fanî hayatı terkedip devletin idaresi akıllı dümencisini kaybedince imparatorluk gemisi az kalsın batıyordu.

Manuel zamanında vergilerin çok ağır ve bunaltıcı olduğunu sükûtla geçiştirmek istemem. Yüksek memuriyetlerin de makam satın alıcılarına pişkeş çekildiğini ve Manuel'in, vergi için yeni tarlalar açmak ve bunları kendisine adam boyu başaklar vermesi için iyice sürmek gayret-
266 lerini de/suskunlukla geçecek değilim. Ancak elde edilen para elde tutulmuyor veya toprağa gömülmüyor, aksine avuç dolusu bağış olarak manastırlara, kiliselere ve fakir Bizanslılara dağıtılıyordu. Paranın büyük kısmı ise muhtelif milletlerin, özellikle de imparatorun Lâtin maiyyetinin cebine akmaktaydı. Manuel, cömertliğini herkese göstermek istiyor ve en kötü ruhlu tefecileri vergi toplamakla görevlendirmek suretiyle bir araya getirdiği hazineyi müsrifçe savurup duruyordu. Masraflarından önemlice bir kısmı akrabalariyle diğer yakın adamlarından doğuyordu. Meselâ, (gayrı meşrû) ilişki kurmuş olduğu yeğeni Theodora, taç giymemiş olmasına rağmen gerçek bir imparatoriçe maiyyetine ve olanağına sahipti ve – tantana ve ihtişama öylesine değer verirdi ki – mermer salonlar parıl parıl hale getirilmeden saraya girmekte istiğna gösterirdi. Kaşlarını kaldırmak, gözlerini gururla süzüp etrafına bakmak

onun kanında vardı. İmparatora doğurduğu oğula (Aleksios) ve sırasiyle Manuel'in diğer evlilik dışı oğullarına muazzam bir para seli akmaktaydı.

Manuel, haciblerin, hadımların ve hatta her sözcüklerinde ağızlarından tükürükler fışkıran barbarlara özgü telâffuzlu yabancı hizmetkârlarının kolayca etkisi altında kalıyor ve onlara çok anlayışlı davranıyordu. Onlara daima hoşgörüyle kulak verir ve ricalarını isteyerek yerine
267 getirirdi. Bunların hepsini zengin etti;/içlerinden bazıları her türlü öğrenim ve terbiyeden yoksun oldukları ve Grekçeyi, çoban kavalının kayalardan akseden bozuk sesi gibi sadece kekeleyecek kadar bilmelerine rağmen, bol bol para biriktirecek ve en büyük kavimlerin en kudretli efendileri gibi mücevherler içinde yüzecek kadar refah içinde yaşamaktaydı. Ancak Manuel en sadık ve kendisine en bağlı uşakları olarak en çok onlara güveniyordu. En yüksek makamları onlara veriyor, onları hatta, hukuk alanında en zengin deneyimli bir kimsenin bile ancak yaşlılığında ulaşabildiği hakimlik makamlarına bile getiriyordu. Bir eyaletin yeniden vergilendirilmesi bahis konusu olduğunda bu çete, iyi yetişmiş ve itibarlı kimselere tercih olunuyordu. Eğer bunların yanma zeki ve aklı başında bir Bizanslı veriliyorsa, bu, onun, verginin tahsiline temel olacak gereken liste ve düzenlemeleri hazırlaması içindi. Başkanlık, sanki vergiyi toplayan oymuş gibi, yabancıya aitti; imparatora gönderilecek para torbalarını ancak o mühürlerdi.

Çoğu kere ise işler Manuel'in amaçladığından başka bir yön alırdı. İmparator, hırsız kabul ettiği Bizanslılara güvenmiyordu ama böylece, sadece para düşkünü barbarları zengin ettiğinin ve rezil ayak takımına iyilikte bulunduğunun, kendi milletinin doğuşta sahip olduğu namus ve sadakat duygularını tersine çevirdiğinin farkında değildi. Çünkü impa-
268 ratorun incitici güvensizliği/Bizanslılarca bilinmiyor değildi. Bunlar imparatorlarının kendilerini güvenli memurlar olarak değil, daha ziyade teknisyen olarak kullandığını ve bu güvensizliği yüzünden yabancıların yanına katdığını, böylece devlet arabasının ana çekicileri olarak değil de yedek atlar olarak gördüğünü farketmişlerdi. Bunlar sadece kendilerinden istenileni yapıyorlardı. Sikkelere, toplayıp bağlayarak anbarlara götürdükleri tahıl muamelesi yapıyorlardı; yani o kadar yüksek makama getirilmiş ve diğer pek çok Bizanslıdan üstün tutulmuş olan barbarlara teslim ediyorlardı. Bundan sonrasına ilgi duymuyorlardı. İmparatora yalnızca pek az, bir anlamda sadece kırıntılar intikal ediyor, büyük kısmı ise diğer ikisi beraberce kendilerine malediyorlardı. İmparatorun sandığı gibi şu "iyi ve sadık uşak" önce harmandan elde edilen buğdaydan, yani burada paradan, kendi somununu yoğuruyor, geri kalandan bir kısmını da memur arkadaşı Bizanslıya veriyordu.

3. — Karaya yakın deniz üstünde bulunan ve Damalis adını taşıyan kule – bugün ona Arkla (istihkâm) deniliyor – ile limana girişin diğer tarafında Mangana sarayına yakın bulunan kule imparator Manuel'in eseridir. Manuel'in bu kuleleri inşa ederken amacı, buralarda barbarlara ait bir gemi görülünce bir kuleden diğerine demir bir zincir germekti. Böylece şehrin Akropolis'in etrafındaki, bir yay gibi imparatorluk sarayı Blakhernai'a uzayan kısımları (deniz cihetinden) ulaşılmaz hale getirilecekti.

269 /İmparator Manuel'in ihtişam sevgisini, onun her iki sarayda ("Büyük saray" ve Blakhernai) yaptırdığı, sütunlarla çevrili muazzam galeriler ispat ederler. Bu salonlarda altın ve diğer bir çok renklerde, en büyük bir sanatkârlıkla yapılmış, imparatorun barbarlara karşı gösterdiği kahramanlıkları ve Bizanslılar için yaptığı diğer iyilikleri tasvir eden mozayikler parıldar. İmparatorların yaz aylarını geçirip içinde düşünce ve endişelerini unuttukları, Marmara denizi kenarındaki görkemli binalardan çoğunu da Manuel geliştirmiş ve İran hükümdarlarının Susa ve Ekbatana'da yapmış oldukları gibi daha süslü bir hale getirmiştir.

Durum ve koşullar kendisinden gayret ve çaba istediği zamanlarda Manuel çok dayanıklıydı. O zaman soğuğa ve boğucu sıcağa tahammül eder, uykusuzlukla mücadele ederdi. Fakat savaşlardan kurtulduğu zamanlarda kendisini tatlı hayata bırakır ve türlü eğlencelerle kendisini dinlendirirdi. Mükemmel hazırlanmış yemekleri nasıl zevkle atıştırdığını, lyra ve gitara ile ahenkli seslerden nasıl haz duyduğunu gören dikkatli bir gözlemci, Manuel'in bütün gençliğini bu türden eğlencelerle geçirdiğini ve yaşamın anlamını sadece zevk ve safa saydığını zannedebilirdi; buna mukabil onun güçlük arzeden zamanlarda her hangi bir rahatlamaya ne kadar az önem verdiğini ve iyi yaşama şartlarını ne kadar geri plânda tuttuğunu gören birisi ise, onun bu değişikliği karşısında şaşkınlığa düşerdi.

İmparator Manuel deniz kenarında bulunan Azize Eirene kilisesinin yeniden inşasını da ele aldı. Büyük ve saygıdeğer Markianos bir zamanlar bu kiliseyi çok büyük ve güzel bir biçimde inşa ettirmiş, fakat
270 bir yangın binayı/tahrip etmişti. Ancak Manuel bu Tanrı Evi'nin bir kısmını yeniden bina ettikten sonra inşaatı devam ettirmedi.

Buna mukabil Manuel, Karadeniz ağzında, Kataskepe denilen bir yerde bir manastır inşa ederek buna Melek'lerin başı Mikhail'in adını verdi. Buraya zamanının en ünlü ve en belirgin keşişlerini toplayarak, bunların her bakımdan, para kazanmak düşüncesiyle gölgelenmeyen bir keşiş hayatı sürmelerini sağladı. Büyük mülk sahipliği ile bunun gerektirdiği iş hayatının, kendilerini yalnızlığa adamış olan kimselerin huzurunu bozacağını ve onları kendilerini yeminle bağlamış oldukları Tan-

rı'ya hizmet adağından uzaklaştıracağını biliyordu. Bu sebeple manastıra hiç bir mülk, tarla veya bağ bağışlamadı; bunun yerine onlara imparatorluk hazinesinden, geçimleri için uygun bir maaş tahsis etti. Öyle sanıyorum ki, o bu suretle pek çok soylunun manastırlara vakıflarda bulunmak temayülüne karşı çıkmak ve böylece kendisinden sonra geleceklere, Tanrı evlerinin nasıl inşa edilmesi ve yaşama yüz çevirerek kendilerini yalnızlığa adayıp bütün maddî şeylere veda etmiş olan kimselere yiyecek olarak neler verilmesi gerektiği hakkında bir örnek vermek istiyordu. Manuel, keşişlerin, keşiş hayatı süreceklerine dair yemin etmelerine rağmen, bu dünyanın nimetlerinden zevk duyan kişilerden daha zengin oldukları ve (bu durumlarını sürdürmek için) onlardan daha fazla endişe duydukları zamanımızdaki durumu hoşgörmekten çok uzaktı. Bu sebeptendir ki, Manuel, gerçekten makamına lâyık, kudretli ve akıl-
271 lı imparator Nikephoros Phokas'ın/manastırlara artık bol keseden bağış yapılmamasını emreden kanununu, imparatorluk kırmızısı (mühür) ile yeniden canlandırdı. Çünkü bu kanun zamanla unutulmuş ve geçerliliğini yitirmişti. Manuel bununla da kalmadı ve manastırlar inşa edip bunlara bir çok verimli tarlalar ve değerli meralar tahsis etmiş olan babası, büyük babası ve bütün diğer akrabalarını da her zaman eleştirdi. Manuel onları servetlerinin ve kendisine de ait olan servetin bir kısmını Tanrı'ya verdikleri için değil, bu hayır işini hayırlı olarak, doğru olarak yapmadıkları için muaheze ediyordu. Çünkü keşişler için, kenarda bucakta kalmış yerlerde, tenha mahallerde, mağaralarda ve dağ başlarında kulübeler yapılmalıydı. Marmara kenarındaki bu muhteşem şehirden, Odysseus'in lotos çiçeğinden ve sirenlerin kandırıcı şarkılarından çekinmesi gibi çekinilmeliydi. Ötekiler (yani Manuel'in ataları ve diğer varlıklı manastırlar kuranlar), Manuel'e göre, insanların alkışını avlamak istemişlerdi. Arzuları, kilise ziyaretçilerine, alık alık seyretmeleri için "duvarları sıvalı" (*Matth.* 23, 27) ve çok renkli mozayiklerle süslenmiş mezarlar bırakmaktı. Ölüyken bile, başlarındaki taçlarıyla ihtişam ve mutluluk içinde durduklarına işaret edilmesinden hoşlanıyorlardı. Manuel'e göre bunlar bu yüzden pazar meydanında ve sokak başlarında manastırlar inşa ettirerek bunların içine de, değer ve kabiliyetlerine hiç bakmadan, sadece mantosu, traşlı başı ve uzun sakalıyla keşişi andıran bir takım adamlar yerleştirmişlerdi. Manuel, ister keşişlik müessesesinin azalmakta ve dejenere olmaktaki vekar ve haysiyetini korumak için olsun,
272 ister bizzat mahkûm ettiği bir faaliyete girişirken yakalanmaktan/korktuğu için olsun, atalarından ayrılan bir yol tutmuştu.

4. — Gerek Bizanslılarda, ve de sanırım ki, gerekse barbarlarda askerler bir ücret alırlar, donanımlarının yeterli olup olmadığının, atlarını iyi besleyip beslemediklerinin kontrol edilebilmesi için sık sık teftiş olunurlar. Erkeklerin ordu listelerine kayıtlarından önce, yeteri ka-

dar güçlü olup olmadıkları, ok atmasını bilip bilmedikleri, mızrak sallamakta ne denlü deneyimli oldukları araştırılır. İmparator Manuel (askerlerin) ücretini, sanki bir kuyuda imiş gibi devlet kasasında tuttu ve, benzetmeyi devam ettirerek söyleyelim, askerlerinin susuzluğunu, askerî mülklerde oturan köylülerden alınan vergilerle giderdi. O böylece, kendisinden önceki imparatorlar tarafından kurulmuş olan ve sadece düşmanla sık sık karşı karşıya bulunan bazı askerler için ayrıcalıklı olarak uygulanan bir müesseseyi kötüye kullanmış oluyordu. Böylece orduyu gevşettiğinin, para derelerini işe yaramaz karınlara akıttığının ve Bizans eyaletlerinin durumunu kötüleştirdiğinin farkında değildi. İyi askerler artık tehlike anında kendilerini göstermek ihtirasında değildiler. Çünkü onları bütün becerikliliklerini ortaya koymaya tahrik eden şey, artık eskiden olduğu gibi, özel bir ödüllenme değildi; hiç gayret sarfetmeyenlerin de zahmetsizce kucağına düşüyordu. Eskiden efendileri dev-
273 let olan eyalet halkı, bu yeni rejimde askerlerin açgözlülüğü altında/dayanılmaz acılar çekiyordu. Halkın sadece parası ve mülkü elinden alınmakla kalmıyor, son gömleği de sırtından sökülürcesine alınıyor ve hatta bazı hallerde bunlar ailelerinden koparılıyordu (yani bunlara köle muamelesi yapılıyordu).

Bu sebeple aklına her gelen kendisini askere aldırıyordu. Kimisi karnını sadece yetersiz derecede doyurabilen iğne ipliğini terkediyor, kimisi at kaşağısına tekmeyi basıyor, ellerine bulaşmış çanak-çömlek çamurunu yıkıyor, demir pas ve isini ellerinden silerek asker toplayıcıların önüne dikiliyordu. Bunlar bir acem atı veya bir kaç altın rüşvet verebildikleri takdirde, hiç bir sınava tabi tutulmadan askere vergiye tabi Bizans köylüleri tahsis eden imparatorluk beratı veriliyordu. Böylece, saygıdeğer bir Bizanslı, köle gibi, askerlere hizmet etmeye; savaş deneyimli başka bir Bizanslı, vergilerini, savaş düzeni lâfını bile duymamış, belki de elleri hareket edemiyecek kadar sakat, yarı barbar bir herife ödemeye mecbur kalıyordu. Hiç olmazsa iki kolu sağlam olduğu için bu Bizanslı aslında o adama nisbetle Akhilles sayılırdı. Eyaletlerin kaderi, ordunun disiplinsizliğine uygundu : Bunların bir kısmı gözlerimizin önünde düşmanlar tarafından yağmalanıp ilhak olunuyor, diğerleriyse,
274 sanki düşman ülkesiymiş gibi/bizim kendi adamlarımız tarafından tahrip ediliyordu.

Tanrı'm! Daha ne kadar milletini unutacak ve yüzünü bizden çevireceksin? Ne zamana kadar kızgınlığını dizginlemiyeceksin? Ne zaman bulunduğun yerden bize bir göz atacak, içinde bulunduğumuz üzüntü ve sıkıntıyı göreceksin? Ne zaman bizi kötülüklerden ve gelecekten beklediğimiz daha da büyük fenalıklardan kurtaracaksın?

5. — Daha önceden söylenenlere şunları da eklemeliyim : Bizans imparatorlarının çoğunluğu, sadece hükmetmekle, altın süsler taşımakla,

devlet malını kendisinin malı gibi kullanıp istediklerine istedikleri gibi dağıtmakla ve özgür insanlara köle muamelesi etmekle yetinmezler. Hakîm ve bilgin sayılmamaları, Tanrı benzeri bir vücuda ve bir kahraman gücüne sahip görünmemeleri, Tanrı bilginliğinde Süleyman gibi deneyimli, inanç formüllerinde, doktrinler ortaya atmalarında Tanrı tarafından ışıklandırılmış kabul edilmemeleri, kendisine uyulacak en iyi rehber ve beşerî ve ilâhî sorunlarda yanılmaz yolgösterici olarak bilinmemeleri onlar için tahammül edilemez bir şeydir. Eğer iş, kilise geleneklerine yabancı akideler ortaya atan bilgisiz ve ahlâksız yenilikçilerin cezalandırılması veya hiç olmazsa bu tür tartışma konularının meslekten yetişme uzmanlarına havalesi ise, imparatorlar bu alanda da her hangi başka bir kişinin arkasında kalmaya tahammül edemezler ve bizzat karar ve hüküm verir, bizzat akide formülleri hazırlar ve bir çok hallerde kendileri ile aynı düşüncede olmayanları cezalandırırlar.

İmparator Manuel usta bir konuşmacıydı ve dili tabiî bir çekiciliğe
275 sahipti. Sadece hoşa giden mektuplar yazmakla kalmaz,/*Selentia* denilen vaazlar da kaleme alır ve bunları kamuya da okurdu. Bu yolda gittikçe ileri giderek Tanrısal şeylere de yaklaştı ve Tanrı üzerinde konuşmalar yaptı. Aynı zamanda o çoğunlukla, sanki *İncil*'deki bir yer hususunda açıklığa kavuşamamış gibi davranıp bu konu üzerinde incelemeler yapılmasını teşvik ederdi. Bu türden sorunların çözümlenmesi için, bilgisel konuşmalardan hoşlanan herkesi bir araya toplardı. Eğer fikrî zevkini bu türden mülâhazalara yayarak, künhüne ulaşılmaz inanç formüllerine de yaklaşmasa veya yaklaşsa bile hiç olmazsa o kadar inatçılık etmese, yine de bu türlü konulardan hoşlanması övülecek bir şey olabilirdi. Fakat o çoğu kere *İncil*'in anlamını hoşuna gittiği gibi yanlış tefsir ediyor ve doğru anlaşılması için kilise babalarının fikir yürüttükleri bir çok konuya, sanki Khristos'u kendi içinde eritmiş, onun inayetine mazhar olmuş ve onun tarafından aydınlatılarak Khristos'un sırları kendisine açıklanmış gibi davranarak yeni yorumlar üretiyordu.

Bir keresinde, Kutsal Yazı'nın, et (insan) olan Tanrı'nın hem kurban verdiğini, hem de kurban edildiğini bildiren sözleri üzerinde bir tartışma çıkmıştı. Bilginler birbirine düşman iki grupa ayrılmışlardı ve her iki taraf da çok sayıda beyan ve reddiyelerde bulunmuş ve mesele uzadıkça uzamıştı. Münazaa imparatorun, Tanrı'ya hoşgörünen ve üstün hükmüne arzedilip kesin sonuca ulaştığında, aşağıda adı yazılı kimseler sapık inançlı olmak suçuyla yerlerinden azlolundular : Theopolis (piskoposu) Hypopsephios; büyük Antakya şehrinin (mevkiine seçimle gelen piskoposu) Soterikhos Panteugenos; Dyrrhakhion (Durazzo piskoposu)
276 Eustathios;/nutuk sahne ve kürsülerinin süsü, Thessalonike (Selanik piskoposu) Mikhail ve Havari Paulus'un mektuplarını muhtelif cemaatlere açıklayan ve görkemli söz söyleme sanatının ışığında bu mektupların

karmaşık ve düşünce derinliği sebebiyle açıklanması güç yerlerini aydınlatan Nikephoros Basilakes.

Bu mesele üzerinde çalışıldığı ve sorunun genel bir incelemeye arzedildiği esnada, bildirildiğine göre, alışılmamış bir mevsimde, alışılmışın üstünde ağır bir fırtına kopmuş ve Pelagonia'da, imparatorun yanında toplanmış olanların kulaklarını tahriş etmişti. Elias adındaki, talii sayesinde yükselmiş olan bir bilgin – ünvanı *stratophylaks* idi – bu arada fırtına ve zelzeleler üzerinde yazılmış olan bir kitabı açarak, o zaman patlak vermiş olan fırtınaya uyan pasajlarını okumuş ve bu fırtınanın "Hakîmlerin sukutu" anlamına geldiğini iddia etmiş imiş.

Ancak, kiliseden aforoz edilip bütün ruhanî makamları gasp olunanlar, zamanlarının en büyük bilginleri olan ve yukarıda adları geçenler olmakla kalmamış ve daha başkaları da Tanrı'nın sürüsü dışında bırakılmışlardı.

Bundan bir kaç yıl sonra Manuel, Tanrı-İnsan (İsa)'ın "Babam benden daha büyüktür" (*Ioannes* 14, 28) sözünü incelenmeye açtı. Kilise babalarının bu meselenin açıklanması için tamamiyle yeterli olan muhtelif açıklamalarına aldırmadan kendi kişisel tefsirini ortaya koydu. O, kendisine bir kere doğru gibi görünen üzerinde ısrarla ve kimseye söz hakkı tanımadan inat eder ve müteveffa kilise babalarının, saf gerçeği
277 tasvir eden, Tanrı bilginliği dolu/hükümlerini kendi arzusuna uygun hale getirmeye gayret ederdi. Eski kilise babalarından bir kısmı, Khristos'un, Baba'sının, kendisini tevlit ettiği için, kendisinden daha büyük olduğunu belirttiğini söylerken, bir kısmı da bu sözün sadece Khristos'un insanlığı ve kabul edilen (insanî) tabîati ile ilgili olduğunu; ne *Logos*'un (tanrısal) tabîati, ne de "Ben Baba'ma gidiyorum" (*Ioannes* 14, 28) ve "Dünya'nın hükümdarı geldi, aradı ve onda hiç bir şey bulmadı" (*Ioannes* 14, 30) sözleriyle alâkası bulunduğunu ileri sürerler (Bu son sözler onlara göre Khristos'un dünyevî hayatiyle ilgilidir ve tanrısal mahiyeti için geçerli değildir). Diğer bazıları ise "daha büyük" sözünün tanrısal tabîat tarafından söylendiği, ama bunun kendi mahiyetiyle değil, sadece dünyevî hayatı içindeki nefsinden feragati ve tevazuu ile ilgili olduğu kanısındadırlar (*Paulus'un Philipper'lere mektubu* 2, 7-8). Bu hususta daha başka, Tanrı'dan korkan tefsirler de vardır; ama, nedendir bilmiyorum, Manuel bütün bunları tatmin edici bulmayarak *İncil*'in bu sözlerini başka şekilde tefsir etti. İnanç öğretilerine kendilerini adamış bütün bilginlerden kurulu bir toplantı düzenleyerek bunlardan her biriyle ayrı ayrı görüşüp şu aşağıdaki tefsir şeklini imzalamalarını istedi : "Ben Tanrı'nın yolladığı Baba'ların "Baba'm benden daha büyüktür" sözünü açıklamalarını kabul ediyorum ve fakat ben bu sözün aynı zamanda yaratılan ve ıztırap çekmeğe bırakılan Et (insan) Khristos'a taalluk ettiğini iddia edi-

yorum". Ben Manuel'in, İsa'nın sanki insanî tabîati kabul etmiş ve dünyada dolaşmış olduğu için Baba ile aynı olmaktan sıyrılıp kaymış gibi, neden insan olan Oğul'un Baba'sına nazaran daha düşük derecede olduğunu kabul ettiğini anlamıyorum. Sanki o, bu (insan) haliyle de tanrısallığını muhafaza etmemiş, sanki o, (insanlığı kabul etmesinin ifade ettiği gibi) nefsinden feragat halinde kalmış, düşük dereceli insanî tabîa-
278 ti, onunla birleşmek suretiyle yükseltmemiş, tanrısallaştırmamış/ve onu kendi şaşaasından paylandırmamış gibi. Çünkü bunun aksi, Khristos'un insanî tabîati yüzünden kendisini düşürmüş olması, çok mantıksız olurdu.

Manuel bu doktrinini, buna karşı itirazlar ileri sürmeyi veya mırıldanmayı akıllarına getirenler bir tarafa bırakılsın, içeriğine daha ilk bakışta düşünme ihtiyacı duymaya cesaret edecek olanları bile ölüm ve cemaatten ihraç, yani aforoz ile tehdit eden, alevler saçan bir kılıç, yani imparatorluk kırmızısı ile mühürlenmiş bir yazıyla açıkladı.

Daha sonra, bazı dalkavuk ve yağcıların önerileriyle doktrinini taşa kazdırarak bunu Büyük Kilise'ye koydu. Bu dalkavuklar, Et'e dönüşme yüzünden değer yitirme hususunun tanrısal tabîate râci olduğu ve özellikle de değer yitirmenin insanî tabîate veya nefsden feragate taalluk ettiği hususundaki açıklama girişimlerini bir tarafa bıraktığı için bu formülün ortadan kaldırılabileceğinden endişe ediyorlardı.

6. — Adam hayatının son yıllarında şunları da yaptı : Bülûğ çağındaki çocukların vaftiz takviyesi için yapılan sınav için yazılan din kitaplarında (Katekhismus), diğer bir çokları yanında bir de, Muhammed'in "ne doğurtmuş, ne de doğurulmuş, donmuş bir vahdet içinde" olarak ifade ettiği Allah'ına lânet vardır. Manuel bu lâneti bu tür din kitaplarından silip çıkarmayı aklına koymuştu ve buna Büyük Kilise (Ayasofya)'nin kitabında başladı. Manuel'in bunu yapmak için ortaya attığı düşünce ve deliller oldukça ikna edici idi. "Bizim Tanrı'dan korkan inan-
279 cımıza geçen (yani tanassur eden)/müslümanlar için Tanrı'ya lânet edilmesi kızılacak bir şey" diyordu. Manuel o sırada tahtların en büyüğüne (Patriklik tahtı) sahip ve bu taht için bir ziynet olan pek muhterem Theodosios ile o sırada Istanbul'da bulunan, düşünce ve faziletleri ile belirginleşmiş başpiskoposları toplantıya davet etti. Onlara ayrıntılı ve karmaşık bir giriş nutku çektikten sonra maksadını söyledi, fakat hepsinin de bunu reddettiklerini, önerisini hoşnutlukla dinlemediklerini gördü. Bunlar, bu işin sonucunun iyi olmayacağını söylüyorlardı; Manuel'in önerisi, onlara göre, Tanrı hakkındaki doğru tasavvurdan ayırmaktaydı; (müslümanlıktan hristiyanlığa geçenlerin) bu kızgınlığı Tanrı'nın hoşuna giderdi; çünkü lânet hiç de Tanrı'ya, göğü ve dünyayı yaratan Tanrı'ya değil, şu doğurulmamış, doğurtmayan ve hareket etmeyen tek Tanrı'ya mütevecciht. Hristiyanlar bir Baba Tanrı'ya inanıyorlardı;

Muhammed'in yakışıksız ve çocukça iddiaları ise bu türden bir inancı kökünden yasaklamaktaydı; üstelik şu "hareketsiz tek" in ne olduğunu tasavvur etmek bile mümkün değildi.

Fakat onların bütün çırpınmalarına ve canverircesine içtenlikle gayretlerine rağmen Manuel'in düşünce ve kararı, gönlüne bir büyü gibi yerleşmişti (Homeros, *Od.* 10, 329). Sanki kendisi yazmış gibi, bazı becerikli ve fakat daima kurnazca kendi çıkarlarını düşünen saray adamlarının yardımiyle, Muhammed'in anlamsız doktrinini – ne de olsa bunu iman doktrini olarak adlandırmak istemiyorum – savunan ve kendi düşüncesine göre, anlayış ve fikirden yoksun olarak gerçek Tanrı'yı bir lânetleme kararı ile mahkûm etmeye cesaret ettiklerinden dolayı kendidisinden önceki imparator ve ruhanilere ağzına geleni söyleyen bir yazı kaleme aldı. Ve Manuel bu yazıyı patriklik sarayında herkesin önünde
280 okuttu./Eserine senato başkanları ve kendi sanatkâr akrabalarını yol açıcı ve alkışlayıcılar olarak kattı. Kutsal Ruh'un ilham ettiği aydınlık sözlerle değil de beşerî bilginin ikna sanatıyla süslenmiş açıklamaları öylesine inandırıcıydılar ki, Manuel, sadece sözlerinin kulağa hoş gelen renkli giysisine aval aval bakıp kalanları değil, duyduklarının anlamı üzerinde düşünmek arzusu duyanları, hemen bütün dinleyicilerini az kalsın hükmü altına alacaktı ve eğer patrik bütün kararlılığıyla müdahale etmeseydi Muhammed'in yücelttiği şu hareket etmeyen Tek Tanrı az kalsın gerçek Tanrı olarak tanınacaktı. Patrik, tehlikeli ve yeni bir doktrin ortaya atmak isteyen sözlere hiç kulak asmıyarak geri kalanlara, bu zehir karşısında dikkatli olmaları hususunda ısrar etti. Ancak imparator bunu kendi şahsına yapılan görülmemiş bir hakaret olarak kabul etti. Yüksek ruhanileri hakaretlere garkederek onları "dünyanın deliliği" olarak adlandırdı (*1 Korinth.* 1, 27). Onun bu kadar ileri gitmesine, her şeyden önce, sonradan ölümiyle sonuçlanan ağır hastalıkla o sıralarda boğuşmakta olması sebep olmuştur.

Ama Manuel tuzak yemini bir kare daha kullandı. Ayrıntılı, her türlü süslü, sanatkârane belâgatle bezenmiş yazısını kısalttı ve onu başka
281 bir biçimde yeniden ortaya attı. O sıralarda,/iyi havasından ve sükûnetinden yararlanmak üzere, şimdi Skutarion denilen Damalis yanındaki sarayda oturmaktaydı; çünkü hasta ve bakıma ihtiyaç duyan bir adamdı. Onun emri üzerine bütün büyük ruhaniler ve bütün ünlü bilginler deniz yolundan oraya geldiler. Fakat bunlar sandallarından karaya ayak bastıklarında hemen, imparatorun yanında nüfuzları bulunan ve onun güvenine sahip sekreterlerden birisi, Theodoros Matzukes, karşılarına dikilerek patrik ve yüksek ruhanilere bir nutuk çekmeye başladı. Belirttiğine göre, imparatorun rahatsızlığı şu anda onun huzuruna girmelerine imkân vermiyordu; ancak onlar şuna – bunu söylerken elindeki kâğıtları gösteriyordu – dikkatlerini vermeliydiler; bunları okuyacaktı. Kâ-

ğıtlardan birisi, toplanan yüksek ruhaniler tarafından imzalanması için imparatorun çok gayret ettiği öğretinin bir açıklamasını, bir diğeriyse, imparatorun patrik Theodosios ve yüksek ruhanilerle yaptığı hayalî bir görüşmeyi içeriyordu. İmparatorun açıklamaları şiddetli ve tatsızdı. Patriği ve onun tarafını tutan yüksek ruhanileri, gösterdikleri direnmede mantıklı davranmamakla suçluyor; daha büyük bir *synod* çağırmakla tehdit ederek, önlerinde bulunan bu sorunu Roma'daki Papa ile inceleyeceğine yemin ediyordu. Şöyle yazmıştı : "Eğer Efendi'm, Tanrı'm, Dünyanın Kralı için bu dünyada sahip olduğum küçücük gücü sarfetmez, gerçek Tanrı'ya bu lânetleme hükmünün fırlatılamaması için bütün gayretimi kullanmazsam, her halde işe yaramaz, anlayışsız bir kişi olurdum".

Ancak dinleyiciler, bu tür tumturaklı sözler karşısında sinecek kim-
282 seler olmaktan uzaktı./Tam aksine, Selânik başpiskoposu, bilgin ve söz söyleme ustası Eustathios, duydukları karşısında öylesine kızıştı ve gerçek Tanrı'yı şu sefil düşünceli kimsenin doğurmuş olduğu "durduğu yerde duran Tek" gibi bir şeyle bir tutmaya öylesine az dayanabildi ki, "Eğer bu Oğlan Düşkünü'nü, bu İhtiyar Deve'yi, her türlü iğrenç şeyi yapmaya insanları Kandıran'ı gerçek Tanrı olarak kabul etseydim, tabanlarımın altında, üzerinde hora tepilerek çiğnenmiş bir beyin taşımam ve üzerimde bulunan ruhanî giysisine – bu sözleri söylerken üstündeki piskopos mantosuna işaret ediyordu – hiç lâyık olmamam gerekirdi!" diye bağırdı.. Bu sözler üzerine herkes donup kaldı; çünkü Eustathios, kutsal bir tehevvürle içi yanıyormuş gibi, etrafta akisler yapan yüksek bir sesle haykırmıştı. Theodoros Matzukes bir an için kısılmış dudaklariyle sessiz kaldı, sonra geri dönerek imparatorun yanına koştu.. Eustathios'un kendisine aktarılan sözleri imparator Manuel'in kulaklarında oğuldamaktaydı. İmparator uzun, mugalâtalı açıklamalara girişerek olayı alışılmamış bir sabırla ele aldı: Kendisini de ciddi, doğru inançlı hristiyanlardan biri saydığını, çok dindar atalara sahip bulunduğunu belirtti. Böylece, kendisini kınayacak ve hakkında kötü şeyler ileri süreceklere karşı önlem almaktaydı. Fakat, Selânik başpiskoposunun mahkeme önüne çıkarılmasını şiddetle talep ediyordu. Şöyle diyordu: "Oğlan düşkünü bir Tanrı'ya inanmadığım ve inanç işlerinde sahtekârlık yapmadığım kabul edilecek olursa onu (Selânik başpiskoposunu), Efendimiz Khristos'a
283 karşı bu kötü sıfatı kullandığı için/haklı olarak cezalandırırım; ama eğer başka ve hristiyanlarınki ile aynı olmayan bir Tanrı'ya inanmak suçundan mahkûm olursam, o zaman doğruyu yeniden öğrenmiş olurum ve beni sapık inancımdan kurtaran ve gerçeğe götürene minnetdar olurum". Pek az sonra patrik Manuel'in huzuruna girerek duruma uygun, yatıştırıcı sözler söyledi. Böylece imparatorun kızgınlığının geçmesinde ve Eustathios'u sözlerinden dolayı affetmesinde etkili oldu. Eustathios'a dü-

şüncesini açıklama müsaadesi verildi ve sonunda Manuel ona şöyle dedi: "Sen hakîm bir insan olarak bu kadar çirkin sözcükler kullanmamalı ve böylesine küstahça uygunsuz konuşmamalıydın!".

Bundan sonra öğreti üzerindeki imparatorun yazısı okundu. Herkes bu yazının Tanrı korkusu içinde ve meseleyi doğru olarak tasvir ettiğini kabul ederek bu yazıyı seve seve imzalayacağını söyledi. Bundan sonra toplantı dağıldı. Dinleyiciler, direnişleriyle imparatoru mağlûp ettiklerine inanarak gurur içinde evlerinin yolunu tuttular. İmparator ise, bunları yine de kendi arzusuna râmettiği ve tafsilâtlı ilk yazısı ile başaramadığını bu kısa formül ile elde edebildiği için memnundu.

Ertesi gün, daha sabah karanlığında imparatorun adamları yüksek ruhanileri bir toplantı için bir araya getirdiler. Ruhaniler patriğin evinde, varılan anlaşma gereğince imparatorun yazısını imzalamak üzere toplandılar. Fakat bunlar şimdi sanki eskileri değildi. Hepsi de, yazıda kı-
284 nanması gereken terimler bulunduğunu, bunların/silinerek yerine doğru öğretiye aykırı olmayan sözcükler konulması gerektiğini bildirdiler. İmparator bu işe yeniden içerledi ve onları, sanki hiç akılları yokmuş gibi kararsız, bir oraya, bir buraya döner olmakla suçladı. Ancak uzun bir süre sonra ve istemeye istemeye, inanç kitaplarından Muhammed'in Tanrı'sına lânetin kaldırılması, buna mukabil Muhammed ile bütün öğretisinin ve bütün müslümanlarm lânetlenmesi kararını imzalamak üzere yeniden toplandılar. Bu hususlar doğru ve geçerli olarak kabul edildikten sonradır ki, bu sayısı çok, sonu gelmez görünen toplantılar sona ermiş oldu.

7. — Tarih eserimde buraya kadar ulaştığıma göre, bir az başka ve fakat aynı derecede hikâye etmeye değer bir şeyi de atlamak istemiyorum. Niketas adında bir hadım Khonai'ın başpiskoposu idi. Bu adam bütün faziletlerin şahsında toplandığı bir kimse olup öylesine büyük bir falcı ve geleceği gören bir kişiydi ki, en büyük kâhinlerden sayılması ve onun bu kabiliyetinden faydalanan herkesin, bizim bu kötülüklerle dolu, zinalarla kirlenmiş cemiyetimizin böylesine iyi bir insan yetiştirmiş olmasına şaşması gerekir. İşte, bir zamanlar (1143) Manuel, çok kısa bir süre önce Bizans tahtında babasına halef olarak Armenia'dan İstanbul'a Khonai üzerinden, giderken, buradaki Başmelek Mikhail Kilisesi'ne uğramış ve daha o zamanlarda fazilet ve kabiliyeti ün salarak her tarafta konuşulur duruma gelmiş olan başpiskopos tarafından takdis
285 edilmişti. Bu sıralarda bir kaç, hem de çok akıllı ruhanî,/bıyıkları henüz terlemeye başlamış genç Manuel'in, aslında saçı sakalı ağarmış, aklı başında birisine ihtiyaç duyuran devlet idaresinin dümenini başarı ile kullanabileceğinden; saltanata ne de olsa daha çok hakkı olması gereken ve üstelik şimdi imparatorluk başkentinde bulunan ağabeyisiyle başa çıka-

bileceğinden şüphe etmekteydiler. Ancak işte o büyük ve gerçekten Tanrı'nın inayetine sahip adam onların bu şüphelerini şu sözleriyle dağıtmıştı : "Evet, bu delikanlı imparatorluğu idare edecek ve ağabeyisi onun emri altına girecek. Tanrı bunu böyle kararlaştırmış, önceden saptamıştır. Ama bana sormadığınız başka bir husus için de bilmelisiniz ki, o, saltanat ve hayat uzunluğu bakımından büyük babası, Bizans imparatoru Aleksios'u, kısa da olsa, geçecektir. Ancak sonu yaklaştığında delirecek!".

Bu kehanet, diğer pek çok kehanetler yanında bu kitabın yazarı ben Niketas'a da malûmdu; çünkü beni kutsal vaftiz leğeninden çıkaran kimse işte o kâhin idi. Ancak onun bahsettiği deliliğin ne türden olacağını o zaman kimse kestiremezdi. Bazı kimseler bunun altın hırsı, başkaları ise her hangi şehvanî bir ihtiras olabileceğini düşünmüşlerdi. Fakat bir az önce bahis konusu ettiğim öğreti formülü değişikliği yapılınca ve impa-
286 rator,/Muhammed'in doğmayan, doğurtmayan, hareket etmeyen Tek Tanrı'sını gerçek Tanrı olarak kabul edince herkes kehanetin yerine geldiğini söyledi. Çünkü her halü kârda gerçeğe aykırı olan bu inanç hiç şüphesiz katışıksız ve en çirkin bir deliliktir.

İmparatorun hastalığı 13. *İndiktion* Martından önce (1180), öğreti üzerindeki tartışma tam kıvamındayken başladı. Münazaanın harareti Mayıs'da azaldı ve Eylül başında da imparatorun hayat süresi tamamlandı. Manuel bu arada saltanatın intikali bakımından hiç de iyi bir ön tedbir almamıştı. Ölümünden sonra ne yapılacağı hakkında talimat vermek hususunda ihmalkâr davranmıştı. Bunun sebebi, sonunun yakın olduğunu hiç bir suretle kabul etmemesiydi. Büyük bir ısrarla, kendisine daha uzun bir ondört yıllık süre bahşedilmiş olduğundan emin bulunduğunu iddia ediyordu. Bunu hatta, henüz vakit varken ve aklı başındayken imparatorluğun sorunlarını düşünerek, henüz küçük yaşta bulunan oğlu adına devleti dürüst bir biçimde idare edecek ve imparatoriçeye yardımcı olacak bir adam araması hususunda babaca uyarıda bulunduğu zaman o hakîm ve aziz patrik Theodosios'a da söylemişti. Ancak astrologlar, cemiyet için tehlikeli bu sahtekârlar, imparatorun kısa bir süre sonra iyileşip, kendi ifadeleriyle, hem sevişmek için ve hem de düşmanlara ait şehirleri yakıp yıkmaya pek çok zaman bulacağını iddia etmek küstahlık ve utanmazlığında bulunmuşlardı.

287 /Bu dilleri bir karış yalan tohumları ayrıca bir de, hesaplanması çok daha güç olan bir şey, yani gökyüzünün karışacağı, en büyük yıldızların birbiriyle çarpışacağı, müthiş fırtınalar kopacağı ve kâinatın hemen hemen dağılacağı bir hale düşeceği kehanetini ortaya attı. Bu suretle hepsi de birer hokkabaz ve yalancı peygamber olduklarını, gerçek müneccim olmadıklarını ortaya koydular. Bunlar imparatora bu olayın sene, ay ve haftasını değil, Baba Tanrı'nın sadece kendisi için sakladığı ve üzerinde

soru sorulmasını bizzat İsa'nın havarîlerine menettiği sırrı biliyorlarmış gibi, hatta gün ve saatini bile haber verdiler. İmparator bunun üzerine mağaralar ve fırtınaya karşı emniyette olan sığınaklar arayarak buraları oturulacak gibi dayatıp döşetti. Sarayın cam pencereleri, fırtınadan zarar görmemeleri için paketlendi. İş bununla da kalmadı; bütün hizmetçi ve uşaklar, bütün akrabalar ve imparatora sokulmuş olan bütün dalkavuklar da aynı titizlikle hazırlıklar yaptılar. Bunların bir kısmı karıncalar gibi yerleri oydu, bir kısmı çadırlar kurarak bunları üç katlı iplerle, metrelerce derine çakılan kazıklara bağladı.

Hastalık artık ilerlediği sıralarda imparator dikkatsizce yıkandı. Bu andan itibaren de, uzun bir hayata olan inancının kumdan yapılmış bir bina olduğunu ve ölümün kurtulunmaz bir biçimde önünde durduğunu
288 anladı./Yatağı başında bulunanlara oğlu Aleksios hakkında bir kaç kelime söyledikten sonra bir ah çekti; çünkü ölümünden sonra olacakları önceden tahmin etmişti. Patriğin uyarısı üzerine astrologluğun değersizliği hakkındaki kısa bir yazıyı imzaladı; bunun değersizliğini idrak etmişti. Daha sonra elini nabzına götürerek deli gibi çırpınan kalbini dinledi, derin bir ah çekerek elleriyle dizlerini dövdü ve kendisine bir keşiş mantosu getirilmesini istedi. Onun bu ricası üzerine etraf heyecanlandı; çünkü böyle bir ruhanî giysisi hazırlanmamıştı. Fakat imparatorun adamları her hangi bir yerden, giyilmiş kara bir cüppe bulup getirdiler. Manuel'in üstündeki yumuşak ve hükümdarlara mahsus giyecekleri çıkarıp Tanrı Devleti vatandaşlarının bu kaba giysisini ona giydirdiler. Böylece onu saygıya değer zırh ve Tanrı'nın hoşuna giden miğfer ile ruhanî savaşçı haline soktular. Bu eskimiş keşiş mantosu onun heybetli vücudunu saracak kadar uzun değildi, yere kadar varmıyordu ve imparatorun bacaklarını açıkta bırakmıştı. İnsanoğlunun ne kadar güçsüz ve bir istridye kabuğu gibi ruhu saran vücudun ne kadar zavallı ve ölüme mahkûm olduğu düşüncesiyle bu manzarayı gören herkesin gözleri yaşla dolmuştu.

İşte imparator Manuel, üç ay eksik otuzsekiz yıl hükümdarlıktan
289 sonra böyle öldü (24 Eylül 1180)./Öyle sanıyorum ki, "Adının son hecesi kaderindir" kehaneti de onun saltanat süresine ait olacaktır; çünkü *l* ve *e* rakam olarak okunursa 38 eder.

Manuel, Pantokrator kilisesi girişinde, yan tarafta gömülüdür; Ana sahn'da, kubbe altında değil, buna ek olarak inşa edilmiş bir *mausoleum*'da. Orada kilisenin duvarı bir oyuk teşkil ederek böylece *mausoleum*'a girişe imkân verir. Lahdin üzerinde, sanki matem işaretiymiş gibi siyah renkli, yedi boğumlu bir taş plâk vardır. Kaidede adam boyunda, çok büyük saygı gösterilen, kırmızı bir taş bulunuyor. Bu taş Ephesos şehri kilisesine aittir ve rivayete göre Khristos çarmıhtan alındıktan sonra bu-

nun üzerinde yıkanmış ve tekfin edilmiştir. İmparator Manuel bu taşı Ephesos'dan getirtmiş ve, kendisini hükümdarlığı için takdis edenin (yani İsa'nın) na'şına hürmeten kendi sırtında Bukoleon limanından Büyük Saray'ın feneri içindeki kiliseye kadar taşımıştı. Manuel bundan kısa bir
290 süre sonra vefat edince bu taş/saraydan alınarak, kabirdeki bu sakin yatan kişinin bir zamanlar neler yaptığını, neler başardığını âleme ilân etmesi için adı geçen yere götürülmüştü.

* * *

GENEL DİZİN

– A –

Abydos 67, 112
Acironesion adası 61
Adana 14, 70
Adrastos, Argos kralı 50
Adria bk. Adriyatik denizi
Adrianopolis bk. Edirne
Adriyatik denizi (Adria) 118
Agamemnon, efsanevî Mikenai kralı 118
Aitolia (Artinoi) 50
Akarnania (Artinoi) 50
Akrokorinthos 51
Aksaray (Taksara, Koloneia) 36
Aksukhos bk. Aleksios ve Ioannes
Akşehir (Philomelion) 36
Alan kavmi 135
Alaşehir (Philadelphia) 65, 93, 132
Aleksandros, Longibardia *comes*'i 62
Aleksios bk. Béla III.
Aleksios, imparator Andronikos'un oğlu 98
Aleksios, imparator Manuel'in oğlu 117, 143, 154
Aleksios Aksukhos, *protostrator*, Ioannes Aksukhos'un büyük oğlu 66, 71, 99, 100
Aleksios Komnenos, Komnenos hanedanının kurucusu (1081-1118) 2, 4, ölümü 5, 6, 8, 9, 65, 71, 117, 153
Aleksios Komnenos, imparator Ioannes II.'in oğlu 11, ölümü 25, 33, 71, 99
Aleksios Komnenos, imparator Manuel'in yeğeni 71
Aleksios Komnenos, *megas duks* 64
Aleksios Kontostephanos, imparator Manuel'in yeğeni 88
Almanlar 40-44, 47, 66, 106, 140, 141
Almazes (Almos), Macar kralı Stephanos II.'nin amcası 11
Almos bk. Almazes
Alpikharas 8
Amâlika 10
Amasya 80, 83, 84, 126
Amaury I. (Amerigos), Kudüs kralı (1162-1174) 111, 112, 115
Amazonlar 40
Amerigos bk. Amaury I.
Anabarza 16, 17
Anadolu 44
Andronikos Angelos 125, 135, 136
Andronikos Batatzes 126
Andronikos Komnenos, imparator Ioannes II.'in oğlu 11, ölümü 25, 33, 34, 71
Andronikos Komnenos, imparator (1183-1185) Türklere esareti 34; Manuel tarafından tutuklanması 69; hapisten kaçması 70-72; tekrar yakalanması 73, 84; yeniden kaçışı 88-91, 94; Tarsus valisi 95; Philippa ile macerası 96, 97; Theodora ile ilişkisi 97, 98, 101
Andronikos Kontostephanos, *megas duks* 36, 105-114, 116, 117, 119, 120, 125, 129
Andronikos Lapardas, komutan 107, 125
Ankara 80
Ankhialos, bugün Akiali 90
Ankona, -'lılar 66, 139-141
Anna, imparator Manuel'in baldızı 118
Anna Komnene, imparator Aleksios'un kızı, *kaisarissa*, tarih yazarı 3, 6, 7, 64
Antakya (Antiokheia) 17, 20, 24, 25, 34, 70, 73-75, 79, 96, 97, 118, 147
Antiokheia bk. Antakya
Antiokheia, Phrygia'da 133
Aphrodite 74, 79, 96
Apollon 123
Apulia 67
Araplar 27, 28, 114
Arda ırmağı 42
Ares, savaş tanrısı 58, 74, 95, 96
Argo, efsanevî gemi 67, 120
Argos 96
Armenia 14, 25, 70, 75, 96, 152
Armeniakon theması 22
Artinoi bk. Aitolia ve Akarnania
Asiırmak (Orontes) 17, 79
Aspietes bk. Mikhail Aspietes
Asteris adası 59
Asya 51, 132
Atapakos (Atabek) 133, 134
Athene, tanrıça 110
Atramytion bk. Edremit
Attalos 24
Aulonia (Vari) 62
Avlon (Valona) 61
Avrupa 132
Ayasofya (Büyük kilise) 12, 33, 35, 110, 149
Aydın (Tralleis) 133
Azize Eirene kilisesi 144

– B –

Baimondos bk. Bohemund
Baka bk. Feke
Bakkhinos, *Arkhizupan* 63
Balduinos bk. Baudouin
Basileios Tripsykhos, kumandan 93 *nobilissimos, primmikerios ton Vardarioton*
Basileios Tzintzilukes, *khartularios* 33, 34
Batatzes, imparator Manuel'in yeğeni, komutan 134
Bathis ırmağı 45
Baudouin (III.), Kudüs kralı (1143-1162) 97
Baudouin (Balduinos), imparator Manuel'in kayınbiraderi 118, 125
Béla III. (Aleksios), Macar kralı (1172-1196) 77, 94, 117, 118
Béla, Macaristan kralı Gézâ'nın oğlu 87, 88
Belegrada (Belgrad) 11, 69, 70, 88, 93

Belgrad bk. Belegrada
Bempetz bk. Menbic
Bergama (Pergamon) 103
Beroe (Stara Zagora) 9
Berrhoia bk. Haleb
Beyşehir gölü (Pusguse, Karalis) 24
Bithynia 6, 12, 137
Bizâa (Piza) 17, 18
Blakhernai kilisesi 77, 117
Blakhernai sarayı 67, 144
Boğaz bk. Çanakkale boğazı
Boğaziçi (İstanbul) 44
Bohemund (Baimondos), haçlı reisi, Antakya prinkepsi 6
Bôotia 50, 119
Branas bk. Mikhail Branas
Braniçevo bk. Branitzoba
Branitzoba (Braniçevo) 11, 69, 70, 88, 93
Brendesion bk. Brindisi
Brindisi (Brendesion) 49, 64
Bryennios bk. Nikephoros Bryennios
Bukoleon limanı 78, 89, 155
Büyük Kilise bk. Ayasofya
Büyük Saray 4, 5, 12, 67, 70, 144, 155

– C – Ç –

Cenova 139
Christian von Mainz, piskopos 140
Claudius, Roma imparatoru (41-54) 137
Coelesyria 17, 49, 97
Çanakkale boğazı 67, 112
Çankırı (Gangra) 13, 14, 16
Çatalca (Khoirobakhos) 42

– D –

Dadunes bk. Zünnûn
Damalis (Skutarion), Kızkulesi, Üsküdar 144, 150
Danişmendliler (Persarmenoi) 12, 13, 22
Dareios, Pers kralı (M.Ö.521-486) 67
Davud, peygamber 28, 29, 46, 61, 72, 86, 89, 103, 126, 129, 133
Deimos 95
Demetrios Branas, komutan 36
Dese, Sırbistan hâkimi 93
Dicle nehri 27
Didymoteikhon bk. Dimetoka
Dimetoka (Didymoteikhon) 56
Dimyat (Tamiathos) 111, 113
Dionysios, Macar komutanı 91, 106, 108, 109
Dirke kaynağı 50
Dorylaion 121, 122, 131, 133
Dyrrhakhion 147

– E –

Edessa bk. Urfa
Edirne (Orestias, Adrianopolis) 3, 42
Edremit (Atramytion) 103
Efes (Ephesos) 154, 155
Ege denizi 67
Eirene, imparator Andronikos'un kızı 98
Ekbatana 144
Elias *Stratophylaks*, bilgin 148
Emir Gazi (Tasmanios), Danişmendli emiri 13, 14
Enete bk. Venedik
Enyo, savaş tanrıçası 42, 74
Ephesos bk. Efes
Epidamnos 111
Ereğli (Herakleia), Karadeniz'de 126
Eretreliler 67
Ermeniler 14, 16, 17, 95, 97
Eros, aşk tanrısı 96
Esârib (Pherep) 18
Euboia 59, 111, 119
Eudokia Komnene, Andronikos'un metresi 71, 72, 91
Euripos boğazı 119
Europa 97
Eustathios, Selânik başpiskoposu 147, 151
Eustratios, Bizanslı savaşçı 15, 16

– F –

Feke (Baka, Vagha) 14, 16
Fenikeliler 118
Fırat nehri 17, 27
Filibe (Philippopolis) 11, 41, 42, 110
Filistin 6, 27, 97, 111
Frangokhorion bk. Fruşkagora
Franklar (Fransızlar) 44, 47
Fransızlar bk. Franklar
Frederikhos bk. Friedrich von Schwaben
Friedrich von Schwaben (Frederikhos), Alman imparatoru Friedrich II. Barbarossa (1152-1190) 42, 139, 140
Fruşkagora (Frangokhorion) 12, 63, 87

– G –

Gabras, Kılıçarslan'ın elçisi 131
Gabras bk. Mikhail Gabras
Galitza (Halič) 88, 90, 91
Gangra bk. Çankırı
Georgios, Aziz 132
Gerardios bk. Reinault de Châtillon
Germenler 61
Géza (II.) (Yatzas), Macaristan kralı (1130-1161) 87, 88
Gilielmos, *Comes* 141
Gilielmos, Sicilya kralı İyiyürekli Guillaume (1166-1189) 118
Gistrion bk. Medinet el-Cisr
Gomora 130
Graosgola 135
Gregorios Kamateros, *sekreta*'nın *logothetes*'i 6
Gregorios Taronites, *protovestiarios* 5
Gudelios Tzykandeles, *sebastos*, imparator Manuel'in kumandanlarından 86
Gürcistan (Iberia) 22

– H –

Hâbil 80
Haceroğulları (Araplar, müslümanlar) 47, 80
Haçlılar 41, 44, 45, 47
Haleb (Berrhoia) 18
Halič 43, 67
Harun, Musa'nın ağabeyisi 29
Hektor, Troya kralı Priamos'un en büyük oğlu 15
Helene 79, 96
Hellas 39, 67, 96
Hera, tanrıça 79
Herakles, efsanevî kahraman 96

Herakles sütunları (Cebelitarık) 111
Herodes, Kudüs Yahudi kralı (M.Ö.40-4) 113
Hırvatistan (Khorvatia) 110
Hierakokoryphitis 9
Homeros, şair 51, 52, 108
Hoplitler 52
Hun'lar bk. Macarlar
Hyelion 134
Hypopsephios, piskopos 147

- I -

Iberia bk. Gürcistan
Ioannes, imparator Andronikos'un oğlu 98
Ioannes Aksukhos, *megas domestikos* 6, 7, 27, 30, 33, 34, 52, 56, 58, 62, 66, 71
Ioannes Angelos, Konstantinos Angelos'un oğlu 125, 130
Ioannes Batatzes, imparator Manuel'in yeğeni 133
Ioannes Çimiskes, imparator (969-976) 89
Ioannes Dukas, komutan 64
Ioannes Hagiotheodorikes 37-39
Ioannes Kamateros, *logothetes tu dromu* 73, 76, 77, 79
Ioannes Kantakuzenos 63, 72, 128
Ioannes Komnenos, imparator (1118-1143) 2-8; Peçenek savaşı 9-12; 16, 20, 21, 24, 26; ölümü 30, 33, 35, 37-39, 52, 72, 117
Ioannes Komnenos, *parakoimomenos* 5
Ioannes Komnenos, imparator Andronikos'un oğlu 73
Ioannes Komnenos, *protovestiarios*, imparator Manuel'in yeğeni 71
Ioannes Komnenos, sebastokrator Isaakios'un oğlu 20, 23, 36
Ioannes Kontostephanos, kumandan 36
Ioannes Putzes, *protonotarios dromu* 37, 38
Ion denizi 118, 139
Irene Komnene, imparator Aleksios'un karısı 3, 4, 8
Isaakios Aaron, tercüman 99-101
Isaakios Angelos, imparator (1185-1195) 101
Isaakios Komnenos, *sebastokrator*, imparator Aleksios'un oğlu 4, 5, 20, 21, 23, 71
Isaakios Komnenos, imparator Ioannes'in oğlu 11, 28-3, 33-35, 71, 87, 97
Isauria 25, 74
Istanbul 8, 12, 14, 16, 20, 21, 24, 25, 33, 62, 67, 69, 70, 75, 81, 87, 105, 109, 117, 118, 120, 122, 132, 140, 149, 152
Isthmos 50
Istrion bk. Medinet el-Cisr
Istros bk. Tuna
Ithaka adası 59

- İ -

İkaros 82
İmadeddin Zengi (Zakes) 20
İncil 147, 148
İran 144
İranlılar bk. Persler
İs, peygamber 28
İsa (Khristos), peygamber 12, 25, 27, 45-47, 60, 147-149, 151, 154, 155
İshak, peygamber 28
İskitler bk. Peçenekler, Kumanlar
İsmail, peygamber kardeşi 28
İsrail kavmi 47, 130
İtalya, İtalyanlar (Haçlılar) 23, 25, 44, 47, 49, 51, 62, 74, 75, 97, 139, 140
İzmit (Nikomedeia) 11, 137
İznik (Nikaia) 6

- J -

Josephos Balsamon 39
Josselin II., Urfa kontu (1131-1144) 18

- K -

Kadmos 50
Kalabria 64, 66, 67
Kalamanos 63
Kapadokya 22, 80, 84
Kapharda bk. Kefertâb
Kapua 67
Karadeniz (Pontos) 12, 13, 22, 144
Karadeniz Kıntesi bk. Kundu
Karalis bk. Beyşehir gölü
Kastamon bk. Kastamonu
Kastamonu (Kastamon) 12, 13
Kataskepe manastırı 144
Katides, Laodikeia'lı 135
Kattaro (Kotor) 110
Kayseri 22, 80, 83
Kefertâb (Kapharda) 18
Kelainai 123
Kephalenler 59
Kerkyra (Korypho, Korfu) 49, 53, 56, 60, 90, 119
Khaldia bölgesi 98
Kharaks 135, 137
Kharit'ler 74, 75
Khios bk. Sakız adası
Khliara 103
Khoirobakhos bk. Çatalca
Khoma 123
Khonai (Kolossai) 123, 132, 136, 137, 152
Khorvatia bk. Hırvatistan
Khramos bk. Nova Palanka
Khristos bk. İsa
Khristos Philantropos manastırı 5
Khrysokhoopulos, Andronikos'u zındandan kaçıran kayıkçı 89, 90
Khrysopos, haçlı seferine katılan kraliçe Eleonor'a takılan lâkap 40
Kıbrıs 95, 112
Kılıçarslan (II.), Konya Selçuklu sultanı 80; İstanbul'da 81-83; Amasya'yı zaptı 84; Bizans ile savaş 85; Myriokephalon savaşı 121-124; Sultan-'ın mürüveti 130; Manuel ile barışı 131, 133; Ege bölgesine ordu göndermesi 133
Kilikya 14, 20, 25-27, 34, 35, 74, 76, 78, 95
Kimmerler, Germen kavmi 48
Kirmasti çayı bk. Rhindakos
Klaudiopolis 137
Koloneia bk. Aksaray
Koloneia bölgesi 98
Kolossai bk. Khonai
Komnenoslar, Komnenoi 2, 31
Konrad III. (Korrados), Alman kralı (1138-1152) 42, 43, 49
Konrad de Montferrat (Korrados) 140
Konstantinos, Ermeni savaşçısı 14-16

Konstantinos Angelos, Deniz kuvvetleri kumandanlarından 65, 93, 124, 125, 130
Konstantinos Dukas, *pansebastos sebastos*, Dalmaçya *duks*'u 134
Konstantinos Forum'u 105
Konstantinos Gabras, Trabzon hâkimi 22, 83
Konstantinos Kalamanos, *sebastos*, Kilikya *duks*'u 96, 97
Konstantinos Makrodukas, komutan 125, 131
Konya 20, 36, 80, 83, 117, 123, 124
Konya Selçukluları, Türkleri 20, 24
Konya sultanı (Mesud, Kılıçarslan) 23
Korakon Nossiai 26
Korfu bk. Kerkyra
Korinthos körfezi, şehri 50, 51, 67, 99
Korrados bk. Konrad III., Konrad de Montferrat
Korypho bk. Kerkyra
Kotor bk. Kattaro
Krissa limanı 50
Kudüs 25, 40, 49, 97, 111, 112, 117
Kumanlar (İskitler) 18, 19, 63, 64, 91, 123
Kundu (Karadeniz Kıntesi) 22
Kutsal Mezar, kilisesi 25, 27, 40, 46
Kutsal Ülke (Filistin) 25
Kutzaslanes (Topal Arslan) bk. Kılıçarslan

– L –

Lakerion 135
Lampe 135
Lampis 123
Laodikeia 8, 85, 123, 135, 136
Latinler (Haçlılar) 22, 25, 45, 74, 75, 99, 114, 123, 142
Lebunes bk. Leon
Leimanokheir 134
Leon (Lebunes), Ermeni kralı (1129-1137) 14
Leon Styppes, patrik (1134-1143) 35
Longibardia 62
Lapadion 21, 22
Louis VII., Fransa kralı (1137-1180) 45
Luma 133
Lydia 36
Lykaonia 49

– M –

Macarlar (Hunlar, Paion'lar), Macaristan 11, 12, 62, 63, 69, 70, 77, 81, 87, 88, 91, 92, 105, 106, 108, 109, 118
Mainz 140
Maios, Sicilya donanması komutanı 66, 67
Makedonya, Makedonyalılar 3, 9, 15, 19
Malatya 84
Malea, Maleon 50, 67, 120
Mangana sarayı 4, 5, 144
Manuel Kantakuzenos,.komutan 135, 136
Manuel Komnenos, imparator (1143-1180) *sebastokrator* 11; Türklere karşı ilk savaşı 23; babası Ioannes'in son Isauria seferine katılması 25, 27, 29; imparator ilânı 30, 33, 34; Istanbul'a girişi 35; Bertha von Sulzbach ile evlenmesi 36, 37, 39-41; Türkleri haçlılara karşı kışkırtması 44; Sicilya Normanlarına karşı 49, 52-54, 56, 59-61; Sırplara karşı 62-64; Sicilya ve Kalabria'ya harekât 65-67; Macarlarla savaş 69, 70; Andronikos ile ilişkisi 71, 72; Antakya'da 73-78; Bertha'nın ölümü, Maria ile evlenmesi 79; Konya sultanı Kılıçarslan ile ilişkisi 80; Sultan'ın İstanbul'a gelişi 81-83; Türklere karşı savaş 85, 86; Macaristan'a karşı 87, 88, 90; Andronikos ile barışması 91; Zeugminon'un zaptı 92; Sırbistan'a karşı 94; Kilikya seferi 95-98; Aksukhos'un oğlu Aleksios'u sürgüne göndermesi 99-101; Batı Anadolu şehirlerini tahkim etmesi 103; yine Macarlara karşı 105, 106; falcılara inanışı 107; Zafer alayı 110; Sırplara karşı 111; Mısır'a karşı haçlılarla işbirliği 111; oğlu Aleksios'un doğumu 117; yeni veliahd tayini 118; imparatorluk içindeki Venediklilere takibat 118, 119; Myriokephalon savaşı 121-129, 131, 132; Menderes kenarındaki Türklere karşı aldığı önlemler 133, 135, 136; Klaudiopolis'i kuşatan Türklere karşı 137; Batılı milletlerle ilişkisi 139, 142; vergi siyaseti ve harcamaları 142, 143; manastırlara karşı tutumu 145; orduya karşı tutumu 146; vaazları, dinsel faaliyeti 147-152; ölüm hastalığı 153; keşiş giysisi giymesi 154; ölümü 154; gömülmesi 155
Manuel Komnenos, Andronikos'un oğlu 89
Manuel Kseros 136
Maria, *sebastokrator* Isaakios'un kızı 87
Maria Komnene, imparator Manuel'in ikinci eşi 96
Maria Komnene, imparator Manuel ve Bertha'nın kızı 77, 88, 94, 117, 118, 140
Maria Komnene, imparator Ioannes'in oğlu Andronikos'un kızı 71
Maria, Komnenos hanedanından 34
Marius, Roma kumandanı 48
Markianos, imparator (450-457) 144
Marmara denizi 132, 144, 145
Marsilyalılar 48
Marsyas çayı 123
Mavropulos, tercüman 132
Meandros bk. Menderes
Medinet el-Cisr (Istrion, Gistrion) 18
Melangeia 35, 73
Melas çayı 43
Meliboton, Istanbul'un bir semti 90, 111
Menbic (Bempetz) 18
Menderes nehri (Meandros) 8, 36, 45, 123, 133-135
Meryem, İsa'nın annesi, Bâkire 41, 113
Meriç nehri 42
Mesud, Konya Selçuklu sultanı (1116-1155) 13, 34-36, 79, 80
Mezopotamya 18, 22, 123
Mısır, Mısırlılar 111-115
Mikhail, Başmelek 144
Mikhail, Selânik piskoposu 147
Mikhail Angelos, *protonobelissimohypertatos* 86
Mikhail Aspietes, komutan 134, 135
Mikhail Branas, komutan 91, 106
Mikhail Gabras, komutan 91, 106
Mikhail Italikos, Filibe başpiskoposu 42
Mikhail Okseites, Istanbul patriği (1143-1146) 35
Mikhail Palaiologos, komutan 39, 62, 64
Mikhail Sikidites, büyücü 101, 102
Milano 140
Militiades 52
Misis (Mopsuestia) 34
Monembasia 49
Monferrant (Montes Pherantes) 118, 140
Montes Pherantes bk. Montferrant

Mopsuestia bk. Misis
Muhammed, peygamber 149, 150, 152, 153
Muhammed (Mukhumat), Danişmendli emiri (1134-1143) 13, 22
Mukhumat bk. Muhammed
Musa, peygamber 10, 29
Myriokephalon 123, 124

– N –

Neokaisareia bk. Niksar
Neokles 52
Nikaia bk. İznik
Nikaias, Andronikos'u tutuklayan asker 73
Nikephoros Basilakes, teolog 148
Nikephoros Bryennios, Anna Komnene'nin kocası, tarih yazarı 3, 4, 6, 64
Nikephoros Khaluphes, komutan 51
Nikephoros Phokas, imparator (963-969) 78, 89, 145
Niketas, Khonai başpiskoposu 152
Nikomedeia bk. İzmit
Niksar (Neokaisareia) 23, 30
Nil nehri 111-113
Nisos bk. Niş
Niş (Nisos) 93
Normanlar (Sicilyalılar) 49
Nova-Palanka (Khramos) 12, 88

– O –

Odysseus, Kephalon kralı 56
Okseia manastırı 35
Omphale 96
Orestias bk. Edirne
Orontes bk. Asiırmak

– P –

Paion'lar bk. Macarlar
Paktiarios, kumandan 8
Pamphylia 8
Pamplanes, Selçuklu kumandanı 45
Panasion 135
Pantokrator manastırı 33, 79, 154
Paphlagonia 12, 22, 126
Papykion dağı, Mosynopolis yakınında 99
Paris, Troya kralı Priamos'un en küçük oğlu 96
Paulus, havârî 147
Peçenekler (İskitler) 9-11
Peirene pınarı 51
Pelagonia 61, 62, 69, 71, 148
Peloponnes 39
Pentakheir 133
Pentapolis 85
Penthesileia 40
Pergamon bk. Bergama
Persarmenoi bk. Danişmendliler
Perseus 99
Persler (İranlılar) 67
Persoi (Persler) bk. Selçuklu Türkleri
Petevinos bk. Raymond de Poitiers
Petraleiphes kardeşler 56, 57
Petrus, havarî 46
Phereklos, mitoloji kahramanı 96
Pherep bk. Esârib
Philadelphia bk. Alaşehir
Philippa, Antakya prensesi 96, 97
Philippopolis bk. Filibe
Philomelion bk. Akşehir
Philopation, av köşkü 6
Phobos 95
Phrygia 8, 24, 34, 36, 45, 49, 85, 121, 123, 133, 135, 136
Phylopis, savaş kargaşalığı 42
Pikridion, saray 43
Pisa 139
Pisidia 49
Pithekas 36
Piza bk. Bizâa
Pontos bk. Karadeniz
Praka (Prakana), Isauria'da 34
Priamos, Troya kralı 79
Prokopios, *martyros* 106
Prosukh, Türk asıllı Bizans komutanı 36, 42
Proteos, Deniz tanrısı, kılık değiştiren hilekâr 42
Pupakes, savaşçı 56, 57, 90
Pusguse bk. Beyşehir gölü
Putze 37
Pyramos 34

– R –

Rainer de Montferrat 140
Raymond de Poitiers (Raimundos), Antakya prinkepsi 17, 18, 35, 79, 96
Raimundos bk. Raymond de Poitiers
Reinault de Châtillon (Gerardios) 74
Rhyndakos (Kirmasti çayı) 13, 24
Roger II. bk. Rogerios
Rogerios (Roger II., Sicilya kralı) (1130-1154) 41, 49-51, 62, 67
Roma 139, 140, 151
Romanos Diogenes, imparator (1068-1071) 132
Ruslar 63, 89

– S –

Sakız adası (Khios) 119
Saltukhos 98
Samukh, emîr 20
Sakarya (Sangarios) 21
Sangarios bk. Sakarya
Sardike bk. Sofya
Sauvos bk. Save
Save nehri (Sauvos) 12, 63, 106
Sebasteia bk. Sivas
Selânik (Thessalonike) 147
Selçuklu Türkleri (Persoi) 19, 36
Seleukeia bk. Silifke
Semlin bk. Zeugminon
Sestos 111
Seth Skleros, büyücü 101, 102
Sezer bk. Şeyzer
Sırbistan 61, 94, 111
Sırplar (Tribal'ler) 11, 61-63, 69, 110
Sicilya, Sicilyalılar 41, 49, 51, 52, 60-62, 64, 66-68, 76, 77, 99, 118, 120
Silifke (Seleukeia) 14, 34
Sirmion bk. Zeugminon
Sivas (Sebasteia) 80, 83
Sklavinos, İslav Dalmaçyalılar 119
Skutarion bk. Damalis
Sodom 130
Sofya (Sardike, Triaditza) 11, 69, 87, 88, 99, 105
Solomon, başpapaz 85

Solymas (Süleyman?), Kılıçarslan'ın elçisi 85
Soterikhos Panteugenos, piskopos 147
Sozopolis 8, 9
Stara Zagora bk. Beroe
Stephanos (II.), Macar kralı (1114-1132) 11
Stephanos, Macaristan kralının kardeşi 87, 88, 91
Stephanos, Macaristan kralı Géza'nın oğlu 87
Stephanos Kontostephanos, *megas duks* 52, 54-56
Stephanos Nemanya 110, 111
Sublaion 122, 131, 133
Suriye 17, 20, 21, 25, 27, 70, 74, 79
Susa 144
Süleyman, peygamber 46, 147
Sympleyad'lar 67

– Ş –

Şeyzer (Sezer) 18-20

– T –

Taismanios bk. Danişmendliler
Taksara bk. Aksaray
Tamiathos bk. Dimyat
Tarsos bk. Tarsus
Tarsus (Tarsos) 14, 70, 95, 97
Tenesion 112
Tetrapolis 59
Thebai (Theben) 50, 67
Themistokles 52
Theodora, imparator Aleksios Komnenos'un kızı 65
Theodora Komnene, imparator Ioannes'in oğlu Andronikos'un kızı, Kudüs kraliçesi 71, 97, 98
Theodora Komnene, Manuel'in yeğeni ve metresi 97, 98
Theodoros, Aziz 132
Theodoro, *Kastellanos* 60
Theodoros Dasiotes, Maria Komnene'nin kocası 34
Theodoros Matzukes, saray sekreteri 150, 151
Theodoros Mavrozomes, filo komutanı 111, 125
Theodoros Pediates, komutan 110
Theodoros Styppeiotes 37-39, 76, 77, 79
Theodoros Stratelates, *martyros* 51
Theodosios, Istanbul patriği (1179-1183) 149-151, 153
Theopolis 147
Thessalia 69
Thessalonike bk. Selânik
Thomas, Stephanos'un uşağı 88
Thrakesion *theması* 36
Tithonos, Eski Yunan mitolojisinde Şafak tanrıçası Eos'un kocası; ölümsüzlük timsali 1
Toros bk. Toruses
Toruses (Toros), Ermeni hükümdarı 70, 95
Trabzon 22
Trakya 9, 42
Tralleis bk. Aydın
Triaditza bk. Sofya
Tribal'ler bk. Sırplar
Tuna nehri (Istros) 9, 11, 12, 63, 64, 88, 91, 92, 106, 108
Tunca ırmağı 42
Tunion 112
Türk, Türkler 8, 9, 13, 14, 16, 19, 21-24, 28, 30, 34-36, 44, 45, 47, 75, 79, 82, 85, 86, 103, 122-132, 134-138
Tzibritze geçiti 124

– U –

Ungaroi bk. Macarlar
Urfa (Edessa) 19

– Ü –

Ürdün ırmağı 47

– V –

Vagha bk. Feke
Valona bk. Avlon
Vari bk. Aulonia
Venedik (Enete), Venedikliler 58, 59, 62, 118-120, 139
Vladisthlavos, Macaristan kralının kardeşi 87, 88
Vlakh, Ulah'lar 90
Vlango, Istanbul'un bir mahallesi (Langa) 90

– W –

Wilhelm von Montferrat, *markesios* 140

– Y –

Yağıbasan (Yagupasan) 80, 81, 83, 84
Yagupasan bk. Yağıbasan
Yakup, peygamber 28
Yaldızlı kapı 6
Yalınayaklılar, Korfu isyancıları 49
Yatzas bk. Géza

– Z –

Zemun bk. Zeugminon
Zakes bk. İmadeddin Zengi
Zeugminon (Sirmion, Zemun-Semlin) 11, 12, 63, 87, 88, 91-93, 106
Zeus 52, 87
Zünnûn (Dadunes) 80, 83, 84

95. 06. Y. 0152 - 420

001369

ISBN 975 - 16 - 0685 - 3

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ

Fiyatı : 260 000 Lira